

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ÜRETİMİ AZALTILMIŞ MADEN KENTLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ VE
GELECEĞİ: ZONGULDAK ÖRNEĞİ**

ÖZGE YÜKSEL

**DOKTORA TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
ŞEHİR PLANLAMA PROGRAMI**

**DANIŞMAN
PROF. DR. HÜSEYİN CENGİZ**

İSTANBUL, 2014

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ÜRETİMİ AZALTILMIŞ MADEN KENTLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ VE
GELECEĞİ: ZONGULDAK ÖRNEĞİ**

Özge YÜKSEL tarafından hazırlanan tez çalışması 08.05.2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

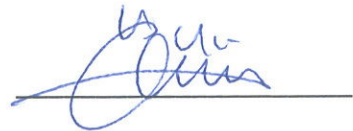
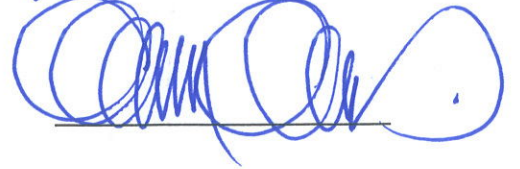
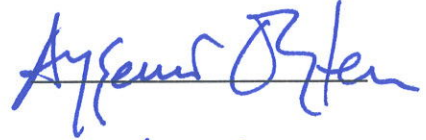
Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşenur ÖKTEN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Ferhan GEZİCİ KORTEN
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Arzu KOCABAŞ DİREN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Doruk ÖZÜGÜL
Yıldız Teknik Üniversitesi

ÖNSÖZ

Çalışmamın tüm aşamalarında benden desteğini esirgemeyerek, tecrübesi ve bilgileri ile çalışmalarına ışık tutan ve yönlendirerek sonuca ulaşmamı sağlayan değerli tez danışmanım Prof.Dr. Hüseyin CENGİZ'e,

Ve yine çalışmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen değerli tez izleme komitesi hocalarım Prof.Dr. Ayşenur ÖKTEN'e ve Prof.Dr. Ferhan GEZİCİ KORTEN'e,

Tezin hazırlanması kısmında hiçbir zaman desteğini benden esirgemeyen, çalışma konusunda beni teşvik eden ve heveslendiren, fikir alışverişinde bulunduğum sevgili dostum, kardeşim Asuman ÖZDEMİR'e ve eski dostum Nermin ESER'E,

Sahip olduğu geniş bakış açısıyla çalışmama değişik fikirler katarak beni yönlendiren ve destek veren değerli dostum Caner GÜNDOĞDU'ya,

Doktora programı süresi içerisinde İstanbul'a gelip gitmem sırasında evlerinin kapılarını bana açan sevgili dostlarım Özden-Ahmet GERÇEK ve Çiğdem-Ferhat ERDEM'e,

Sonsuz sevgi ve fedakarlıkla beni yetiştiren, her zaman yanımda olduğunu bildiğim ve arkamda desteklerini hissettiğim, sevgili annem Nazıkar YÜKSEL, babam Şahin YÜKSEL, teyzem Cumhur KEFELİ ve ağabeyim Mustafa YÜKSEL'e,

Yanımda olup varlıklarını her zaman yanımda hissettiğim bütün arkadaş, dost ve aile bireylerime, katkılarından ve beni desteklemelerinden dolayı teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmamı manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan sevgili aileme ithaf ediyorum.

Mayıs, 2014

Özge YÜKSEL

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
SİMGE LİSTESİ.....	vii
KISALTMA LİSTESİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
ÇİZELGE LİSTESİ	xiii
ÖZET	xiv
ABSTRACT.....	xvi
BÖLÜM 1	
GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti.....	1
1.2 Tezin Amacı.....	2
1.3 Hipotez.....	3
BÖLÜM 2	
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
2.1 Geleneksel Büyüme Modelleri	5
2.1.1 Neoklasik Büyüme Teorisi	7
2.1.2 İçsel Büyüme Teorisi.....	8
2.2 Dünya’da Kömür Madenleri ve Madencilik	13
2.3 Eski Maden Kentlerinde Mekanın Yeniden Üretilmesi: İngiltere ve Almanya Örnekleri	17
2.4 Bölüm Sonucu	48
BÖLÜM 3	
ALANIN AÇILIMI: MADENE DAYALI GELİŞEN BİR KENT MEKANINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER, MEKAN ORGANİZASYONU	51
3.1 Bölge Kavramı ve Bölgesel Gelişme Süreci	51

3.2	Madencilik ve Kömürle İlgili Kavramlar	54
3.3	Türkiye’de Kömür Madenleri ve Madencilik	56
3.4	Madene Dayalı Gelişen Havzanın Mekan Oluşumu ve Bu Durumu Belirleyen Faktörler	60
3.4.1	Tarihi Gelişim	60
3.4.2	Fiziki Gelişim	62
3.4.3	Hukuki Gelişim	68
3.4.4	Nüfus Gelişimi ve Göç Hareketleri	75
3.4.5	Ekonomik Yapının Gelişimi.....	84
3.5	Mekan Kavramı ve Değişim Süreci	94
3.5.1	Türkiye’de Mekan Kavramı	97
3.6	Alan Çalışması: Zonguldak’ta Mekansal Değişim Süreci.....	102
3.6.1	Cumhuriyet Öncesi Mekan Organizasyonu (1848-1922).....	102
3.6.2	Zonguldak’ta Cumhuriyet Sonrası Mekan Organizasyonu (1923-2011).....	114
3.6.2.1	1923-1980 Döneminde Zonguldak’ta Mekan Organizasyonu	114
3.6.2.2	1923-1980 Döneminde Zonguldak’ta Mekan Organizasyonu.....	133
3.7	Maden Sektörünün Azaltılmasıyla Ortaya Çıkan Değişimler ve Sorunlar.....	148
3.8	Bölüm Sonucu.....	152

BÖLÜM 4

ÜRETİMİ AZALTILMIŞ MADEN KENTLERİNİN GELECEĞİ.....	160
4.1 Temel Araştırma Sorusu	160
4.2 Yöntem	162
4.3 GZTF (SWOT) Analizi	167
4.4 GZTF Analizinin Değerlendirilmesi	180
4.4.1 GZTF Analizinin Sonucu	181
4.4.2 Vizyon-Misyon.....	186
4.4.3 Stratejiler.....	190
4.4.4 Aktörler	200

BÖLÜM 5

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	202
KAYNAKLAR.....	216

EK-A

ZONGULDAK İLİ EKONOMİK ve SOSYAL GÖSTERGELER.....	227
---	-----

EK-B

6.2.933 TARİHLİ BELEDİYE YAZISI	230
---------------------------------------	-----

EK-C

6.5.933 TARİH ve 1745-1045 SAYILI HAVZA-İ FAHİMİYE MÜDÜRLÜĞÜ (HFM) YAZISI ..	231
--	-----

EK-D

6.5.933 TARİH ve 1745-1045 SAYILI HAVZA-İ FAHMIYE UMUM MÜDÜRLÜĞÜ'
NÜN YERLEŞİM YERİNİN SINIRINI TANIMLADIĞI YAZI 232

EK-E

HAVZA-İ FAHMIYE MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN 24.5.34 TARİH VE 1640/969 SAYILI YAZISI..... 233

EK-F

28.12.938 TARİH VE 54355 SAYILI İKTİSAT VEKALETİ MAADİN UMUM MÜDÜRLÜĞÜ'
NÜN HAVZA-İ FAHMIYE BAŞMÜFETTİŞ-MÜDÜRLÜĞÜNE YAZDIĞI YAZI 234

EK-G

ZONGULDAK VALİLİĞİ'NİN 24.3.961 TARİH ve 485-155 SAYILI EKİ UMUM
MÜDÜRLÜĞÜ'NE YAZDIĞI YAZI.....235

ÖZGEÇMİŞ..... 238

SİMGE LİSTESİ

ha	Hektar
kcal/ton	Kilokalori/ton
km	Kilometre
km ²	Kilometrekare
m	Metre
m ²	Metrekare
£	Pound
%	Yüzde

KISALTMA LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
Ar-Ge	Araştırma geliştirme
BAKKA	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı
BHA	Belediye hizmet alanı
BHD	Bölge Hükümet Daireleri
BKA	Bölge Kalkınma Ajansı
BPR	Bölgesel planlama rehberi
BYKP	Beş yıllık kalkınma planları
CRDP	City region development programme
ÇATES	Çatalağzı Termik Santrali
DİE	Devlet İstatistik Kurumu
DM	Deutsche mark
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EKİ	Ereğli Kömür İşletmeleri
EKİTAŞ	Ereğli Kömür İşletmesi T.A.Ş.
Erdemir	Ereğli Demir Çelik Fabrikası
GB	Gelsenkirchener Bergwerks
GM	General Motors
GSYİH	Gayri safi yurt içi milli hasıla
GZTF	Güçlü yön, zayıf yön, tehdit, fırsat analizi (SWOT)
HES	Hidroelektrik santrali
HFM	Havza-i Fahmiye Umum Müdürlüğü
KA	Kalkınma ajansı
Kardemir	Karabük Demir Çelik Fabrikası
KHK	Kanun hükmünde kararname
KİAŞ	Kozlu İşletmesi A.Ş.
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülleri
KOBİ	Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler
KUDEB	Koruma, uygulama ve denetim büroları
IBA	die Internationale Bauausstellung
IT	Bilişim teknolojisi
MİA	Merkezi iş alanı
MKK	Milli Koruma Kanunu

OSB	Organize sanayi bölgesi
PPR	Planlama politikası rehberi
STK	Sivil toplum kuruluşları
SWOT	Güçlü yön, zayıf yön, tehdit, fırsat analizi (GZTF)
TTK	Türkiye Taş Kömürü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Y&H	Yorkshire ve Humber
YF	Yorkshire Forward
YPK	Yüksek Planlama Kurulu
ZMA	Zonguldak Metropolitan Alanı

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1	Yıllar itibariyle dünya kömür üretimi 14
Şekil 2.2	Dünyada birincil enerji kaynaklarının dağılımı 14
Şekil 2.3	Rezervlerin kalan ömürleri 15
Şekil 2.4	İngiltere'ye ait dönemsel bilgiler (1940-1980)..... 21
Şekil 2.5	İngiltere'de kömür ocağı 25
Şekil 2.6	İngiltere'ye ait dönemsel bilgiler (1980-2010)..... 28
Şekil 2.7	Almanya-Ruhr bölgesi haritası 31
Şekil 2.8	Almanya'ya ait dönemsel bilgiler (imparatorluk dönemi) 32
Şekil 2.9	Almanya'daki ana endüstriyel alanlar haritası..... 34
Şekil 2.10	Almanya'ya ait dönemsel bilgiler (1920-1980) 38
Şekil 2.11	Essen'in eski ve yeni hali 39
Şekil 2.12	Emscherpark çalışma bölgeleri 40
Şekil 2.13	Route.industriekultur, endüstriyel kültür rotası ve projeler 41
Şekil 2.14	Zeche Zollverein kompleksi, maden kuyuları, fabrika yapısı, Essen 42
Şekil 2.15	Zeche Zollverein kompleksi 42
Şekil 2.16	Zollverein fabrikası 43
Şekil 2.17	Yeniden işlevlendirilen sanayi tesislerinden bazı örnekler 45
Şekil 2.18	Almanya'ya ait dönemsel bilgiler (1980-2010) 46
Şekil 3.1	2000-2010 yılları havza taşkömürü üretim 57
Şekil 3.2	Zonguldak ve bölgesi..... 60
Şekil 3.3	11 haneli Karabük Köyü 62
Şekil 3.4	Bartın ili sit alanları 63
Şekil 3.5	Bartın ili arazi kullanımı..... 63
Şekil 3.6	Karabük-1940'lar..... 64
Şekil 3.7	İstasyonun açılışı 64
Şekil 3.8	Karabük kentinden görünüm 65
Şekil 3.9	Yenişehir Mahallesi-1950'ler 65
Şekil 3.10	Karabük, 1971 66
Şekil 3.11	Zonguldak-Bartın-Karabük 67
Şekil 3.12	Maden havzası sınırları, 1958 74
Şekil 3.13	Zonguldak taşkömürü havzası sınırı, 2000 75
Şekil 3.14	İşyerleri itibariyle taş kömürü üretiminde çalışan personel sayısı (2012) ... 79
Şekil 3.15	Nüfus değişimi..... 81
Şekil 3.16	Sanayi sektöründe çalışan işçi sayısı 85

Şekil 3.17	Bartın ili işgücünün sektörel dağılımı	88
Şekil 3.18	Karabük ili işgücünün sektörel dağılımı	91
Şekil 3.19	Sektörel iş gücü dağılımı	92
Şekil 3.20	Sektörlere göre istihdamın dağılımı	93
Şekil 3.21	Ereğli kömür havzası	102
Şekil 3.22	1910 yılında madencilik amaçlı yapılan harita	104
Şekil 3.23	1900'lü yılların başında lavuar görünümünün harita ile ilişkisi	104
Şekil 3.24	Zonguldak yerleşmesine ait MİA ve çevresine ait arazi kullanımı (1910)..	105
Şekil 3.25	Zonguldak kömür ocakları.....	105
Şekil 3.26	Zonguldak limanı	108
Şekil 3.27	Kozlu bölgesindeki demiryolu hattının 1900'lü yıllardaki durumu	108
Şekil 3.28	1900'lü yıllarda liman tesislerine ait görüntülerin harita ile ilişkisi	109
Şekil 3.29	Zonguldak limanında kömür yükleme yerinden biri	109
Şekil 3.30	Fransız şirketi tarafından inşa edilen teleferik hattı ve harita ile ilişkisi	110
Şekil 3.31	Zonguldak yerleşmesine ait dönemsel bilgiler (1830-1860).....	112
Şekil 3.32	Zonguldak yerleşmesine ait dönemsel bilgiler (1860-1923).....	113
Şekil 3.33	Kozlu'daki Kömür-İş	116
Şekil 3.34	Zonguldak'ın yerleşilebilirlik haritası (TTK Belgesi).....	117
Şekil 3.35	Zonguldak'ın yerleşilebilirlik haritasının günümüzdeki durumu.....	117
Şekil 3.36	Kozlu'nun yerleşilebilirlik haritası (TTK Belgesi).....	118
Şekil 3.37	Kozlu'nun yerleşilebilirlik haritasının günümüzdeki durumu	118
Şekil 3.38	Kozlu Amele Evleri Mahallesi Umumi Planı	121
Şekil 3.39	Kozlu Amele Evleri Mahallesi Umumi Planı	121
Şekil 3.40	Zonguldak yerleşmesine ait MİA ve çevresine ait arazi kullanımı (1960)..	123
Şekil 3.41	Zonguldak kömür yükleme iskelesi, 1930'lu yıllar	126
Şekil 3.42	Şarjmana (kömür yükleme alanı) giden vagonlar (1930).....	127
Şekil 3.43	Aydıntepe Mahallesi, ilkokulu ve işçi yurtları (1937)	128
Şekil 3.44	Kozlu işçi, Üzülmüş mühendis, işyeri evleriyle köy ve işçi çocukları için ilkokul, tenis alanı ve ergen işçi yatak evi ve idare kurağı yapıları inşası...	128
Şekil 3.45	Zonguldak Merkez, 1950'ler	130
Şekil 3.46	Endüstri Meslek Lisesi, 1940'lar	130
Şekil 3.47	Zonguldak Merkez.....	130
Şekil 3.48	Zonguldak demiryolları alanı.....	130
Şekil 3.49	Sendika Mahallesi, 1960'lar.	132
Şekil 3.50	Zonguldak yerleşmesine ait MİA ve çevresine ait arazi kullanımı (2005)..	137
Şekil 3.51	Zonguldak (Merkez) arazi kullanımı	138
Şekil 3.52	Zonguldak (Merkez) uydu görüntüsü.....	139
Şekil 3.53	Bahçelievler Mahallesi fotoğrafı	142
Şekil 3.54	Tepebaşı Mahallesi fotoğrafı	142
Şekil 3.55	Fener Mahallesi fotoğrafı.....	143
Şekil 3.56	Fatih Mahallesi fotoğrafı	143
Şekil 3.57	İhsaniye Mahallesi fotoğrafı.....	144
Şekil 3.58	Kılıç Mahallesi fotoğrafı	144
Şekil 3.59	Zonguldak yerleşmesine ait dönemsel bilgiler (1910-1940).....	145
Şekil 3.60	Zonguldak yerleşmesine ait dönemsel bilgiler (1940-1980).....	146
Şekil 3.61	Zonguldak yerleşmesine ait dönemsel bilgiler (1980-2010).....	147

Şekil 3.62	Zonguldak yerleşmesine ait dönemsel bilgilerin kesit analizi.....	151
Şekil 3.63	Zonguldak yerleşmesine ait fonksiyon seçimi (1900'lü yıllar)	154
Şekil 3.64	Kozlu yerleşmesine ait fonksiyon seçimi (1900'lü yıllar)	156
Şekil 3.65	Zonguldak yerleşmesine ait gelişim dönemleri	158
Şekil 3.66	Kozlu yerleşmesine ait gelişim dönemleri	159
Şekil 4.1	Tezin yöntemi.....	163
Şekil 4.2	Tezin aşamalarına ait süreç.....	166
Şekil 4.3	Kömür ocakları	181
Şekil 4.4	Kömür ocakları	195
Şekil 5.1	Makro ölçekli planlar ve GZTF analizinin ortak yönleri.....	208

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 2.1	Taşkömürü kullanımındaki değişmeler 16
Çizelge 2.2	Taşkömürü üretiminde ilk 10 ülke (milyon ton)..... 16
Çizelge 2.3	Dünyada kömür tüketimi (milyon ton) 16
Çizelge 2.4	Almanya - federal düzeyde mekansal planlama sürecindeki kurumlar .. 36
Çizelge 3.1	Türkiye’deki taş kömürü rezervleri (ton) 57
Çizelge 3.2	2000-2010 havza taş kömürü üretimi 58
Çizelge 3.3	Türkiye sektörel taşkömürü tüketim miktarları (1000 Ton)..... 59
Çizelge 3.4	Sektörler itibariyle taşkömürü tüketimi (1000 ton) 59
Çizelge 3.5	1942-2013 yılları arasındaki maden işçi sayıları..... 77
Çizelge 3.6	Memur sayısı 78
Çizelge 3.7	İş gücünün müesseseler bazındaki dağılımı 79
Çizelge 3.8	Zonguldak ili nüfus değişimi 80
Çizelge 3.9	Bartın ilinin 1970-2000 yılları arasındaki nüfus değişimi 82
Çizelge 3.10	Karabük ilinin yıllara göre nüfusları..... 82
Çizelge 3.11	Zonguldak-Bartın-Karabük illeri göç oranları 83
Çizelge 3.12	2009 yılı Zonguldak-Bartın-Karabük illeri göç verileri 83
Çizelge 3.13	Batı Karadeniz Bölgesi illeri bazında işsizlik oranları (%)..... 84
Çizelge 3.14	Zonguldak ili’nin gelişmişlik sıralaması 84
Çizelge 3.15	Zonguldak ilinde sanayi durumu 86
Çizelge 3.16	Zonguldak ili’nde 1980-2000 döneminde sektörel işgücü değişimi..... 87
Çizelge 3.17	Bartın ilçelerine ait sektörel tablolar..... 89
Çizelge 3.18	Karabük ilçelerine ait sektörel tablolar 91
Çizelge 3.19	Batı Karadeniz illeri gelişmişlik sıralaması 94
Çizelge 3.20	Zonguldak (Merkez) nazım imar planı mekansal kullanım değerleri 135
Çizelge 3.21	Kozlu İlçesi arazi kullanım alan dağılımı 140
Çizelge 3.22	Zonguldak (Merkez) eğitim durumu..... 149
Çizelge 3.23	Mülkiyet durumu..... 150
Çizelge 4.1	Ulaşım..... 168
Çizelge 4.2	Kentleşme..... 169
Çizelge 4.3	Ekonomik boyut 172
Çizelge 4.4	Sosyo-kültürel boyut 178
Çizelge 4.5	Turizm..... 179
Çizelge 4.6	Ticari maliyetler (TL), 2010 yılı TTK Geneli..... 193
Çizelge 4.7	Ticari maliyetler (TL), 2012 yılı TTK Geneli..... 194
Çizelge 5.1	Makro ölçekli planlar ve GZTF analizinin gelişme stratejileri..... 204

ÜRETİMİ AZALTILMIŞ MADEN KENTLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ VE GELECEĞİ: ZONGULDAK ÖRNEĞİ

Özge YÜKSEL

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ

Kömür, 18.yy.da buhar makinesinin bulunuşuyla devrin en önemli kaynağı haline gelmiş, bu özelliğiyle tarım toplumundan endüstri toplumuna geçişte büyük rol oynamıştır. Sanayi devrimiyle makinelerin insanın yerini almasına, çalışma koşullarının büyük ölçüde iyileştirilmesine karşın, kömür endüstrisi emek-yoğun özelliğini korumuştur.

19.yy.da sanayi gelişimini sağlayan önemli ürün olan kömür, bölgeselliği, emek-yoğun üretim nitelikleri sayesinde, bulunduğu bölgelerin coğrafyasının hızla değişmesinde ve kömür havzalarında yeni fiziki-beşeri mekanlar ile yeni toplumsal ilişkilerin yaratılmasında etkili olmuştur. Bu dönemde maden işletmelerinin ihtiyaç duyduğu işgücünün temin edilmesi, işgücünün istikrarlı hale getirilmesi, disipline edilmesi ve üretimin devamlılığının sağlanması için çeşitli tedbirler alınması gibi gereklilikler ortaya çıkmıştır.

Üretim artışı ve sermayenin üretim yapılan bölgeye aktarılması, ocakların etrafında maden işletmelerinde çalışan işçilerin, idari ve teknik personellerin yaşayabileceği yeni yaşam alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Bu noktadan yola çıkılarak Zonguldak Havzası'nın 19.yy. sanayi devriminin ürettiği yeni mekanlardan biri olduğu ve havzada fiziki ve beşeri yapının hızla dönüşmesinde etkili olduğu görülmektedir.

Süreç içerisinde, Osmanlı Devleti'nden itibaren alınan kararlar sonucunda, Zonguldak ve çevresinde istihdam olanakları oluşturulmuş ve kömür çıkartılan havzanın zamanla

çekim gücü artmıştır. Çekim merkezi haline gelen bir bölgenin oluşmaya başlamasıyla da kırsalın itici ve istihdamın çekici gücüyle Zonguldak ve bölgesinin ekonomik, mekansal ve sosyal yapısında değişiklikler gözlenmeye başlamıştır. Yaşanan değişimlerin mekansal organizasyonuna olan etkileri günümüzde bile kent içinde kendini göstermektedir.

Tez kapsamında, Zonguldak kentinde taşkömürü madenciliğinin tarihsel sürecine dayanan, maden odaklı gelişen kent mekanını belirleyen faktörler ve bu sektörün öneminin azalmasıyla ortaya çıkan değişimler, sorunlar ve geleceğe yönelik olarak kullanılabilecek potansiyellerin neler olabileceğinin ortaya çıkarılarak üretimi azaltılmış maden kentlerine, gelecek vizyonu oluşturulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kömür madeni, mekan organizasyonu, maden kenti, Zonguldak

**FUTURE AND DEVELOPMENT PROCESS OF MINING CITY, REDUCED OF
MINERAL EXTRACTION: CASE OF ZONGULDAK**

Özge YÜKSEL

Department of City and Regional Planning

PHd. Thesis

Adviser: Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ

Coal had become the most important resource of the era in the 18th century with the discovery of the steam engine, due to this feature it played a major role in the transition of agricultural society to industrial society. Although the machines took the place of man and working conditions were greatly improved with the industrial revolution, labor-intensive property of the coal industry remained through this period.

The coal, was the most important product of the development of the 19th century industry, thanks to its regionalism and labor-intensive production qualities, had been effective both in the rapid change of the geography of the regions where the coal was found and in the creation of new physical spaces – habitats and new social relations in the coal basins. During this period, requirements had emerged as providing of the labor force, were needed for mining operations, stabilizing and disciplining of them and taking various measures to ensure the continuity of production.

Increase of production and transfer of the capital to the production region lead to the existence of new habitats where labours working in the mining operations, managerial and technical personals could live around the coal basins. Starting from this point, Zonguldak Basin seems to be one of the new space that was produced by the 19th century industrial revolution and coal had been effective in the rapid transformation of physical and social structures at the basin.

During this process, employment opportunities were constituted at Zonguldak and its surroundings and the power of the attraction of the land where coal was revealed had increased in time. Changes had been observed at the economic, spatial and social structure of Zonguldak and its region with the propellant force of rural and the attractive force of employment by the getting to become a centre of attraction. The effects of the changes of the spatial organization have also been conveying noticeable quality in center of Zonguldak even in nowadays.

In this thesis, it was intended to comprise a future vision for the completed or reduced mineral extraction of mining cities with basing in the historical process of anthracite coal mining in Zonguldak, determining the factors in the mine based thriving urban spaces and the changes and the challenges that have been occurred with the descending importance of this sector, and detecting what the potentials can be aimed in the future.

Keywords: Coal mining, organization of space, mining city, Zonguldak

1.1 Literatür Özeti

Sanayi devrimi ile başlayan kömür kullanımı ve kömür çıkartılan yerleşimlerin gelişim sürecine ait bilgiler incelenerek maden çıkartılması ile kent gelişim sürecinin bağlantısı ortaya konulmuştur. 1800'li yıllar ile gelişimine başlayan, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve sonrasında da Türkiye Cumhuriyeti'nin tek kömür havzası olan bölgeye yerleşilerek kömür kenti olan Zonguldak özelinde incelemeler yapılmıştır. Daha sonrasında GZTF (SWOT) analizi ile kentin güçlü ve zayıf yönleri ortaya çıkarılmış, odak grup toplantısı ile de kentteki mekansal gelişim üzerine tespitler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmaların ışığında potansiyellerden yararlanılarak çözüm üretilmesi ve kent için yeni bir gelecek vizyonu oluşturulması için çalışılmıştır.

Literatür araştırması yapılırken, çalışma ile alakalı olarak genelden özele doğru bir inceleme yapılmış ve önce konuyu teorik olarak ele alan, daha sonra da pratik uygulamaları içeren yayınlardan yararlanarak konular açıklanmıştır.

Kuramsal çerçevenin oluşturulabilmesi için, bölge kavramı ve bölgesel gelişme kavramları ve özellikleri ile dünyada madencilik ile ilgili olan kavramlar ile büyüme modellerini örnekler ile açıklayabilecek kaynaklarından yararlanılmıştır.

Alan çalışmasına yönelik olarak, Türkiye ve Zonguldak ile bölgesi özelinde elde edilen bilgiler için çeşitli kaynaklarına başvurulmuş ve madencilik ile havzanın geçmişten günümüze genel özellikleri ile bilgiler elde edilmiştir. Mekansal değişimlere ait süreç hakkında yapılan araştırmalar sonucunda da ulaşılan kaynaklar, Zonguldak ilinde

madenciliğinin günümüz kent planlamasına ve mekan organizasyonuna etkilerinin ortaya çıkarılması için kullanılmıştır.

GZTF analizi için Zonguldak geneline ait bilgiler bulunan kaynaklar sayesinde tablolandırılmıştır ve odak grup toplantısında çeşitli kurumlardan kişiler ile görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmeler ile GZTF analizi bağdaştırılarak Zonguldak kentine ait sorunlar ve bu sorunların hangi potansiyeller ile aşılabileceği yönünde çözüm önerilerine ulaşılmış ve kent için gelecek vizyonu oluşturulabilmesi için çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir.

1.2 Tezin Amacı

Çalışmanın amacı, Zonguldak kentinde taş kömürü madenciliğinin tarihsel süreci temeline oturtulan, madene dayalı gelişen bir kent mekanını belirleyen faktörler ve bu sektörün öneminin azalması ile ortaya çıkan değişimler, sorunlar ve geleceğe yönelik olarak kullanılabilecek potansiyellerin neler olabileceğinin ortaya çıkarılarak üretimi bitmiş ya da azaltılmış maden kentlerinin geleceğinin organizasyonunun yapılmasıdır.

Çalışmanın yapılmasındaki en önemli etmen; daha önce yapılan çalışmalarda tarihsel süreç içerisinde kentteki değişimler ele alınıp aktarılmasına rağmen mekansal analizlerin yapılmamasıdır. Bu çalışma ile bu eksikliği gidererek Zonguldak kent mekanının madencilığe bağlı olarak mekansal değişim/dönüşümünün analizi yapılmıştır. Böylece Zonguldak kentine ait mekansal karakteristiklerin ortaya çıkartılması hedeflenmiştir.

Tez çalışması, iki temel kavramı barındırmaktadır; madencilik ve mekan organizasyonu. Çalışma kapsamında kentteki dönüşümün ve kömür madenciliğinin bu dönüşüme etkisinin sonuçlarının ortaya konması için madencilik ve mekan organizasyonu arasındaki ilişkiden yola çıkılmıştır. Madencilik ve madenciliğin gerektirdiği fonksiyonların, kent mekanındaki yer seçimleri, mekanların oluşumu ve uygulama süreçlerine etkisi ve bu süreçte yaşanan sorunlara ilişkin yeni açılımlar irdelenmiştir.

Zonguldak kentinde gelişebilecek sektörlerin belirlenmesi, kentin sorunları ve bu sorunları çözebilecek dinamiklerin ortaya çıkarılması için Zonguldak Kent Konseyi tarafından kurulmuş olan başkan yardımcılığını yürüttüğüm ve Zonguldak'ta

üniversitede, çeşitli kamu kurumlarında ve STK'larda çalışan öğretim üyeleri, mühendis ve şehir plancılarının yer aldığı Strateji Geliştirme Grubu tarafından kentin mevcut durumunun ortaya çıkarılması için hazırlanan GZTF analizinden yararlanılmış, çeşitli eklemeler yapılarak analize son hali verilmiştir. Analiz haricinde Zonguldak Kentinin çeşitli dönemlerde devlet politikalarında yerinin ne olduğuna yönelik olarak makro planların incelenmesine yönelik bir araştırma yapılmıştır. Elde edilen veriler haricinde, plancılarının gözünden kentin değerlendirilebilmesi için Zonguldak'ta yaşayan ve çalışan plancılarla bir araya gelinerek bir odak grup toplantısı gerçekleştirilmiş ve kentin vizyonu ve geleceği hakkında görüşleri sorulmuştur.

Sonuç olarak, mekansal değişim tespit edilerek bu değişimlerde ortaya çıkan sorunlara çözüm önerisi getirilmeye ve GZTF analizi çerçevesinde Zonguldak kentine yeni bir vizyon tanımlarken hangi öğelere dikkat edileceği belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışma ile farklı araştırmalara ve taramalara kaynaklık edilerek yeni önermelerin yaratılmasına da olanak sağlanmıştır.

1.3 Hipotez

Geçmişten günümüze teknolojik gelişmeler sanayi üretiminin gelişimini ve değişimini önemli ölçüde etkilemiştir. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde yaşanan teknolojik gelişmeler ekseninde sanayi, yapısal olarak ciddi değişimlere uğramıştır. Yaşanan değişimler fiziksel, sosyal ve ekonomik yaşantının değişmesine de neden olmuştur. Üretim şekline bağlı olarak mekanda faaliyetlerin yer seçmesi de değişmiştir. Üretimi gerçekleştiren firmalar bir arada bulunarak 'mekansal yığılmaları' yaratmışlardır.

Bu noktada, tez çalışması bağlamında "maden çıkartılmasının kent mekanını biçimlendirme ile olan ilişkisinin" araştırıldığı çalışmada "maden sektörünün öneminin artmasıyla mekan değişiminin nasıl gerçekleştiği" sorusuna tarihsel süreç içerisinde cevap aranırken, "İngiltere ve Almanya gibi bir dönemin madencilik sektörüyle adını duyurmuş ülkelerinin bu süreçte geçirdiği değişim göz önüne alınmıştır. Türkiye'de Zonguldak kentinin süreç içerisindeki dönüşümünün nasıl gerçekleştiği ve diğer ülke örnekleri ile arasındaki farkların/benzerliklerin neler olduğu" sorusunun cevabı da araştırılmıştır. "Süreç içerisinde maden çıkartılmasının artması ve sonrasında da

azalması hatta kapatılma noktasına gelmesinin de kent mekanında fark yaratıp yaratmadığı ve kent mekanına etkisinin ne olduğu?” sorusu da paralel düzeyde incelenirken aynı zamanda, yerleşimin ekonomisinin bağlı olduğu tek sektörün kapatılması veya değerinin azaltılmasının sonucunda söz konusu kentlerin gelecek vizyonunun oluşturulmasında kullanılabilecek potansiyellerin değerlendirilmesi de hedeflenmiştir.

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE

Tezin ikinci bölümünde kavramsal çerçeve kapsamında, çalışmaya yönelik olarak yapılan literatür çalışmasının sonucunda, büyümenin temel değişkenlerinin ele alındığı modern büyüme teorilerinde, gelişiminin sağlanabilmesi için sahip olunan potansiyellerin önemi vurgulanmış, son dönem modellerin süreç içerisinde geçirdiği değişim tez kapsamında ele alınmış ve teorilerde bahsedilen gelişmeye etmen olan potansiyellerin örneklerde nasıl ele alındığından bahsedilerek alan çalışması özelinde söz konusu potansiyellerin ele alınma şekline yer verilmiştir. Bunun sonucunda da büyüme dinamiklerinin nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusuna açıklık getirilmiştir.

2.1 Geleneksel Büyüme Modelleri

Modern ekonomik büyüme teorilerinin, ilk olarak Frank Ramsey'in 1928 tarihli, "A Mathematical Theory of Saving" isimli çalışmasıyla başladığı görülmektedir. Ramsey'in çalışmalarına 1950'li yılların sonlarında R.F. Harrod ile E.D. Domar'ın, "Keynesyen statik teoriyi, büyüme teorisiyle dinamikleştirme" çalışmalarında yer verilmiştir. Harrod-Domar'ın büyüme modelinde, girdiler arasındaki ikame oranının küçük kabul edildiği bir üretim fonksiyonuyla, kapitalist sistemin kararsız bir yapıya sahip olduğu belirtilmiştir. 1929 ekonomik bunalımının ardından geliştirilen bu modeller, sonraki yıllarda ekonomistler arasındaki popüleritesini yitirmiş, 1950'li yıllarda ise R.M Solow tarafından geliştirilen büyüme modeliyle bu alana yeni katkılar yapılmıştır. Solow büyüme modelinin temelini, "girdilerin azalan verimlere sahip olduğu ve ölçeğe göre getirinin sabit varsayıldığı neoklasik üretim fonksiyonu" oluşturmuştur (Ateş [1]).

Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu kapsamında hazırlanan raporda konu ile ilgili bilgilere aşağıdaki şekilde yer verilmiştir (Altay [2]):

II. Dünya Savaşı'ndan 1970 ekonomik bunalımına kadar olan dönem ekonomik planlama ile birlikte bölge planlamanın yükseliş dönemi olmuştur. Bu dönemde hazırlanacak planlarla yerel kaynakların kullanılmasının ve dıştan gelen yatırımlarla da bunların desteklenmesinin bölgesel gelişmeyi başlatarak eşitsizlikleri önleyeceğı konusu üzerinde durulmuştur. 1970 bunalımı sonrasında firmalar arası işbölümünün, üretimin düşey ayrışması biçiminde gerçekteştiğı esnek üretim örgütlenmesi, seri üretim sisteminin çöküşüne neden olmuş ve üretim konusunda çözüm olarak benimsenmiştir. Esnek üretimin yerelde başarılı olması ile başlayan bölgelerdeki yenilik çabaları "yeni coğrafya" diye yeni bir yazının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yeni coğrafya tanımı ile mekana yönelik tartışma ve araştırmalara yeni bir soluk getirdiğı görölmüş, ancak farklı mekansal yapıların gelişmesi olgusuna yeteri kadar açıklama getirmediğı de anlaşılmıştır. Bu nedenle yine Düzenlemeci Okul tarafından geliştirilen "esnek üretim rejimleri" yaklaşımı oluşturulan çerçeveye dahil edilmiş ve bu çerçevede yeni sanayi bölgelerinin ortaya çıkışı, üretimin yeniden örgütlenmesi ile ortaya çıkan esnek üretim biçiminin mekandaki bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Esneklik üzerine kurgulanan bu kuramsal çerçeve üretim ve örgütlenmenin mekansal boyutlarını bir araya getirmeyi başarmıştır.

Yerellik kavramını da öne çıkaran bu yaklaşım, farklı yerel/bölgesel birimlerin kendilerine özgü dinamiklerinin olduğunu öne sürerek, dünyayı mozaiklerden oluşan bir bütün olarak tanımladığından, bölgenin kendine ait kaynaklarının harekete geçirilmesi ve yaratıcılığının geliştirilmesi teması üzerine İçsel Büyümeye Dayalı Bölgesel Gelişme teorisi ön plana çıkmaya başlamıştır. İçsel büyüme kuramının bölgeye uyarlanması ile ortaya çıkan bu kavram bölgelerin kendine özgü bilgi kaynaklarının ve bölgedeki yığılmaların getirdiğı dışsalılıkların önemini gündeme getirmiş, 1960'lardaki yerel kalkınma kavramında bölgeler bağımsız birimler olarak ve dış dünyadan oldukça soyut bir şekilde ele alınırken, yeni kavramda bölgeler diğer bölgelerle etkileşim içinde bir sistemin parçası olarak ele alınmıştır. Kademeli bir ilişki yerine karşılıklı etkileşim söz konusu olduğı belirtilmiştir.

Geleneksel bölgesel politikalarda merkezi hükümet karar sürecinde ana role sahipken, 1970 sonrasında yerel yönetimlere verilen görevler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Yerel dinamikleri harekete geçirmek için karar vericilerin yerel aktörlere yakın olması gerekliliği düşüncesi, merkeze bağlı bürokratik örgütlenmeler yerine yarı-özerk birimlerin gündeme gelmesi ve bölgesel gelişmeden sorumlu yeni birimlerin oluşturulması fikrini ön plana çıkartmıştır.

2.1.1 Neoklasik Büyüme Teorisi

Neo-Klasik büyüme “teknolojik değişimin kişi başına sermayenin büyümesine neden olan bir tasarruf ve yatırımı teşvik etmesi nedeniyle kişi başına reel GSMH’nın büyüyeceğini önermesi” teorisidir. Teknolojik değişimin durması halinde büyümenin sona ereceğini savunmaktadır. Solow modeli olarak da adlandırılan neoklasik büyüme modelinin temel varsayımları; “kapalı bir ekonomi, rekabetçi piyasalar, rasyonel davranan bireyler, üretim faktörleri sermaye ve işgücünün her biri için ölçeğe göre azalan getiriye, üretim fonksiyonu için sabit getiriye öngören bir üretim teknolojisi” olarak özetlenebilmektedir. Bu varsayımlara dayanan model, birey başına sermayenin yine birey başına üretim veya tüketim ile aynı oranda artış gösterdiği bir dengeli büyüme çizgisi tanımlamaktadır. Denge durumunda birey başına gelir ve tüketimdeki artış oranı teknolojik gelişme hızıyla eşit hale gelmektedir (Ercan [3]).

1980’lerin ikinci yarısına kadar büyüme literatürüne egemen olan Neo-klasik büyüme teorisinin iki temel öngörüsü bulunmaktadır. Birincisi, görece olarak daha çok tasarruf eden bir ülke daha az tasarruf edene oranla durağan halde sermaye yoğun ve daha zengin olacağı yönündedir. İkincisi ise, uzun dönemde ülkelerin kişi başına düşen milli gelir seviyelerinin birbirlerine yaklaşacağı ve dolayısıyla gelişmişlik farklarının kendiliğinden ortadan kalkacağı şeklindedir. Bu öngörüye “yakınsama hipotezi” ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalamaları da “yakalama süreci” olarak adlandırılmaktadır. Yakınsama hipotezinde, gelişmiş ülkelere sermayenin getirisinin yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelere doğru bir sermaye akışının olması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Kar ve Ağır [4]).

Neoklasik büyüme yaklaşımına göre, başlangıçta GSYİH’leri görece olarak düşük olan ülkeler, zamanla büyük büyüme oranlarına sahip olacaklardır. Yani işgücü başına daha

az sermayeye sahip olan ülkeler, daha yüksek sermaye getiri oranına ve dolayısıyla büyüme oranına sahip olacaklardır ve gelişmiş ekonomilerin ulusal gelirlerine yakınsayacaklardır. Bu yakınsama (convergence) süreci literatürde ‘koşullu yakınsama’ (absolute convergence) olarak da adlandırılmakta olup, yakınsamanın kısıtlı olmasının nedeni, işgücü başına sermaye ve üretimin durağan durum düzeylerinin tasarruf oranı, nüfus artış hızı ve üretim fonksiyonuna bağlı olmasıdır. 1980’lerden sonraki çalışmalarda, R.J. Barro, W.J. Baumol gibi ekonomistler modellerine başlangıç beşeri sermaye stoku ve hükümet politikaları değişkenlerini de dahil etmişlerdir (Ateş [1]).

Ancak neo-klasiklerin bu varsayımlarıyla birlikte yakınsama hipotezinin temel öngörülerinin dünya ekonomileriyle ilgili gözlemlere uymadığı ve teknolojinin dışsal ve sabit olduğu varsayımının gerçekçi olmadığı ortaya çıkmış, bu süreçte, zengin ülkeden yoksul ülkelere yapılan sermaye transferlerinin yakınlaştırmacı etkisi ile gelişmiş ülkelerdeki teknolojik gelişmelerle tümüyle bertaraf edileceği üzerinde durulmuştur. Neo-klasik büyüme teorisine karşı yükselen eleştirileri takiben Mankiw, Romer ve Weil (1992) tarafından sermaye kavramı genişletilmiş ve fiziki sermayenin yanı sıra beşeri sermayenin de ekonomik büyümeye katkı yapacağı ileri sürülmüştür (Kar ve Ağır [4]).

2.1.2 İçsel Büyüme Teorisi

Neo-klasik büyüme teorisinin ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını açıklamakta yetersiz kalması sonucunda yeni çalışmaların yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Neo-klasik büyüme literatüründe dışsal kabul edilen teknolojik değişim ve beşeri sermaye gibi faktörlerinin bu süreçteki rollerinden yola çıkarak başlatılan yeni çalışmalar sonucunda oluşturulan yeni modele de içsel büyüme adı verilmiştir (Kar ve Ağır [4]).

Ekonomi literatüründe içsel büyüme teorisinin temellerinin Romer (1986) ve Lucas’ın (1988) çalışmalarına dayandığı yönünde görüş birliği bulunmaktadır. Bu alandaki çalışmalar büyümenin, ekonomik sistemin kendi dinamikleri içinde, bir takım faktörlerin etkileşimiyle içsel olarak gerçekleştiğini ileri sürmesi bakımından, büyümeyi, ekonomik sistem dışındaki etkenlere bağlayan neoklasik büyüme yaklaşımından önemli ölçüde ayrılmaktadır. İçsel büyüme modelleri, ekonomik büyümeyi piyasa mekanizması içinde faaliyet gösteren ekonomik güçlerin içsel olarak belirlediğini varsayarken,

büyümenin itici gücünü (engine of growth) tanımlamakta ve bunun birikimini sağlayan etkenler ile büyüme sürecinin işleyişini açıklamaktadır (Ercan [3]).

İçsel büyümenin kaynakları, bilgi, teknolojik gelişme, beşeri sermaye, işbölümü ve uzmanlaşma, ölçek ekonomileri, dışsallıklar, yayılma etkileri olarak tanımlanmaktadır (Demir ve Üzümcü [5]):

-Yeni bilgiden büyümeye giden süreç, Yeni Bilgi --- Yenilik ---Artan Verimler --- Büyüme olarak gösterilmektedir.

-Teknolojik gelişme, üretimde yeni yöntemler geliştirilmesi, yeni ürünler üretilmesi, organizasyon, pazarlama ve yönetim tekniğinde gelişme şeklinde olabilmektedir.

-Beşeri sermaye, bireysel yeteneklerin toplamı olarak soyut bilgiden farklı olduğu belirtilmektedir.

- İşbölümü ve uzmanlaşma, farklı mallar üreten bir işletmenin ürün, farklı işler yapan her bir işçinin iş çeşidinin azalması, hatta sadece bir mal veya bir işe indirgenmesi şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

-Ölçek, bir bakıma bir işletmenin üretimde kullandığı girdi düzeyi ile çıktı düzeyi arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Ölçek ekonomileri, uzun dönem ortalama maliyet eğrisinin şeklini belirleyen, bir işletme açısından üretimden pazarlama sürecine kadar uzanan reel ve parasal kazanımları belirtmek için kullanılan bir kavram olarak değerlendirilmektedir.

- Dışsallık, bir ekonomik birimin faaliyetlerinden kendi dışındaki diğer ekonomik birimlerin olumlu veya olumsuz etkilenmesi şeklinde ifade edilmektedir.

-Yayılma etkileri, Ar-Ge çabaları sonucu elde edilen bilgilerin bilinçli taşıyıcılar aracılığıyla dağılımı (diffusion) veya bilginin dışarıda tutulamama özelliği gereği bilgi taşmaları (spillover) şeklinde tanımlanmaktadır.

İçsel büyüme teorisi, teknolojik gelişmelerin dışsallığını reddetmiş ve bunu modele dahil ederek (içselleştirerek) işe başlamış olup, sermayenin getirisine ilişkin yeni varsayım üretmiştir. Neo-klasik büyüme teorisi, sermayenin azalan getirisini kabul ederken, içsel büyüme modelleri beşeri sermayeyi de kapsayan sermayenin artan getirisinin olabileceğini ve bu artan getirinin de uzun dönemde büyümeyi

azaltmayacağını kabul etmiştir. Neo-klasik teorinin aksine; içsel teori, az gelişmiş ülkelerin gerekli önlemleri almaması durumunda gelişmiş ülkeler ile aralarındaki farkın daha da artacağını ileri sürmektedir. Yeni büyüme teorilerinde, teknoloji içselleştirilmekte ve kamu politikalarının ekonomik büyümeyi etkileme mekanizmaları öne çıkartılmaktadır (Kar ve Ağır [4]).

Modeller, büyümenin itici gücü olarak tanımladıkları faktörler itibariyle üç ana grupta incelenebilmektedir (Ercan [3]):

i. Nüfus artışı ve beşeri sermaye birikimini karar değişkeni olarak kabul eden içsel büyüme modelleri:

Beşeri sermaye faktörünün ekonomik büyüme ile ilişkisini açıklayan bir içsel büyüme modeli Lucas (1988) tarafından geliştirilmiştir. Bu modelde beşeri sermaye büyümenin itici gücü olarak gösterilmektedir (Yardımcı [6]). Becker, Murphy ve Tamura'nın 1990 yılındaki çalışması, ilk gruptaki modellerin temsilcisi olarak kabul edilebilmekte olup, modelin en önemli varsayımı içsel olarak belirlenen doğurganlık oranıyla, beşeri sermaye stokunun arttıkça getirisinin de artması şeklindedir. Doğurganlık oranı, fiyatlara ve gelir düzeyine bağlı olarak değişen ekonomik bir karar olarak kabul edilmektedir (Ercan [3]).

ii. İçerilmemiş teknolojik değişmeyi piyasa güçlerinin yönlendirdiği girişimci kararlarına dayandıran içsel büyüme modelleri:

İçsel büyüme modellerinin başlangıcı olarak kabul edilmesi bakımından Romer'in 1986 yılı çalışması, ikinci gruptaki modellerin en önemlilerindendir. Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) sektöründeki beşeri sermayenin içerilmemiş teknolojik buluşları büyümenin itici gücü olarak kabul edilmektedir (Ercan [3]). Teknolojik gelişme büyümenin ana dinamiği dayanak noktası olarak kabul edilen modelden çıkan temel sonuçlar şöyle özetlenebilir (Ateş [1]):

- Beşeri sermaye stoku büyüme oranını belirlemektedir.
- Ekonomi dengedeyken, AR-GE sektörüne tahsis edilen beşeri sermaye miktarı çok küçüktür.

- Dünya ekonomisiyle daha çok ekonomik bütünleşmeye gitmek, büyüme oranını artırmaktadır.
- Ekonomilerin yalnızca büyük nüfusa sahip olmaları, büyümenin sağlanabilmesi için yeterli değildir.

Bu modelin ilk grup içsel büyüme modellerinden ayrıldığı iki temel husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki, modellerde ayrı bir teknoloji üreten sektörün varlığı, ikincisi de teknolojik gelişmelerin devamı için eksik rekabet piyasalarına duyulan ihtiyaç olarak ifade edilebilir. AR-GE modelleri olarak da adlandırılan modeller, teknoloji geliştirme faaliyetlerinin ayrı bir üretim faaliyeti olarak ele aldığı için, gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme süreçlerini açıklamakta kullanılmaktadırlar (Yardımcı [6]).

iii. Büyüme sürecinde kamunun rolünü dikkate alan içsel büyüme modelleri:

Analizin başlangıç noktası özel kesimin, ekonomi genelindeki ve bu arada kendi bünyesindeki kaynakların üretkenliğini arttıracak kamu mallarını üretmede yetersiz kalacağı şeklindedir. Barro ilk çalışmasındaki (1990) modelde, ölçeğe göre sabit getiri sağlayan bir üretim fonksiyonunda kamu kesimini de dikkate alarak, kamu harcamaları, tasarruf oranı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bu anlamda Ar-Ge çalışmalarının teşvik edilmesi ve doğrudan sağlanan kamu hizmetleri, örneğin eğitim, sağlık ve diğer altyapı yatırımları, sosyal hükümetin uygulayacağı politikalar yoluyla büyüme performansı üzerindeki etkisi, tamamen kendi amaç fonksiyonuna bağlı olarak kabul edilmiştir (Ercan [3]).

İçsel Büyümeye Dayalı Bölgesel Gelişme yaklaşımı, bölgeleri keşfedilmemiş ve kullanılmamış kaynakların bulunduğu ekonomik bir birim olarak görmek ve mevcut olan kaynakların kalkınma için harekete geçirilmesini hedeflemektedir. Bu yaklaşımda kalkınmanın odak noktasında ve itici gücü olarak yerel kaynaklar görülmekle birlikte, firmaların ve yeni yatırımların bölgeye çekilmesi için teşvikler ve altyapı olanaklarının sunulmasına yönelik politikalar da desteklenmektedir (Kara [7]).

İçsel büyüme modellerinin ortaya çıkış aşamasında aşağıdaki noktalar üzerinde daha sıklıkla durulmaktadır (Kibritçioğlu [8]):

- Bilginin kullanımı açısından tüketiciler arasında rakip olmama ve dışlanmama söz konusudur.
- Teknolojik gelişme sonucu ortaya çıkan bilgiden diğer ekonomik birimlerin yararlanma derecesi önemlidir.
- Teknolojik gelişmelerin bir dışsallığa neden olması, bilgi üretimine özel kesimin yanaşmak istememesine neden olmaktadır. Bu durum ise piyasa aksaklıklarına neden olmaktadır.
- Teknolojik gelişme ile fiziki ve beşeri sermaye arasında bir bağlantı bulunmaktadır.
- Beşeri sermaye, teknolojik alt yapı, yaparak öğrenme ve Ar-Ge çalışmalarına zemin hazırlamaktadır.

Tabandan kalkınma olarak da nitelenen içsel gelişme yaklaşımında beşeri sermayenin gelişimine önem verilmiş, teknoloji içsel bir değişken olarak görülerek bilginin biriktirilmesinin artan getirilerin oluşumuna neden olduğu kabul edilmiş, ekonominin yatay olarak bütünleştiği ve ticaret konusu olmayan karşılıklı bağımlılıkların iktisadi kalkınmada etken olduğu, işletmelerin belirli bölgelerde yığılmalarının getirdiği avantajlara dayalı gelişiminin vurgulandığı ve yerindenliğe referansla, bölgesel ve yerel kurumların kalkınmada merkezi bir rol üstlendiği benimsenmiştir (Kara [7]).

İçsel büyüme yaklaşımlarının bölgesel kalkınmayla ilgili en önemli katkılarından biri gelişmiş endüstriyel ülkelerde bölgesel gelir farklılıklarının değerlendirilmesinde ortaya çıkmaktadır. Bu analizler bölgesel yakınsamanın yavaş ve kesintili bir süreç olduğunu ileri sürmektedirler. İçsel büyüme yaklaşımlarına göre, bir yandan artan getiriler nedeniyle bölgesel kalkınmada durağan durumdan çıkma olasılığı bulunmaktadır; ancak öte yandan eğer başarı sergilenemez ise neoklasik durağan durum argümanları kaçınılmaz olur; daha da kötüsü neoklasik argümanların aksine yakınsama gerçekleşmez ve durağan bölgenin aleyhine bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları artmaya devam eder (Tüylüoğlu ve Karakaş [9]).

Batı Avrupa ülkelerinin özellikle 1950’li yıllardaki bölgesel politikalarında önem kazanan hedefi, merkezi hükümetlerin sorumluluğunda mali desteklerle geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak şeklindedir. 1970’li yılların ortalarına doğru ise bölgesel politikada yaşanan değişimle birlikte içsel kalkınma önem kazanmaya başlamıştır. Bu

dönemde bölgesel kalkınma ajansları (BKA) ile diğer bölgesel ve yerel kurumların da sayısı artmaya başlamıştır. BKA'ların ortak tek özellikleri bölgelerinde ekonomik, sosyal ve hatta kültürel alanda gelişmeyi sağlamayı hedeflemeleridir. En önemli amaçları ise, bölgeler için içsel gelişme potansiyellerinin ortaya çıkarılarak bölgesel kalkınma stratejisi ve bölgesel kalkınma planı hazırlamaktır (Kayasü [10]).

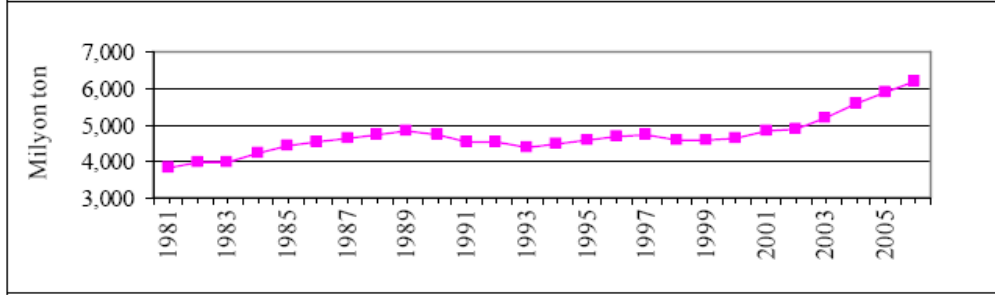
Bu bağlamda incelenen Avrupa ülkelerine bakıldığında, İngiltere'nin kuzey bölgelerinde yer alan kömür madenciliği gibi sektörlerin gerilemesi ile yeni yüksek teknolojilere dayalı olarak gelişmeye başlayan sektörlerin yerleştiği güney bölgeleri arasında ortaya çıkan gelişmişlik farklılıklarının oluştuğunun ve benzer şekilde Almanya'da da sanayinin coğrafi yer değişikliklerinin saptanması sonucunda Avrupa'da gerileyen sanayi bölgeleri ve kent içi çöküntü alanları gibi özel sorunları olan bölgelere, özellikle merkezi idareler ve AB kaynaklarından kentsel yenileme ve canlandırma program ve projeleriyle kaynak aktarımı yapılması ve ekonomik hareket kazandırılma gerekliliğinin ortaya çıktığı görülmektedir.

2.2 Dünya'da Kömür Madenleri ve Madencilik

Batı Avrupa'da 18.yy.ın sonlarına doğru başlayan tarım toplumundan endüstri toplumuna geçişte, ülkeler için sosyal gelişim unsuru olan ve endüstriyel devrimin temelinde yer alan kömür, bu devrimin esas kaynağı olma özelliğini buhar makinelerinin bulunuşu ile elde etmiştir (Ünder [11]). Sanayi devrimi ile makinelerin insanın yerini almasına ve çalışma koşullarının büyük ölçüde iyileştirilmesine karşın, kömür endüstrisi emek yoğun özelliğini günümüzde yaşanan teknolojik gelişmelere rağmen korumaktadır.

İlk kez 9. yüzyılda İngiltere'de konutların ısıtılmasında ve 18. yüzyılda demir cevherini ergitmede kullanılan kömür, 19.yy.dan 20.yy.ın ortalarına kadar modern sanayinin temelini oluşturmuş, Batı ülkeleri ve ABD sanayileşmede merkezi bir konuma gelmiş, değişen dünya dengeleri içinde gücün korunması esas alınmıştır (Akbulut [12]). Fakat önemli bir yere sahip olan kömür, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yerini petrole bırakmış, Batı ülkelerinin liderliği de ABD'ye geçmiştir.

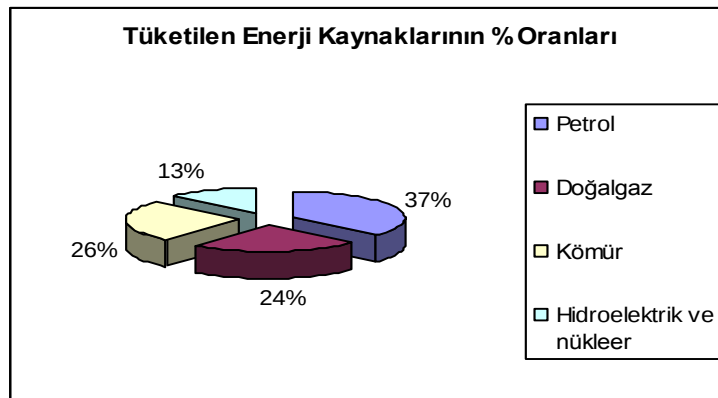
Günümüzde, İngiltere kömür üretimini azaltmış, Güney Afrika, Avustralya, Çin, Hindistan, Endonezya, Kuzey Amerika ve Latin Amerika bölgelerinde ise yoğunlaştırılmıştır. Tahminlere göre dünyada toplam kömür rezervi 2.32 trilyon tondur [13]. Üretim açısından ele aldığımız zaman ise, 2006 yılı değerlerine göre dünya kömür üretiminin 6.195 milyon ton [14] olduğu görülmektedir.

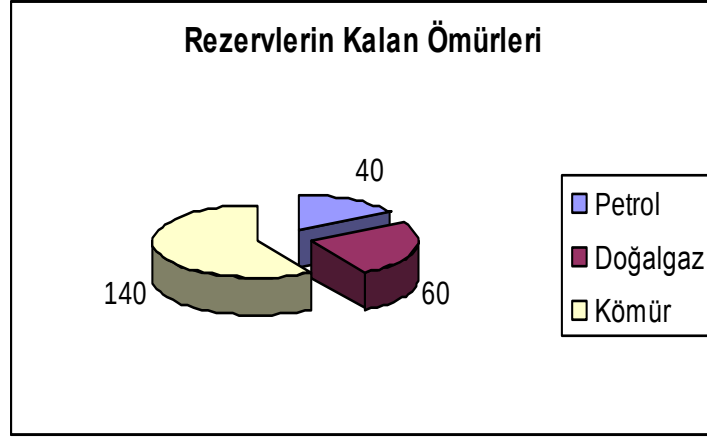
Şekil 2.1 Yıllar itibariyle dünya kömür üretimi [14]

Dünya kömür üretimine baktığımız zaman 2000 yılından beri gerçekleşen artış oranının yaklaşık %35 olduğu, son 10 yılda Asya'da kömür üretiminin arttığı, buna karşılık Avrupa'da azaldığı görülmektedir (Tamzok [15]). Avrupa ülkeleri kömürü ihraç etmeye başlamış, Asya ülkeleri ise kömür üretimine yönelmiştir. Bir başka deyişle, dünya kömür üretimi son yıllarda artarken üretimin coğrafi konumu değişmiştir.

2003 yılında dünya enerji ihtiyacının % 26'sının kömür, % 37'sinin petrol, % 24'ünün doğal gaz tarafından, geri kalanının ise hidroelektrik ve nükleer enerjiden temin edildiği görülmektedir. Petrolde 40 yıl, doğalgazda 60 yıl, kömürde ise 120 yıl rezervin söz konusu olduğu belirtilmektedir (İçli [16]).

Şekil 2.2 Dünyada birincil enerji kaynaklarının dağılımı (İçli [16]'den yararlanılarak oluşturulmuştur)

Şekil 2.3 Rezervlerin kalan ömürleri (İçli [16]'den yararlanılarak oluşturulmuştur)

Dünya kömür tüketiminin sektörel dağılımına bakıldığında, termik santrallerde elektrik enerjisi üretiminde, konutlarda, sanayide, ulaşırmada ısınma amacıyla kömürün kullanıldığı görülmektedir. 2006 yılı itibariyle kömür tüketiminin sektörlere göre dağılımı, elektrik üretiminde %66, sanayide %18, teshin %4, diğer ise %12'dir (IEA [17]). Dünya'da üretim ve tüketim açısından kömürün kullanımının yıllara göre artış içerisinde olduğu, özellikle enerji santrallerinde ve elektrik üretiminde kömür kullanımına yönelindiği görülmektedir.

2007 yılında dünya enerji tüketiminde kömürün payı %27 iken, bu payın 2030 yılında %29'lara ulaşması beklenmektedir. Kömür tüketimindeki artışın %97'sinin sorumlusunun OECD-dışı, özellikle Asya ülkelerinin olması ve kömürün elektrik üretimindeki payının ise %42'den (2007), %44'e (2030) yükselmesi beklenmektedir (EÜAŞ [18]).

Dünya'da her ne kadar kömür üretimi geniş alanlarda ve pek çok ülkede mümkün olsa da toplam kömür rezervlerinin %78'i, ABD (%29), Rusya (%19), Çin (%14), Avustralya (%9), Hindistan (%7) olmak üzere beş ülkede toplanmıştır. Bu ülkelerin toplam üretimindeki payı 2007 yılı verilerine göre %77'dir. Dünyada üretilen kömürün büyük bir kısmı elektrik üretim sektörüne aktarılmakta iken geriye kalan yaklaşık üçte birlik kısmın hemen hemen tamamı sanayi sektörüne aittir (EÜAŞ [18]). Toplam taşkömürü üretiminin yaklaşık %13'ü (717 milyon ton) hali hazırda demir-çelik sektöründe kullanılmaktadır. Elektrik ark ocaklı demir çelik fabrikalarındaki önemli gelişmelere rağmen, dünya çelik üretiminin %70'i kömüre bağımlıdır (TTK [19]).

Çizelge 2.1 Taşkömürü kullanımındaki değişmeler (TTK [19])

	1980		2006	
	Milyar Ton	%	Milyar Ton	%
Elektrik Üretimi	1.0	36	4.0	74
Çelik Endüstrisi	0.6	21	0.7	13
Isınma	1.2	43	0.7	13
Toplam	2.8	100	5.4	100

2007 yılı ile kıyaslandığında 2008 yılında Dünya toplam kömür üretimi %5.3 oranında artış gösterirken, Kazakistan %17'lik artışla başı çekmiş, ülkemizde de %12,6'lık artış görülmüştür. Çin ise 2.780 milyon ton ile üretimde birinci sırayı almıştır (TTK [19]).

Çizelge 2.2 Taşkömürü üretiminde ilk 10 ülke (milyon ton) (TTK [19])

	Taşkömürü		Linyit		Taşkömürü		Linyit
	2006	2008	2008		2006	2008	2008
ÇİN	2482	2761	..	RUSYA	233	247	76
ABD	990	1007	69	ENDONEZYA	169	246	38
HİNDİSTAN	427	489	32	POLONYA	95	84	60
AVUSTURALYA	309	325	72	KAZAKİSTAN	92	104	4
GÜNEY AFRİKA	244	236	0	KOLOMBİYA	64	79	0

Taşkömürü olarak bakıldığında, 1996 yılında 3,8 milyar ton olan dünya toplam taşkömürü tüketiminin 2008 yılında 5,67 milyar ton seviyesine çıktığı görülmektedir (TTK [19]).

Çizelge 2.3 Dünyada kömür tüketimi (milyon ton) (TTK [19]).

	2000	2004	2008
North America	606,9	603,0	606,9
Is. & Cent. America	20,1	20,5	23,3
Europe & Eurasia	525,6	527,8	522,7
Middle East-	7,3	9,0	9,4
Asia Pasifik	1089,0	1502,5	2031,0
Africa	89,4	103,4	110,3
Dünya	2338,4	2766,2	3303,7
European Union	315,3	318,8	301,2
Çin	667,4	983,0	1046,3
Hindistan	144,2	172,3	231,4

2.3 Eski Maden Kentlerinde Mekanın Yeniden Üretilmesi: İngiltere ve Almanya Örnekleri

Sanayi ve hammaddeye dayalı bir gelişmeden, insan faktörünün sermaye olarak ele alındığı içsel büyüme anlayışına geçişte, hammaddeye dayalı bir sanayi kentinin nasıl etkileneceğinin dünya örnekleri ile ilişkilendirilmeye çalışıldığı bu bölümde, verilen genel bilgilerin ardından, İngiltere ve Almanya örnekleri üzerinden düşüşte olan bölgelere dikkat çekilmiştir.

Sanayi devrimi, buhar makinelerinin icadı ve bir dizi teknik buluşlarla başlayan hareket, sanayileşme ise üretimde makineleşme, işin akılcı yöntemlerle yapılması ve işçi sınıfının oluşması ile başlayan süreç olarak tanımlanmıştır. XVIII.yy.ın ikinci yarısında İngiltere’de başlayan sanayileşme süreci kısa sürede tüm Avrupa’ya yayılmış zaman içerisinde de tüm dünyayı etkisi altına alan bir gelişme olmuştur. Sanayileşme ile birlikte fabrikaların sayıları hızla artmış böylece yeni istihdam alanları ortaya çıkmıştır. Kent merkezlerine yakın alanlarda oluşan sanayi bölgelerinde açılan fabrikalarda çalışmak üzere köylerden kentlere göç eden yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır. Sanayi işçisi denilen bu sınıfın fabrikalardaki iş hayatlarına başladıktan sonra kentlere taşındıkları için kırsal alanla ilişkileri kesilmiş ve eski kültürleriyle yeni yaşam koşulları arasında değişim gerçekleşen yeni bir işçi sınıfı meydana gelmiştir (Ömek [20]).

Endüstri Devrimi sonrasında, sanayi kentlerinde hızla artan çevre kirliliği, sanayi alanlarının düzensiz yapılaşması, kalabalık ve yaşam standartları düşük konut alanları ve yetersiz altyapı hizmetleri, sağlıksız kentlerin gelişmesine neden olmuştur.

Bu plansız kentsel gelişme halk sağlığını, toplum güvenliğini ve huzurunu tehdit etmeye başlaması ile nitelikli yapılaşmaya yönelmek için İngiltere’de sosyal konut programları ve sıhhileştirme projeleri için kentsel politikalar üreten Konut Kanunu (1851) çıkartılmış (Gürler [21]), 1870’te ise hükümet inşaatlar için minimum standart getirmiştir. Bunun üzerine hükümet bu tip sağlıksız alanların yenilenmesi için İngiltere’deki ilk ‘slum clearance’ çalışmalarını başlatmış ve bu alanlardaki konutların tamamen yıkılarak temizlenmesine yönelmiştir [22].

Birleşik Krallıkta mekansal politikanın tarihi gerçek anlamda II.Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. 1950’lerden 1970’lere hükümetler, bölgelerarası gelişmişlik

dengelesizliklerini ciddiye alarak, Londra'nın etrafında bulunan süper bölgenin gelişimini kontrol altında tutmak ve imalat sanayinin civar bölgelere yayılmasını sağlamak, nüfusun yeşil kuşaklar arkasındaki yeni kentlere desantralizasyonunu ve kent içindeki alanların yeniden geliştirilmesini sağlamak için civar bölgelere şirketleri taşımak/şirketlerin buralarda kurulmasını sağlamak, teşvikler uygulamak gibi önlemler almışlardır. Krallık endüstriyel krize girince, fabrikalarda kapanmış veya küçülmeler meydana gelmiştir (Harding [23]).

1970'lere kadar sürececek olan refah devletinin kurulması ve kamu sektörünün sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi koşulları yerine getirmek için hükümet tarafından başlatılan çalışmalar sonucunda düşük standartlı konutları içeren kent içi mahallelerin okul, açık alan, ticaret ve sosyal donatıları barındıran mahallelere dönüştürülmesi amacıyla yıkıp yeniden yapmaya dayalı ilk mahalle yenileme modeli geliştirilmiştir [22].

1960'larla birlikte bölgesel dengesizliğin ortadan kalkması, kaynakların bölgeler arasında dengeli dağılımının sağlayabilmesi için İngiltere'de çalışmalar başlatılmıştır. 1980'li yıllardaki bölgesel politikalarda iktidarın neoliberal ideolojisi çerçevesinde 1990'larda bölge-altbölge ölçeğinde planlama sisteminin çağdaşlaştırmasına yönelik düzenlemelere yönelinilmiştir.

70'lerin sonlarından 2000'lere kadar, şehirlerin fiziki altyapı olarak geliştirilmesini, yatırımları ve ekonomik değişimin en kötü etkilerini hisseden toplumların refahının sağlanmasına yönelik müdahaleler gerçekleştirilmiştir (Harding [23]).

İngiltere planlama sistemi, Kıta Avrupası'ndaki örneklerden oldukça farklı bir yapıya sahiptir. Bunun temel nedeni İngiltere'nin içtihatlarla (daha önce üretilmiş mahkeme kararları) dayalı hukuksal yapısıdır. İngiltere'de 1970'lere kadar uzanmakta olan tasarım denetimi ile ilgili politikalar ve araçlar oldukça kapsamlı bir şekilde planlama mevzuatı içinde tanımlanmıştır. Bu doğrultuda, pek çok yerel yönetim tarafından 'tasarım rehberleri', 'tasarım kılavuzları' ve 'tasarım açıklamaları' üretilmektedir. Planlama yazınında tasarım denetimi ile ilgili ilk belge, 1973 yılında kırsal bir yerleşimin yapılaşmasını denetlemek için hazırlanmış olan 'Essex Tasarım Kılavuzu (*Essex Design Guide*)'nun amacı, yerleşimin karakterinin korunması ve geliştirilmesidir. Bu doğrultuda, tasarım kılavuzları, temel olarak bir alandaki kentsel tasarım (tasarım

stratejileri, kentsel biçim, kentsel yerleşim, kamusal alan vb.), peyzaj ve mimarlık alanlarıyla ilgili politikaları yazılı ve görsel olarak belirlemektedir. Kentsel mekanın biçimlendirilmesinde tasarım denetimi, kalitenin yükseltilmesi ve kentsel mekanın iyileştirilmesi kavramlarını gündeme taşımıştır (Ünlü [24]).

Bu dönem sonrasında, “artan yoksulluğa ve mekansal eşitsizliklere yol açan sanayisizleşme (de-industrialisation) politikalarıyla birleşen ekonomik durgunluk” mekansal uygulamaların yönünü değiştirmiş, planlama sosyal ve ekonomik boyutları da içerecek şekilde ele alınmıştır. İngiltere’nin rehabilitasyon çalışmalarında, yıkıp yeniden yapmadan konutların şartlarının ve çevre koşullarının iyileştirilmesi ve mülk sahiplerinin evlerine yeniden yatırım yapmalarını sağlayacak maddi destekler devreye sokulmuştur. 1977 yılında mahalle yenileşmesi için ilk ulusal politika olan ‘Kent İçi Alanlar İçin Politika’ yayınlanmış, tabandan yukarıya bir anlayış benimsenerek devlet müdahalesini yerel ekonomik gelişme ve sosyal yenilemeyi de içerecek şekilde genişletilmiştir [22].

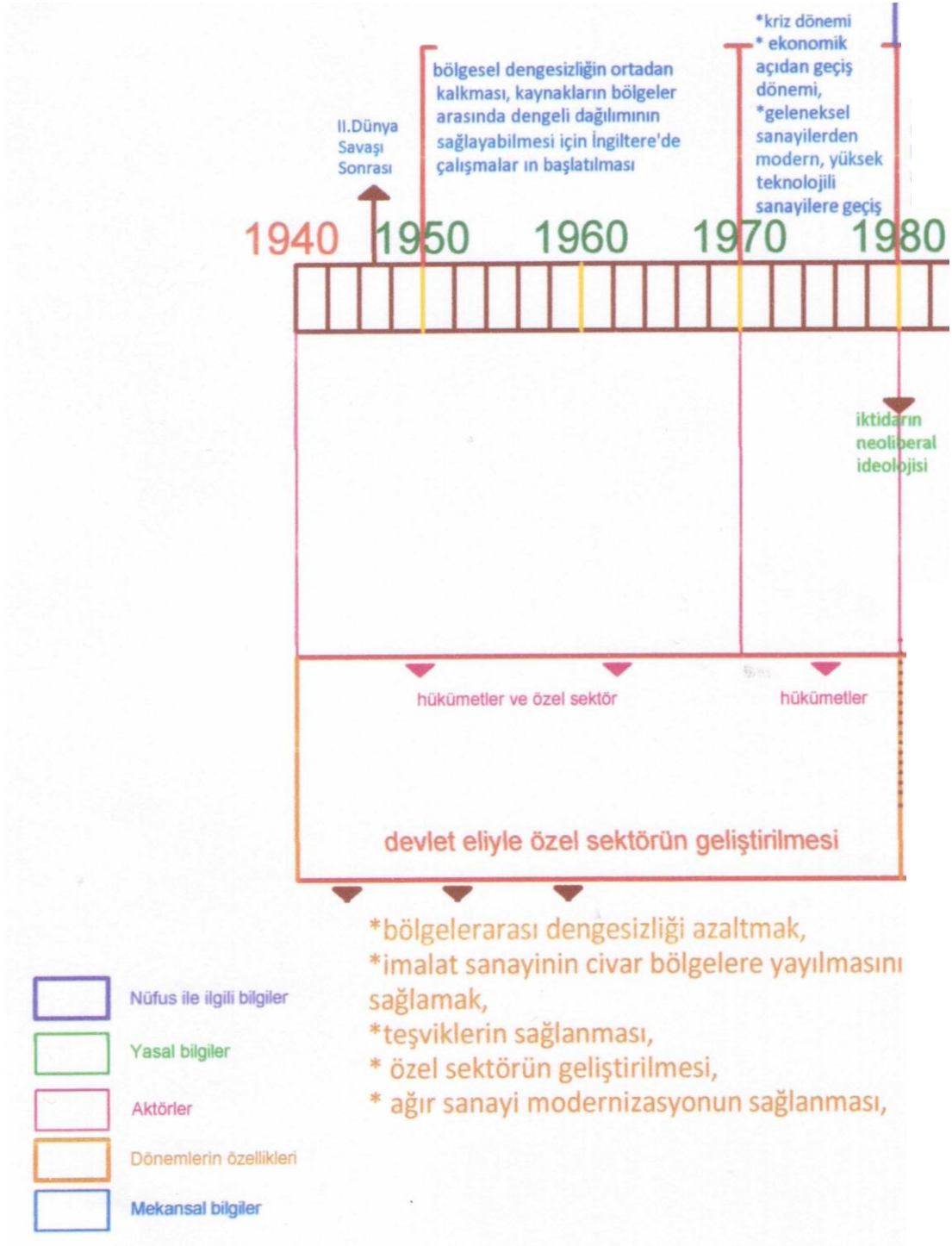
1980’lere gelindiğinde yaşanan ekonomik durgunluk, artan işsizlik ve buna bağlı olarak artan sosyal güvenlik harcamaları neo-liberal politikalarla birleşerek yenileşme uygulamalarının şekillenmesine sebep olmuş, kamu harcamalarını düşürmek için yerel yönetim kaynakları ve güçlerinin azaltılarak merkezde toplanması ile yoğun bir özelleştirme süreci başlatılmıştır. 1980’lerin uygulamalarında yeni olan bir diğer nokta ise yenileşme projelerinde uygulama görevinin yerel yönetimlerden alınarak kamu-özel sektör ortaklığına dayanan ‘Kentsel Gelişme Şirketleri’ne verilmiştir. Bu şirketlerin görevi kent merkezlerinin gereksinim duyduğu ofis binaları ve bu sektörlerde çalışanların taleplerini karşılayacak konut alanları oluşturmak olmuştur [22].

İngiltere’deki planlama hiyerarşisi; ulusal düzeyde “Planlama Politikası Rehberi” (PPR); bölge düzeyinde “Bölgesel Planlama Rehberi” (BPR); yerel düzeyde “gelişim planı” ve yerleşme düzeyinde “kent planı” olarak tanımlanmaktadır. Bölge planlama mekanizması; “Bölge Planlama Kuruluşu”, “BPR”, bağımsız uygulama aracı “bütçe” den oluşmaktadır. Bölge planlama kuruluşunun bileşenleri ise şu şekildedir (DPT [25]):

- *Bölge Gelişme Ajansı*: BPR’nin hazırlanmasında temel sorumluluğu üstlenir. BPR şunları içerir:

- Yerel yönetimlerin tek başına çözemeyeceği bölgesel ve alt-bölgesel konularda etkin karar çerçevesi sunar.
- Bölge ve alt-bölge için önemli gelişmelerin genel mekansal içeriğini verir.
- Arazi kullanım stratejilerinin sosyal, ekonomik, çevresel sonuçlarının genel çerçevesini çizer.
- Bütünleşik ulaşım stratejisini bölgesel düzeyde birleştirir.
- Bölge Gelişme Ajansının bölgesel ekonomik gelişme stratejilerini ve yeniden canlandırma programlarını ortaya koyar.
- AB yapısal fonlarından yararlanacaklara yardımcı, AB'nde mekansal planlamanın gelişmesi ile uyumlu çerçeve sunar.
- *Bölge Meclisi:* Bölge Meclisi Ajansın çalışmalarını gözetler, çalışmalarının çeşitli aşamalarında danışmanlık yapar.

Ülkede, rekabet anlayışı doğrultusunda bölge temelli, “aşağıdan yukarıya” örgütlenen bölgesel kalkınma ortaklıkları meydana getirilmiştir (Altay [2]). 1990 sonrasında gerçekleşen metropoliten alanlara ilişkin reformlar ile İngiltere'de gerçekleşen plan kademelerinin ve yönetiminin yeniden yapılandırılması çabaları görülmektedir. Bölgeyi-kenti pazarlamak, uluslararası yatırımcılara çekici kılmak için planlama-uygulama sisteminin yeniden kurgulanması bu sayede gündeme gelmiştir (Eraydın [26]).

Şekil 2.4 İngiltere'ye ait dönemsel bilgiler (1940-1980)

İngiltere'de Ulusal hükümet, farklı yollarla bölgelerin canlandırılmasını ve Güneydoğu İngiltere'nin dışındaki bölgelerin ekonomik performansının geliştirilmesi ulusal hedef olarak kabul edilmiştir. Bölgelerarası rekabet edebilirlik farklarını oluşturacak odaklar/kent-bölgeler aracılığıyla giderilmesi konusunu, mekansal gelişme politikaları ile ilişkilendiren örneklerden biri, İngiltere Hükümeti'nin görece olarak geri kalmış

Kuzey İngiltere'yi kalkındırma ve Londra'ya ve zengin güney bölgelere yaşanan yoğun göçün durdurulabilmesi için oluşturulan yaklaşıma Nothorn Way yaklaşımı denilmektedir. Kurulan birlik az gelişmiş bölgeler açısından bölge kalkınma ajanslarının kalkınma konusunda başarısızlıkları etkili olmuştur (Kara [7]). Üç Kuzey Bölgesel Gelişim Ajansı (Yorkshire Forward, Northwest Regional Development Agency and One NorthEast) arasında ortaklık düzenlenmiştir (Karasu [27]).

Bu işbirliği ile yerel, kent bölge, bölgesel ve ulusal düzeyde düşünülebilen ve desteklenen etkili politika ve dağılımını amaçlanmaktadır. Birliğe kalkınma ajanslarının yanı sıra bu bölgelerin kent yönetimleri, özel sektör kuruluşları, üniversiteler ve STK'lar da dahil edilmiştir. Kaynağı fonlar olan oluşum, bağımsız bir çalışma grubu olup, yerel analiz, politika gelişimi, taraftarlık ve değişim eklenen güçlü yanlarıdır [28].

Hükümet, ulusal ekonomide üretkenlik ve yenilikçilik performansını artırmak için bölgelerin ve kentlerin rekabet edebilirlikleri konusuna odaklanmıştır. Bölgesel rekabet edebilirliğin odak noktalarını da beceriler, yenilikçilik, girişimcilik, yatırım ve rekabetçi ortam olarak ortaya koyulmuştur. Kentsel rekabet edebilirliği belirleyen faktörler ise bölgesel ve ulusal düzeyden biraz farklılaştırılarak ekonomik çeşitlilik, kalifiye işgücü, erişilebilirlik, stratejik planlama kapasitesi, yenilikçilik ve yaşam kalitesi olarak ortaya konmuştur (Kara [7]).

The Northern Way [29],

- Fırsat temelli yaklaşımın değişimine ihtiyaç duyulmaktadır.
- Güçlü analiz temelli yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır.
- Greater Southeast ile ilintili karşılaştırmalara odaklanılırken, önemli olan başarılı bölgeler için uluslararası en iyi uygulamayı içeren röper noktasının hazırlanmasını kabul etmektir.
- İhtiyaç duyulan yerel yatırımlar için, Kuzey ekonomisinin sürücüsü olarak özel sektörün önemli rolü üzerinde durulmaktadır.
- Bölgesel düzeydeki aktivitelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Northern Way stratejinin odak noktaları [30]:

- Çalışmak için daha fazla insan davet etmek
- Yenilikleri takip etmek ve arttırmak
- Girişimciliği desteklemek
- Küresel ticarete daha fazla söz sahibi olmak
- İşverenlerin yetenek ihtiyaçlarını karşılamak
- İlişkileri geliştirmek
- Kaliteli konut ve mekanlar yaratmak
- Dünyaya kuzey pazarını açmak şeklindedir.

Bölge dahilinde belirlenen noktalar göz önüne alınarak eylem planları hazırlanmış, her kent ve/veya bölge bu noktaları dikkate alarak kendi Kalkınma Programını oluşturmuştur (Kara [7]). Bu yaklaşım ile bölgelerarası farkları azaltma konusunda önemli bir adım atılmıştır.

İngiltere’de bölgesellik tartışmasında en son evre 14 Mayıs 2002 tarihli, “Bölgeniz, Seçiminiz: İngiltere’nin Bölgelerinin Yeniden Canlandırılması” başlıklı, hükümet tarafından hazırlanan bir Beyaz Kitap ile açılmıştır (Altay [2]). Yapılan çalışma bölgelerin yeniden canlandırılması için atılmış bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hükümet aşağıda belirtilen politikaların sorumluluğunu merkezi yönetimden alarak, doğrudan seçilmiş Bölgesel Meclislerin oluşturulmasını desteklemiştir (Harding [31]):

- İktisadi kalkınma • Beceriler ve istihdam • Konutlaşma • Spor, kültür ve turizm
- Ulaşım • Arazi kullanımı ve bölgesel planlama
- Çevre koruması, biyolojik çeşitlilik ve atık • Kamu sağlığı

Beyaz Kitap, yeni Bölgesel Meclislerin, kamunun hesap verebilirliğini artırması ve bölgesel seviyedeki farklı programların ve girişimlerin daha iyi bir şekilde bir araya getirilmesiyle politika uygulamasının etkinliğinin artacağını belirtmektedir. Bu öneriler “evet” oyunun çıkacağı tahmin edilen ve bunun için en uygun Kuzey Doğu bölgesinden başlanarak referanduma sunulmuş, fakat reddedilmiştir. Bu durumda da bölgeselleşme

denemesi devam etmemiştir (Harding [31]). Referandumun olumsuz sonuçlanması denemenin sonlanmasına neden olmuştur.

İngiltere'deki mekansal planlama sistemi, yasal planlama sistemi "arazi kullanımı" yaklaşımından "mekansal" planlama yaklaşımına sahip "Planlama ve İstimlak Kanunu"nun onaylanmasının ardından 2004 yılında faaliyete geçmiştir. Mekansal planlama kalkınma ve arazi kullanımına yönelik politikaları, bunların doğasını ve işleyiş şekillerini etkileyen diğer politika (eğitim ve sağlık politikası gibi) ve programlarla (Bölgesel Hizmet Sözleşmeleri ve Yerel Hizmet Sözleşmeleri gibi) bir araya getirmek ve birleştirmek amacını gütmektedir (Barr [32]). 2004 yılı ile planlamaya yeni bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır.

2005–2008 tarihleri arasında ulusal politika gelişimi üzerinde kuzeye etkisi artan Northern Way yaklaşımının, bu alanlarda yeni fikirler yaratmak ve desteklemek için Büyüme Fonundan £100 milyon alacağı planlanmış, fonun etkili kullanılmasını sağlayabilmek için "İş Planı" geliştirilmiştir. Y&H İngiltere'nin kuzeyinde yer alan, kendi içinde farklılıklar gösteren bir bölgenin nüfusu beş milyondur. Y&H idari olarak dört alt bölgeye bölünmüş olup, bu alt bölgelerin her birinde Batı Yorkshire'da Leeds ve Bradford, Güney Yorkshire'da Sheffield, Kuzey Yorkshire'da York, Humber'da Hull gibi önemli kent merkezleri bulunmaktadır. İçerdiği aktiviteler [33]:

- 8 araştırma temelli üniversite için £ 6 milyon ayrılması,
- Bölgesel yeni gücün desteklenmesi (the National Industrial Biotechnology Facility and the Manchester Cancer Research Centre gibi),
- Kent içi ulaşım gelişimi dahil, özel yatırımlar için ulaşım gelişiminin sağlanması,
- Ulaşım yatırımının ekonomik etkisini gösteren liman ve havaalanı gibi erken kazanımı sağlayan yatırımlara yönelinmesi,
- Lider gelişimde uluslararası uygulamalar yapan Kuzeyde iş bağlantısı kuran, Lancaster, Leeds ve Liverpool Üniversiteleri'nin, Northern Leadership Academy'yi yaratmak için bir araya gelmesi ve Leeds'de canlı mekanları destekleyen gelişimi sağlamak için Academy for Sustainable Communities (Sürdürülebilir Toplum Akademisi) yaratılması için çalışılması,

- Çalışan insanlara yardım etmek amacıyla 10 yenilikçi pilot bölge desteklenmesi, 45.000 genç için Northern Enterprise Education Programme (Kuzey Girişimi Eğitim Programı) oluşturulması,
 - Kuzey bölgesinde Bölgesel Ekonomik ve Mekansal Strateji gelişimini destekleyen, Kent Bölge Gelişim Programı tarafından desteklenen Integrated Regional Strategies (Birleşmiş Bölgesel Strateji)'nin oluşturulması,
- şeklindedir.

Bölge tekstil, kömür madenciliği, çelik üretimi, kimyasal maddeler ve liman faaliyetleri üzerine kurulu önemli bir sanayi geçmişine sahiptir. Bölgenin doğusu kömür madenciliğinin, batısı tekstil ve güneyi de çelik sanayinin merkezi olmuştur. Yorkshire kömür madenlerinde kömür 18.yy.dan 20.yy.ın ilk yarısına kadar çıkartılmıştır. 1950 yılında 40.000 maden işçisi bu alanlarda çalışırken, 1980 yılında dört madende 4000 kişi istihdam edilir hale gelmiştir [34].

1970'lerden sonra bölge ekonomik açıdan geçiş dönemine girmiş; geleneksel sanayilerden modern, yüksek teknolojlili sanayilere geçiş yaşanmıştır. Bu süreç sonucunda, özellikle Güney Yorkshire'da işsizlik gibi sorunlar yaşanmaya başlanmıştır (Altay [2]). 1993 yılında madenler kapatılmış, Maltby kömür ocağında çalışan 500 işçiyle üretime devam edilmiştir. Maden çıkartımı sonucunda ortaya çıkan atıklar yüzünden oluşan çevre kirliliğini ortadan kaldırmak için bu alanların ıslahı yapılarak park düzenlemesi yapılması yöntemi belirlenmiştir [34].

Şekil 2.5 İngiltere’de kömür ocağı [34]

İngiltere’de Yorkshire ve Humber elektrik üretiminde önemli üreticilerden olup, ulusal üretimin %16,3’ünü bölge üretmektedir. Bölgede üretimin büyük bölümü kömür ve

gazdan sağlanmaktadır. 2002’de Yorkshire ve Humber ÷lkede k÷m÷rle ısınmanın %26,2’sini, gazla ısınmanın %19’unu sağlamıştır. 2003’de Yorkshire ve Humber İngiltere’de ki k÷m÷r ocaklarının %33’÷n÷ üretmiştir. Yorkshire ve Humber’da k÷m÷r madenleri bölgedeki k÷m÷rle çalışan üç adet elektrik santralinin ihtiyacının %87’sini karşılamaktadır. Drax adı verilen k÷m÷r santrali, Avrupa’da ki en büyük ve dünyadaki en büyük santrallerden de biridir [35]. Humber Limanı da, k÷m÷r ithali düşmesine rağmen, k÷m÷r trafiğinin en geniş pazarlarına sahiptir [36]. Limanda esas olarak k÷m÷r demir-çelik, ham petrol için kargo alanları vardır [37].

York ve North Yorkshire olmak üzere 11 yerel otoritenin birlikte çalıştığı bir konsey oluşturulmuştur. Bu alan içerisinde ulaşım, yerleşme, mekansal planlama ve yenilik olmak üzere sürdürülebilirliğin oluşturulmasına çalışılmakta olup, amaçları [38]:

- Bölgenin gelişimi, - Ekonomik gücün artırılması, - Bölge refahının genişletilmesi,
- Alanda yaşayan ve çalışanlar için daha iyi yaşam kalitesinin oluşturulması, şeklindedir.

Ekonomi ve yerellik konusunda hazırlanmış aksiyon planı olan, “City Region Development Programme (CRDP) (Kent Bölge Gelişim Programı)” kent bölgede finanssal ve iş olanaklarının analizi ile ekonomik gelişim ve yenilikçi haritalarının oluşturulmasında görevli olup, CRDP ekonomik gelişim yanında bölgeler, yenilenecek alt bölgelerarası bağlantının sağlanması, düğüm noktaları, demiryolu istasyonlarının yapılması gibi ulaşım konusunda da yatırımlar ve çalışmalar yapmaktadır [39].

Bölgede üçlü bir yapı vardır. Y&H’deki Bölge Hükümet Dairesi Birleşik Krallık hükümetinin bölgedeki temsilcisidir; daire merkezi hükümetin siyasetlerinin uygulanmasını ve hizmetlerinin sağlanmasını denetler. Yorkshire Forward (YF [Yorkshire İleri]) ise bölgedeki kalkınma dairesidir. Bölgenin ekonomik canlanmasının arkasındaki güç olan bu kurum, halka, işletmelere ve Y&H’nin genel ortamına olumlu bir katkıda bulunacak programlar hazırlamaktadır. Üçüncü olarak, Y&H Bölgesel Meclisi stratejik bölgesel ortaklıktır. Meclisin görevleri şunlardır (Altay [2]):

Bölgenin sesi olmak, bölgeyi kalkındırmak, bölgesel planlama organı olarak bölgenin ve bölgede ulaşımın gelecek yirmi yılda alacağı şekli belirlemek; bölgenin stratejik çerçevesi olan Advancing Together (Birlikte İlerlemek) tasarımını geliştirmek ve ayakta

tutmak; bölgedeki partnerleri ve örgütlenmeleri hem maddi hem de eylemsel olarak bu tasarımı desteklemeye davet etmek; Yorkshire Forward'ın etkinliklerini denetlemek; YF'nin ve başka partnerlerin giriştikleri işleri incelemek ve geliştirmektir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarında sürdürülebilir mekansal gelişmenin ön planda tutulduğu ve başarılı örneklerin bulunduğu bir ülke olan İngiltere, kurumsal bir alt yapıya sahiptir. Ekonomik gelişmeler ile farklılaşmaların meydana geldiği ülkede kentsel dönüşüm çalışmaları yapılarak, ayrışmanın sona erdirilmesi amaçlanmıştır.

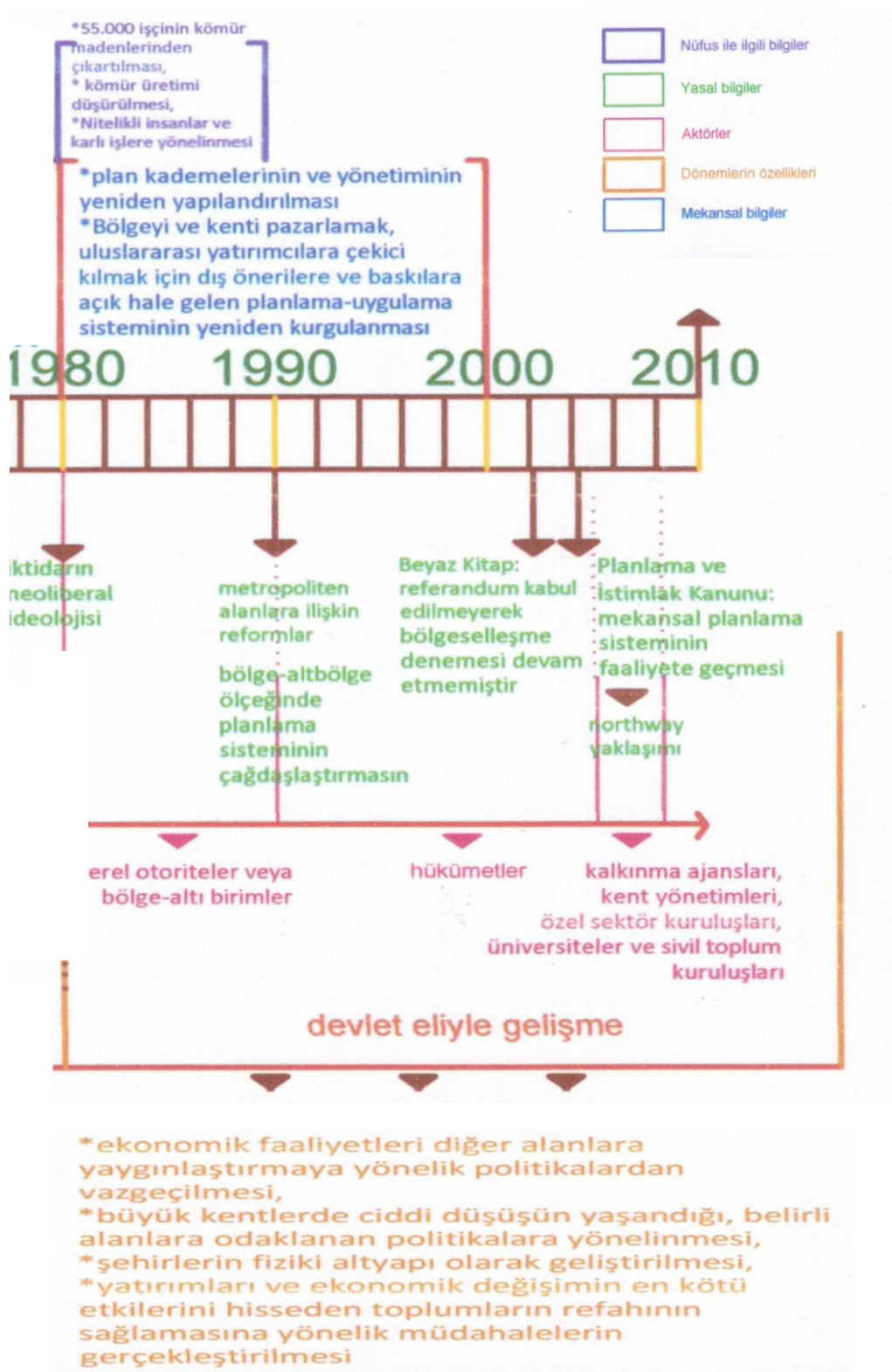
Kentsel dönüşümün proje üretimi sürecinde, proje hazırlama ve uygulama sürecine etki eden en önemli birimin "Londra Gelişme Ajansı" olduğu görülmektedir. Londra Gelişme Ajansı'nın görevleri (Ertaş [40]);

Londra'nın ekonomik ve dönüşüme yönelik stratejilerini hazırlama, Londra'nın işletim verimliliği, yatırım ve yarışabilirliğini sağlama, Londra'da istihdam sağlama, yerel halkın yeteneklerini arttırma ve geliştirme, sürdürülebilir gelişmeye yardım etmeyi sağlama,

Genel olarak Sosyal yapıya ilişkin hedefleri ise (Ertaş [40]);

Sosyal ayrımlaşma ve dışlanmayı önlemede bireysel bağlantıların oluşturulması, eğitim-öğretim seviyesinin yeni imkanlar oluşturularak arttırılması, kurslar ile yeteneklerin arttırılması, kariyer programlarının oluşturulması, sağlık hizmetlerinin mekansal ve bilinçsel olarak geliştirilmesi, suç oranının azaltılmasına yönelik tedbirler alınarak yaşam kalitesinin arttırılması, ekonomik koşulların öncelikle yerel potansiyellerin değerlendirilmesi yoluyla arttırılması ve yeni istihdam alanları oluşturulması, yerelde ihtisaslaşma ve ulus bazında dünya ile rekabet edilebilirliğin arttırılması olarak tanımlanmıştır.

İngiltere, son yıllarda artan ulusal zenginliğe rağmen, ekonomik gelişmedeki kuzey-güney uçurumunun büyümesinden zarar görmektedir. Çoğu zaman bu durum kömür, çelik yapımı ve gemi yapımı gibi geleneksel sanayilerin, büyük ölçekte azalması veya bazı kırsal alanlarda ortaya çıkan belli sorunlar ile ilgilidir. AB Yapısal Fon programları İngiltere'de öncelikli olarak bölgesel düzeye odaklanmaktadır (Harding [31]). Kuzeydeki alt bölgelerde 1980 ve 1990'larda 55.000 işçi kömür madenlerinden çıkartılmış ve kömür üretimi düşürülmüştür. Bu durumda yeni fırsatların yaratılması gereksinimini doğurmuştur. Nitelikli insanlar ve karlı işlere yönelinmiştir [35].

Şekil 2.6 İngiltere'ye ait dönemsel bilgiler (1980-2010)

Bugün AB bölgesel gelişme politikalarında belirlenen temel hedeflerden biri sanayinin gerilemekte olduğu bölgeler için geliştirilmiştir. Eski sanayi bölgelerinde yeni kurumlar oluşturulmuş, yenilikler uygulanmış ve bu bölgelerde öğrenen ekonomi örneği

sergileyen bölgeler meydana getirilmiştir. Daha önce ağır bir şekilde kömüre ve çeliğe bağımlı bir ekonomiye sahip olan bölgeler, zamanla imalat ve hizmetlere dayalı çok daha farklı bir ekonomik yapıya geçiş yapılmıştır (Tüylüoğlu ve Karakaş [9]). Teknoloji destekli programlarla yatırım ve hizmetlere yönelik çalışmalar ön plana çıkartılarak istihdam ve eşitsizliğe çözüm bulunmaya çalışılmıştır.

Diğer bir örnek olarak Almanya'nın ele alındığı bu bölümde sanayinin gelişmesinin temelinde bulunan maden kömürü yataklarının, Ruhr ve Saar havzalarından bahsedilmektedir.

Almanya'da 5,3 milyon kişinin yaşadığı, Kuzey Ren-Vestfalya (Nordrhein-Westfalen, NRW) eyaleti Ren, Ruhr ve Lippe nehirleriyle çevrelenen, bölgenin batısından doğusuna doğru Duisburg, Oberhausen, Bottrop, Mülheim an der Ruhr, Essen, Gelsenkirchen, Bochum, Herne, Hamm, Hagen ile Dortmund kentlerini içine alarak tanımlanan bölgeye Ruhr Bölgesi veya Ruhr Metropolitan Alanı denilmektedir (Haznedar [41]).

Ruhr bölgesinin esas gelir kaynağı yakın bir zamana kadar kömür ve çelik üretimi iken, bugün Bilişim Teknolojisi (IT), lojistik, alternatif enerji sektörlerine yönelinmiştir. 1790'lı yıllarda Ruhr vadisi boyunca yaklaşık dokuz yüz olan maden ocağı sayısı günümüzde altıya düşmüştür [42].

Madenlerin kapatılmasından sonra Ruhr Metropolü işgücü için giderek daha çekici hale gelmeye başlamıştır, istihdamın yanında doğa manzarası, alışveriş turu ve gece hayatı da hayatın içine girmiştir. Bölgede 20'den fazla üniversite, uzman ve lider işgücü yetiştirmekte, her öğrenim döneminde yaklaşık 140.000 kişi öğrenim dallarına kayıt yaptırmaktadır. Bu işgücü pazarı potansiyeli ile bölge özel sektör için cazip bir hal almıştır. Metropolde yüzde 70'den fazlası hizmet sektörlerinde çalışan yaklaşık 2,2 milyon işgücü mevcuttur. Almanya'daki 100 en yüksek cirolu şirketlerden toplam 16'sı Ruhr Metropolü'nde yerleşiktir ve çoğu holding merkezi Essen kentinde bulunmaktadır. Bazı holdingler Ruhr Bölgesi'nde madencilik sanayine bağlıyken, başka şirketler ise mükemmel koşullar nedeniyle bölgeye yerleşmiştir [43]. Madenlerin öneminin azalmasının sonucunda hizmet sektörünün havzada ön plana çıktığı elde edilen verilerden anlaşılmaktadır.

Ruhr Metropolü enerji tedariki ve tekniği için, kömür döneminden sonra da Avrupa'da lider konumundadır. Enerji sektörü yaklaşık 80.000 kişiye istihdam sağlamaktadır. En önemli 100 lojistik şirketlerinin üçte biri, sektörün normalin üstünde büyüdüğü Ruhr Metropolü'nde bulunmaktadır. Çünkü bölge trafik tekniği açısından başarıyla geliştirilmiştir ve Avrupa'da avantajlı bir coğrafik konuma sahip olmuştur. Lojistikte ve benzer sektörlerde yaklaşık 160.000 kişi çalışmaktadır. Avrupa'da tıp sektörünün en gelişkin olduğu yerler arasında bulunan Ruhr Metropolü'nde insanlar 9.000 hekim ve 130 hastane arasında sağlık hizmeti ile ilgili tercih yapabilmektedir. Neredeyse 230.000 çalışanıyla sağlık sektörü bölgedeki en büyük iş pazarını oluşturmaktadır. Ruhr Metropolü bir temel kimya merkezidir. Burada, en büyükleri Essen'deki Degussa Holding'i ve karma Marl Kimya Parkı olan sektörün 300'den fazla şirketi üretim yapmaktadır. Bölgenin gücü, sık bir trafik ağına ve çok dallı boru hattı sistemlerine bağlı olan bu kimya parklarıdır. Kimya sektörü 25.000'den fazla çalışana sahiptir [44]. Süreç içerisinde lojistik merkezi haline gelen havzada, alt yapı unsurları da yenilenmiştir.

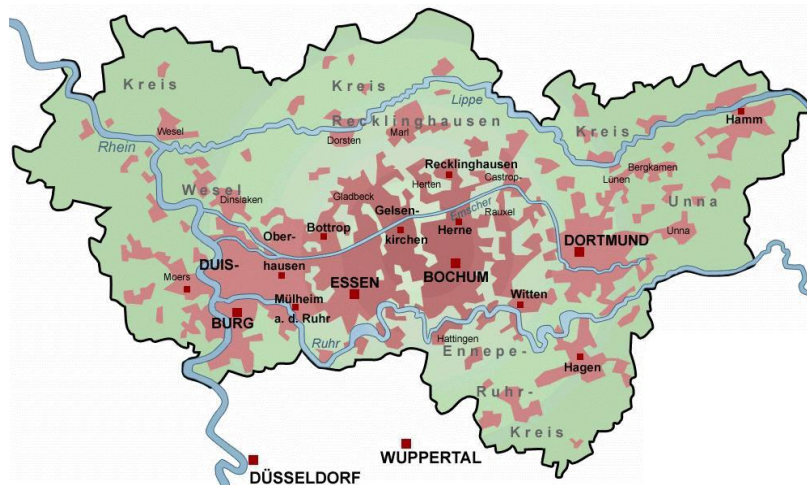
Almanya'nın nüfus bakımından en kalabalık bölgesi olan Ruhr, bir zamanlar fabrika bacaları, vinç kuleleri ve yüksek fırınları ile dikkati çekerken, son yıllarda köklü bir değişim geçirerek, geleceği parlak sanayi dallarının bulunduğu bir bölge haline gelmiştir. Bu yapısal değişim, ekolojik yenilenmeye de bağlıdır. Çevreye duyarlı teknolojileri geliştiren işletmeler sayesinde, Avrupa'da çevre teknolojisinin ileri gelen bir merkezi olmuştur. Ruhr Bölgesi, aynı zamanda 600'den fazla işletmesi ve 1300 civarında yazılım firması ile önemli bir sigorta, maliye ve fuar merkezi haline gelmiştir [45]. Maden kentinde zamanla farklı sektörlerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Ruhr Bölgesi'nde sanayinin temelini oluşturan kömür madenlerinden yararlanılmaya 13.yy.da başlanmıştır. Ruhr Metropolü'nün madencilik sanayisi, orta çağdan itibaren çelik üretimiyle beraber gelişmiştir. Kentsel gelişim ve konut yapımı, maden ocaklarını ve ağır sanayi merkezlerinin gelişimini takip etmiş, çok merkezli bir yapı elde etmiştir. Bu dönemde maden kömürü kayıklarla Ren Nehri'ne, oradan da diğer bölgelere ulaştırılmıştır. Buna bağlı olarak Orta Çağın sonlarında Mülheim (Mülhaym) ve Ren arasında çok gelişmiş bir ulaşım ağı oluşturulmuştur [45]. Ruhr, Emscher ve Lippe'nin Ren Nehri ile birleşerek oluşturduğu bu endüstriyel alanların yapılanmasında nehirler fazlasıyla etkin olarak kullanılmıştır. Hem taşımacılık açısından getirileri olmuş,

demiryolları ağıyla bütünleşmeleri neticesinde de başarılı bir organizasyonel ağ oluşturulmuş hem de atıkların yönetimi konusunda etkin kullanılmıştır. Endüstriyel atıkların tek nehirde toplanmasıyla beraber Ren Nehri'nin diğer kollarına aynı zamanda kıyısı olan kentlerde ciddi rekreatif alanların oluşumunu da sağlamıştır (Haznedar [41]).

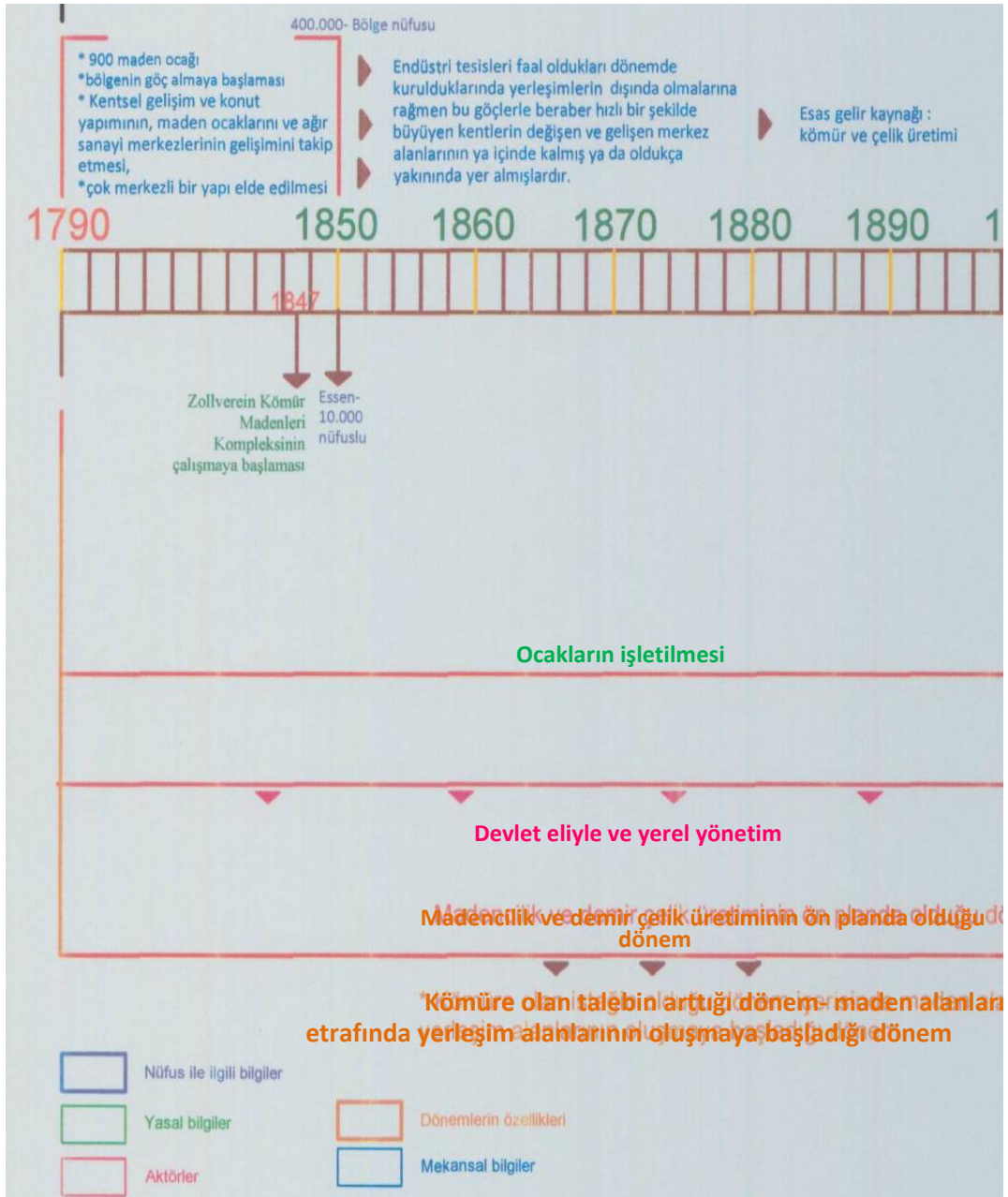
18.yy.ın sonlarına kadar maden kömürü üretiminde açık işletme türünün olduğu görülmektedir. Bu dönemde maden kömürü çıkarımında çoğunlukla tarımsal kazançlarına ek bir gelir elde etmek isteyen köylüler çalıştırılmış, bu nedenle maden kömürü çıkarımı gelişigüzel ve yılın belli dönemlerinde yapılmış ve üretim miktarı çok düşük seviyede devam etmiştir [45]. Maden işletmelerinde esas işgücünü tarımla oluşturan köylüler oluşturmuştur.

1850 yılında bölgenin nüfusu 400.000 iken, 1925 yılına kadar 3,8 milyona kadar artış göstermiştir. 19.yy.ın ortalarında kömür çıkarımını sağlamak amacıyla başlayan göç hareketleri, 1960'daki kömür krizi ile kömür ocaklarının kapanması sonucunda durmuş ve işsizlik görülmeye başlamıştır. Madencilik sanayisine dayalı olan ekonomi yapısının tekil yapıdan, modern bir sanayi ve hizmet bölgesine dönüşümü sağlamak için yapısal dönüşüme yönelinmiştir. Madenlerin kapanması ve endüstriyel hareketin yavaşlamasıyla bölge bilgi çağına uyum sürecine yönelmiş ve alanda üniversitelerin inşasına başlanmıştır (1956 yılında 1.500 üniversite öğrencisi bulunurken, 2006 yılında 152.000 üniversite öğrencisi bulunmaktadır) (Seltmann [46]). Ekonomik yeniden yapılanma "teknolojik yeniliklere ve sınai toplumunun hizmet toplumuna dönüşümünün teşvik edilmesine yöneliktir.

Şekil 2.7 Almanya-Ruhr bölgesi haritası [47]

1918'e kadar imparatorluk olan Almanya, bu tarihten sonra hızlı bir değişim sürecine girmiş, 1929'da yaşanan büyük krizle beraber yüksek enflasyonun yol açtığı ciddi sıkıntılarla ekonomisi çökme noktasına gelmiş, durumlarını düzeltmek için gelecek için her konuyu farklı açıdan ele almış, en sert komünist yaklaşımlardan serbest piyasanın en kuvvetli uygulanabilirliğini sağlayacak sistemlere kadar her türlü yaklaşım tartışmaya açılmıştır. İmparatorluk sonrası, devletin hakim olduğu ekonomik düzenle beraber enerji sektörüne, demiryolu, posta-telefon-telgraf sistemine yatırımlara ağırlık verilmiştir (Alatlı [48]).

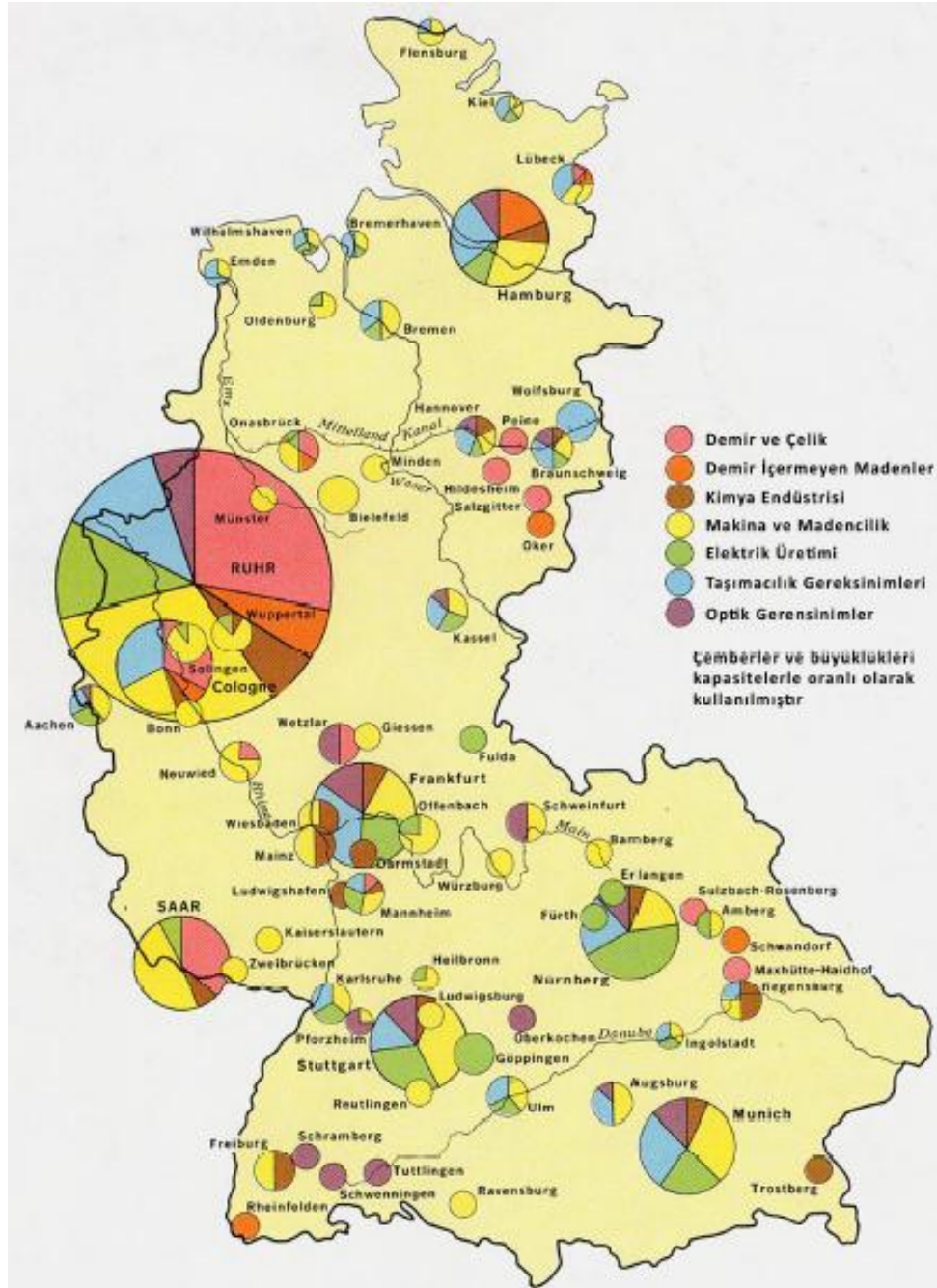
Şekil 2.8 Almanya'ya ait dönemsel bilgiler (imparatorluk dönemi)

Almanya'daki kentsel ve endüstriyel yapılanmalar incelendiğinde, demiryolu sistemindeki gelişim, ticaret filolarının çoğalması, makineleşmenin ve makine teknolojilerinin gelişimiyle beraber silah üretiminin, cephanelerin ve silah teknolojilerinin de ilerlemesi ile silahlanma yarışının temellerinin atılması bu gelişmelere ek olarak bugün içerisinde çok sayıda kenti barındıran Ruhr Bölgesi (Ruhrgebiet) başta olmak üzere ülkenin pek çok yerinde dönüşüm çalışmalarına konu olan çok sayıdaki kullanımını yitirmiş demir-çelik fabrikalarının kuruluşları da gelişen sektörlerle beraber gerçekleştiği görülmektedir (Haznedar [41]).

Sanayi devrimiyle beraber gelişen maden kentlerinde madencilğin geliştiği ve sektör haline gelmiş, 1920'li yıllarda ocakların yanlarına kurulan derme çatma kulübeler zamanla yerlerini devasa boyutlardaki işletmelere bırakmıştır. Bölge madenlerden dolayı göçle de çok erken yıllarda tanışmıştır [49]. Bu havzadaki şehirlerin hemen hepsinde geçmişte farklı kapasitelere sahip çelik, demir ve kömür fabrikaları kurulmuştur [50].

20. yüzyıl ortalarından itibaren ise kömür maden yataklarında azalma ve maden ocaklarının verimsizliği bölge için ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte ağır endüstriyel üretimin de kimi zaman neredeyse durma noktasına gelmiş olması ekonomik faaliyetlerle üretim faaliyetlerinin yeniden ele alınmasını ve planlama ihtiyacını ortaya koymuştur. Bu doğrultuda güncel teknolojilerin ağırlıklı olarak kullanıldığı yeni sektörlerin kentlerde yapılanmalarına yönelinmiş ve hem teknolojik yapılanmalar hem de sosyal alanlarda yapılan düzenlemelerle beraber kentsel alanların kalitesinin arttırılması sağlanmaya çalışılmıştır. Endüstri tesisleri faal oldukları dönemde Ruhr Bölgesi kentlerinin fazlasıyla göç almasına neden olmuş, kurulduklarında dışında olmalarına rağmen bu göçlerle beraber hızlı bir şekilde büyüyen kentlerin değişen ve gelişen merkez alanlarının ya içinde kalmış ya da oldukça yakınında yer almışlardır. Tümüyle kentlerin dışında olan bir kısım fabrika yapısı ise zamanla bu fabrikalarda ve kuruluşlarda çalışanlar başta olmak üzere kullanıcıların bu alanlara yakın küçük yerleşim bölgeleri oluşturmasını sağlamıştır. Sonrasında ise bu süreçleri geride bırakan Ruhr Bölgesi'ndeki endüstriyel yapılanma, işlev değişiklikleri ve üretimin farklı bölgelere taşınmasıyla beraber kent merkezlerinde kalmış boş ve kullanılmayan alanlar

olarak güvenlik ile sağlık sorunlarının başı çektiği çok sayıda sorunun da ortaya çıkmasına neden olmuştur (Haznedar [41]).

Şekil 2.9 Almanya'daki ana endüstriyel alanlar haritası [47]

Son iki yüz yılda kentleşme süreci temel olarak sanayileşmeyle belirlenmiş olan Almanya'da kentleşme ve sanayi yerleşimi karşılıklı bir etkileşim içindeyken, sona ermekte olan (klasik) endüstrileşme/sanayileşme süreci kentsel bölgelerde terk edilmiş alanların ve merkezlerde büyük ölçüde yeniden aktif hale getirilmeyi bekleyen büyük

alanların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Reicher [51]). Bütün bir tarihsel süreç boyunca, gelişimi sonrasında daralan kentler sendromunun ciddi ve yıkıcı etkileri birleştiğinde kentlerin sahip olduğu büyük endüstriyel alanlar için üretilen çözümlerle bu alanlarda yapılan mimari çalışmalar son dönemde diğer alanlardaki çalışmalara oranla oldukça fazla olduğu görülmektedir. Alman kentlerinde açılan yarışma projelerinin çok büyük bir çoğunluğu da bu alanlar için çözümler üretilmesi amacıyla gerçekleştirilmektedir. Kentsel dönüşüm ve yenileme çalışmaları kapsamında endüstriyel alanların dönüşümü ve bu alanlardaki yaşam kalitelerinin artırılması sağlanmaya çalışılmaktadır (Haznedar [41]).

Günümüzde Almanya’da şehir planlaması bir temel dönüşüm süreciyle yüz yüze bulunmaktadır. Almanya’nın yeniden birleşmesiyle doğan büyük çaplı mekansal “yeni-planlama” yavaş yavaş hızını kaybetmekte, azalan nüfus ile şehirlerdeki boş evlerin ve boş iş alanlarının çoğalması on yıllarca sürdürülen mekansal planlama yönelimlerinde bir geriye dönüşün meydana geldiğini göstermektedir. “Büyük mekanları yeniden planlama yerine şehirselleştirme” gündeme gelmiştir. Planlama faaliyetleri, bugüne kadar sürdürülen niceliğe yönelik uygulamaları bırakıp, kentsel yenilemede kaliteye yoğunlaşma ön plana çıkmaktadır (Reicher [51]).

Mekan planlama politikasının en önemli hedefi, Almanya’da yaşam koşullarında eşitliği sağlamaktır. Almanya’da mekan planlamasının amaçları sürdürülebilirlik, eşitlik ve bölgelerin güçlendirilmesidir. Almanya’da bölgesel politikanın amaçları ayrıntılı olarak şöyle ifade edilebilir (Karasu [27]):

- Yapısal olarak güçsüz bölgelerin, milli ekonomiye katkılarını arttırmak amacıyla, bu bölgelerdeki büyüme potansiyelini harekete geçirmek,
- Ekonomik iniş-çıkışların ve özellikle tek endüstriyel yapılaşmanın değiştirilmesi ile ortaya çıkan yapısal değişimin, problemli bölgelerdeki dengenin bozulmasına yol açmasını önlemek, dengeyi sağlamak,
- Öncelikle gelir ile kamu ve özel sektör yatırımları bakımından bölgelerarası farklılıkları azaltmak.

Almanya, temelde beş kademeli bir idari sistemden oluşmaktadır. Bu kademeli sistemin en tepesinde, ülkenin genel idaresinden sorumlu "federasyon" (bund) bulunmaktadır. Federasyondan sonra sırasıyla, on altı federal eyalet (laender), bölgesel yönetimler (regierungsbezirken), iller (kreisen) ve belediyeler gelmektedir. Her bir federal eyaletin kendi mevzuatları bulunmakta olup, iç işlerinde özerklerdir (Alarslan [52]).

Almanya'daki mekansal planlama politikalarının en temel amacı, kalkınmanın olumlu ve olumsuz yanlarını dengelemeye çalışmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak ve hemen her bölgede eşdeğer yaşam koşulları temin etmektir. Bu açıdan, eşitlik ve sürdürülebilirlik Almanya'daki mekansal planlama çalışmalarına yön veren iki önemli kavram olmuştur (Kayıkçı [53]). Almanya'daki düşey eşgüdüm çalışmalarının önemli bir parçası olan Federal İnşaat ve Bölgesel Planlama Ofisi, federal yapının en tepesinde yer alan planlama kurumları ile de yatay bir eşgüdümü gerçekleştirmiş durumdadır. Federal Ulaşım, İnşaat ve Kentsel Gelişme Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan mekansal planlama süreci içinde önemli bir rol üstlenen Federal İnşaat ve Bölgesel Planlama Ofisi'nin görevleri ve diğer federal kurumlarla olan ilişkileri aşağıdaki çizelgede kısaca özetlenmektedir (Çizelge 2.4) (Alarslan [52]).

Çizelge 2.4 Almanya - federal düzeyde mekansal planlama sürecindeki kurumlar (Alarslan [52]) (Kayıkçı [53])

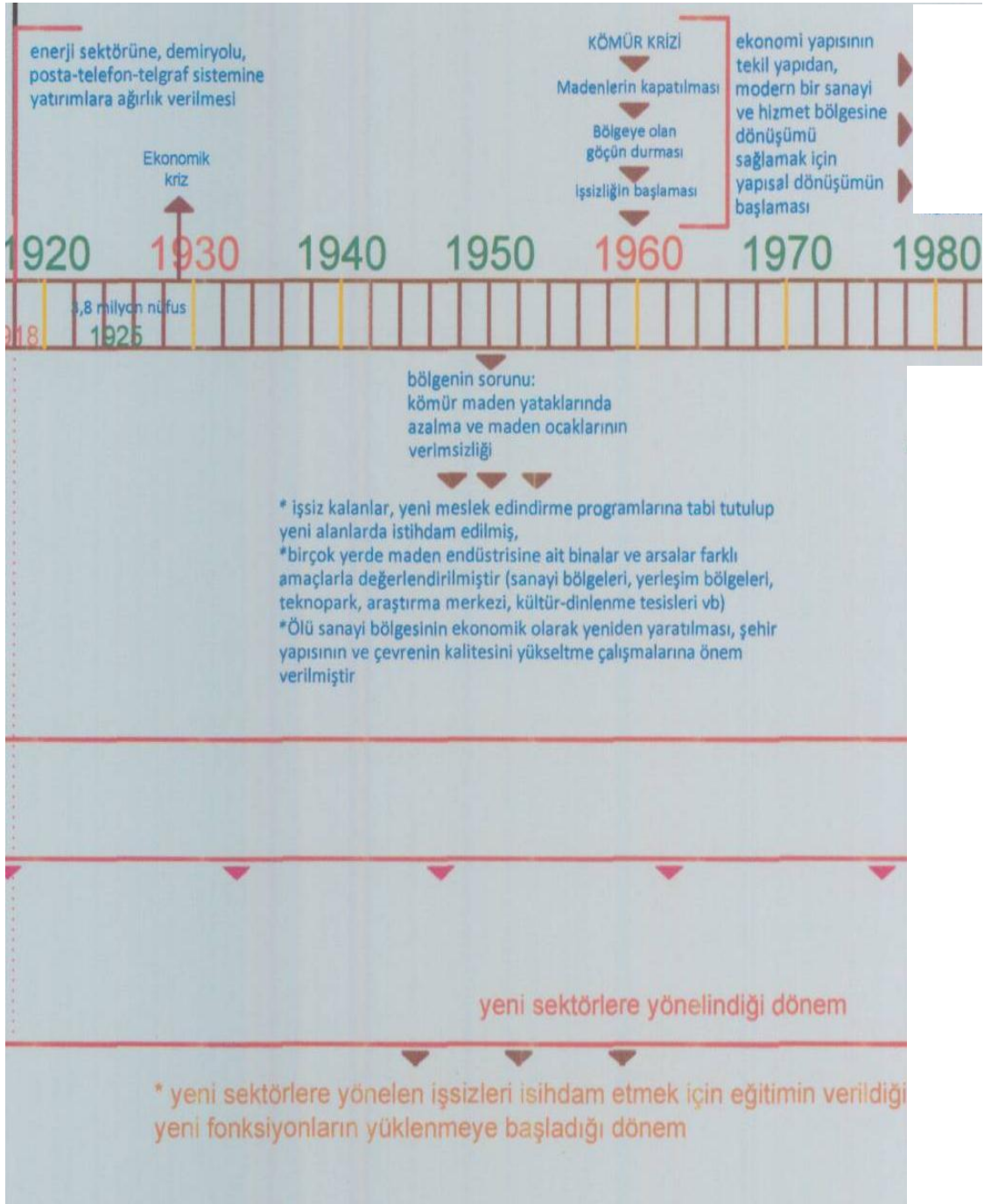
KURUMLAR	İŞLEVLERİ
Federal Parlamento (Bundestag & Bundesrat)	• Ülke ölçeğindeki mekansal mevzuatlar Örn; Çevre Kanunu.
Federal Ulaşım, İnşaat ve Kentsel Gelişme Bakanlığı	• Bölgesel planlama ve yerleşme politikaları • Mekansal planlama • Ulusal ölçekteki mekansal planlama, ulaşım ve kentsel gelişme politikaları • Federal eyaletleri bölgesel planlar hakkında bilgilendirme
Federal İnşaat ve Bölgesel Planlama Ofisi	• Bölgesel gelişme ile ilgili bilgi sistemini kurma • Federal Hükümetin hazırladığı bölgesel gelişme planlarına değerlendirme ve görüş bildirme
Federal İstatistik Ofisi	• Planlama çalışmalarının gerçekleşmesinde yardımcı olma

Ruhr Bölgesi'ndeki kentsel dönüşüm günümüze kadar uygulanmış bütün yöntemlerden önemli farklılıklar göstermektedir. Bunun en başta geleni dönüşümün kentsel bir ölçekte olmayıp yaşamın bütün mekansal alanlarını (kent-kır ikisi bir arada) kapsayacak şekilde bölgenin tamamını içerecek şekilde yapılmasıdır. Projeler bazında bölge kendi içinde alt bölgelere ayrılmış ve tarihsel ve kültürel mirasın değerlendirilmesi projeleri; sivil toplum, yerel yönetimler ve merkezi idare iş birliği ile ve bir üst koordinasyon kuruluşunun denetiminde gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir (Dağ [54]).

Mekanlar değiştikçe havza yeniden hareketlenmiş, fabrikalardan çıkarılan işçiler yeni sektörlerde iş bulmuş, kurulan yeni müzeler de havzanın 'ağır sanayi havasını' ortadan kaldırmıştır. Bölge yeniden ayağa kalkmış, işsizlik azalmıştır. Ayrıca oluşan bu yeni atmosfer yerli-yabancı turisti de çekmiştir [50]. Havza dönüşüm sürecinin başlaması ile yeni bir görünüm elde etmeye başlamıştır.

Bölgedeki bu dönüşüm tesadüfî bir çabalar toplamı olmayıp yaklaşık 20 yıllık bir sürecin yarattığı birikimdir. Bugün bu birikim ve dönüşümün bir sonucu olarak Ruhr Bölgesi'nin tipik 'eski sanayi' bölgesinde bitmiş olan dönemin izleri görülmekte olan bölge, Avrupa'da uluslararası tanınırlığı ve cazibesi en yüksek kültür merkezlerinden bir tanesi haline dönüşmüştür. Kömür madenlerinin dev vinçleri, çelik fabrikalarının uzun bacaları, karanlık duvarlı dev binalar dev heykeller gibi yerlerinde durmaktadır. Eski döneme ait bu kalıntıları değerlendirmek ve Almanya'nın geçirdiği ekonomik ve sosyal aşamaları göstermek amacıyla hükümet ve özel kuruluşlar, çeşitli projeler geliştirmektedir (Köktürk ve Köktürk [55]). Kentsel dönüşüm havzayı yenileyen bir araç olarak kullanılmıştır.

Ruhr Bölgesi'ndeki en önemli kömür kentlerinden birisi 57.000 nüfuslu Essen kentidir. 1850'lerde 10.000 civarı olan kent nüfusu, 1900'lü yıllarda maden sektörünün istihdama etkisiyle 100.000'e ulaşmıştır [56]. Ruhr Bölgesi'nin yaşadığı süreç Essen'de aynen görülmüştür. Kömür madenlerinin kapatılması sonucunda, kentin yenilenmesi amacıyla projeler başlatılmıştır (Erim [57]). Essen Belediyesi'nin "tarihsel mirasın korunması sırasında eldeki malzemeyi işlevsel hale getirmek" fikrini benimsemesi, artık işe yaramayan eski maden ocaklarının endüstriyel kültür bölgesi haline getirilmesine ve halkı burada yaşamaya yöneltmesine yardımcı olmuştur (Atilla [58]).

Şekil 2.10 Almanya'ya ait dönemsel bilgiler (1920-1980)

Ayrıca bölge, yapısal anlamda çalışmalara konu olan endüstriyel alanlarıyla ön plana çıkmış olsa da, aynı zamanda doğal güzellikleriyle de turist çeken bir bölgedir. Bu özelliği de yapılacak dönüşüm projelerinin ön çalışmalarında ele alınmış ve oluşturulabilecek rotalarla beraber bölgeye gelen turist sayısında da artışın sağlanması hedeflenmiştir. Daha önce Berlin'de benzer bir kentsel dönüşüm çalışması tecrübesi olan Uluslararası Yapı Sergisi IBA'nın (die Internationale Bauausstellung) Mayıs 1988'de

gerçekleştirdiği çalışmalar ve verdiği destekle ele alınan alanlar, hazırlanan projeler kapsamında bölgenin hem mevcut sorunlarına çözüm getirilmesi hem de projelerle beraber endüstriyel alanlara verilecek yeni işlevlerin bu alanların ve alanlarda bulunan yapıların geçmişlerine dair bilgi - belgelerden hareketle hazırlanması yönünde karar verilmiştir. Bu doğrultuda 1990'lı yıllardan başlayarak bölgenin çeşitli alanları mimari tasarım ve kentsel tasarım projeleri elde etmek amacıyla yarışmaya açılmıştır, bu yarışmalar sonuçlandıktan sonra ciddi bir şekilde kazanan proje uygulamaya başlanmıştır. Yapısal bazda dönüşüm projeleriyle beraber IBA'nın hazırladığı ve bölge genelinde çok sayıda rekreatif alan düzenlemesini içeren Emscherpark projesi hazırlanmış, IBA Emscherpark GmbH şirketinin kurulmasını sağlamış ve yapılan çalışmaların diğer alanlarda üretilen projelerle beraber bir bütünlüğe sahip olacak şekilde uygulamaya konulmasını sağlamıştır. Emscher Nehri'nden başlayarak Duisburg ve Hamm'a kadar yaklaşık 100 farklı proje planlanmış, 800 km²'lik bir alanda çalışma yapılmıştır (Haznedar [41]).

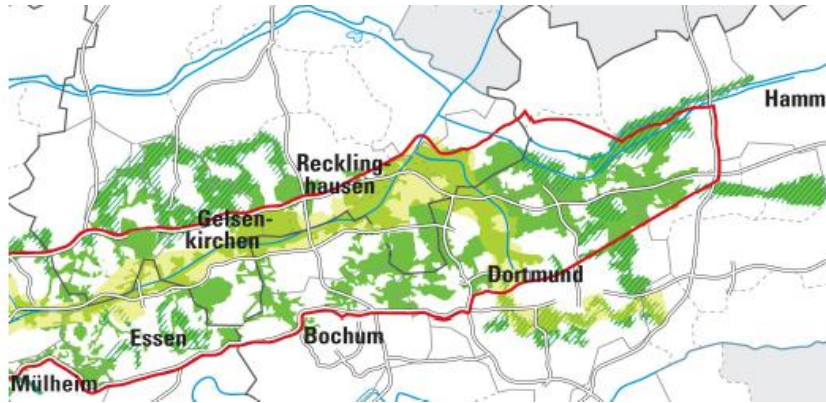

Şekil 2.11 Essen'in eski ve yeni hali [59]

Bütçenin aktif olarak proje çalışmalarında kullanılması ve başarılı çalışmalar ardından 1994'te Emscherpark projesinin ikinci etap çalışmalarına geçilmiştir. İkinci etap çalışmalar kapsamında daha önce yapılanlara ek olarak 5 temel yaklaşım belirlenmiştir. Bölgenin yerel ve kültürel kaliteleri üzerinde durularak, eski sanayi bölgelerinin geleceği için projelere odaklanılmıştır. Projelerin ana konuları şu şekildedir (Seltmann [46]):

1. Endüstriyel peyzajın geliştirilmesi, (Sanayi alanlarına boş zamanların değerlendirilmesi, yeni fonksiyonların getirilmesi amacını taşımaktadır)

2. Emscher sisteminin ekolojik açıdan yeniden yapılandırılması (Sanayileşme sonucunda kirlenmiş olan akarsuyun temizlenmesi, yeniden doğaya kazandırılması amaçlanmıştır)
3. Metruk sanayi alanlarının yeniden kullanılmak üzere düzenlenmesi (Çelik endüstrisinin ve kömür madenlerinin düşüşü ile kullanılmayan birçok bina ortaya çıkmıştır. Tarihi yansıtan bu değerli binaların kullanılması amaçlanmıştır. Essen'deki Zollverein ve Krupp fabrikasının kullanılması gibi)
4. Park içerisinde çalışma alanlarının oluşturulması (Çalışmanın içeriğini yeni yatırımlara olanak sağlayacak şekilde yeni endüstri ve hizmet alanlarının yeşil, altyapı ve kentsel alanların birleşiminin sağlanarak yapılmasını amaçlamaktadır)
5. Yeni konut projelerinin hazırlanması (Tarihi işçi yerleşimlerinin yenilenmesine yönelinerek yeni konut alanlarının yapılmasını amaçlamaktadır)

Şekil 2.12 Emscherpark çalışma bölgeleri [60]

Emscherpark projesi çalışmalarıyla beraber turizmi de canlandıracak çalışmalar yapılması da gündeme gelmiş, dönüşüm çalışmaları yapılacak alanların hem birbirlerine olan uzak mesafeleri hem de bir kısmının çok bilinmeyen yerlerde konumlanmış fabrikalar olmasından dolayı bu alanların tümünü gösteren ve her birine kolayca erişimleri temel alan route.industriekultur hazırlanmıştır. Bu doğrultuda yapılan dönüşüm çalışmalarında yer alan yapılar kültür ve turizmin ön planda tutulduğu yaklaşımlar dahilinde ele alınmıştır. route.industriekultur kapsamında birbirlerinden farklı rotalar oluşturularak bölgede yapılan dönüşüm çalışmalarının tümüyle görülebileceği çok sayıda gezi rotaları oluşturulmuştur. Bu rotalar kapsamına 13 farklı

liman bölgesi ve iç kısımlarda bulunan fabrikalarda yapılmış dönüşüm projesi örneği, bütün bir endüstriyel alanın halen aktif olan bölgeleriyle beraber görülebileceği, etkileyici manzaraya sahip 14 farklı seyir noktası alınmıştır (Haznedar [41]). Bu durum sayesinde havza turistlerin uğrak yeri haline gelerek, ekonomik getirileri önemli bir hal almıştır.

Şekil 2.13 Route.industriekultur, endüstriyel kültür rotası ve projeler [61]

1989 - 1999 yıllarını kapsayan 10 yıllık bir program hazırlayan IBA (International Building Exhibition) kısa zamanda göze çarpan değişiklikler ve başarılar elde etmiştir. Bu dönüşüm programı 17 kenti ve 100'ün üstünde proje ile 800 km²'lik alanı kapsamakta olup, bu proje kapsamında 200 ha'lık bir alana sahip olan demir-çelik fabrikası park olarak yeniden düzenlenmiştir. Projeler sonrasında havza, terk edilen endüstri alanlarının yeniden toplumun kullanımına kazandırıldığı bir yer haline gelmiştir (Köktürk ve Köktürk [55]).

Maden sektöründe yaşanan krizler nedeniyle özellikle 90'lı yıllardan itibaren pek çok maden işletmesi kapatılmıştır. Tek tip işleve bağlı olarak gelişen bu kentler, içine düştükleri ekonomik buhranı aşmak için diğer alternatif kaynaklara yönelmiştir. Bu duruma yine Essen'deki Zollverein Kömür İşletmesi'nden örnek verilebilmektedir.

Essen kuzeyinde yer alan Zeche Zollverein oldukça büyük ve işlevini yitirmiş kömür işlenen endüstriyel yapılar kompleksidir. 100 hektarlık alanı içerisinde oldukça büyük kuyuları bulunan ve 1847’de üretime başlayan fabrika alanlarında 1986’da son kömür

ocağı da faaliyetini durdurmuştur. Zollverein Kömür Madenleri Kompleksinin bir bütün olarak “Alman Tasarım Merkezi” adıyla şehrin kültür merkezine dönüştürülmüştür. Yapının, endüstrileşmiş kent ve ülke için bir anıt olduğu kabul edilmiş, bu sebepten dolayı, fonksiyonunu yitirmesinden sonra da endüstriyel kültürün bir temsilcisi olarak yeniden işlevlendirilmesi ve canlandırılması uygun bulunmuştur [62].

Şekil 2.14 Zeche Zollverein kompleksi, maden kuyuları, fabrika yapısı, Essen [60]

Kömür, demir ve çelik endüstrisinin en parlak olduğu dönemlerde Essen’deki Zollverein Madeni taş kömürü çıkartılan fabrikalar arasındaki en büyük ve en modern fabrikayken, Zollverein Maden Kompleksinin 1986’da kapanmasından itibaren kompleks endüstriyel kültürün merkezi haline gelmiştir. Kompleks, eski kimliğine saygı duyan OMA Master Planına dayandırılarak 2001 yılında UNESCO Dünya Mirası Alanı olarak belirlenmiştir. 1930’ların başında Bauhaus geleneğinden etkilenecek Mimar Fritz Schupp ve Martin Kremmer, maden ocağını yeni fonksiyoncilik stilinde fonksiyonel ve esnek endüstriyel bir yapı olarak geliştirmiştir. Yapının birbirine bağlı bir varlık gösterebilmesi için form ve işlev, binalar ve makineler bir arada çözümlenmiştir [63].

Şekil 2.15 Zeche Zollverein kompleksi [63]

Zollverein kömür madeni endüstri kompleksi 1832 yılında Almanya'nın en önemli maden potansiyeli bölgesi durumundaydı. 1834'de Essen'de bu büyük kömür madeni işletmesi kurulmuş, ortaya çıkan iş olanaklarıyla 5000 maden işçisinin de bölgeye istihdam edilmesiyle Zeche Zollverein, bölgenin kalkınmasında ve çalışan işçiler için Hegemannshof olarak anılan yerleşkeler oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. 1857 yılında artık verimli bir şekilde üretimi hayata geçirmiş olan ve birçok kömür atölyelerinden oluşan Zollverein, 1950'li yılların sonlarına kadar Avrupa'nın en büyük kömür madeni olmuş ve 12 adet "Shaft" olarak adlandırılan binalardan oluşmuştur. Aşağı yukarı yüz yıl süren işletim sürecinden sonra 1958 yılından başlayarak 1967 yılına kadar Shaft'ların rekonstrüksiyon çalışmalarına başlanılmış ve bu yenileme sürecinde 11 Shaft'ın kapatılmasına kadar devam etmiştir. Sadece günümüzde Zollverein'in sembolü haline gelmiş Shaft 12 açık bırakılmıştır [64].

Şekil 2.16 Zollverein fabrikası [63]

Kendisi başlı başına bir müze olan Zeche Zollverein kompleksi içerisinde bugün bulunan okul ve eğitim yapıları, sergi salonları, ofisler, restaurantlar ve kültür merkezleri tarihle iç içe geçmiş ve rekreatif kullanım ile bütünleştirilmiştir (Haznedar [41]).

Kamusal alanlar açısından yapılan diğer başarılı çalışma ise daha önceki tren raylarının korunarak ana binalarla fonksiyonel bir biçimde bağlantı kurulmasıdır. Projenin amaçlarından biri de, kömürü alanın bir ucundan diğer ucuna taşıyan hava köprülerinin ve 1000 metre derinliğindeki eski kömür tünellerinin de yenilenmesiyle ziyaret edilebilir duruma getirilmesidir. Alana yakın bir giriş ve çıkışa sahip bir tünel aracılığı ile uzatılan mevcut otoban ve yeni yollar, alana daha kolay bir erişim sağlamaya yardımcı olmuştur [64].

Maden ocağı ve kok tesisi Zollverein'in yanında eski dört sanayi merkezi daha endüstriyel kültür mirası rotasının öne çıkan büyük eserleridir. Oberhausen Gaz Deposu şehir manzarasında göze çarpan devasal bir varil olup, neredeyse 120 metre yüksekliğinde bir manzara platformuna sahip sıra dışı bir sergi yeridir. Duisburg-Meiderich'deki çelikhane ocağı bugün maden deposunda tırmanma bahçesine ve hava üfleme sahasında açık hava sinemasına sahip bir doğa parkıdır. Bochum Ruhr Triennale'nin etkileyici festival salonu olan Jahrhunderthalle, yaşayan bir anıt olarak Dortmund'daki kok tesisi geçmişine şahitlik etmektedir [65].

Ruhr Metropolü için bu amaçlara ulaşılabilmek için Bölgesel Ruhr Birliği belediyeler ile birlikte katılımcı şirketler ve kardeş şirketler kurulmuştur. Bölgesel Ruhr Birliği'nin merkezi görevi Ruhr Bölgesi'nde yaşam kalitesini arttırmaktır. Ziyaretçi çeken endüstriyel kültür mirası yolu ve Emscher Doğa Parkı için birlik sponsorluğu üstlenmiştir. Bölgesel Ruhr Birliği dinlence, ekoloji, ekonomi ve kültür ile turizm alanları için de çok sayıda katılımcı şirket ve özel işletme kurmuştur [66].

Bölgesel Ruhr Birliği bölgesel planlamalar ile şehir ve belediye alan kullanımının çerçeve koşullarını da sağlamaktadır. Ruhr Metropolü'nde yapılan planlardaki gelişmelere 2009 yılından bu yana Bölgesel Ruhr Birliği karar vermektedir. Bölgesel Ruhr Birliği, gelecekteki alansal gelişime yönelik hedefleri içeren bölgesel planları düzenlemekte, mesken, ticaret, dinlenme ve doğa koruma bölgelerini belirlemekte, aynı zamanda yeraltı suları ve sel korumaları da dikkate almaktadır. Bölgesel Ruhr Birliği metropolde alanların kullanılmasına yönelik bir öneri oluşturmakta, oluşturulan taslak, katılan şehirler ve eyalet kurumları ile oylanmakta, bölgesel planların kararı da Ruhr Parlamentosu tarafından alınmaktadır. Şehirler ve belediyeler de bölgesel planlamalara bağlıdır. Alan kullanım planları düzenlemek veya değiştirmek için Bölgesel Ruhr Birliği'nin onayı gereklidir [67].

Yine Almanya'da Ruhr'un batısındaki kentlerden Duisburg'daki iki yüz hektarlık kuzey Landschaftspark [Gezi Parkı], Avrupa'da koruma altındaki endüstriyel mirasın önemli mekanları arasında yer almaktadır. 1988'deki IBA, Emscher oluşumuyla beraber, iki yüz hektarlık alan devlet tarafından Thyssen'den satın alınmış ve içindeki yapılarla birlikte endüstriyel sit ilan edilmiştir. Bugün Landschaftspark kuzey Duisburg parkı, yılda yedi

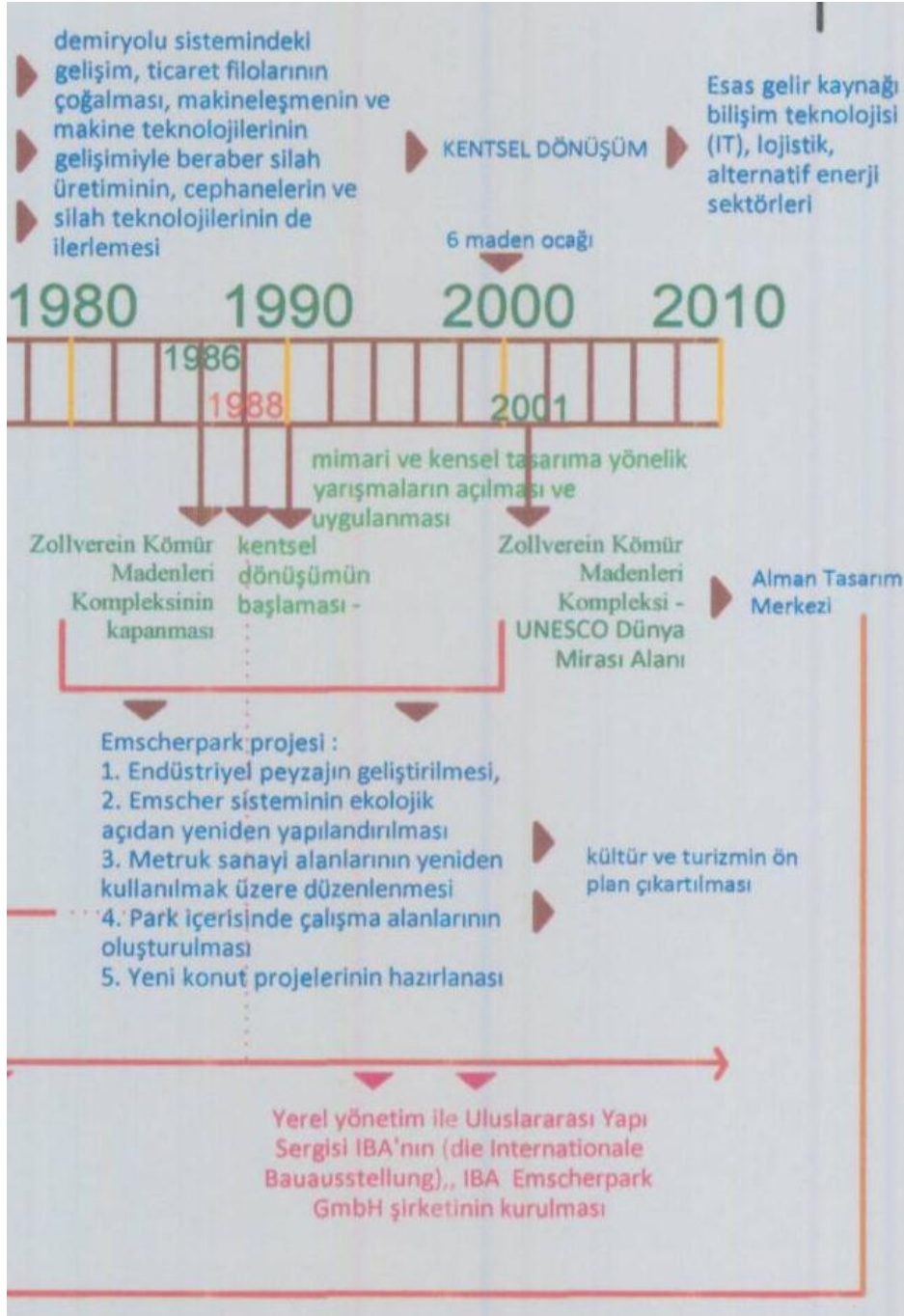
yüz bin ziyaretçinin, günün yirmi dört saati ücretsiz gezdiği dev bir etkinlik merkezi olmayı başarmıştır. Büyük bir şirket, bir çevre ikonu, endüstriyel bir fetiş, gençler ve aileler için bir spor kampüsü, 2002’de başlamış olan Ruhr Trienali ve müzik festivaliyle sanatın odağı, eğitim programlarıyla çocuklar için bir hayat okulu durumundadır. Alandaki spor aktivitelerinde tırmanma, dalgıçlık ve bisiklet yarışları başı çekerken, diğer sporlar da yapılmaktadır. 1990’da Alman Alpenverein, eski cevher depolarında bugün alanda zorluk dereceleri değişen 350 tırmanış rotası bulunan bir tırmanma merkezi inşa edilmiştir. Polis, itfaiye, ordu ve yardım kuruluşları için popüler bir eğitim alanı haline gelmiştir. Parkta dalış en popüler etkinlik haline gelmiştir. Yapay bir resifin yanı sıra küçük bir gemi ve bir uçak batığı bulunmaktadır. Bundan başka, alanda her ağustos düzenlenen bisiklet yarışına 2.000 bisikletli katılmaktadır. Eski manganez deposu Emscherhalle, kaykay pistleri, plaj voleybolu ve sokak futbolu sahaları bulunan, salıncakların ve tırmanma halatlarının asıldığı bir alana dönüşmüştür (Şentürk [68]).

Şekil 2.17 Yeniden işlevlendirilen sanayi tesislerinden bazı örnekler (Köksal [69])

Alana ‘kültür parkı’ niteliği kazandıran şey, opera, konser ve tiyatro mekanlarıdır. Ruhr piyano festivali, Traumzeit (Rüya Zamanı) müzik festivali burada düzenlenmektedir. Dökümhane, her yıl temmuz ve ağustos aylarında açık hava sinemasına dönüşmektedir. Alanda yerleşik olan Kinemathek Ruhrgebiet (Ruhr bölgesi sinemateği), 1992’den beri Ruhr vadisi hakkındaki filmleri arşivlemekte ve Das Ruhrgebiet im Film (Filmlerdeki Ruhr bölgesi) adlı bir film festivali düzenlemektedir. Alanın içinde bilime, öğrencilere ve çocuklara yönelik çeşitli kurumlar da bulunmaktadır. 2005’te Batı Ruhr Biyoloji

İstasyonu kurulmuştur. Çünkü alanda demir cevherlerinin kıtalararası nakli sırasında gelen bitki tohumlarından büyüyen endemik bitkiler, koruma altındadır. Tahıl tarlasından hayvan çiftliğine, sebze bahçesinden arıcılığa ve koruluğa kadar geniş bir faaliyet alanına sahip bu 13 dönümlük pedagojik çiftlik, yuva ve ilkokul çocukları için özel olarak tasarlanmıştır. Alanda yerleşik otuzdan fazla şirket ve kurum, yüzlerce çalışanı istihdam etmektedir (Şentürk [68]).

Şekil 2.18 Almanya'ya ait dönemsel bilgiler (1980-2010)

Sonuçta Essen kentinde Zollverein madeni vb. kompleksler atıl durumda bırakmaktansa Zollverein'i katma değer sağlayan ve yıllık bir milyon kişinin ziyaret ettiği birçok fonksiyonun bir arada olduğu ve gelişmiş istihdam olanaklarına sahip müze haline getirilmiştir.

Almanya'da bulunan Bochum'da son yüzyıldaki maden ve sanayi patlaması ile önem kazanmış şehirlerdendir. İş aramakta olan yüzbinlerce insan, Almanya'nın fakir şehirlerinden ve Doğu Avrupa'dan Ruhr Bölgesi'ndeki madenlerde çalışmak için göç etmişlerdir. Bu sebeple Bochum'un nüfus sayısı yüzyıl ortasından 1890'a kadar tahminen yüzde on artmıştır. Bochum'da maden ocakları son 30 yıl içerisinde yok olması ve çelik sanayisinin önemini kaybetmesiyle yerine yeni sanayiler; Opel ve Nokia gibi büyük şirketler kurulmuştur. Bochum'un ve Ruhr Bölgesi'nin bu yapısal değişiminde hizmet sektörüne çok önem verilmiştir. Şu anda bile şehirde, sigortalarda ve belediyelerde üretimden daha fazla insan çalışmaktadır [70].

Bochum'un en büyük maden ocaklarından biri olan Dannenbaum'da 1860 yılından bu yana taşkömürünün yanı sıra bir dönem demirin de çıkarıldığı maden 1958 sonunda kapatılmıştır. Şubat 1959'da Bochum Belediyesi General Motors ile bir fabrika için görüşmelere başlamıştır. 20 Mayıs 1960'da Dannenbaum madeninin üzerinde Opel fabrikası kurulacağı açıklanmıştır. 1960 yılında Belediye, Gelsenkirchener Bergwerks AG'ye (GB AG) 2,2 milyon Deutsche Mark (DM) ödeyerek Dannenbaum madenini ve madenin etrafındaki araziler de 3 milyon DM karşılığında satın alınmıştır. Belediye 1 milyon DM daha harcayarak arsayı imara hazır hale getirmiştir. Otoban bağlantıları (Bochumer Ring) masrafı, yeni kurulan fabrikaya elektrik ve buhar enerjisi sağlamak üzere Prinz Regent madenine ait enerji santralinin devralınması da Bochum Belediyesi tarafından sonuçlandırılmıştır. 10 Ekim 1962'de Opel Bochum I'in inşası bitmiştir ve makineler kurulmaya başlanmıştır. Fabrikanın kurulması devam ederken GM patronları bu fabrikanın yeterli olmayacağını anlayarak belediyeden GB AG'den Bruchstraße madenini de satın almasını istemiş, belediye madeni 1,4 milyon DM'a satın alarak buraya Opel Bochum II ve III kurulmasına katkıda bulunmuşlardır. 1964'de sayıları 11 bin 600'ü bulan Opel işçilerinin 2 bin 564'ü eski maden işçilerinden oluşmuştur [71]. Opel, Ruhr Vadisi'ndeki kömür madenlerinin kapatılması ve çelik imalathanelerindeki

küçülme nedeniyle işini kaybedenlerin bir bölümüne yeni istihdam olanağı sağlamakta yardımcı olmuştur.

60'lı yıllarda birden bire kriz baş gösterince kömür madeni Bochum için birden bire geçmişte kalmıştır. Tüm bölge bir gecede yeniden kurulmak zorunda kalmış ve Bochum halkı kendilerini kültür ve eğitime adanmışlardır. Ruhr-Üniversitesi ile ülkenin en iyi yüksek okullarından biri meydana gelmiştir ve Bochum Tiyatro Binası Peter Zadek, Claus Peymann ve Leander Haußmann gibi yönetmenler sayesinde Almanya'nın en inovatif ve en radikal sahnelerinden biri haline gelmiştir [72].

2.4 Bölüm Sonucu

Ekonomik bir düşüşe dayandırılan maden kentinden kültür kenti ve dünya kenti olma yolunda ilerlemelere yönelen sermayenin ve beşeri gücün geliştirilmesi için çalışmaların ön plana çıkartıldığı İngiltere ve Almanya örneklerinde maden bölgeleri ele alınmış ve bölge bazında ülkelerin yaptığı çalışmalara dikkat çekilmiştir. Maden bölgelerine yönelik olarak yapılan araştırmalarından elde edilen verilerin özeti yapılmak istenildiğinde;

- Madencilik ana sektör olmasıyla, maden bölgelerinin göç alan bir nitelik kazandığı,
- Sanayi işçisi olarak adlandırılan yeni bir sınıfın ortaya çıktığı,
- Madencilik gereklerine yönelik fonksiyonların mekanda yer seçtiği,
- Kömür madencilik gerekleri göz önünde tutularak altyapı ve yaşam alanlarının oluşturulmaya çalışıldığı,
- Farklı yapıdaki maden bölgeleri olmasına rağmen maden kaynaklarının sürdürülebilir niteliği olmaması yüzünden tükenme durumunun sorun yaratan bir durum olduğu,
- Ekonominin tek bir sektöre dayandığı dönemlerde maden sektöründe yaşanan krizin kent ve ülke ekonomisine olumsuz etki ettiği,
- Bu durumda istikrarsız bir ekonomi oluşumuna neden olduğu,
- Çevresel olumsuzlukların maden çıkartılan alanlarda maksimum düzeyde olduğu,
- Yoğun ama düşük kaliteli yaşam alanlarının maden alanları etrafında geliştiği,

- Maden çıkarımı için maliyetler artarken, ürün fiyatlarının düşmesinden dolayı maden çıkarımından vazgeçildiği,
- Yeni teknolojilerin kullanılmadığı ve sermaye yatırımının bu bölgelerden geri çekildiği,
- Ekonomik değişkenlikler sebebiyle istihdam durumunda değişikliklerin başladığı,
- Diğer sektörlerin gelişmemesi sebebiyle işsizliğin önemli bir sorun haline geldiği,
- Çevre tahribatının yüksek seviyelerde olduğu,
- Kentsel alanlarda altyapı eksikliklerinin olduğu,
- Kapatılan maden ocaklarının bulunduğu alanların boşaltılması sonucunda kullanılmayan arazi parçalarının ortaya çıktığı,
- Ekonomik faaliyetlerin değişmesi ile kentteki ana arazi fonksiyonlarının kaybolduğu,
- Yeni ekonomik faaliyetlerin kent ve bölgenin devamı için maden bölgelerine kazandırılmak istendiği,
- Yeni faaliyetler için mevcuttaki maden alanlarındaki yapıların kullanılması için uygulama projelerinin hazırlandığı,
- Yeni istihdam olanaklarında çalışacak beşeri gücün kalifiye hale gelmesi için eğitim programlarının oluşturulmaya çalışıldığı,
- Sermayenin yeni istihdam olanaklarının geliştirilmesi için kullanıldığı,
- Yaşam alanlarının yenilenmesi ve eksikliklerinin giderilmesi için sermayenin projeler yapılması için kullanıldığı,
- Mevcut dokunun bu sayede yok edilmeden kullanıma açılması için çalışıldığı,
- Madencilik faaliyetleri sebebiyle oluşan endüstriyel kirliliğin önüne geçilmesi için de kentsel çevrenin yenilenme gerekliliğinin ortaya çıktığı,
- Yeni oluşturulan ya da düzenleme yapılan alanlarda da yaşam kalitesinin yüksek olacak şekilde düzenlenmeye çalışıldığı,
- Bitmiş olmasına rağmen kentin geçmiş özelliklerinin korunmaya çalışıldığı,
- Eski bir maden kentinin günümüzün kalkınmış kenti haline dönüştürülmesi yolunda çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Ülkeler yukarıda bahsedilen uygulamaları,

- Sahip olunan beşeri sermayenin, dış ticaret politikasının, finansal kalkınmanın ve kamu harcamalarının ekonomik büyümeye katkısını belirleyerek,
- Eğitim, beşeri sermaye, Ar-ge, teknolojik gelişme gibi içsel büyümenin aktörlerini geliştirmeye yönelik politikalara öncelik vererek,
- Ekonomik büyümeyi dışarıdan gelen güçleri değil, içsel güçleri kullanarak,
- Yenilikçilik, insan sermayesi, sosyal sermaye ve aralarındaki ilişkilere önem vererek,
- Kamu politikalarının ekonomik büyümeyi sağlayacak şekilde belirleyerek,
- Tabandan kalkınma yaklaşımına yönelerek,
- Bölgeler arasındaki gelir ve büyüme oranları arasındaki farkları azaltmak amacı güderek,
- Özel sektörün uygulamalara dahil edilmesine öncelik vererek,

gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

İncelenen örneklerde ortak nokta, içsel büyüme modellerinin, teknolojik gelişme sonucu ortaya çıkan bilginin kullanılması, her kuruma ve her kişiye bilgidan yararlanma derecesinin aynı olması, teknolojik gelişme ile fiziki ve beşeri sermaye arasında bir bağlantının kurulması, beşeri sermaye, teknolojik alt yapı, yaparak öğrenme ve Ar-Ge çalışmalarına zemin hazırlanması, beşeri sermayenin eğitilerek nitelik kazandırılması ve çalışmalarda sahip olunan yerel kaynakların kullanılarak zeminden başlayan bir büyüme sürecine girilmesi gibi öğelerine yönelinmiş olmasıdır.

Sonuç olarak, yaşanan sektörel değişiklikler sonucunda önemini yitiren, durgunlaşma dönemine giren ve var olma savaşına giren kentlerden vazgeçilmemesi gerektiği, hatta yeni fonksiyonlar ve özelliklerle donanmış yeni bir kent meydana getirmek için yapılan çalışmaların ne kadar önemli olduğu, İngiltere ve Almanya'daki uygulamalar da ortaya çıkmaktadır. Zamanla kömür ve çelik üretiminin azalması sonucunda hızlı bir gerileme süreci ile karşı karşıya kalan ve düşüşe geçen eski sanayi bölgelerinin, yenilikçi bir zihniyetle yeni politikalar geliştirilerek tekrar yükselebileceğine söz konusu örnekler kanıt olarak verilebilecek niteliktedir.

ALANIN AÇILIMI: MADENE DAYALI GELİŞEN BİR KENT MEKANINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER, MEKAN ORGANİZASYONU

Tezin üçüncü bölümünde, ekonomik sektörlerin mekanı biçimlendirmedeki etkisi ve buna örnek olarak maden sektörüne ilişkin belirlenen temel araştırma sorusuna, tezin yöntemine detaylı olarak yer verilmiş ve teze konu olan Zonguldak kentine ait genel bilgilerden bahsedilmiştir. Türkiye ve Zonguldak kenti özelinde yapılan araştırmalar bu bölümde yer almaktadır.

3.1 Bölge Kavramı ve Bölgesel Gelişme Süreci

Bölge kavramı; farklı disiplinlere ve farklı kriterlere göre tanımlanabilmektedir. İktisadi, coğrafi, sosyal ve politik açılardan farklı bölge tanımlamaları yapmak, coğrafi, kültürel, ekonomik, etnik kentsel ve yönetsel gibi farklı ölçütler kullanılarak bölgeleri sınıflandırmak mümkündür. “Bölge” kavramı (Keskin ve Sungur [73]):

- İktisadi açıdan; ülke kadar geniş olmayan, ancak kent kadar da küçük olmayan bir alan parçası olması uygun görülmektedir.
- Coğrafi ölçütler kullanılarak ve bulunulan yer göz önünde bulundurulduğunda dağ bölgeleri, sınır bölgeleri, kıyı bölgeleri ya da merkez bölgeler olarak kümelendirilebilmektedir. Yönetsel açıdan, aktarılan yetkiler bakımından coğrafi bölgeler, planlama bölgeleri, ekonomik bölgeler ve kültür bölgeleri (Hasanoğlu ve Aliyev [74])” olarak sınıflandırılabilir.
- AB için; “coğrafi, ekolojik, ekonomik, kültürel, etnik, kentsel ve yönetsel açıdan benzer, birbirine yakın bütün olan alan parçaları” olarak tanımlanmaktadır.

- Alan planlama açısından; (i) metropoliten bölge (*metropolitan region*), (ii) koridor bölge (*corridor region*) ve (iii) kırsal bölge (*rural region*) olmak üzere üç tipe ayrılmaktadır; ayrıca, mega-şehir bölge (*mega-city region*) tanımlaması da yapılmaktadır.
- Ekonomik kalkınma ve uyum seviyeleri açısından 3 farklı şekilde tanımlanmaktadır:
 - *Potansiyeli Olan Bölgeler*: Ekonomik olarak güçlü olmaları, rekabetçilikleri ve ekonomik kümelenmeleri/lider sektörleri ile bilinen bölgelerdir.
 - *Gizli Potansiyeli Olan Bölgeler*: Bu bölgeler, tam potansiyeli kullanılmamış olan karşılaştırmalı üstünlükleri ve kullanılabilir kaynakları bulunan bölgelerdir.
 - *Düşüşte Olan Bölgeler*: Ekonomik bir düşüşe dayandırılan bölgelerdir (örnek olarak belirli bir alan veya alanlarda bir madenin veya endüstrinin kapatılması).

Geçmişteki bölgesel politika tartışmalarının değişimi bölgesel politikaları ve planların yeniden ele alınması gerekliliğini doğurmuştur. Bölgesel gelişmedeki değişime neden olan en önemli etken de küreselleşen ekonomik sisteme uyum sağlamanın değişen koşulları olarak tanımlanmıştır. Küresel ekonomi rekabetçilik kavramına dayalı olarak şekillenirken, rekabet gücünün yerel kaynaklara ve yerelin özelliklerine göre geliştirilmesi noktaları da ön plana çıkmıştır (Eraydın [26]).

İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomide bölge kavramı, tamamen kalkınma kavramı ile birlikte kullanılmıştır. Kalkınma kavramının sadece zamansal bir boyut taşıyan soyut bir kavram olması bu kavramın mekanla bağlantısının sağlanarak somut hale getirilmesi gerekliliğini ortaya koymuş, böylelikle de bölgesel gelişme teorilerinin ortaya çıkışına yardımcı olmuştur. Bölgesel kalkınmaya yönelik teorilerin ve girişimlerin ortaya çıkışı, bölgenin tanımlanması ve çeşitli amaçlarla sınırlarının belirlenmesi yönünde de bazı yaklaşımları gündeme getirmiştir (Kılıç ve Mutluer [75]).

Coğrafyanın iktisadi gelişmedeki rolü yirminci yüzyılın başında başlamış olsa da başlangıçta coğrafyaya (bölgeye) hiç yer vermeyen neoklasik büyüme modeli, büyüme modelleri içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Solow (1956) tarafından geliştirilen neoklasik büyüme modelinde, “bütün bölgelerde kişi başı gelir seviyelerinin eşitlenmesini uzun vadede büyümenin ancak teknolojik gelişme ile olacağı” ve

“bölgeler arasında eşitsizliğin mutlak olarak yok olmasını ve daha yoksul olan bölgelerin daha hızlı büyümeleri gerektiği” öngörülmektedir (Filiztekin [76]).

Neoklasik teori; teknoloji, tasarruf ve yatırımların eşit olduğu bölge ya da ülkelerin aynı oranda gelişme göstereceğini sonuçta uzun dönemde iktisadi gelişme açısından bölgeler arasında yakınsama olacağını savunmaktadır (Kızıltan ve Ersungur [77]).

1970 ekonomik bunalımı sonrasında üretimin örgütlenme biçimi ve üretimin niteliği değişmiş önceki dönemin üretim biçimi kitlesel üretim yerini, talep dalgalanmalarına, küçük ve değişken ölçekli gereksinimlere kolay yanıt verecek esnek üretime bırakmıştır. Mekansal algılamaya bağlı olarak bölge kavramı da değişmiştir. Bu gelişme içinde iki kavram "küreselleşme" ve "yerelleşme" sık sık kullanılmaya başlamış, küreselleşme ile yaşanan ekonomik kriz süreci içinde ulus devlet ile kapitalist gelişme arasındaki Sermayenin akışı önünde engel teşkil eden ulus devlet bu süreçle devre dışı kalmış, bu süreci teknolojik gelişmeler desteklemiştir. Gerek iletişim ve ulaşım olanaklarının hızlanması bu süreci kolaylaştırmıştır (Eraydın [78]). Gelişme kavramının anlam değiştirmesi ile bölge-yöre, yerel mekanizmaların öne çıktığı, sınırları ilişkiler ağı içinde zaman zaman değişebilen “ekonomik sistemin temel taşı olan bir mekansal birim haline (Kılıç ve Mutluer [75]) gelmiştir.

Büyüme literatürüne egemen olan neo-klasik kurama alternatif olarak geliştirilen içsel büyüme teorileri, teknolojiyi içselleştirerek ve neo-klasik kuramın varsayımlarını değiştirerek iktisat yazınına önemli bir katkı yapmıştır (Kar ve Ağır [4]).

Bölgelerin birbirlerine *yakınsamıyor olduğu* bulgusu, neoklasik modelin tartışılmasına içsel büyüme modelleri adı verilen yeni bir kuramsal açılımın öncülüğünün yapılmasına neden olmuştur (Filiztekin [76]).

Kalkınmada dışsal müdahalelere dayalı gelişme modeli yerine içsel gelişme modellerinin benimsenmesi sonucunda yerel potansiyelin değerlendirilmesi ön plana çıkmıştır. İçsel kalkınma, “ekonomik kalkınmada, bölge dışındaki yatırımcıları finansal ve mali teşviklerle bölgeye çekmek yerine, bölgenin kaynaklarının en avantajlı kullanımına olanak sağlayacak beşeri sermaye ve altyapıya yönelik yatırımların temel alınması gerekliliğini (Kumral [79])” ortaya koyması, bölge kalkınmasında farklı yönlerde önem vermeyi sağlamıştır.

3.2 Madencilik ve Kömürle İlgili Kavramlar

İlkçağlardan beri insan toplulukları doğal kaynaklarla ilgilenmiş, bu servetleri kullanarak hem yaşamlarını devam ettirmiş hem de diğer toplumlar üzerinde etkili olmayı başarmışlardır.

Doğada çeşitli elementlerin birleşerek meydana getirdiği, belirli kimyasal ve fiziksel yapıya sahip bileşiklere “mineral”, genel olarak yer kabuğunun kimi bölgelerinde çeşitli iç ve dış doğal etkenler nedeni ile oluşan, ekonomik yönden değer taşıyan mineral bileşimlerine de “maden” denilmiştir [80]. 25483 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 05.06.2004 tarih ve 5177 sayılı kanunla değişik 3213 sayılı Maden Kanunu’nun 2.maddesine göre de “maden, yer kabuğunda ve su kaynaklarında tabii olarak bulunan, ekonomik ve ticari değeri olan petrol, doğal gaz, jeotermal ve su kaynakları dışında kalan her türlü maddedir” [81] şeklinde tanımlanmıştır.

Yeraltında bulunan madenlerin insanlar tarafından istifade edilir hale getirilmesi için, yerlerinin tespit edilmesi, ortaya çıkarılması, işletilmesi ve değerlendirilmesi gibi faaliyetleri içeren iş koluna da “madencilik” adı verilmiştir [80].

Rezerv ise bir maden yatağından ya da havzasında henüz işletilmemiş değerlendirme etütleriyle saptanmış olan maden miktarının bir bölümü olarak tanımlanmıştır (Ulusoy [82]:

- **Görünür Rezerv:** Görünür rezerv üretilebilir kesin cevher miktarıdır.
- **Muhtemel Rezerv:** Madenin muhtemel bulunduğunu gösteren jeolojik etkenler bilinmekle birlikte planlama çalışmalarına esas teşkil edilebilecek belirliliğe erişmesi için ilave arama çalışmalarını gerektiren rezerv sınıfıdır.

Kömür yanabilen organik bir kaya olup, karbon, hidrojen ve oksijen gibi elementlerin bileşiminden oluşmuştur. Diğer kaya tabakalarının arasında damar haline gelinceye kadar milyonlarca yıl ısı, basınç ve mikrobiyolojik etkilere maruz kalması sonucunda meydana gelmiştir. Kömürler, gerek meydana geliş zamanları, gerekse bileşimlerindeki karbon miktarı yönünden birbirlerinden ayrılmaktadır. Kömür çeşitlerine aşağıda kısaca değinilmektedir [83]:

- **Antrasit:** En eski ve karbon yönünden en zengin kömür çeşididir. Meydana geliş tarihi 300 milyon yıl geriye dayanan antrasitteki karbon yüzdesi 90-95 civarındadır.
- **Taş kömürü:** Antrasit kadar eski olmamakla beraber 200-250 milyon yıllık bir geçmişe sahip olduğu tahmin edilmektedir. Karbon yüzdesi 80-90 seviyesindedir.
 - **Tüvenan Kömür:** Hiçbir işleme uğramamış ham kömürdür.
- **Linyit:** Daha oluşumunu tamamlamamış kömürlere dendir. Tahminen 60 milyon yıl önce meydana gelmeye başlayan linyitin yapısında su ve birçok yabancı madde bulunmaktadır. Karbon yüzdesi 65-70 kadardır.
- **Turba:** Bu kömüre daha çok bataklık yerlerde rastlanmaktadır. İçindeki su miktarı yüksektir. Karbon yüzdesi ise 60'ı geçmez. Turba, henüz karbonlaşma safhasını tamamlamamış genç kömürlere dendir.
- **Grafit:** Grafit, karbonun, tabiatta bulunan saf durumudur. Grafit, ark lambası kömürlerinin yapımında ve yağlama maddelerinde kullanılır. Kil ile belirli bir oranda karıştırılırsa, kalem ucu yapımına yarayan bir madde elde edilir.
- **Kok:** Kok, gerçek anlamda bir kömür değildir. Tabiatta serbest olarak bulunmaz, fabrikalarda taş kömürünün içindeki gazların çıkartılmasından sonra elde edilen kömürdür. Gerek ev sobalarında, gerek yüksek fırınlarda ısıtma amacıyla kullanılır. Çelik alaşımlarında çeliğin içine gerekli karbonu verme işleminde de faydalanılır.

Madencilik diğer sektörlerden ayıran özelliklere aşağıda yer verilmiştir [84]:

- Madencilik sektörü ekonomik kalkınmayı başlatan bir "öncü sektör" konumundadır.
- Madencilikte yer seçme şanssı yoktur, madenin bulunduğu yerde üretilmesi zorunludur.
- Madencilik istihdam ağırlıklı bir sektör olup, göçü sınırlayıcı bir rol üstlenmektedir.
- Madencilik her aşaması riskli ve madencilik yapılan yatırımın geri dönüş süreci uzundur.
- Madencilik operasyonları süreklilik gerektirmektedir.

3.3 Türkiye’de Kömür Madenleri ve Madencilik

Ülkemizde taşkömürü madenciliği Zonguldak Taşkömürü Havzası’nda Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK) tarafından gerçekleştirilmektedir. Derin yeraltı kömür madenciliği yapılan Zonguldak Taşkömürü Havzası’nın karmaşık jeolojik yapısı tam mekanizasyona gidilmesini engellemekte, taşkömürü üretimine büyük ölçüde insan gücüne dayalı emek-yoğun bir şekilde devam edilmektedir (TTK [19]).

Havzada koklaşabilir rezervler Kozlu, Üzülmaz ve Karadon bölgelerinde yer almaktadır. Metalürjik kok üretimine elverişli kömür bazının genişletilmesi amacıyla tüm dünyada araştırma çalışmaları yapıldığı [13] göz önüne alındığında koklaşan kömür dünyada da önemli bir kaynak değerine sahiptir.

Yurdumuzda taşkömürü madenciliği ilk olarak 1829 yılında, Ereğli’de kömürün bulunmasıyla başlamış, ilk fiili üretim ise 1848 yılında gerçekleştirilmiştir [13]. Havza yönetimi 1865 yılından sonra Osmanlı Devleti’ne geçmiştir. Havzada, 1848-1854 yılları Hazine-i Hassa İdaresi’nin, 1854-1855 Geçici İngiliz İdaresi’nin, 1855-1865 Emanet İdare ve İngiliz Kömür Kumpanyası’nın, 1865-1883 Bahriye İdaresi’nin, 1884-1908 çeşitli kumpanyaların (Ermeni-Karamanya Kumpanyası, Gürcü Kumpanyası, Saracazadeler Maden Kömür Şirketi, Fransız, Ereğli Şirketi Osmaniyesi) etkisi görülmüş ve bu devirlerde yönetim farklı grupların eline geçmiştir. Havzada, 1926 yılında Türk Kömür Madenleri TAŞ, 1926 yılında Kozlu Kömür İşleri TAŞ, 1926 yılında Kireçlik Kömür Madenleri TAŞ, 1926 yılında İş Bankası’nın kurduğu Maden Kömürleri İşleri TAŞ, 1927 yılında ise Kilimli Maden İşleri TAŞ kurulmuştur. Bakanlar Kurulu, 17.06.1982 tarih ve 2680 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanarak 11.04.1983 tarih ve 60 sayılı KHK ile İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşlarının yeniden düzenlenmesini kararlaştırmış, bu düzenleme ile Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren Ereğli Kömür İşletmeleri Müessesesi yerine, Kozlu, Karadon, Armutçuk, Üzülmaz, Amasra İşletmelerinden oluşan Türkiye Taşkömürü Kurumu Genel Müdürlüğü’nün kurulması öngörülmüştür. İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları hakkında 11.04.1983 tarih ve 60 sayılı KHK ve aynı kararnamenin geçici 6. maddesinin birinci fıkrasına ilişkin 21.07.1983 tarih ve 73 sayılı KHK’nin değiştirilerek kabulü 19.10.1983 tarih ve 2929 sayılı kanunla kararlaştırılmıştır.

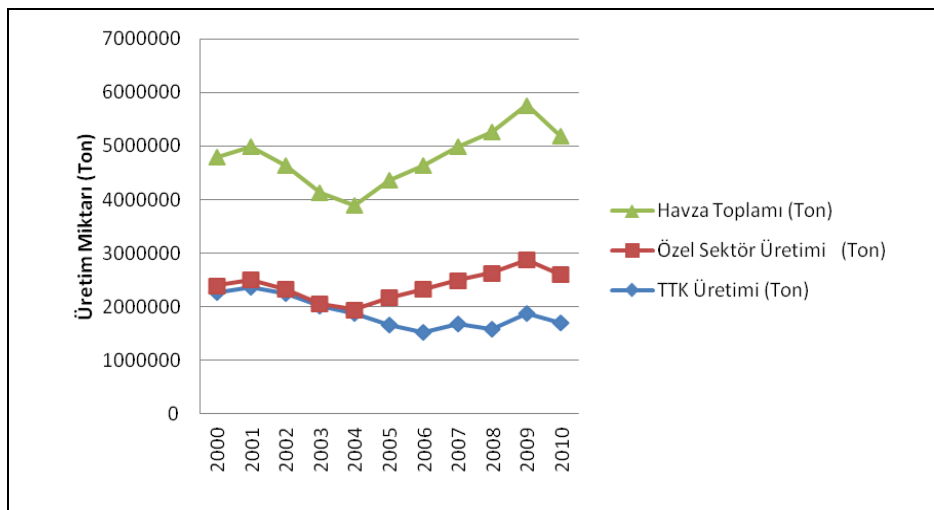
1983 yılında, Ereğli Kömür İşletmesi olan kömür işletme kurulunun yerine Türkiye Taşkömürü Kurumu kurulmuştur [85].

TTK [19]'nin 2009 verilerine göre; ülkemizde en önemli taşkömürü rezervleri tek Zonguldak Havzasında bulunmaktadır. Havzada bugüne kadar yapılan rezerv arama çalışmalarında, -1200 m derinliğe kadar tespit edilmiş toplam jeolojik rezerv 1.322 milyar ton olup, bunun %39'u görünür rezerv olarak kabul edilmektedir.

Taş kömürü havzası doğuda Cide (Kastamonu), batıda Karadeniz Ereğli (Zonguldak) arasında yaklaşık 200 kilometrelik kıyı şeridi boyunca 13.350 km²'lik alanda bulunmaktadır.

Çizelge 3.1 Türkiye'deki taş kömürü rezervleri (ton) [86]

Rezerv Türü	Koklaşmaz	Y.Koklaşabilir	Koklaşabilir			Toplam TTK
	Amasra	Armutçuk	Kozlu	Üzülmaz	Karadon	
Hazır	413.900	1.100.725	2.346.694	1.383.640	5.606.432	10.851.391
Görünür	170.828.066	9.033.413	67.690.363	136.140.603	131.458.852	515.151.297
Muhtemel	115.052.000	15.859.636	40.539.000	94.342.000	159.162.000	424.954.636
Mümkün	121.535.000	7.883.164	47.975.000	74.020.000	117.034.000	368.447.164
Toplam	407.828.966	33.876.938	158.551.057	305.886.243	413.261.284	1.319.404.488

Şekil 3.1 2000-2010 yılları havza taşkömürü üretim [86]

Çıkarılan taşkömürünün tüketimi çoğunlukla sanayi sektöründe (çimento fabrikaları, şeker fabrikaları ve diğer sanayi tesisleri) ve kok fabrikalarında (demir-çelik tesislerinde) gerçekleşmektedir.

1848 yılından beri ilde kömür çıkarımı yapılmaktadır. Ereğli Kömür İşletmeleri (EKİ) kömür endüstrisinin denetimini sağlamak amacıyla kurulmuştur. TTK'nin kurulmasından sonra il sınırları içinde Armutçuk, Kozlu, Üzülmüş, Karadon Müesseseleri olarak üretim faaliyetleri sürdürülmektedir.

Aşağıdaki çizelgede yıllar itibariyle taş kömürü üretimi görülmektedir. Çizelgeden de anlaşılacağı üzere yıllar itibariyle taş kömürü üretiminde 2001 yılından sonra azalma olduğu görülmektedir (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2 2000-2010 havza taş kömürü üretimi [86]

Yıllar	TTK Üretimi (ton)	Özel Sektör Üretimi (ton)	Havza Toplamı (ton)
2000	2.259.227	135.019	2.394.246
2001	2.356.865	137.097	2.493.962
2002	2.244.385	74.647	2.319.032
2003	2.011.178	47.943	2.059.121
2004	1.880.847	65.124	1.945.971
2005	1.665.846	511.355	2.177.201
2006	1.522.698	795.931	2.318.629
2007	1.675.283	817.092	2.492.375
2008	1.586.532	1.043.909	2.630.441
2009	1.879.630	999.776	2.879.406
2010	1.708.844	883.074	2.591.918

Türkiye'nin yıllık taşkömürü tüketim miktarlarına göre, toplam tüketimin yıllar itibariyle arttığı ve termik santrallerde TTK kömür kullanımının artış içerisinde olduğu, demir-çelik sanayisinde TTK kömürü yerine ithal kömüre yönelindiği (Çizelge 3.3), üretim ve tüketim değerlerine bakıldığında Türkiye'nin kömür ihtiyacının arttığı ama üretimin düştüğü, ihtiyaç açığını kapatmak için ithalata yönelindiği görülmektedir.

Çizelge 3.3 Türkiye sektörel taşkömürü tüketim miktarları (1000 Ton) (DPT [87])

	1994	1995	1996	1997	1998
TERMİK SANTRAL	1.441	1.246	1.476	1.828	1.885
TTK	1.441	1.246	1.476	1.828	1.885
DEMİR- ÇELİK SAN.	4.200	4.182	4.135	4.367	4.448
TTK	701	650	531	377	189
İthal	3.499	3.532	3.604	3.990	4.259
TESHİN+ DİĞER SAN.	2.425	3.036	2.450	6.265	6.745
TTK	522	460	438	390	305
Özel Sektör	84	135	250	397	207
İthal	1.819	2.441	1.762	5.478	6.233
TOPLAM	8.066	8.464	8.061	12.460	13.078

Çizelge 3.4 Sektörler itibariyle taşkömürü tüketimi (1000 ton) (TTK [19])

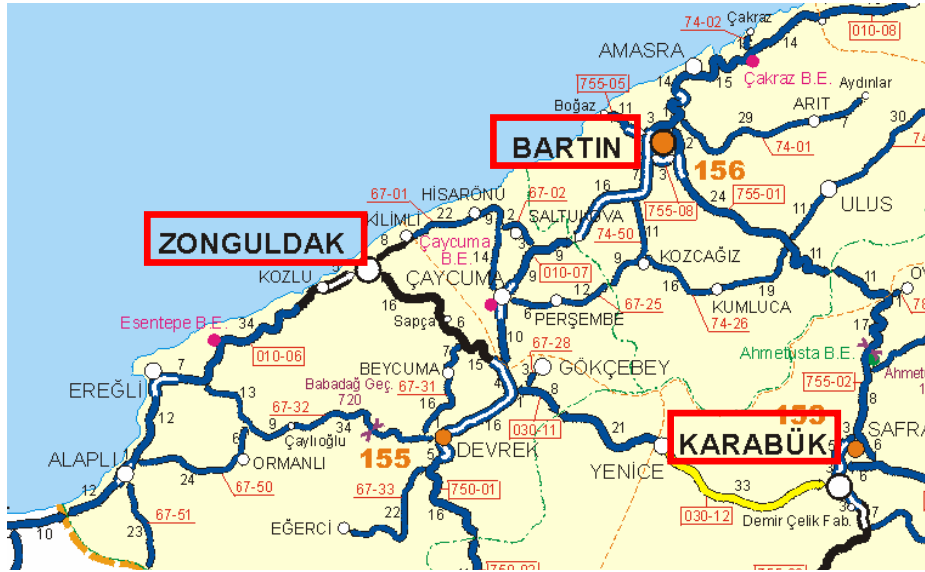
TÜKETİCİLER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Elektrik Sant.	1.980	2.214	2.051	3.668	4.565	5.259	5.447	5.912	6.197
Demir-Çelik	-	-	-	-	-	89	89	293	713
Kok Fab.	4.191	3.551	3.506	4.032	4.328	4.218	4.745	4.443	5526
İç Tüketim	57	7	62	50	46	40	40	184	46
Toplam	6.228	5.772	5.619	8.046	8.939	9.606	10.321	10.832	12.482
Çimento	1.236	951	1.014	1.259	1.879	1.982	2.215	1.666	2.495
Şeker	90	90	79	60	59	71	72	13	9
Demir Dışı Metal	72	72	85	80	89	94	94	163	
Petrokimya	55	55	75	-	-	-	-	-	1
Diğer Sektörler ve Konut									*6516
Diğer Sanayi	7.124	3.430	6.259	7.712	7.123	6.823	9.200	10.848	1.217
Toplam	8.451	3.471	7.352	8.735	9.061	8.876	11.487	13.527	10.238
Konut	714	796	859	984	904	935	865	865	*
TOPLAM	15.393	10.039	13.830	17.765	18.904	19.417	22.673	25.224	22.720

*konut diğer sektörler içerisinde gösterilmiştir.

Ülkemizde ve dünyadaki nüfus artışı, sanayileşme ve teknolojik gelişmelere paralel olarak enerjiye olan talepte artış meydana getirmiştir. 1970 yılında 4,57 milyon ton olan satılabilir taşkömürü üretimi, Zonguldak Taşkömürü Havzası'ndaki jeolojik şartların uygun olmaması, gerekli olan yenileme, modernizasyon ve hazırlık yatırımlarının zamanında yapılmaması ve dünya kömür piyasasındaki fiyatların düşmesi nedeniyle 80'li yıllardan itibaren azalmaya başlamış (Yörükoğlu [88]); yetersiz kalan taşkömürü üretiminin karşılanamaması ve sanayi tesislerine ucuz kömür sağlanması amacıyla da ithalatta artış meydana gelmiştir. Buna karşılık ihracat değerlerinde hareket görülmemiştir (DPT [87]).

3.4 Madene Dayalı Gelişen Havzanın Mekan Oluşumu ve Bu Durumu Belirleyen Faktörler

Bu bölümde Zonguldak çevresinde yer alan ve gelişimleri birbirleriyle ilintili olarak devam eden, aslında Zonguldak İli'nin ilçeleri olan ama ilde yaşanan ekonomik sıkıntıların giderilmesini sağlamak amacıyla ilin parçalanması yoluna gidilmesiyle il statüsüne kavuşan Bartın ve Karabük illeri ile Zonguldak kenti hakkında bilgi verilmiştir:

Şekil 3.2 Zonguldak ve bölgesi [89]

3.4.1 Tarihi Gelişim

XVIII.yy.ın ikinci yarısında Şile'den Cide'ye kadar olan Karadeniz kıyılarındaki birçok iskele "hatab (odun) iskelesi" ismini taşıyordu. Odun iskelelerinin belli başlıları; Karasu, Ereğli, Filyos, Bartın, Amasra ve Cide'de bulunuyordu. Bugünkü Zonguldak'ın il merkezinde Ereğli'ye bağlı tahta iskelesinin çevresinde İstanbul'a gönderilecek kereste depoları bulunmaktaydı. İç kesimlerde yaşayan halk toprağa bağlı, tarım, ormancılık ve hayvancılıkla ilgilenmekteydi [90].

19.yy.da buhar devriminin etkisi, Osmanlı Devleti'nin donanma ve devlet fabrikalarının enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla maden arayışına girmesine neden olmuş ve Zonguldak madenlerinin bulunması ile işletilmeye başlanmıştır. Bu dönem itibariyle Osmanlı Devleti içerisinde en büyük emek topluluğu madenciler oluşmuştur (Quataert [91]). Askeri düzenin hakim olduğu kent, 19.yy.ın ilk çeyreğinden itibaren, buhar

makinelerinin gemilerde kullanılmasına başlamasından ötürü stratejik bir öneme sahip olmuştur.

Sanayi devrimi ile buhar makinesinin gelişimi kömüre olan isteği arttırmış ve kömür bulmaya yönelik çalışmaların başlanmasına neden olmuştur. Bu amaca yönelik olarak da çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

1840'dan sonra Anadolu'da ilk jeolojik araştırmalara yabancı araştırmacılar yardımıyla başlanmıştır. Bu konuda çalışan bilim adamlarından biri 1851-1852 yıllarında Anadolu'nun bilinen en eski jeolojik haritasını hazırlayan Herrn Schlehan'dır. Osmanlı Devleti'nin talebi ile 1847-1863 yılları arasında Rus asıllı jeoloji mühendisi Tchihatcheff (Çiniçef) ve ekibine jeolojik etüt çalışmaları yaptırılmıştır. 1848 yılında I.Abdülmecit tarafından görevlendirilen ekip havzanın ilk sınırını belirlemiş ve havzaya yönelik başlatılmış çalışmalar önem kazanmıştır (Zaman [92]). Havzada kömür ocaklarının işletilmesi, yerleşimde değişimin başlamasında önemli bir etmen olmuştur.

Havzada kömür madenciliğinin başlaması ve gelişmesi, tarıma ve ormancılığa dayalı ekonomisi olan bölgede yaşayan insanlar için köklü değişimlerin başlangıcı olmuştur. Ocaklar ve madencilik etrafında başlayan faaliyetlere ek olarak ticari faaliyetlerde hayata katılmıştır. Kadın, erkek, çocuk ve göçmen işçiler bu dönüşümün parçası olmuştur (Aytekin [93]).

Quataert [91] 2009 yılındaki eserinde, aynı dönemlerde, İngiltere, Fransa ve ABD gibi büyük kömür üreticileri kömür çıkartılmasını özel sektör eliyle yaptırırken, Zonguldak'ta madenlerin çalıştırılması, devletin çabaları ile gerçekleştirildiğinden, başlangıçta yavaş seyreden ve hatta başarısızlığa uğrayan sektörün 1860'larda madenlerin özel sektöre kiralanması ile hareketlenmeye başlamasından, havzaya karma bir sistem getirildiğinden ve devletin denetimci bir rol oynadığından, sivilleşme döneminde en önde olan yabancı şirket Fransız sermayeli Ereğli Şirketi olduğundan bahsetmektedir.

1878-1913 yıllarına gelindiğinde Osmanlı'nın bütün ihtiyacı havzadan sağlanamamaya başlanmış, bu durum da ithalatın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kömür satışının serbest bırakılmasıyla havzaya yabancı sermaye girişi artmıştır (Zaman [92]).

1461 yılında Osmanlı Devleti egemenliğine girmiş olan ve 1867 yılında ilçe olarak Belediye Teşkilatı kurulan Bartın, 1920 yılında Zonguldak Mutasarrıflığı'na bağlanmış,

1924 yılında Zonguldak'ın il olmasıyla birlikte bu ilin ilçesi haline gelmiştir. 7 Eylül 1991 tarihinde de 28.08.1991 tarih ve 3760 sayılı yasa ile il statüsüne kavuşmuştur [94].

Safranbolu'nun köyü olan Öğlebeli'nin Mahallesi olan Karabük ise, 1935 yılında Ankara-Zonguldak demiryolunun ulaşımına açılmasıyla Devlet Demiryolları haritasında "Karabük İstasyonu" adıyla anılmaya başlamış (Kaştan [95]) bir yerleşimdir.

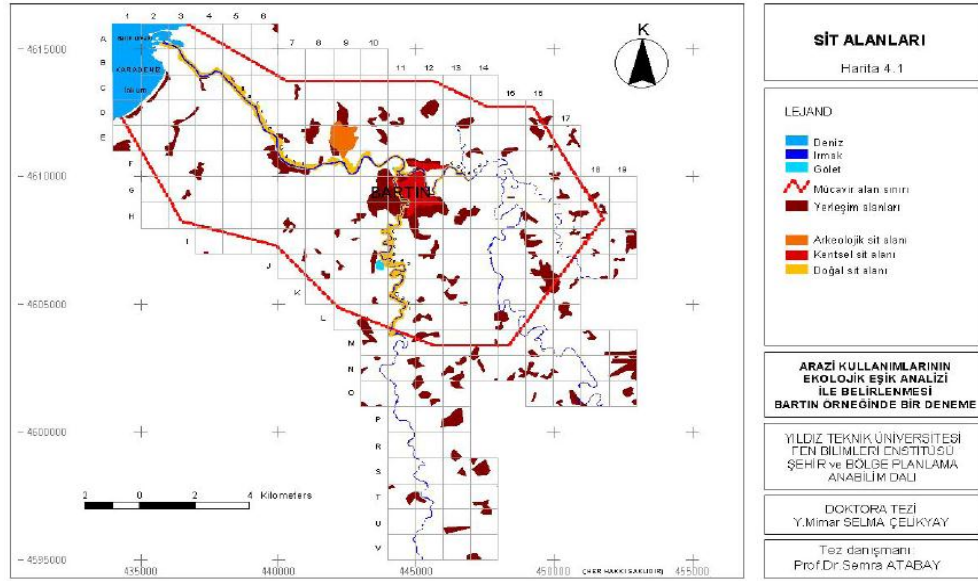

Şekil 3.3 11 haneli Karabük Köyü [96]

Karabük ili ise, Batı Karadeniz Bölgesi'nde Zonguldak-Bartın-Kastamonu ve Bolu illeri arasında kalmakta olup, fabrikaların kuruluş hazırlıkları sürerken, hareketlilik kazanan ilde yeni yerleşim alanları kurulmaya başlamış ve 1941 yılında Safranbolu'ya bağlı bucak olmuştur. 3 Nisan 1937'de Atatürk'ün direktifleriyle Başbakan İsmet İnönü'nün "Demir Çelik Fabrikaları"nın temelini atışı ile yerleşimde değişimler başlamış, 1941'de Safranbolu'ya bağlı bucak, 03.03.1953'te 6068 sayılı yasa ile ilçe, 06.06.1995 tarih ve 550 Sayılı KHK ile Türkiye Cumhuriyeti'nin 78. ili olmuştur [97].

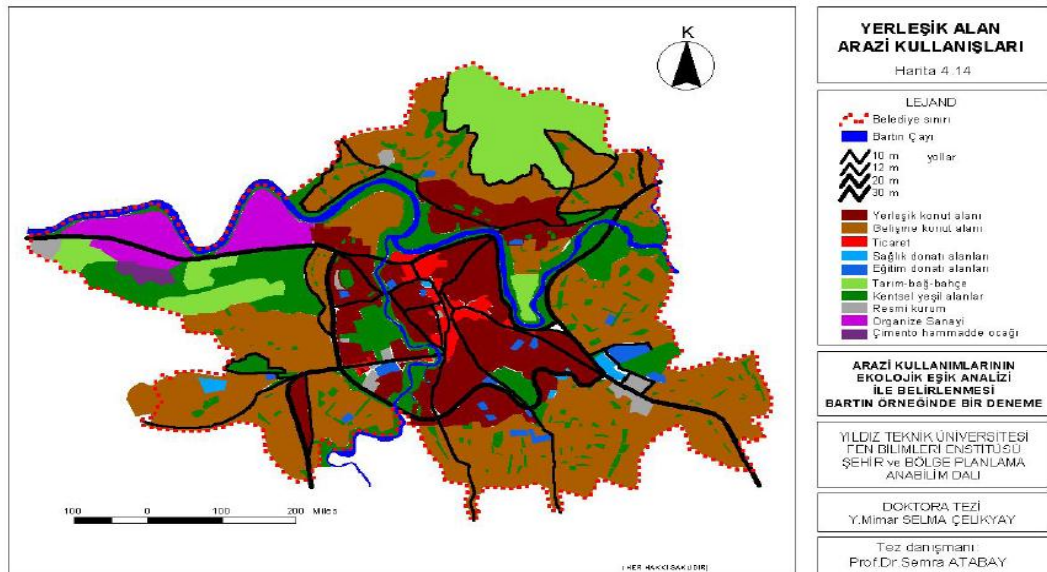
3.4.2 Fiziki Gelişim

19.yy.da önemli bir ticaret-imalat ve kültür merkezi olan Bartın'ın bugünkü kent merkezi, tarihi kentsel dokudan oluşmakta olup, geleneksel ticari merkez özelliğini korumaktadır. Kent merkezinin içerisinde sivil mimarlık örnekleri, hanlar, hamam, şadırvan ve camilerden oluşan anıtsal yapılar yer almaktadır. Kent içinde tarihi ticari merkezin yoğunlukta olduğu alanda kentsel sit alanı, arkeolojik sit ve doğal sit olmak üzere üç tür sit alanı bulunmaktadır. Bartın Çayı boyunca, çayın iki kıyısındaki alanlar Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nca, 1.derece doğal sit alanı olarak belirlenmiştir (Çelikyay [98]).

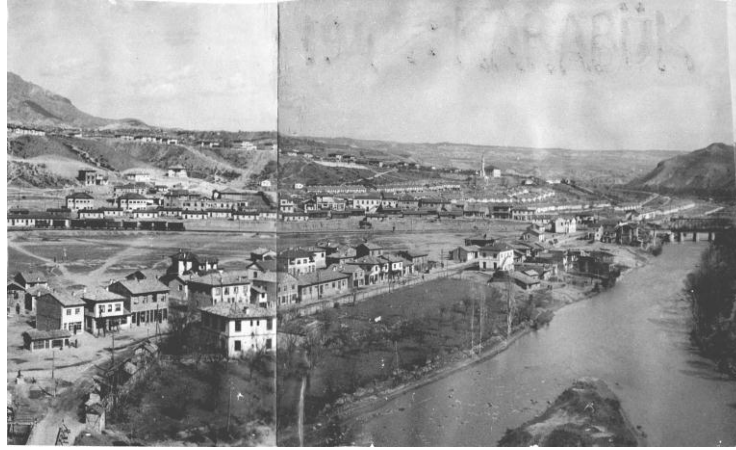
Şekil 3.4 Bartın ili sit alanları (Çelikiyay [98])

1938 yılına kadar Bartın; Safranbolu, Daday, Eflani hatta Ankara ve Çankırı'nın ithalat ve ihracat iskelesi olmuş, tarım, hayvancılık, ormancılık ön plana çıkmıştır. 1938 yılında Karabük-Zonguldak demiryolunun yapılması, 1932 yılında özel hatlar hariç denizyolu taşımacılığının devletleştirilmesi, Bartın köyleri için ekmek kapısı olan Zonguldak'ı çekim merkezi haline getirmiştir. 1950'li yıllarda haritaları yapılmış olan Bartın'ın 1957 yılında ilk planı yapılmış, kent tarihi yapısını büyük ölçüde korumuştur. 1962 yılında çimento fabrikası üretime başlamıştır (Özcan [99]).

Şekil 3.5 Bartın ili arazi kullanımı (Çelikiyay [98])

Karabük'te şehirleşme olgusu sanayileşme hareketinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1937'de demir-çelik fabrikasının yapılacağı sahada çalışmaların başlaması, fabrika yapımı için gelecek olan işçiler için konut gereksinimini meydana getirmiştir. Kentte ilk aşamada, dört yüz işçi iskan edilmiştir. 1 Mart 1938 tarihinde fabrikanın montaj işine başlanmış, 6 Haziran 1939'da 1.kok fabrikası, 9 Eylül 1939'da 1. yüksek fırın hizmete açılmıştır. Bu gelişmelerden sonra konut inşasında çok katlı evler sisteminden kaçınılarak, tek katlı sıra evler yapılmıştır. Fabrikanın temeli atıldıktan ve üretime geçildikten sonra, kent hızla nüfus çekmeye başlamıştır (Kalyoncu [100]).

Şekil 3.6 Karabük-1940'lar [96]

Karabük'ün Zonguldak'tan farkı tarım topraklarının verimli olması, havza sınırı içindeki metruk arazi kavramı içerisinde kalmaması ve arazilerin alınıp satılabilir olmasıdır. Fabrikanın yapımı aşamasında ve sonrasında işçi olarak tarım işçileri çalışmaya başlamıştır. 1950'lerde Karabük, çevre yerleşimler arasında ticaret ve hizmet merkezi olma niteliği kazanmıştır (Özcan [99]).

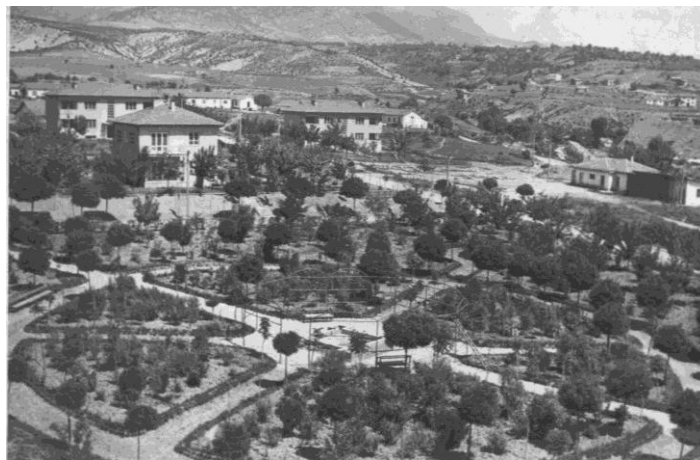

Şekil 3.7 İstasyonun açılışı [96]

Karabük'ün 1937'den günümüze değin uzanan gelişimi, demir-çelik fabrikasının Karabük'te kurulmasına karar verilmesi sonucunda başlamıştır. "Karabük'te fabrikanın açılmasıyla eş zamanlı olarak 1947'de harita çalışmaları başlamış, 1948 yılında planlama çalışmaları (Özcan [99])" yapılmıştır. Ağır sanayi kenti Karabük, Yenişehir ve fabrika planlanırken kentin planı yabancı bir uzmana çizdirilmiş ve 1950 yılına kadar bu plana uyulmuştur. Bu nedenle Karabük, Cumhuriyet'in devletçilik siyaseti çerçevesinde sıfırdan başlayan planlı ilk ve tek sanayi kenti olmuştur. Fakat işçi ihtiyacı ile kentin göç alması sonucunda 1955 yılına gelindiğinde plan nüfusun isteklerini yerine getirememeye başlamıştır. Bu özellikler, günümüzde Yenişehir Mahallesi, fabrika ve istasyon çevresinde bir bütün olarak yaşamaktadır. 1950 tarihinden itibaren yıkılmaya başlayan merkezi planlama ve devletçilik prensipleri ve yerini almaya başlayan "hür teşebbüslü" dönemin izleri de Karabük'te görülmektedir.

Şekil 3.8 Karabük kentinden görünüm [96]

Şekil 3.9 Yenişehir Mahallesi-1950'ler [96]

Karabük 1963-1970 yılları arasında en zengin günlerini yaşamıştır. Bu dönemde kent büyük bir hızla büyümüş ve daha önce yapılan şehir planı uygulanamaz hale gelmiştir. İstasyon ve Ankara Caddeleri üzerinde apartmanlaşma bu dönemde başlamıştır. 1967 yılında İller Bankası öncülüğünde şehir planı açılan bir yarışma ile yeniden yapılmıştır. Aynı dönemde yaptırılan geniş kapsamlı bir etüt ve yarışmaya katılan projeler yine İller Bankasınca bir kitap halinde bastırılmıştır [96].

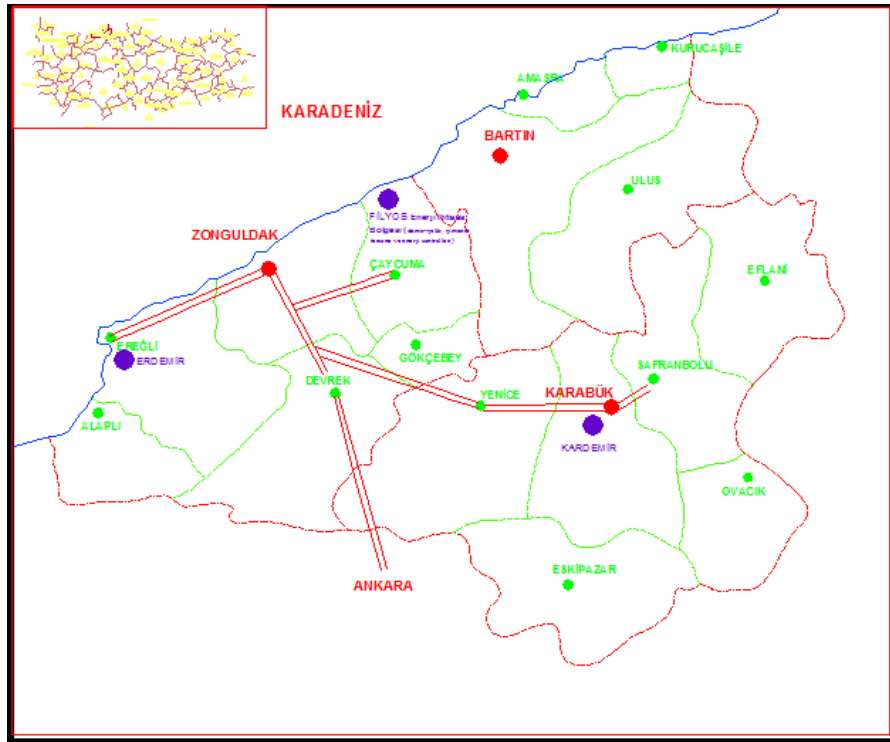
Şekil 3.10 Karabük, 1971 [96]

Karabük 1970'lerden itibaren önemini yitirmeye başlamıştır. İyice zenginleşen Karabük sermayesi daha iyi bir sosyal yaşam için İstanbul ve diğer büyük kentlere kaymaya başlamıştır. İskenderun Demir Çelik'in gerek inşaatı gerekse faaliyete başlama döneminde artık bir okul haline gelmiş olan Karabük Demir-Çelik, kentin kültürel yapısını oluşturan birçok yetişmiş elemanını İskenderun'a vermiş, bu süreç içinde 1980 yılına gelindiğinde Karabük her açıdan eskiyi anımsatmayacak ölçüde hızlı bir biçimde kabuk değiştirme süreci içine girmiştir [96].

Günümüzde Karabük özelleştirilmiş bir demir ve çelik fabrikasının ve azalan istihdam olanaklarıyla ayakta kalmaya çalışan bir sanayi kenti haline gelmiş, 1995 yılında il olması ile kente yeni bir kimlik kazandırılmak istenmiş, fakat kentin sorunları çözümlenememiştir.

Zonguldak İli bölge içinde tek tip ağır sanayi merkezi olma rolünü üstlenmiş durumdadır. Bu nedenle, kentte hızlı bir toplumsal ve kültürel değişim süreci başlamış, yaşam ve kömür birbirini etkilemiştir. 1930'ların sonunda Karabük Demir-Çelik Fabrikasının işletmeye açılmasıyla madencilik dışında yeni bir sektör ortaya çıkmış,

kentte yaşayanların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak kentte değişimler görülmüştür. Devletçilik dönemi olarak adlandırılan dönemde yapılan girişimler sonucu istihdam ve istihdama bağlı olarak başlayan değişimler kentte 1950'lerde nüfusun büyümesinde etkili olmuştur. Liberal dönemde yurtdışından gelen heyetlerin ortaya koyduğu çalışmalara rağmen 1964'te Ereğli Demir-Çelik Fabrikası'nın kurulması da kentin toplumsal ve kültürel yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Sanayileşme hem kentin fiziksel yapısını hem de kültürel yapısının değişmesinde etkili olmuştur. Kömür havzası içerisinde fiziksel, ekonomik ve sosyal yapıdaki gelişmelerin temelinde TTK yer almıştır. Yarattığı istihdam olanakları sayesinde Zonguldak ve bölgesinde (Bartın ve Karabük) gelişmenin kaynağı da madenler ve TTK olmuştur. Zonguldak ve bölgesinin gelişiminde, endüstri, ulaşım, enerji, haberleşme, ticaret ve altyapı donanımlarının gerçekleştirilmesinde de TTK en büyük role sahip hale gelmiştir.

Şekil 3.11 Zonguldak-Bartın-Karabük

Bartın ve Karabük illerinin genel özellikleri itibariyle, madencilğin ve bağlantılı olarak TTK'nin etkisi altında olduğu yerleşmelerdir. Bu yüzden TTK ve kömürde yaşanan problemler Zonguldak'tan ayrılıp il olmasına rağmen Bartın ve Karabük'ü de etkilemiş hatta günümüzde de etkilemektedir. Bartın'da TTK'ye ait madenler ve çalışanlar, hatta

Zonguldak'taki madenlerde çalışan ama Bartın'da yaşayanlar da bulunmaktadır. Bu durum Bartın'ın ekonomisini günümüzde de Zonguldak'a bağlamaktadır. Aynı şekilde Karabük ilinin de en önemli istihdam olanağı Kardemir'in yer seçiminde Zonguldak'a ve kömür madenlerine yakın olması etkili olmuştur. Kısacası, iki ilin de var olmasında en önemli etken Zonguldak ve kömür madenleri madenleridir, ekonomik olarak iki kenti de etkilemeye devam etmektedir.

3.4.3 Hukuki Gelişim

Zonguldak'ta 1829'da bulunmuş olan taşkömürü üretimine 1848 yılında, yabancı girişimcilerin katkısıyla başlanmış, yerleşim yeri olarak kullanılmayan alana hızla yerleşilmiş, kömür üretim alanı kent haline dönüşmeye başlanmıştır.

1830 - 1848 tarihleri arasında arama ve işletmecilik faaliyetleri hakkında çok ayrıntılı bilgi olmamakla birlikte; 29 Temmuz 1843 tarih ve 3874 sayılı Sadaret-Sadrazamlık Tezkeresi'nde Ereğli ve Amasra'da üretilen "vapur kömürünün" İstanbul'da pazarlanmasından ve gerekli düzenlemelerin yapılmasından sonra Devlet hazinesine sağlayacağı katkıdan bahsedilmektedir. 1848'de yapılan inceleme ve düzenlemelerle, "taşkömürü bulunan yerler" saptanarak "havza sınırları" ilk kez tanımlanmış, I.Abdülmecid'in fermanıyla; taşkömürü havzası "Evkaf-ı Celile-i Mülükane" (Vakıflar İdaresi Mülkleri) topraklarına dahil edilmiş, I.Abdülmecid Vakfı adına tapulanmıştır. İdaresi ve işletilmesi de Hazine-i Hassa'ya (saray bütçesi) verilmiştir [90].

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemine gelinceye kadar topraklar üzerinde ferdi mülkiyete çok az yer verilmiş, şehir, kasaba, köy gibi yerleşim yerleri dışındaki topraklar, genellikle kamu malı olarak kabul edilmiştir. 1858 tarihli Arazi Kanunu'nda; devlete ait araziden ve vakıf arazisi olarak tahsis edilen araziden çıkarılan madenlerin devlete ait olduğu, arazi mutasarrıflarının hiçbir madeni zapt etmeye veya çıkan madenden hisse almaya haklarının olmadığı, fakat gerek devlete ait olan, gerekse vakfa tahsisli araziden maden çıkarılması durumu, arazi sahibinin ziraat yapmasına ve tasarrufta bulunmasına engel teşkil ederse, arazi sahibine ziraat edilemediği oranda tazminat verilmesi gerektiği belirtilmiş, özel mülkiyet kavramı da böylelikle Osmanlı hukukuna girmiştir (İleri [101]).

1858 tarihli Arazi Nizamnamesi'nin yetersiz kalması Fransız Maden Kanunu'ndan esinlenerek, 1862 tarihinde madencilik işlerini düzenlemeyi amaçlayan ilk Maadin Nizamnamesi'nin yayınlanmasına neden olmuştur. Hazırlanan nizamname beş bölümden oluşturulmuş; birinci bölümde maden arayıcılarının, ikinci bölümde maden işletmelerinin, üçüncü bölümde devlete verilecek vergilerin, dördüncü bölümde ocak ve fabrikalarda çalışma usullerinin, son bölümde ise madenlerde görevli mühendislerin yetkilerinin üzerinde durulmuştur (Karal [102]).

1862 Maadin Nizamnamesi'nin yürürlüğe konmasıyla başlatılan yasal düzenlemelerin dışında, madenlerin idaresinden işçilerin çalışma şartlarına ve taşıma eksikliklerinin giderilmesine kadar birçok konuyu kapsayan bir çalışma daha yapılmıştır. O dönemin Mülki İdarecisi olan Dilaver Paşa tarafından 1867 tarihinde, havzada ayrıntılı bir yasal düzenleme yapılması amacıyla esas adı "Ereğli Kömür Maden-i Hümayunu İdaresi'nin Nizamnamesi" olan "Dilaver Paşa Nizamnamesi" hazırlanmıştır. Devletin, kömürün işletilmesinde merkezi bir rol oynamaktaki kararlılığını gösteren nizamnamenin yayımlanma nedeni köylülerin madenler için ağaç temin etmeyi ve madenlerde çalışmayı reddetmeleri olmuştur. Yönetmelikte üç tip işçi tanımlanmıştır (Aytekin [93]): kazmacı, küfeci ve kiracı. Yönetmelik mükellefiyet sistemi getirerek, muhtarlara madenlerde çalışacakların listesini hazırlamak, işçileri zamanında madene göndermek ve ücretlerin dağıtılmasını sağlamak gibi görevler yüklemiştir. Ayrıca işçilere de düzenli ücret ödenmesi, sınırlı mesai saatleri, iyi tanımlanmış çalışma koşulları, tıbbi bakım, işçiler için kalacak yer sağlanması, tatil günlerinin belirlenmesi ve nedensiz yere işten çıkartılmanın yasaklanması gibi uygulamalar getirilmiştir.

Nizamname hükümlerine aşağıda yer verilmiştir (Çıladır [103]):

- Faaliyet halindeki ve kullanılmayan ocakların yönetim biçimi saptanmıştır.
- Üretilen kömürün alım-satım esasları belirlenmiştir.
- Madenlere direk temini işi hakkında bilgi verilmiştir.
- Memurların derece, yetki ve görevleri belirlenmiştir.

- Kömür ocaklarının sadece işletme hakkının şahıs ve kumpanyalara verileceği, mülkün padişaha ait olduğu kesinleştirilmiş, arama ve işletme ruhsatı alma zorunluluğu getirilmiştir.
- Devlet, istediği zaman masrafları geri ödeyerek ocakları geri alabilme hakkına sahip hale getirilmiştir.
- Bina yapım kuralları ve ocaklarda çalışacak işçilere barınmak amacıyla baraka yapımının nasıl olacağına dair koşullar belirlenmiştir (Zaman [92]).

(10.madde: Kömür bulunan yerlerde, devlet binaları ile han, fırın mağaza, kahvehane ve diğer binalar, resmi heyetin belirleyeceği uygun yerlere yapılacak, ruhsatsız bina yapılmayacaktır.)

- İstihdam edilen amelenin barınacak yerinin olması, rahatının sağlanması maden işletmecilerine görev olarak verilmiştir (madde 11).
- İşletmecilere işçi çalıştırmak için, işin cinsine göre ücret tayin edilmesi zorunluluğu getirilmiştir.
- Madenlerde Ereğli Sancağı içinde bulunan 14 kazadan (Bu kazalar; Viranşehir (Eskipazar), Ulus, Amasra, Oniki Divan (Bartın), Zerzene (Perşembe), Geçanos (Kozcağız), Yenice, Devrek, Akçaşehir (Akçakoca), Karasu, Aktaş (Karabük yöresi), Tefen (Gökçebey), Benderi Ereğli ve Taraklıborlu (Safranbolu)'dur (Kalyoncu [104]). 13-50 yaş arası erkeklerin 12'şer gün ara ile çalışma mükellefiyeti (Zaman [92]) ve günde 12 saatlik mesainin 2 saatinin istirahat zamanı olması koşuluyla 10 saatten fazla işçinin çalıştırılmayacağı hükmü getirilmiştir.
- Bayramlar ve Hristiyanların özel günlerinde işçilerin çalıştırılmayacağı belirtilmiştir.
- İşçilerin işverenin zati ihtiyaçlarında çalıştırılması yasaklanmıştır.
- Merkeze bir iç hastalıkları hekimi ve maden bölgelerinde birer operatör doktor atanması maddesi koyulmuştur.
- İşçilerin köylerine dönecekleri zaman diliminde çalıştırılmaları gerekirse ilk olarak maden idaresine haber vermeleri ve her fazla gün için 10 kuruş yevmiye ödenmesi şartı getirilmiştir.

- Ereğli-Amasra arası olarak belirlenen ilk havza sınırının Cide'ye kadar uzatılması (Zaman [92]) kararı alınmıştır.

Zorunlu çalışma mükellefiyetini kaldıran 1869 tarihli Maden Nizamnamesi ile çalışma düzeni ile ilgili birçok yeni düzenleme yanında, ocak sahiplerine madenlerde eczane açmak ve doktor bulundurmak zorunluluğu da getirilmiştir [105].

Havzada nüfusun artışına bağlı olarak kömür sahasında Devletin izni olmaksızın arazi açmanın ve bina yapmanın yasaklanması, Devlet topraklarının imar ve ihya yoluyla özel mülkiyete geçmesinin engellenmesi için tüm araziye devletin hüküm ve tasarrufuna alan 1910 yılında 289 sayılı Tezkere-i Samiye çıkartılmıştır (Zaman [92]). Çıkartılan bu kanunla havza korumacılığını devlet üstlenmiştir.

Ferman, birkaç madde halinde şöyle özetlenebilmektedir (Akçın ve Aydın [106]):

- Kömür havzası sınırları içerisinde, herhangi bir kimsenin hak iddia etmesi söz konusu değildir.
- 1910 tarihinden önce Padişah senedi ile taşınmaz mal edinenlerin hakları devam etmektedir. Tapulu arazilerin ölçümü yapılarak, olası sınır genişletme çabalarının önlenmesi gerekmektedir.
- 1910 tarihinden sonra bu sınırlar içindeki bütün toprakların ya kömür işletmesi ya da devletçe satın alınması gerekmektedir.
- Yasal topraklar üzerinde ev yapan, tarla açan insanlar iyelik iddiasında ve tapu isteminde bulunmayacakları gibi şikayet etme hakkına da sahip değildirler.

Kısaca özetlenirse, Tezkere-i Samiye, yerin altının da üstünün de devlete ait olduğunu ve özel mülkiyet hakkının tanınmadığını göstermektedir.

Fakat “Maden Kömürü Havzasında İşletme İdarelerine Lüzumlu Arazinin Tespiti ile 1326 tarihli ve 289 sayılı Tezkere-i Samiye Hükümlerinin İlgası Hakkında Kanun Layihası'nda” kanunun harfiyen uygulanmadığı için Zonguldak merkezindeki kömür servetinin çalıştırılmaz hale geldiği, zira sahanın üzerinin irili ufaklı evler ve apartmanlar ile doldurulmuş olduğu, tekniğin imkan verdiği sürece çalışılsa da binalara zarar verileceği, istimlak yoluna gidilmesi halinde ise büyük meblağların ödenmesi gerektiğinden bahsedilmiştir (Akçın ve Aydın [106]).

TBMM Hükümeti dönemine gelindiğinde, Ankara Hükümeti, 20 Nisan 1920’de Devrek, Ereğli, Mudurnu, Bartın, Göynük ve Zonguldak’ı Bolu bağımsız mutasarrıflığından ayırmış ve Kastamonu Vilayetine bağlamış, 14 Mayıs 1920’de de Zonguldak kazasını mutasarrıflık haline getirmiştir. Zonguldak, TBMM tarafından ilk mutasarrıflık yapılan ilk ilçe olmuştur [90].

Ankara Hükümeti tarafından 1920-1922 yılları arasında havzayı ilgilendiren üç kanun çıkartmıştır (Aytekin [93]):

- 15.08.1921’de çıkartılan 11 sayılı kanun doğrudan madencileri ilgilendirmemiş, havzadan çıkartılan kömür üzerine ek bir vergi koymayı amaçlamıştır. Kanun sadece vergilendirme ile sınırlı kalmıştır.
- 114 sayılı kanun 28.04.1921 tarihinde yasalaşmıştır. Resmi adı “Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafi-i Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun” olan kanun, havzada çıkartılan kömür tozundan işçilerin faydalanmasını sağlamayı amaçlamıştır.
- Hükümet tarafından çıkartılan en önemli kanun 151 sayılı ve 10 Eylül 1921 tarihli “Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanunu”dur. 15 maddeden oluşan kanun havzadaki iş gücüne dair hükümler içermektedir. Kanun ile zorla çalıştırılma ve reşit olmayanların yeraltında çalışması yasaklanmış, asgari ücret oluşturulmuş ve çalışma saatleri 8 saatle sınırlandırılmıştır. İşletmecilere, işçiler için yurtlar ve hamamlar inşa edilmesi, çalışanların düzenli kayıtlarının tutulması, sağlık hizmeti verilmesi, yaralananlara tazminat ödenmesi gibi yükümlülükler getirilmiştir.

114 ve özellikle 151 sayılı kanunlar, kömür havzasında çalışan emekçilerin çalışma şartlarını iyileştirmeyi amaçlayan hükümler içermektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra, Zonguldak; 1 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 60. maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk ili yapılmıştır [90].

Cumhuriyet döneminde havzaya yönelik olarak çeşitli düzenlemeler hazırlanmaya başlanmıştır. Bunlarda bir tanesi Tezkere-i Samiye’nin asıl uygulamasına, 1932 yılında başlanmasıdır. Bu tarih itibarıyla, İktisat Vekaleti Havza-i Fahmiye Müdürlüğü (HFM)’ne emir verilerek, 1910’dan sonra izinsiz yapılmış bütün binaların yıkılması

istenmiş ve yapı sahiplerine tazminat ödenmeyeceğini de kesin bir dille belirtilmiştir. HFM'nin yazılı iznini almadan Belediye tarafından hiç kimseye yapı izni verilmemiştir. Belediyenin isteği üzerine uygulamada kolaylık olması amacı ile 1933 yılında HFM, belediyenin yapı izni verebileceği alanları gösteren bir harita hazırlayarak, Zonguldak Belediyesi'ne göndermiştir (Akçın ve Aydın [106]).

Havzadaki kömür 1940 yılına kadar özel kişiler, çeşitli şirket ya da kurumlarca işletilmiş, bu tarihten sonra özel kişilerin elinde bulunan ocaklar 3867 sayılı kanun hükümlerine göre Devlet tarafından Ereğli Kömür İşletmesi (EKİ) adına satın alınmış ya da istimlak edilmiştir. Böylece, bölgedeki toprak altını kullanma yetkisi yalnız EKİ'ye tanınmıştır. Daha sonra 1940 tarihli ve 2/14547 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile bu ilk sınırlardan daha geniş fakat EKİ'nin imtiyaz alanını daha belirli olarak ortaya koyan bir maden kömürü alanı tespit edilmiştir (Makal [107]).

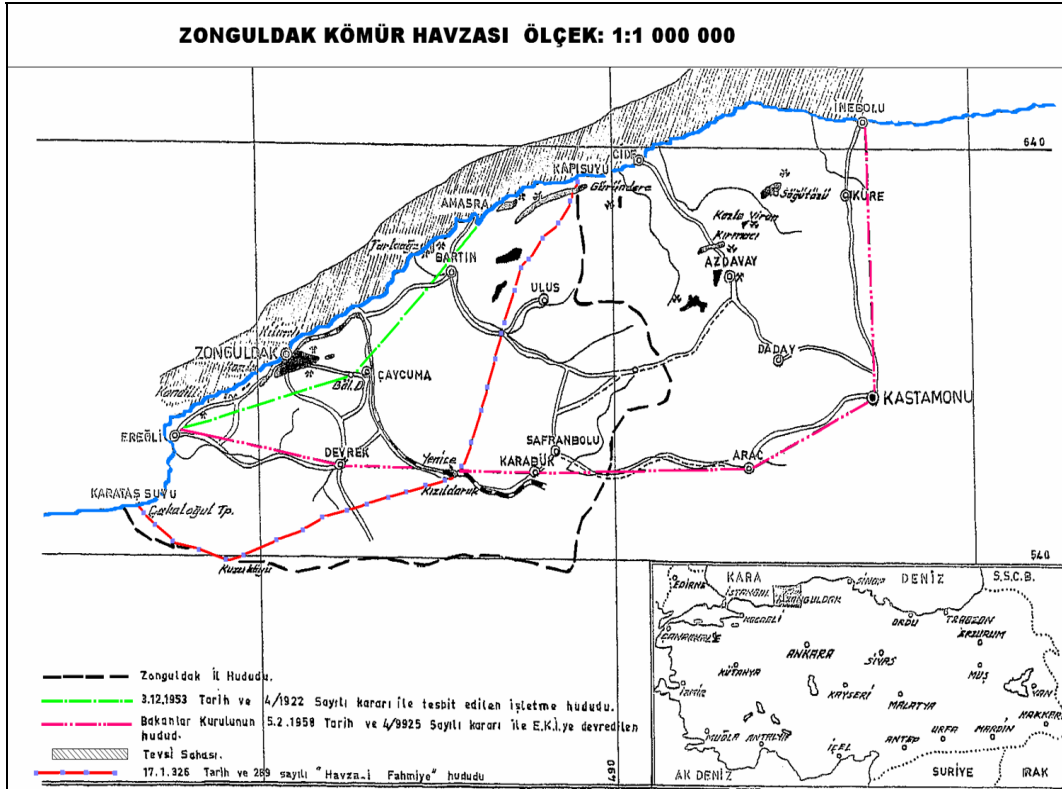
1940 yılında 2.Dünya Savaşı'nın olumsuzluklarını azaltmak için havzada çalışanlar için ikinci iş mükellefiyeti Milli Korunma Kanunu'na dayanılarak çıkartılmıştır. Milli Korunma Kanunu'nu değiştiren 3954 sayılı kanunla hafta tatili hakkı kaldırılmış, 1944 yılında çıkartılan 4648 sayılı kanunla da iş mükellefiyetine tabi olan kişileri işyerlerine kolluk kuvvetiyle sevk etme yolu serbest bırakılmıştır. 1940-1948 döneminde mükellefiyet uygulaması ile ezilen maden işçilerine küçük miktarda da olsa sosyal ve maddi olanaklar sağlanmıştır (Çıladır [103]).

Bölgede görülen üçüncü sınır ise, 1958 tarihli ve 4/9925 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile gösterilen MTA Enstitüsü arama sınırı olarak belirlenmiştir. EKİ kendi imtiyaz sınırları içinde Üzülmaz, Kozlu, Gelik ve Karadon olmak üzere üç bölgede çalışmalarını sürdürmüştür [108].

Tezkere-i Samiye'ye göre bu sınırlar içinde özel mülkiyete yer verilmemiş, yalnız 1326'dan (1910) önceki haklar saklı tutulmuş, kentsel yerleşme alanları bu kanunla kısıtlanmıştır.

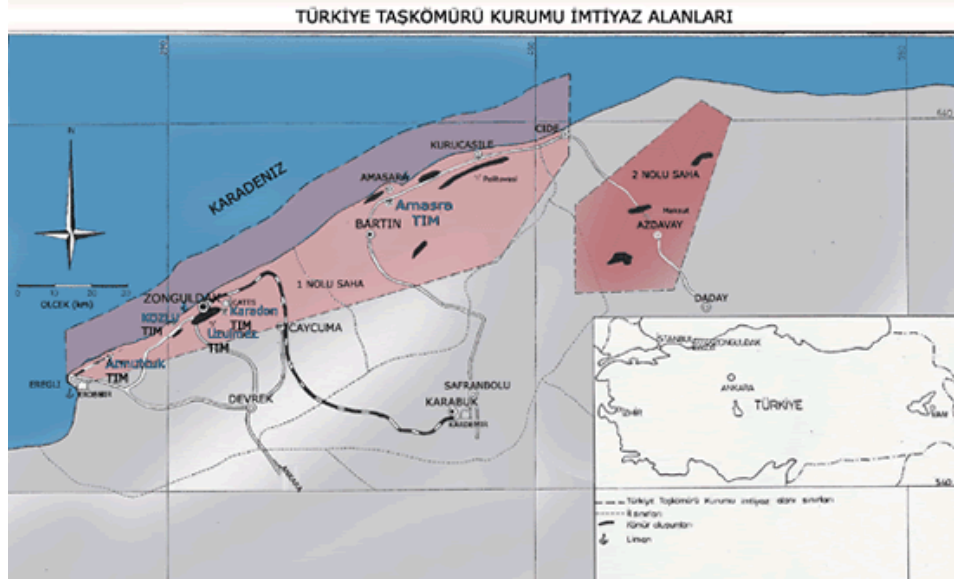
17 Ocak 1326 (1910) tarih ve 289 sayılı Tezkere-i Samiye ile hudutları belirlenen ve 1958 tarih ve 4/9925 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla hudutları genişletilen taşkömürü havzası dahilinde kalan taşınmaz malların zilyetleri adına tesciline imkan sağlamak

amacıyla 3303 sayılı “Taşkömürü Havzasındaki Taşınmaz Malların İktisabına Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir [109].

Şekil 3.12 Maden havzası sınırları, 1958 [108]

3213 sayılı Maden Kanunu'na ek madde 1 hükmü, 30.07.1999 gün ve 4424 sayılı yasanın birinci maddesi ile eklenmiş ve sadece Ereğli Kömür Havzası'nın küçültülmesi sonucunda 'serbest kalan bölgenin' aramalara açılmasını düzenlemiştir. Bu yasal düzenlemeden sonra, 14.04.2000 tarih ve 525 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile havza sınırları yeniden saptanmıştır. Havza, 1 ve 2 nolu saha olarak iki bölüme ayrılmıştır. 1 nolu saha, karada 2.420 km², denizde 3.000 km² olmak üzere 5420 km² ve 2 numaralı saha sadece karada 1.465 km² olmak üzere havzanın tümü 6.885 km² ye düşürülmüştür. TTK Yönetim Kurulu'nun Ana Statü düzeltme istemi, kurumun bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığı'nın 30.10.2000 tarih ve 2980 sayılı yazıları ile Yüksek Planlama Kurulu (YPK) gündemine getirilmiş, YPK'nın 12.03.2001 tarih ve 2001/T-4 sayılı kararı ile "taşkömürü ve Taşkömürü Havzası'ndaki diğer madenleri işletme ya da işletme yetkisi" TTK'ye verilmiştir [108].

Şekil 3.13 Zonguldak taşkömürü havzası sınırı, 2000 [19]

5 Haziran 2004 tarih ve 25483 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 26.5.2004 tarih ve 5177 sayılı 'Maden Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun' hükümleri çerçevesinde TTK'ye özgü yasal düzenlemeler kaldırılmış, Kömür Havzası 'Maden Kanunu' kapsamına alınmıştır. Ayrıca, 2005 yılında ocakların rodövars usulü ile işletilmesi için küçük ölçekli toplam 22 sahanın ihalesi sonuçlandırılmış, firmalar ile sözleşme imzalanarak yer teslimi yapılmıştır [108].

3.4.4 Nüfus Gelişimi ve Göç Hareketleri

Teknolojik gelişmeler göz önüne alınsa da emek gücüne dayanan madencilik sektörü için gerekli istihdamın sağlanabilmesi amacıyla devlet tarafından çeşitli politikalara yönelindiği görülmektedir.

İlk zamanlarda kömürü çıkaran, tartan, gemilere yüklenmesinde görev alan, maaşları, üretimi kaydeden katipler, atölyeleri denetleyen bütün elemanlar askeri kökenlilerden seçilmiştir (Quataert [91]).

Osmanlı döneminde ilk olarak ocakları işletmek için Dalmaçya, Karadağ ve Arnavutluk'tan taş ocağı ustaları, ocaklarda çalışması için de civar köylerden işçiler havzaya getirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde yerli işletmeci sayısı az olmakla birlikte madenler Sırp, Slav, Rum ve Ermenilerin elinde çalıştırılmıştır (Quataert [110]).

Ereğli Havzası'nda madencilik faaliyetlerinin başlaması ile birlikte çalışanların beslenme ve barınma ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu ihtiyaçların karşılanması havzanın yerleşim merkezlerine uzak olması yüzünden önemli bir problem olmuştur. Fakat Ereğli Maden Havzası'nda üretimin özel sektöre yaptırılması işçilerin barınma ve beslenmeleri ile ilgili sorumluluklarının da şirketlere bırakılmasına olanak sağlamıştır (Yıldırım ve Öğreten [111]). Bu amacı yerine getirmek için de küçük ev, kulübe anlamına gelen pavyonlar (Fr. pavillon) yapılmıştır.

Mükellefiyete maruz kalan işçilerin nerelerde çalıştığı konusunda yapılan araştırmada detaylı bir bilgi bulunmamakla birlikte yapılan sözlü görüşmelerden alınan bilgilerden işçiler köylerine yakın yörelerdeki ocaklarda çalışmaya gönderildikleri anlaşılmıştır. Bu sebeple Devrek, Ereğli ve Alaplı civarındaki köylerde yaşayan işçiler Kozlu ve Armutçuk, Bartın'ın belirli köylerinden ve Çaycuma'dan gelen işçiler Üzülmüş, Amasra ve Asma'da ve işçilerin bir kısmı da Karadon ve Gelik'de bulunan ocaklarda çalışmak zorunda bırakıldığı ortaya çıkmaktadır.

Mükellefiyetle birlikte, havzada bölgesel kökene dayalı bir işbölümü ve özgür işgücü ile özgür olmayan işgücünün karışımı hiyerarşik bir emek piyasası oluşturulmuştur. İki haftalık rotasyonlu bir çalışma düzenine tabi tutulan havza köylüleri ayın belli bir kısmını ocaklarda çalışarak, kalanını ise köylerinde tarımla uğraşarak geçinmişlerdir. Yüzyıl sonunda yerli ve yabancı sermaye akışının hızlanması ile birlikte köyler ve ocaklar etrafında iki farklı toplumsal ve iktisadi ilişki ağına sahip iki mekan birbirini dönüştürerek ikisini de kapsayan yeni bir mekan, kısaca havzanın yeni yapısı oluşmaya başlamıştır. Havzada, mükellef işçilerle muvazzaf askerler özgür olmayan işgücünü oluştururken, az sayıda yabancı uyruklu işçi, idari ve teknik personel ile imparatorluğun çeşitli bölgelerinden gelen işçiler özgür işgücünü oluşturmuşlardır. Havza köylüleri iş mükellefiyeti gereğince yeraltı üretiminde çalıştırılmış ve zamanla bu işlerde uzmanlaşmışlardır. Yabancı uyruklu ve Osmanlı yurttaşı onlarca vasıfsız ve vasıflı işçi limanlardan harmanlara, dekovil hatlarından atölyelere uzanan çeşitli işlerde istihdam edilmişlerdir (Gürboğa [112]).

Dilaver Paşa Nizamnamesi ile Ereğli köylülerine getirilen zorunlu çalışma mükellefiyeti, 1869 tarihinde çıkarılan Maden Nizamnamesi ile kaldırılmıştır.

1914 yılı civarında havza Osmanlının en büyük sanayi işgücünü barındırır hale gelmiştir. Neredeyse tamamı Osmanlı tebaası olan 10.000’den fazla münavebeli ve sürekli işçi havzada istihdam edilmiştir (Quataert [91]).

2.Dünya Savaşı’nın meydana getirdiği ekonomik sorunların aşılabilmesi için işçilerden özveride bulunulması istenmiş ve “Milli Koruma Kanunu (MKK)’na dayanılarak 1940 yılında bir kararname ile 2.İş Mükellefiyeti (çalışma zorunluluğu) getirilmiştir. İlk mükellefiyet, ailede kömür işlerinde çalışmış olanlar veya yaşı çalışmaya uygun olanları kapsarken, ikinci mükellefiyet demiryolu ve liman işçilerini de bu kapsama alınmıştır (Çıladır [113]).

Çizelge 3.5 1942-2013 yılları arasındaki maden işçi sayıları [114], [115]

Yıl	Yealtı İşçisi	Yerüstü İşçisi	Toplam	Yıl	Yeraltı İşçisi	Yerüstü İşçisi	Toplam
1942	12510	14626	27136	1985	23828	14403	38231
1945	19059	18021	37080	1990	21024	13325	34349
1950	18233	15223	33456	1995	13348	8172	21520
1955	20288	19650	39938	2000	14588	4563	19151
1960	22727	20316	43043	2005	8.200	3.049	11.249
1965	20492	14663	35155	2010	9330	2126	11456
1970	20196	14475	34671	2011	9125	1980	11104
1975	22498	17504	40002	2012	8661	1851	10512
1980	24230	17697	41927	2013	7689	1930	11399

Çizelge 3.5’den işçi sayılarına bakıldığında, 1945 yılına kadar olan artışın 1950’lerde düştüğü, tekrar artışın 1950’lerde başladığı, 1965’lerde ise tekrar düşüşe geçtiği, 1975’lerde yükselişin tekrar başladığı, 1980’lerde başlayan düşüşün ise günümüze kadar geldiği görülmektedir.

Çizelge 3.6 Memur sayısı (TTK [116])

YIL	MEMUR SAYILARI			
	KADROLU	SÖZLEŞ.	GÜVENLİK	TOPLAM
1990	51	1.599	992	2.642
1995	239	1.394	966	2.599
2000	262	1.407	753	2.422
2005	233	1.295	570	2.098
2010	214	1.576	-	1.790
2012	202	1.564	-	1.766

Kurumda çalışan memur sayısında da çok büyük farklar olmasa da yıllara göre düşüş yaşandığı görülmektedir.

Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası Kamu–İş ile Genel Maden İşçileri Sendikası Arasında Türkiye Taşkömürü Kurumu İşyerleri İçin Aktedilen 23. Dönem İşletme Toplu İş Sözleşmesi’nde (01.01.2009-31.12.2010) işçi sınıflarının, daimi işçi ve münavebeli işçi olmak üzere ikiye ayrıldığından bahsedilmektedir.

-Daimi İşçi: Sürekli işlerde, süresi belirli olmayan iş sözleşmesi ile işe alınan ve devamlı olarak çalışan işçiler,

-Münavebeli İşçi: Sürekli işlerde, süresi belirli olmayan iş sözleşmesi ile işe alınan Zonguldak, Bartın ve Karabük yöresi halkından olup, belirlenmiş işyerlerinde, genellikle gruplar halinde her yıl taraflarca hazırlanan özel programında belirtildiği şekilde, genellikle iki aya kadar işyerlerinde çalışan, bir ayda akdi ilişkisi devam etmek kaydı ile ikametgahlarında istirahat eden işçiler,

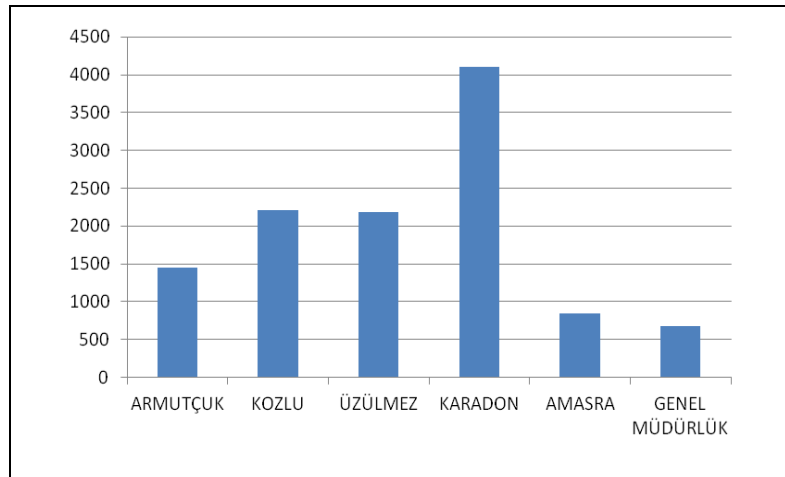
olarak tanımlamaktadır.

TTK’nın web adresinden elde edilen verilerde işçi sınıfları arasında ayırım bulunduğu görülmektedir. Yer altı ve yerüstü olarak ikiye ayrılan işçi sınıfının görevlerine göre isimleri bulunmaktadır. TTK’nın kendi içinde Kozlu, Karadon, Üzülmaz, Armutçuk ve Amasra olmak üzere beş adet müessese müdürlüğü bulunmakta olup, bu müesseselerde çalışan memur ve işçi sayıları, TTK’nın web sayfasında yer alan tablolar bir araya getirilerek elde edilmiştir.

Çizelge 3.7 İş gücünün müesseseler bazındaki dağılımı (TTK resmi internet sayfası olan [117] adresindeki müesseseler bölümünden elde edilmiştir)

MÜESSESELER	MEMUR SAYISI	İŞÇİ SAYISI			Memur-İşçi Toplam
		Yer altı	Yerüstü	İşçi Toplam	
Amasra	152	216	1.161	1.377	1.529
Karadon	330	433	3.483	3.916	4.246
Kozlu	205	260	1.878	2.138	2.343
Üzülmez	230	222	1.902	2.124	2.354
Armutçuk	130	216	1.161	1.377	1.507
Toplam	1047	1347	9.585	10.932	11.979

Çizelge 3.7’deki verilerden, TTK’de ağırlıklı olarak üretimin Karadon Müessesesi’nde yapıldığı, Karadon’u Üzülmez ve Kozlu Müesseseleri’nin takip ettiği anlaşılmaktadır.

Şekil 3.14 İşyerleri itibariyle taş kömürü üretiminde çalışan personel sayısı (2012) [114]

Kentin nüfus verilerine bakıldığında, 1927 yılından 1975 yılına kadar nüfusun sürekli arttığı görülmektedir. 1975 yılından sonra nüfus azalmaya başlamış, daha sonraki yıllarda da nüfusta çok büyük değişim görülmemiştir.

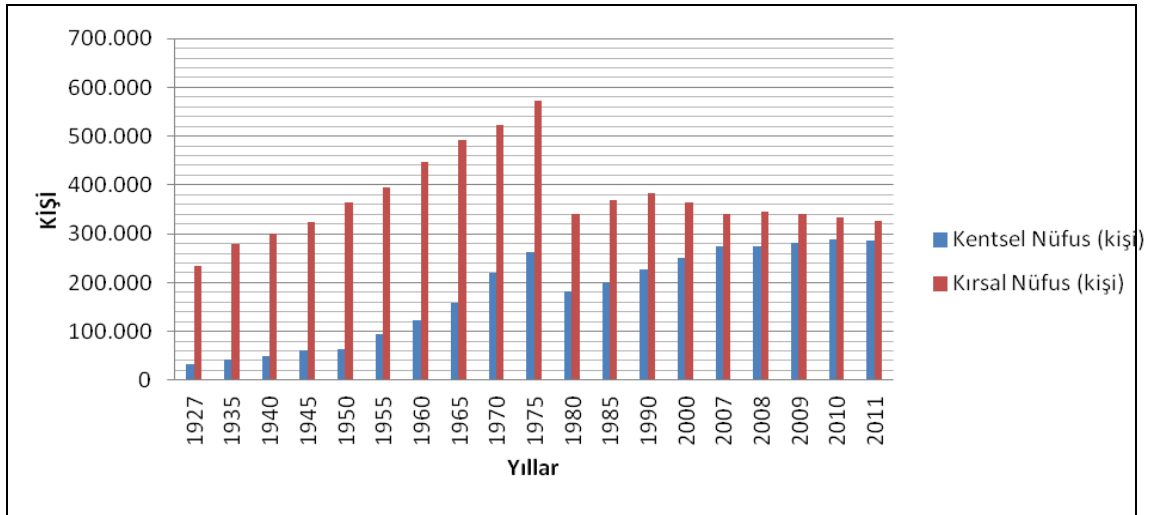
1973 yılında Zonguldak; genç, heterojen ve dinamik, gelir dağılımı homojen, alt ve orta gelir ağırlıklı; işçi ve memur kesiminin çoğunluğu oluşturduğu bir sanayi toplumu yapısı göstermiş ve bu yıllarda Zonguldak, gelen göçler sonucu oluşmuştur. Günümüze gelindiğinde ise Zonguldak’taki olumsuz gelişmeler sonrasında kent göç alan yerleşim olmaktan çıkmış; tersine göç veren yerleşim haline gelmiştir. 1985 yılından bu yana göç verme eğilimlerinin de sürdüğü görülmektedir (Erkin [118]).

Nüfus sayımlarına bakıldığında, 1985 yılına kadar nüfusun artış içinde olduğu, 1991 yılında Bartın ve 1995 yılında da Karabük ilçelerinin il olmaları nedeniyle yapılan idari bölünme ve son yıllarda yaşanan göç olgusunun etkisiyle nüfusun azaldığı görülmektedir.

Çizelge 3.8 Zonguldak ili nüfus değişimi [119]

Yıllar	Toplam Nüfus (kişi)	Kentsel Nüfus (kişi)	Kırsal Nüfus (kişi)
1927	267.965	33.366	234.599
1935	322.108	43.488	278.620
1940	349.783	49.644	300.139
1945	383.481	60.468	323.013
1950	426.684	63.055	363.629
1955	491.147	95.254	395.893
1960	569.059	123.094	445.965
1965	650.191	157.463	492.728
1970	743.654	220.904	522.750
1975	836.156	263.365	572.791
1980	521.057	181.102	339.955
1985	568.474	200.678	367.796
1990	611.245	227.648	383.597.
2000	615.599	250.282	365.317
2010	619.703	287.321	332.382
2011	612.406	286.032	326.374

1950 yılından sonra kentsel nüfusta görülen artışın sanayileşmeyle ilgisi olduğu söylenebilmektedir. 2000 yılından sonra kentsel nüfus ve kırsal nüfus değerleri birbirine yakın hale gelmiştir.

Şekil 3.15 Nüfus değişimi [119]

1985 yılından sonra, kömürün önemini yitirmesine bağlı olarak madenlerin kapanması ve işsizlik sonucu dışa başlayan göç hareketleri kentin önemli sorunlarından birisini oluşturmuştur. TTK'nin yaşamış olduğu sorunlar da göçü destekleyen nedenlerin başında yer almıştır. TTK'de uygulanan yanlış politikalar, modernizasyonun madenlerde kullanılmaması ve TTK'nin politikacılar tarafından oy alabilecekleri bir yer olarak görmeleri sebebiyle gereksiz işçi alımı kurumda yaşanan sorunları arttırmıştır.

İstihdamın TTK'ye bağlı Zonguldak ve Amasra kömür ocaklarında yoğunlaşması ve ildeki mevcut sanayi tesislerinin sağladığı katma değer yeterli görülmesi sebebiyle Bartın'da sanayileşme uzun süre ikinci planda kalmıştır. Bartın'da sanayinin ağırlıklı olduğu özel sektörde ise yatırımlar tuğla ile imalat sanayinde yoğunlaşmıştır. Özel sektör yatırımları, gerek istihdam gerekse kapasite açısından küçük ve orta ölçekli yatırımlar olmuştur. Bartın'da sanayi sektöründe istihdam edilenlerin sayısı 4000 civarındadır. Çalışanların yaklaşık yarısı kamu sektöründe (Amasra Taş Kömürü İşletmesinde), yarısı özel sektörde istihdam edilmektedir. Bartın'daki mevcut sanayi tesisleri gıda, orman ürünleri ve mobilya, kağıt, kimya, kömür ve plastik, taş ve toprak, metal eşya, makine ve teçhizat, tekstil sektörlerinde faaliyet göstermektedirler (Çelikyay [98]).

İlin nüfus verilerine Çizelge 3.9 bakıldığında, nüfusun hareketli bir yapısı olduğu, devamlı artış içinde olan nüfusun 2000 yılından sonra düşüşe geçtiği görülmektedir. Bunun nedeni iş kollarının gelişmemesi ve madenlerin kapanmasıyla maden işçiliğinin

önemini kaybetmesi ve buna bağlı olarak genç nüfusun çalışmak için ilden göç etmesine bağlanmaktadır.

Çizelge 3.9 Bartın ilinin 1970-2000 yılları arasındaki nüfus değişimi (DİE [120])

YILLAR	Kentsel nüfus	%	Kırsal nüfus	%	TOPLAM
1970	22.129	14,92	126.318	85,08	148.447
1975	26.471	16,32	135.778	83,68	162.249
1980	24.341	13,27	159.114	86,73	183.455
1985	36.510	17,87	167.757	82,13	204.267
1990	43.662	21,21	162.172	78,79	205.834
1997	46.176	24,23	144.391	75,77	190.567
2000	48.002	26,06	136.176	73,94	184.178

Karabük ilinin genel nüfus durumu (Çizelge 3.10) Bartın ilinde olduğu gibi, hareketlilik göstermekle birlikte artış içinde olan kent nüfusunun 1997 yılından sonra düşüşe geçtiği görülmektedir. Bu durumun nedenlerinden biri Karabük'te çalışanların Safranbolu'da yaşaması, diğeri ise Kardemir'in yaşadığı sorunlar sebebiyle iş olanaklarının azalması ve genç nüfusun çalışmak için ilden göç etmesidir.

Çizelge 3.10 Karabük ilinin yıllara göre nüfusları (DPT [120])

Yıl	Kent Nüfusu	İlçe Nüfusu	İl Toplamı
1935	100	-	-
1940	6.825	-	-
1945	10.782	-	-
1950	9.778	-	-
1955	15.624	-	-
1960	31.483	-	-
1965	46.041	-	-
1970	64.999	80.751	-
1980	69.182	91.822	-
1985	84.137	103.864	-
1990	94.818	113.126	-
1997	105.373	123.361	243.772
2000	100.749	116.804	225.102

*6 Haziran 1939 tarihinde demir çelik fabrikası üretime geçtikten sonra, kent hızla nüfus çekmeye başlamıştır.

**1945'de 10.782 olan kent nüfusu, Karabük'e işçi olarak gelenlerin yaşamak için Safranbolu'yu seçmeleri yüzünden 1950 yılında 9.778'e düşmüştür.

Çizelge 3.11 Zonguldak-Bartın-Karabük illeri göç oranları (DİE [120])

İl	1975-1980		1980-1985		1985-1990		1995-2000	
	Net göç	Net göç hızı	Net göç	Net göç hızı	Net göç	Net göç hızı	Net göç	Net göç hızı
Zonguldak	8 679	10.8	- 18 551	-20.0	- 29 368	-29.4	- 44 009	-73.8
Bartın	-	-	-	-	-	-	-15.658	-86.8
Karabük	-	-	-	-	-	-	-8.640	-40.7

İl	2000 yılı daimi ikametgah nüfusu	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç hızı
Zonguldak	574 182	27 839	71 848	- 44 009	-73.82

Çizelge 3.12 2009 yılı Zonguldak-Bartın-Karabük illeri göç verileri (BAKKA [121])

	ZONGULDAK	KARABÜK	BARTIN	TR81
ADNKS Nüfusu	619.812	218.564	188.449	1.026.825
Aldığı Göç	16.258	8.511	7.566	28.754
Verdiği Göç	20.701	9.242	7.104	33.466
Net Göç	-4.443	-731	462	-4.712
Net Göç Hızı (%)	-7,14	-3,34	2,45	-4,58

Zonguldak İli 2011 Yılı Brifing Raporu'nda, nüfusun %53,6'sının tarım kesiminde ve bununda büyük bir bölümünün ücretsiz aile işçilerinin olduğunun düşünüldüğü, bu sebeple işsiz sayısının İş ve İşçi Bulma Kurumu kayıtlarında olduğundan fazla olduğunun bilindiğinden bahsedilmektedir. 2009 yılı TÜİK verilerine göre işsizlik oranı %7,2, İş-Kur kayıtlarına göre 2010 Aralık ayı sonu itibariyle 17.337 işsiz kaydı bulunmaktadır.

İller bazında işsizlik oranlarına bakıldığında, işsizlik oranının en fazla olduğu ilin Karabük olduğu görülmektedir. Karabük İli'ni Zonguldak ve Bartın illeri izlemektedir. 3 yıl arasındaki değişime bakıldığında ise bölgedeki tüm illerde işsizlik oranının arttığı söylenebilmektedir (Çizelge 3.13).

Çizelge 3.13 Batı Karadeniz Bölgesi illeri bazında işsizlik oranları (%) [119]

	2008	2009	2010
Zonguldak	6,90	7,30	10,7
Karabük	7,50	8,40	11,5
Bartın	5,20	6,40	10,2

Tüm bu veriler ışığında bir zamanların göç alan sanayi kentinin, artık göç veren bir yerleşme olduğu kendini göstermektedir.

3.4.5 Ekonomik Yapının Gelişimi

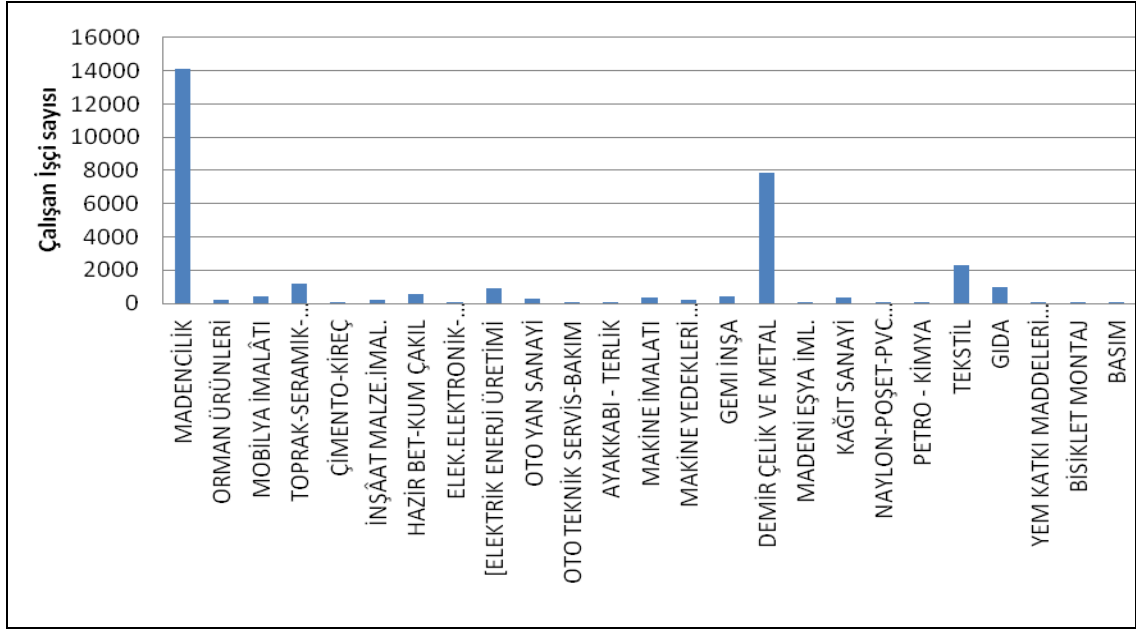
Zonguldak İli'nin bölge içinde iki önemli rolü bulunmaktadır; bunlardan birisi kırsal bölgede il merkezi olması diğeri ise tek tip ağır sanayi merkezi olmasıdır.

Kömür istihsal ve satışı ile gelişen bir il olan Zonguldak ili Türkiye'nin iki büyük demir—çelik tesisinin bu bölgede kurulması sonucunda bir ağır sanayi bölgesi haline gelmiştir. Özel sektör yatırımları gelişmemesinden dolayı imalat sanayi ilçelerde gelişme göstermiş olup, özel sektör yatırımlarını teşvik amacıyla Zonguldak kalkınmada öncelikli yöreler kapsamına alınmıştır.

Çizelge 3.14 Zonguldak İli'nin gelişmişlik sıralaması (DPT [122])

İl	Genel	Sanayi	Sağlık	Eğitim
Zonguldak	21	8	19	22

Zonguldak İli'nin sanayi gelişmişlik sıralamasındaki konumu, genel gelişmişlik sıralamasındaki konumunun üzerinde yer almaktadır. Sanayi kültürünün hakim olduğu ilde nüfusun büyük bir kısmı ağır sanayi faaliyetlerinde çalışmaktadır. 2011 yılına ait verilerde sanayi sektörü bazında çalışan işçi sayısı aşağıda verilmektedir (Şekil 3.16).

Şekil 3.16 Sanayi sektöründe çalışan işçi sayısı (BAKKA [121])

Şekil 3.16'ya bakıldığında ilin madencilik ve demir-çelik sektörlerinin geliştiği ve istihdam olanaklarının bu sektörlerde yığıldığı görülmektedir.

Zonguldak'ı diğer illerden ayıran önemli özelliği Ülkenin tek koklaşabilir taş kömürü madeni olan zengin yeraltı zenginliğine sahip olmasıdır. Bu zenginlik sadece taş kömürüyle kısıtlı olmayıp diğer maden türlerinden alüminyum (boksit), demir, manganez, barit, dolomit, kalker, kuvarsit, şiferton yatakları da bulunmaktadır. Bunlar içerisinde işletilenleri manganez, kalker ve şiferton yataklarıdır (BAKKA [121])

İlin liman kenti olması sanayileşmenin gelişmesini etkilemiş kömürün çıkarılması kömüre bağlı diğer sanayi dallarının da gelişmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Çatalağzı Termik Santrali kurulmuştur. Kömür çıkarımına bağlı olarak Ereğli'de demir-çelik sanayi ve tarıma dayalı sanayi, Çaycuma ilçesi, tarıma dayalı sanayi, taş ve toprağa dayalı sanayi, Devrek ilçesi de tarımın yoğunlaştığı ilçeler olarak birbirinden farklılık göstermektedir.

Geçmiş beş yıl içindeki sanayi durumu incelendiğinde özel sektöre ait sanayi tesislerinde artışın olduğu görülmektedir. Kamuya ait tesislerde ve organize sanayi bölgelerinde kayda değer bir artışın olmadığı görülmektedir (Çizelge 3.15).

Çizelge 3.15 Zonguldak ilinde sanayi durumu (BAKKA [121])

		Brm.	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/ 2005 Artış oranı
SANAYİ DURUMU	Özel Sektöre Ait Sanayi Tesisleri	Ad.	198	214	221	225	233	363	13 %
	Kamuya Ait Sanayi Tesisleri	Ad.	2	2	1	-----	-----	2	0 %
	Organize Sanayi Bölgeleri	Ad.	3	3	3	3	3	3	0 %
	Endüstri Bölgeleri	Ad.	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
	Küçük Sanayi Siteleri	Ad.	15	15	15	15	15	17	3 %
	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri	Ad.	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
	Teknoparklar	Ad.	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
	Serbest Bölgeler	Ad.	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
	Nitelikli Sanayi Bölgeleri	Ad.	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Zonguldak İli'nde bulunan sanayi işletmelerinin sektörel dağılımı incelendiğinde, birinci sırada % 19 ile kömür ve linyit, ikinci sırada % 13 ile ana metal sanayi ve % 12 ile gıda ürünlerinin imalatının 3.sırada yer aldığı görülmektedir. Diğerleri sırasıyla (DPT [123]);

- % 8 diğer madencilik ve taş ocaklığı, - % 6 giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması, - % 6 diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, - % 6 ağaç ve mantar ürünleri imalatı (Mobilya hariç), - % 6 başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı, - % 5 plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, - % 4 fabrikasyon metal ürünleri imalatı, makine teçhizatı hariç, - % 3 kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı, - % 3 kimyasallarının ve kimyasal ürünlerinin imalatı, - % 3 diğer ulaşım araçlarının imalatı, - % 2 mobilya imalatı; - % 1 tekstil ürünleri imalatı, - % 1 bilgisayarlarının, elektronik ve optik ürünlerinin imalatı, - % 1 diğer imalatlar, - % 1 motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı, -% 3 diğer (metal cevherler madenciliği, derinin tabaklanması ve

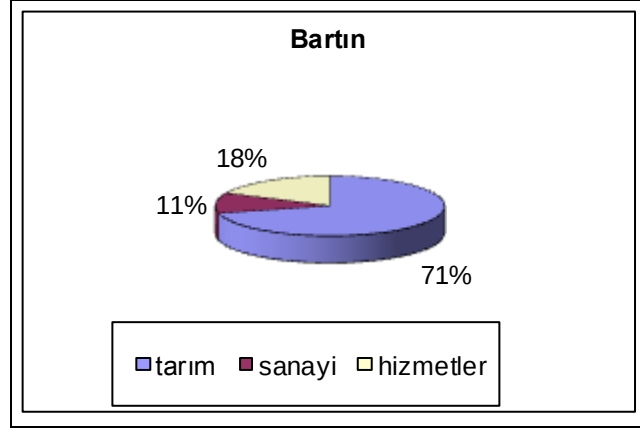
işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı, kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı)

Zonguldak İli genelinde sektörlerle bakıldığında öne çıkan sektörler tarım, hizmetler, sanayi ve madencilik sektörleridir. İlin madencilikteki ilerlemesinin nedeni ise ülkenin tek koklaşabilir taş kömürü havzasına sahip olmasıdır. Coğrafi yapıdaki kısıtlılığa rağmen ildeki en baskın sektör tarım sektörüdür. 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre il ölçeğinde işgücü sektörel dağılımında en büyük pay tarım sektöründedir. Tarım sektöründen sonra ikinci büyük sektör hizmetleri sektörüdür. Çizelge 3.16'da görüldüğü üzere sanayi alanında ciddi bir azalma yaşanmaktadır.

Çizelge 3.16 Zonguldak İli'nde 1980-2000 döneminde sektörel işgücü değişimi [119]

Sektörler	1980		1990		2000	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Tarım	164.397	50 %	284.793	61 %	166.649	59 %
İnşaat	13.411	4 %	13.937	3 %	8.499	3 %
Sanayi	87.282	27 %	81.405	17 %	43.347	15 %
Hizmetler	62.873	19 %	85.799	18 %	63.715	23 %
Genel Toplam	327.963	-	465.934	-	282.210	-

Bartın ilinin ekonomisi 1992 yılında il olmasıyla beraber hizmetler sektöründeki artışla beraber sıçrayışa geçmiş, TTK'deki iyileştirme çalışmalarıyla beraber 1994 yılına kadar bu yükseliş devam etmiştir. 1994 yılında ekonomik kriz ve bunun sonucunda TTK'nin küçülme politikaları nedeniyle 1996 yılına kadar sanayi sektöründe GSYİH'da hızlı bir azalış olmuştur. TTK'de yaşanan iyileştirmeler ve Bartın ilinde kurulan OSB nedeniyle sanayi sektörü GSYİH'ya 1996 yılında yükselişe geçmiştir. Kentte tarımsal yönden ise, arazinin engebeli ve parçalı oluşunun tarımda makineleşmeyi engellemesi ve kırsal alanda yaşayan kesimin büyük ölçüde TTK kurumundan emekli olanlardan oluşması gibi sebepler yüzünden gelişme sağlanamamıştır (DPT [122]).

Şekil 3.17 Bartın ili işgücünün sektörel dağılımı (DPT [122])

Bartın ilinde işgücünün sektörel dağılımında tarım %71 ile ilk sırada, hizmetler %18 ile ikinci sırada, sanayi ise %11 ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Örtü altı yetiştiriciliği ve orman ürünleri ile son yıllarda ilde tarım sektörü canlandırılmaya çalışılmaktadır. Ancak arazinin engebeli ve parçalı oluşu nedeniyle tarımda makineleşmeye gidilememesi, tarımın küçük aile işletmeleri ile geçimlik yapılması, yetiştirilen ürünlerin veriminin düşük olması, tarımsal kooperatiflerin yetersiz oluşu ve kırsal alanda yaşayan kesimin büyük ölçüde TTK kurumuna bağlı emeklilerden oluşması nedeniyle tarım sektöründen elde edilen GSYİH'nın düşük olmasına neden olmaktadır (DPT [122]).

Bartın Merkez İlçe'de, 1990 yılında işgücü oranı % 20,94 iken; 2000 yılında bu oran % 19,71'e düşmüştür. Burada 1990 ve 2000 yıllarında 1. sektör toplum hizmetleridir. Amasra İlçesi'nde, 1990 yılında işgücü oranı % 30,95 iken; 2000 yılında bu oran % 28,22'e düşmüştür. Amasra İlçesi'nde 1990 yılında 1. sektör maden çıkarımı, 2000 yılında 1. sektör toplum hizmetleri olmuştur. Doğa ve kültürel/tarihsel miras gibi zenginliklerle Amasra giderek artan bir çekim odağı haline gelmektedir. Kurucaşile İlçesi'nde, 1990 yılında işgücü oranı % 31,95 iken; 2000 yılında bu oran % 27,04'e düşmüştür. İlçede 1990 ve 2000 yıllarında toplum hizmetleri 1. sıradadır. Ulus İlçesinde, 1990 yılında işgücü oranı % 24,26 iken; 2000 yılında bu oran % 22,23'e düşmüştür. Ulus İlçesi, Abdipaşa ve Arıt ile birlikte en çok kırsal nüfus kaybına uğrayan ilçelerdendir ve 1990 ve 2000 yılında toplum hizmetleri ilk sıradadır [124].

Çizelge 3.17 Bartın ilçelerine ait sektörel tablolar [124]

Bartın Merkez	1990			2000		
	İşgücü	%	Sıra	İşgücü	%	Sıra
Tarım	278	3,04	8	109	1,15	8
Maden	372	4,07	7	382	4,05	7
İmalat S.	1.794	19,60	2	1.188	12,55	3
E.G.S.	67	0,73	9	91	0,96	9
İnşaat	523	5,72	5	409	4,32	6
Ticaret	1.700	18,60	3	1.962	20,73	2
U.H.D.	587	6,42	4	541	5,72	5
MK +İŞH	477	5,20	6	623	6,58	4
Topl.Hizm.	3.348	36,60	1	4.158	43,94	1
TOPLAM	9.146	100,00		9.463	100,00	

Kurucasıle	1990			2000		
	İşgücü	%	Sıra	İşgücü	%	Sıra
Tarım	46	7,08	5	15	2,67	8
Maden	22	3,38	7	19	3,39	7
İmalat S.	146	22,46	2	93	16,58	3
E.G.S.	4	0,62	9	7	1,25	9
İnşaat	35	5,38	6	51	9,09	4
Ticaret	106	16,31	3	102	18,18	2
U.H.D.	70	10,77	4	36	6,42	5
MK +İŞH	15	2,31	8	21	3,74	6
Topl.Hizm.	206	31,69	1	217	38,68	1
TOPLAM	650	100,00		561	100,00	

Amasra	1990			2000		
	İşgücü	%	Sıra	İşgücü	%	Sıra
Tarım	94	4,67	4	79	4,42	5
Maden	737	36,58	1	397	22,19	2
İmalat S.	79	3,92	6	66	3,69	6
E.G.S.	9	0,45	9	5	0,28	9
İnşaat	87	4,32	5	38	2,12	7
Ticaret	180	8,93	3	340	19,01	3
U.H.D.	70	3,47	7	93	5,20	4
MK +İŞH	26	1,29	8	40	2,24	8
Topl.Hizm.	733	36,38	2	731	40,86	1
TOPLAM	2.015	100,00		1.789	100,00	

Ulus	1990			2000		
	İşgücü	%	Sıra	İşgücü	%	Sıra
Tarım	153	20,05	2	20	2,50	7
Maden	18	2,36	8	11	1,38	8
İmalat S.	57	7,47	5	117	14,63	3
E.G.S.	8	1,05	9	5	0,63	9
İnşaat	22	2,88	7	31	3,88	6
Ticaret	133	17,43	3	156	19,50	2
U.H.D.	60	7,86	4	45	5,63	4
MK +İŞH	28	3,67	6	45	5,63	5
Topl.Hizm.	284	37,23	1	370	46,25	1
TOPLAM	763	100,00		800	100,00	

Bartın'ın sanayi yönünden gelişmesi son yıllarda hızlanmış, özel sektörcü küçük ve orta ölçekli çok sayıda yatırım gerçekleştirilmiştir. Bartın sanayisinin en başta gelen özelliği sayıca özel sektör ağırlıklı olmasıdır. Önemli sektörlerin başında; toprak sanayi, ağaç sanayi, metal sanayi, gıda sanayi, kağıt sanayi ve tekstil sanayi gelmektedir. İstihdamın TTK'ne bağlı Zonguldak ve Amasra ocaklarında yoğunlaşması ve ildeki mevcut sanayi tesislerinin sağladığı katma değer yeterli görünmesi sebebiyle Bartın'da sanayileşme uzun süre hep ikinci planda kalmıştır.

Nüfusun yaklaşık %30'u kırsal kesimde yaşayan Karabük ilinde ise sanayi ve ticaret ağırlıklı bir sosyo-ekonomik yapı mevcuttur. İlin sosyo-ekonomisinde, ticaret ve sanayi sektörleri tarım ve diğer sektörlerden önce gelmektedir.

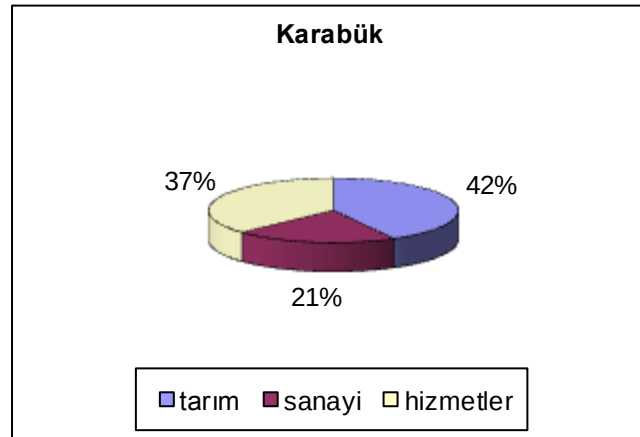
Karabük Merkez İlçe'de, 1990 yılında işgücü oranı % 24,08 iken; 2000 yılında bu oran % 24,57'e yükselmiştir. 1990 yılında 1. sıradaki sektör imalat sanayi iken 2000 yılında toplum hizmetleri 1. sıraya yükselmiştir. Bu değişimin Kardemir'in giderek azalan üretimine bağlı olduğu değerlendirilmektedir. Eflani İlçesi'nde, 1990 yılında işgücü

oranı % 36,97 iken; 2000 yılında bu oran % 20,78'e düşmüştür. Eflani'de kentsel nüfusun artmasına karşın işgücü oranının azalması, önemli ölçüde tarımsal faaliyetlerin terk edilmesine bağlıdır. Eflani, Karabük İli'nde, özellikle kırsal nüfusu hızla gerileyen ilçelerden biridir. Eflani İlçesi'nde 1990 yılında 1. sektör imalat sanayi iken 2000 yılında 1. sektör toplum hizmetleri olmuştur. Eskipazar İlçesi'nde, 1990 yılında işgücü oranı % 21,48 iken; 2000 yılında bu oran % 19,08'e düşmüştür. Eskipazar İlçesi de kırsal nüfusu gerileyen ilçelerden biridir. Eskipazar ilçesinde 1990 ve 2000 yıllarında 1. sektör, toplum hizmetleri sektörüdür. Ovacık İlçesi'nde, 1990 yılında işgücü oranı % 26,94 iken; 2000 yılında bu oran % 20,13'e düşmüştür. Ovacık, Karabük İli'nde en geri kalmış ilçelerinden biridir. Kentsel nüfusun sınırlı artışına karşın, işgücü oranının azalması, önemli ölçüde tarımsal faaliyetlerin terk edilmiş olmasına bağlıdır. 1990 ve 2000 yıllarında 1. sektör toplum hizmetleridir. Safranbolu İlçesi'nde, 1990 yılında işgücü oranı % 23,13 iken; 2000 yılında bu oran çok küçük bir farkla % 23,25'e yükselmiştir. Safranbolu İlçesi'nde 1990 yılında 1. sektör imalat sanayi iken 2000 yılında turizmin de gelişmesi ile birlikte 1. sektör toplum hizmetleri olmuştur. Yenice İlçesi'nde, 1990 yılında işgücü oranı % 21,05 iken; 2000 yılında bu oran % 19,93'e düşmüştür. 1990 yılında 1. sektör tarım iken 2000 yılında 1. sektör toplum hizmetleri olmuştur. Yenice ekonomik açıdan giderek gerileyen bir ilçedir, tarım sektöründe özellikle kırsal kesimde göçler nedeniyle önemli işgücü kaymaları meydana gelmektedir. Kentsel nüfusun artmasına karşın işgücü oranının azalması, önemli ölçüde tarımsal faaliyetlerin terk edilmesine bağlıdır [124].

Karabük'te Demir Çelik Fabrikaları üretimin 1939 yılında başlamasından sonra istihdamın en önemli taşıyıcısı olmuştur. Ülkemizde yıllar boyu sanayinin öncülerinden olan Karabük Demir Çelik İşletmeleri, çağın koşullarına uyarak son yıllarda kabuk değiştirme sürecine girmiştir. Devletin kamu işletmelerini taşıyamaz duruma gelmesi Karabük için yeni arayışların doğmasına sebep olmuştur. Planlı kalkınma dönemine girildikten sonra, sanayi yatırımlarını bölgeye çekmek, istihdamı arttırmak ve ülke ekonomisine katkıda bulunmak üzere küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri uygulamalarına başlanılmıştır.

Karabük'ün il olduğu 1995 yılında kamu yatırımları ve özel teşvik belgeli yatırımlardan aldığı oranların artmasına rağmen, tarım sektörünün ve sanayi sektörünün işgücü

oranları azalmış, 1995 yılından beri tarım sektöründen elde edilen GSYİH'nın payı %7'den 2000 yılında %4'e gerilemiştir. Hizmet sektörünün GSYİH oranlarında fazla bir değişiklik olmamakla beraber payı %26,8'den %27,8'e yükselmiş, sanayi sektöründe elde edilen GSYİH ise zararda olan Kardemir'in özelleştirilip küçültülmesiyle %66'dan %63'e gerilemiştir (DPT [122]).

Şekil 3.18 Karabük ili işgücünün sektörel dağılımı (DPT [122])

Karabük ilinde işgücünün sektörel dağılımında tarım %42 ile ilk sırada, hizmetler %37 ile ikinci sırada, sanayi ise %21 ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Çizelge 3.18 Karabük ilçelerine ait sektörel tablolar [124]

Safranbolu	1990			2000		
	İşgücü	%		İşgücü	%	Sıra
Tarım	124	2,2	7	76	1,03	8
Maden	40	0,71	9	184	2,50	7
İmalat S.	2.036	36,14	1	1.955	26,53	2
E.G.S.	60	1,07	8	60	0,81	9
İnşaat	425	7,54	4	537	7,29	4
Ticaret	854	15,16	3	1.319	17,90	3
U.H.D.	356	6,32	5	410	5,56	5
MK +İŞH	244	4,33	6	369	5,01	6
Topl.Hizm.	1.494	26,53	2	186	33,38	1
TOPLAM	5.633	100,00		5.096	100,00	

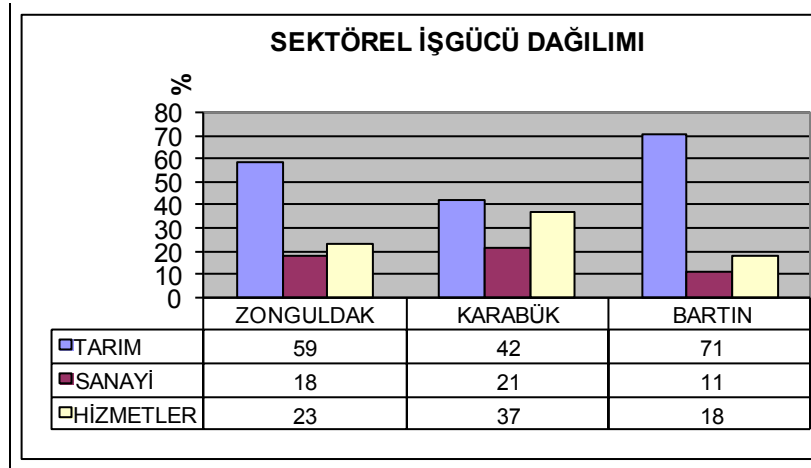
Yenice	1990			2000		
	İşgücü	%		İşgücü	%	Sıra
Tarım	499	24,08	1	152	6,79	5
Maden	148	7,14	7	99	4,42	7
İmalat S.	406	19,59	3	404	18,05	2
E.G.S.	15	0,72	9	15	0,67	9
İnşaat	152	7,34	5	226	10,10	4
Ticaret	179	8,64	4	312	13,94	3
U.H.D.	150	7,24	6	131	5,85	6
MK +İŞH	39	1,88	8	83	3,71	8
Topl.Hizm.	484	23,37	2	816	36,47	1
TOPLAM	2.072	100,00		2.238	100,00	

Çizelge 3.18 Karabük ilçelerine ait sektörel tablolar [124] (devamı)

Karabük Merkez	1990			2000			Eskipazar	1990			2000		
	İşgücü	%		İşgücü	%	Sıra		İşgücü	%		İşgücü	%	Sıra
Tarım	363	1,43	7	195	0,79	8	Tarım	264	14,36	3	96	5,95	6
Maden	175	0,69	8	909	3,67	7	Maden	21	1,14	8	16	0,99	8
İmalat S.	11.068	43,61	1	7.921	32,00	2	İmalat S.	364	19,79	2	268	16,60	3
E.G.S.	113	0,45	9	117	0,47	9	E.G.S.	16	0,87	9	15	0,93	9
İnşaat	1220	4,81	5	1576	6,37	4	İnşaat	143	7,78	6	147	9,11	4
Ticaret	2.953	11,64	3	3.142	12,69	3	Ticaret	212	11,53	5	291	18,03	2
U.H.D.	1805	7,11	4	1.513	6,11	5	U.H.D.	214	11,64	4	139	8,61	5
MK +İŞH	885	3,49	6	938	3,79	6	MK +İŞH	58	3,15	7	63	3,9	7
Topl.Hizm.	6.796	26,78	2	8.445	34,11	1	Topl.Hizm.	547	29,74	1	579	35,88	1
TOPLAM	25.378	100,00		24.756	100,00		TOPLAM	1.839	100,00		1.614	100,00	

Eflani	1990			2000			Ovacık	1990			2000		
	İşgücü	%		İşgücü	%	Sıra		İşgücü	%		İşgücü	%	Sıra
Tarım	464	43,36	1	120	14,81	3	Tarım	127	32,48	2	38	10,92	2
Maden	3	0,28	9	1	0,12	9	Maden	0	0	9	0	0	9
İmalat S.	117	10,93	3	100	12,35	4	İmalat S.	13	3,32	6	26	7,47	5
E.G.S.	4	0,37	8	9	1,11	8	E.G.S.	7	1,79	8	1	0,29	8
İnşaat	87	8,13	5	47	5,80	6	İnşaat	10	2,56	7	25	7,18	6
Ticaret	115	10,75	4	150	18,52	2	Ticaret	23	5,87	3	30	8,62	2
U.H.D.	46	4,3	6	55	6,79	5	U.H.D.	22	5,63	4	32	9,20	3
MK +İŞH	14	1,31	7	32	3,95	7	MK +İŞH	18	4,6	5	10	2,87	7
Topl.Hizm.	220	20,57	2	296	36,55	1	Topl.Hizm.	172	43,99	1	186	53,45	1
TOPLAM	1.070	100,00		810	100,00		TOPLAM	392	100,00		348	100,00	

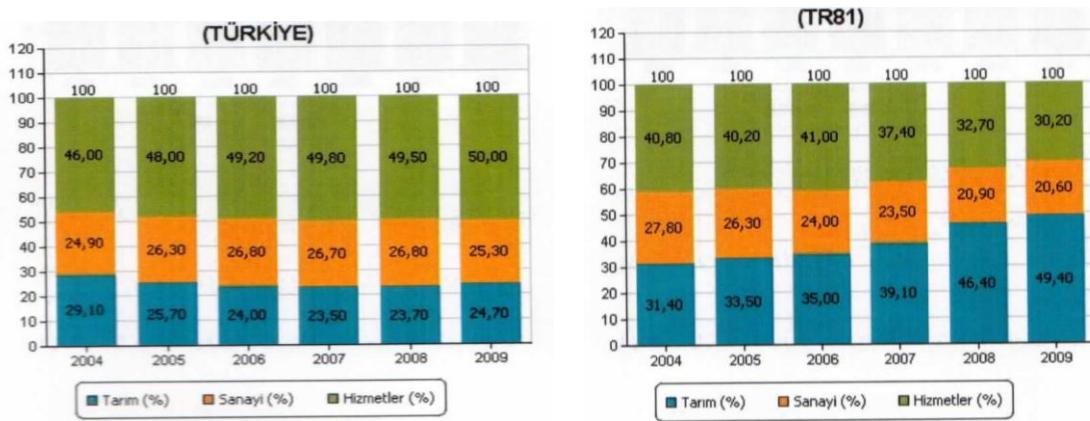
Nüfusun büyük bir kısmı kırsal alanda yaşayıp toprakla uğraşsa da (Zonguldak-%59; Bartın %42; Karabük %71), sanayi ve hizmetler sektörüne önemli bir geçiş olmuş, bu da illerin sosyo-ekonomik durumlarında hızlı bir değişime yol açmıştır (Şekil 3.19).

Şekil 3.19 Sektörel iş gücü dağılımı (DİE [120])

Karadeniz Bölgesi'nin bir parçası olarak Zonguldak, Bartın ve Karabük illeri fiziki özellikler ve iklimle ilgili olarak ortak doğal şartları paylaşmaktadır. Bu üç ilin geçimi de şehirlerin gelişmesi de büyük ölçüde kömür ve demir sayesinde olmuştur.

Kalkınma Bakanlığı'nın Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'ne bağlı İzleme, Değerlendirme ve Analiz Dairesi tarafından hazırlanan Zonguldak İl Raporu'nda 2004-2009 tarihleri arasında TR81'e ait sektörel istihdam dağılımı bilgisine göre bölge düzeyinde tarımın yüzdesi artarken sanayi ve hizmetlerin yüzdesinde düşüş olduğu, Türkiye'ye bakıldığında ise, tarımın ve sanayinin oranının düşüşte, hizmetler sektöründeki istihdamın artışa geçtiği görülmektedir (Şekil 3.20).

Şekil 3.20 Sektörlere göre istihdamın dağılımı (TR81) [125]

Bütün dünyada yaşanan küreselleşme sürecinin ülkemize yansıttığı politika ve stratejiler Zonguldak, Bartın ve Karabük illeri'ni yıpranmaktadır. Yıllar boyunca madencilik sektörüne bağlı olarak biçimlenen Zonguldak İli, kömürün bölgedeki esas ve tek yönlendiricisi olan TTK'nin küçülmesiyle kan kaybetmektedir. TTK'nin küçülmesiyle son 15 yılda 40.000'e yakın işçi işten çıkartılmış ve kömür sektörüne bağlı olan kentler ekonomik olarak büyük zarar görmüştür.

1987-2000 yılları arası GSYİH'nin Batı Karadeniz Bölgesi içindeki payları değerlendirildiğinde, Zonguldak İli'nin ülke içindeki 81 il içerisinde 20. Sırada [126] yer aldığı, 2010 yılında ise yine 19.sıraya [127] yükseldiği görülmektedir (Çizelge 3.19).

Çizelge 3.19 Batı Karadeniz illeri gelişmişlik sıralaması ([126], [127]'den yararlanılarak oluşturulmuştur)

İller	1996	2003	2010
	SIRA	SIRA	SIRA
Bartın	51	50	48
Bolu	28	13	29
Düzce	-	-	33
Kastamonu	43	47	52
Zonguldak	19	20	19
Karabük	-	-	27

DPT tarafından hazırlanan "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması [127]"de bazı ilçelerin il olmaları nedeniyle yaşanan ayrılmalar sonucunda küçük de olsa sıra düşen ilin Zonguldak olduğu belirtilmektedir. Çizelge 3.19 incelendiğinde, Karabük'ün Zonguldak'tan ayrılması, Zonguldak'ın sıralamadaki yerinde önemli bir değişikliğe neden olmamıştır. 1996 yılında 19. sırada yer alan Zonguldak, 2003 yılındaki araştırmada 20. sıraya gerileyerek Bolu'nun gerisinde kalmıştır. Bölgedeki en gelişmiş il iken Zonguldak İli'nden Karabük'ün ayrılması ile başlayan 1 derecelik geri çekilme (EK-A), 2010 yılı verisine göre tekrar yükselme göstermiştir.

1980'li yıllardan sonra dünya genelinde bölgesel kalkınma politikalarında kamu müdahaleleri azaltılmış, özelleştirme uygulamaları gündeme gelmiştir. Özellikle kamu girişimciliğinin yoğunlaştığı geleneksel sanayi merkezlerinde hızlı bir iktisadi ve toplumsal çöküntü meydana gelmiştir. İngiltere, Almanya vb. ülkelerde görülen bu durumun ülkemizdeki örneği Zonguldak kömür havzası olmuştur. Zonguldak'ta üretimde durgunluk ve bu durgunluğu izleyen işsizlik göstergeleri durgunlaşma sürecinin en önemli göstergeleri olarak ortaya çıkmıştır.

3.5 Mekan Kavramı ve Değişim Süreci

Mekan, üretilen, kullanılan, tüketilen fiziksel bir nesne; toplumsal ilişkiler örüntüsüyle oluşan, toplumsal olayların içinde geçtiği sosyal bir olgudur. Mekanın üretimi ve tüketimi, toplumsal bir örgütlenme ile bu örgütlenmenin sosyo-ekonomik ve politik kriterleri çerçevesinde ele alınmaktadır (Yırtıcı [128]).

İnsan çeşitli faaliyetlerinin mekanda bir araya getirilmesi ve bu faaliyetlerin birbirleriyle olan ilişkileri, mekanın strüktürünün oluşmasında görev almaktadır. Mekanın fiziki strüktürünü arazi, binalar, konutlar, okullar vb. gibi öğeler oluştururken, bu öğelerin fonksiyonel ilişkileri sonucunda fiziki yapıda yer seçmeleri ve dağılımları da mekansal organizasyonun şekillenmesinde etkili olmuştur. Ticaret, sosyal-kültürel-ekonomik vb. faaliyetler mekanda yerleşmiş aktiviteleri kapsarken, insan, meta, para, bilgi vb. öğelerde mekan içindeki aktivitelerin arasındaki akışı ifade etmektedir. Mekanda iş alanları, konut alanları ve hizmet alanları olmak üzere üç ana grup görülürken, bu alanların birbirleriyle olan ilişkilerinin artmasıyla da alanlardaki fonksiyonlarda (konut-çalışma-hizmet alanları, yeşil alan sistemi vb.nin çeşitlenmesi) ulaşım şekillerinde, teknik altyapı öğelerinde (su-kanalizasyon vb.), insan tipolojilerinde, nüfus dağılımında farklılıklar kendini göstermiştir ve günümüzde de bu durum devam etmektedir (Özkarakoç [129]).

Kırsal ekonomi ön planda iken, ürünlerin dolaşımına dayalı ticari bir ekonomiye geçiş fiziksel ve sosyal hareketliliğin de beraberinde gelmesine neden olmuştur. Feodal olarak nitelen bu yapı 18.yy.a kadar yavaş yavaş çözülmeye başlamış, merkezi otoritenin güçlenmesi, ülke içi ekonominin oluşması ve homojenleşmesi, ürünün ülke içinde dolaşımına olanak sağlamış; bu durum beraberinde ticari bir ekonominin gerekliliği çerçevesinde yeniden örgütlenmeyi ortaya çıkarmış, toprak tek zenginlik kaynağı olmaktan çıkmış, ticaret itici bir güç olarak ekonomik alanda önem kazanmıştır.

Yaşanan değişimler sonucunda 18.yy.da Avrupa’da ortaya çıkan modernlik, daha sonra bütün dünyaya yayılan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimleri için kullanılan bir kavram olmuş, genel olarak teknoloji merkezli ve rasyonalist olarak algılanan modernizm, toplumsal düzenin rasyonel biçimde planlanmasıyla, bilgi ve üretimin standartlaştırılmasıyla özdeşleştirilmiştir. Modernizm, “nesnel bilimi, evrensel ahlak ile hukuku ve kendi ayakları üzerinde duran sanatı, kendi iç mantıkları temelinde geliştirme” çabalarını içermiştir (Harvey [130]).

Kapitalizm, kendinden önce her türlü geleneksel sistemden tümüyle farklı bir yaşam biçimi sunması ve geleneksel yaşamdan kopuşu başlatmasıyla yeni bir dönemi tariflemiştir. Kapitalizm öncesi toplumlarda emek-toprak arasında ilişki varken,

toprağın nicelleşmesi ile emekte nicelleşme yaşanmış, buna bağlı olarak da işgücü kırsaldan kentlere kaymaya başlamış ve fabrikalarda çalışan işçilerin temeli bu sayede atılmıştır. 18.yy.da kapitalizmin yarattığı dinamiklik ve hareketin ilk fark edildiği alan olan kentlerde, kapitalizmin ilk izleri büyük mekansal düzenlemeler şeklinde olmuştur. Dolaşımın artmasına bağlı olarak demiryolu ağının genişlemesi ve tren garlarının yeni gelişen kentlerin simgesel yapıları olarak inşa edilmeleri kentte insan ve meta hareketini kolaylaştırmış, kentin farklı bölgeleri arasındaki iletişimi sağlayacak büyük bulvarlar açılmış, gelişen ticaretle beraber alışveriş merkezleri kamusal yaşamın merkezine yerleşmeye başlamış ve büyük demografik hareketin kaçınılmaz sonucu olarak hızla artan konut ihtiyacını karşılamak amacıyla ortaya çıkan büyük konut stok alanları kentlerin görünümünü radikal olarak değiştirmiştir (Yırtıcı [128]).

Üretimin örgütlenmesinin toplumsal ilişkileri belirlemesindeki rolü, toplumun mekansal yapılanması ve bu yapılanma arasında kurulan ilişkilerin hareketliliği üzerinde etkili olmaktadır. Harvey [130]'de üretimin örgütlenmesi ile bunun beraberinde getirdiği mekansal organizasyonlara dikkat çekmektedir. 20.yy. kapitalizmine bakıldığında, Harvey'in bahsettiği mekansal organizasyon kavramını belirleyen iki üretim tarzından bahsedilebilmektedir. Bunlardan birincisi yüzyıl başında ortaya çıkan etkin üretim biçimi olan fordizm, diğeri de 60'ların sonu ve 70'lerin başında ortaya çıkan aşırı birikim kriziyle kendini gösteren postfordizm yani esnek üretimdir.

Fordizm olarak tanımlanan üretim-birikim rejiminin, yerini daha esnek üretim biçimlerine bırakılması işgücünün bu süreçle birlikte yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Yeni üretim yapısı Fordizm'in değişmez-katı ilişkilerine karşı olarak geliştiği için, temel niteliği esneklik olarak tanımlanmaktadır. Esneklik, üretim süreçlerinde, iş gücünün üretime katılımında, iş gücü pazarında ve üretim pazarlamasında kendini göstermektedir (Eraydın [131]).

Fordist üretim biçiminden post-fordist üretim biçimine geçişle birlikte, emeğin ve işgücünün yeniden tanımlanmasında, firmalar arası ilişkilerde, üretim ölçeği yapısında, mekana bakış açısında vb. ciddi bir dönüşüm söz konusu olmuştur. Bu bağlamda, işbölümünün ve tanımlamaların katı bir şekilde yapıldığı, sendikalaşma ile iş güvencesinin elde edildiği, dikey bütünleşme altında büyük ölçekli firmalarla üretimin

gerçekleştirdiği, sosyo-ekonomik ilişkilerde mekanın statik varsayıldığı bir yapıdan (Fordist üretim sisteminden); ağ örgütlenmeleri içerisinde yer alan küçük ve orta ölçekli işletmelerin başat olduğu, işbölümü ve tanımlamaların esnekleştirildiği, sendikalaşmanın eski önemini yitirdiği ve farklılaşmış ücretlendirmenin yapıldığı, sosyo-ekonomik ilişkilerde mekanın dinamik varsayıldığı bir yapıya doğru (post-fordist üretim sistemine) dönüşüm yaşandığı görülmektedir (Çakmak ve Erden [132]).

Gerçekleşen bu durum; üretim ve emek örgütlenmesinde ciddi değişimleri, mesleklerde, ekonomik alanda farklılaşmayı beraberinde getirmiş, bu durumda zamanla sosyal farklılaşma ve toplumda bölünmeyi ortaya çıkartmıştır. Böylelikle yeni orta sınıf oluşmuş ve mekanlarda farklılaşmalar meydana gelmiştir. Yaşanan bu değişimler mekanın yeniden yapılanması sonucunu ortaya çıkartmıştır. Değişimler sonucu sanayinin desantralizasyonu ve kent merkezinde sanayinin bıraktığı alanlarda finansman, yönetim ve hizmet faaliyetleri görülmeye başlanmıştır. “Küreselleşme”nin de gündeme geldiği bu süreçte, emek-yoğun aşamalara sahip sektörlerde ciddi bir yeniden yapılanma ve Batı’da yerleşmiş sanayilerin emek maliyetleri düşük ülkelere doğru kayması sonuçları ortaya çıkmıştır.

Kapitalizm tarih içinde sadece maddi dünyayı değil kendisini de sürekli dönüştürmüş, girdiği krizlerden yeniden örgütlenerek çıkmış, kendini yenilemiştir. 20.yy.da hızla endüstrileşen, hizmet sektörünün büyüdüğü, yeni iletişim ve bilişim teknolojilerinin geliştiği bir dünyada, kentlerde de köklü değişimler görülmüştür. Metropolleşme yeni bir mekansal örgütlenme olarak, yeni teknolojilerin sağladığı imkanlarla, geleneksel kent kavramının çözülmesine neden olan, hiyerarşik ve yoğun kent merkezleri yerine çok merkezli, düşük yoğunluklu yeni yaşam alanlarının ortaya çıkarıldığı bir yaşam şeklini insanlara sağlamıştır (Yırtıcı [128]).

3.5.1 Türkiye’de Mekan Kavramı

İmparatorluğun en gelişmiş olduğu 16.yy.da Osmanlı toplumu, kendi içinde bütünleşmiş dengeli bir yerleşme organizasyonuna sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu’nun gelişme döneminde teknolojik seviyenin imkan verdiği üretim düzeni içinde emek ve toprak kıt üretim faktörlerini oluşturduğundan, böyle bir üretim düzeni içinde kontrol edilen artık ürünün arttırılabilmesi, kontrol edilen toprağın ve

emeğin büyütülebilmesi için de toprağın ve emeğin rasyonel bir şekilde kullanılması, toprağın ve emeğin büyütülmesi fetih yoluyla sağlanmıştır. 16.yy.da Osmanlı toplumunda yerleşmeler arasında başkent, bölgesel merkezler, pazar şehirleri, köyler ve göçebeler şeklinde bir kademelenme bulunduğu (Tekeli [133]) ve bu dönemde Türk mimarisinin yerel özelliklerinde de merkezileşmeye doğru değişim sürecine girildiği, merkezden uç bölgelere kadar belirgin bir üslubun yerleşimlerde etkisi olduğu görülmüştür (Ortaylı [134]).

Osmanlı toplumunun yapısında 17.-18.yy.da görülen çözülme kendisini mekan organizasyonunda da göstermiş, toplum sanayileşmediği için sanayi toplumunun bütünleşmiş mekan organizasyonu yapısına geçilememiştir. 16.yy.dan itibaren Avrupa'daki gelişmeler, imparatorluğun yayılmasının durmasına "merkez-uç" modelinin büyüme özelliklerini kaybetmesine sebep olmuştur (Tekeli [133]). 18.yy.da Osmanlı Batı ile kültür alışverişine girdiği için, bu yüzyılla birlikte yeni görüşlerin kendini gösterdiği bir dönem başlamıştır (Ortaylı [134]). Tarımda ve zanaatlarda önemli bir gelişme olmazken tüketimde artış görülmeye başlanmış, Batı'nın yaşam üslubu kentlere girmiştir (Ortaylı [135]).

19.yy.da Avrupa sanayileşmiş ve kendine pazar aramaya başlamış, verilen kapitülasyonlarla birlikte Osmanlı üzerinde etkisini arttırmıştır. Yüzyılın ikinci yarısında, üst üste uğranılan büyük kayıplar ve gittikçe ağırlaşan ekonomik, sosyal, siyasi ve diğer alanlardaki çöküntünün bertaraf edilmesini sağlamak amacıyla ilan edilen Tanzimat ile başlayan dönemde, her alanda yapılan düzenleme çalışmaları yanında madencilik işlerinin de düzene konulması çabasına girişilmiştir (İleri [101]).

Sanayide olan çökme, imparatorluğun Batı pazarlarına açılması, geleneksel ticaret yollarının ve fonksiyonlarının değişmesi ile mekan organizasyonunda da önemli değişimler olmuştur. Anadolu şehirleri böylece 16.yy.ın üretim fonksiyonlarını ve coğrafik ihtisaslaşmalarını kaybederek yalnızca, dağıtma ve toplama fonksiyonları olan ticaret şehirleri haline gelmiştir. Avrupa'nın bir açık pazarı haline gelmenin sonucu olarak, bunu sağlayacak biçimdeki yeni ulaştırma sisteminin gelişimi sağlanmıştır (Tekeli [133]).

Cumhuriyetin ilk yılları ise, cumhuriyet tarihinin her bakımından en parlak dönemi yaşanmıştır. Çağdaşlaşma amaçlı temel devrimlerin yapılarak cumhuriyet ideallerinin gerçekleştiği, yeni bir ulus-devlet yaratmanın gururunun yaşandığı bir dönemde (Aslanoğlu [136]) yeni bir ulus-devlet yaratmak için ulusal bir ekonominin oluşturulması, sanayi ve altyapının değişik bölgelerde yer alması, yeni ulaşım ağlarının oluşturulması ve farklı bölgeler ile bağlantılarının birleştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır (Eraydın [137]).

1923'den 1946'ya kadar, Osmanlı toplum düzeninin doğurduğu sonuçların yoğunluğunun azalmadığı dönemde, ülkenin mekan organizasyonu bakımından hedefleri, Batılaşma, Osmanlı imajının kaldırılması, emperyalist etkilerin minimuma indirilmesi, milli sanayinin kurulması, Anadolu'nun geliştirilmesi olmuştur. Tekeli [133] eserinde, cumhuriyetin bu döneminin Osmanlı düzenine karşı olan politikaları;

1. Yeni yönetsel ve kültürel merkezin İstanbul'dan taşınması,
2. Birçok il merkezinin idari ve kültürel merkezi haline getirerek, çevrelerine ve bölgelerine sosyal değişmeyi yayacak modern şehirlerin meydana getirilmesi,
3. "Ülkeyi demir ağlarla örmek" projesi ile karayollarının, demiryollarını besleyecek şekilde geliştirilmesi,
4. Küçük Anadolu şehirlerinde büyük devlet sanayilerinin yer almasının sağlanması, şeklinde dört grupta toplamıştır.

Modernleşme ideolojisini hedefleyen cumhuriyet ile şehirlere çağdaş uygarlığın getirilmesi için planlı gelişme öngörülmüş, yeni yasal düzenlemelerle kentlerde sağlıklı, temiz ve güzel yaşam mekanlarının oluşturulması hedeflenmiştir (Aslanoğlu [136]). Şehirlerin güzelleştirilmesi anlamında ki belediyecilik çalışmaları ile şehirlerimizdeki yeşil sahaların ve parkların önemli kısmı bu dönemde yapılmıştır (Tekeli [133]).

Cumhuriyetin ilk devresinin modernleşme ideolojisini gerçekleştiren mekansal oluşumlardan biri de devlet mülkiyetindeki KİT'ler olmuştur. KİT'lerin kuruluşu sırasında açıklandığı üzere uzman gruplar Sovyetlere araştırma yapmaya gitmişler, burada kazanılan deneyimler de özellikle tekstil sektöründe aktif biçimde kullanılmıştır. Ayrıca, sanayi mekanı içinde önemli bir yer tutan işçi konutları da dönemin yeni

tipolojilerinden birini oluşturmıştır. Seyfi Arkan'ın modernist çizgiler eşliğinde gerçekleştirdiği Zonguldak Kozlu İşletmesi A.Ş. (KİAŞ) işçi mahallesi bu duruma örnek gösterilebilmektedir (Arıtan [138]).

Tarımsal alanda gelişme imkanlarının bulunması, tarımda makineleşmenin yaygınlaşmaması, sanayileşmenin küçük şehirlere yönlendirilmesi ve henüz kritik bir büyüklüğe erişmemiş olması bu dönemde şehirleşme oranının düşük kalmasına neden olmuştur (Tekeli [133]).

Cumhuriyetle başlayan ilk dönemin ikinci yarısını hızlanan dönüşüm sürecini denetim altına alma çabaları şekillendirmiştir. Tarımdaki emek gereksinimdeki düşüş, 1950'li yıllarda içgöç ve hızlı kentleşmeyi yanında getiren bir süreci başlatmış, kırdan kente göçün artmasıyla gecekondulaşma, konut sorunu, kurumsal kapasitenin yetersiz kalması gibi sorunlar gündeme gelmeye başlamıştır (Eraydın [137]). Buna paralel, karayollarının yapım sürecine bağlı olarak şehirlerle temasın artması ve hızla nüfus artışının olması, bu dönemde çok hızlı bir şehirleşmenin meydana gelmesine neden olmuştur.

Erken modernizm dönemi artık tarihi değeri olan, 20.yy mimarlığının ilginç bir zaman dilimi haline gelmiştir. Ancak bu yakın tarih süratle yok olmuş ve olmaya devam etmektedir. Binalar ya yıkılmış, ya da değiştirilmiştir (Aslanoğlu [136]).

Bu dönem tarihinin yok edilmesine Zonguldak kenti içinde de rastlanmaktadır. İşçi konutları gibi bu dönemde yapılmış binalar zaman içerisinde yıkılmıştır. Bu yıkımlara son örnekte merkez lavuar tesislerinin yok edilme çabalarıdır. TTK'nin mülkiyetinde 1957 yılında inşa edilmiş olan merkez lavuar tesisleri, kömürün satışa sunulmadan önce temizlenmesini, taş topraktan ayrılmasını ve yıkanmasını sağlayan bir tesis niteliği taşımış ve Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin önemli sanayi yapılarından biri olmuştur. Fakat teknolojinin eskimesi ve tesisin verimliliğinin azalması gerekçeleri sebebiyle, tesis için 2006 yılında TTK tarafından yıkım kararı alınmış, alınan karar sonucunda yıkımına başlanan tesisin büyük bir kısmı yok edilmiş, yıkım çalışmaları esnasında, Mimarlar Odası tescil talebinde bulunmuş, talep TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Karabük Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na değerlendirilmiş, 08.12.2006 tarih ve 335 sayılı kararla endüstriyel miras olarak tescil edilmiştir. Tescil kararı ile

yıkılmakta olan bir dönemin tamamen ortadan kaldırılması engellenmiştir. Büyük bir kısmı yıkılan tesisin, kalan kısımlarını da içine alan bir yarışma Zonguldak Belediyesi tarafından 2010 yılı içinde başlatılmış ve sonuçlandırılmıştır. Tescilli yapıların restore edilip, kentle bütünleştirilmesini sağlayacak olan kentsel tasarım projesinin hayata geçirilebilmesi için de çalışmalara hızla devam edilmektedir.

1960 sonrasında izlenen politikalar bir önceki dönemden önemli farklılıkları olan yeni bir üretim-birikim ve düzenleme evresinin başladığını göstermektedir. 1960 yılı ile başlayan dönem planlı dönemin başlangıcı olmuş ve planlama çalışmaları ön plana çıkmıştır (Eraydın [137]). Bu dönemin ekonomik gelişme ve sanayileşme çabaları kentlerde olumsuzlukların ortaya çıkmasında, bölgesel dengesizliklerin artmasında rol oynamış, sorunlara çözüm getirebilmek için de planlama yöntemi kullanılmıştır.

Yeni bir ekonomik bunalımla sona eren bir dönemin ardından 1980'li yıllarda, küresel bütünleşmeden beklentilerin arttığı, ulus referanslı bir gelişmenin giderek daha az önemli olduğunun düşünüldüğü yeni bir döneme geçilmiştir. Mevcut düzenleme mekanizmalarının yetersizliği bu dönemin bir arayış ve sürekli iniş çıkışların gözlendiği karmaşık bir süreç niteliği kazanmasına neden olmuştur (Eraydın [137]). 1980'lerden sonra Türkiye'de izlenen neoliberal politikaların kentsel mekanda yansımaları hem içsel dinamikler hem de bu liberal politikaların etkisinde şekillenmiştir.

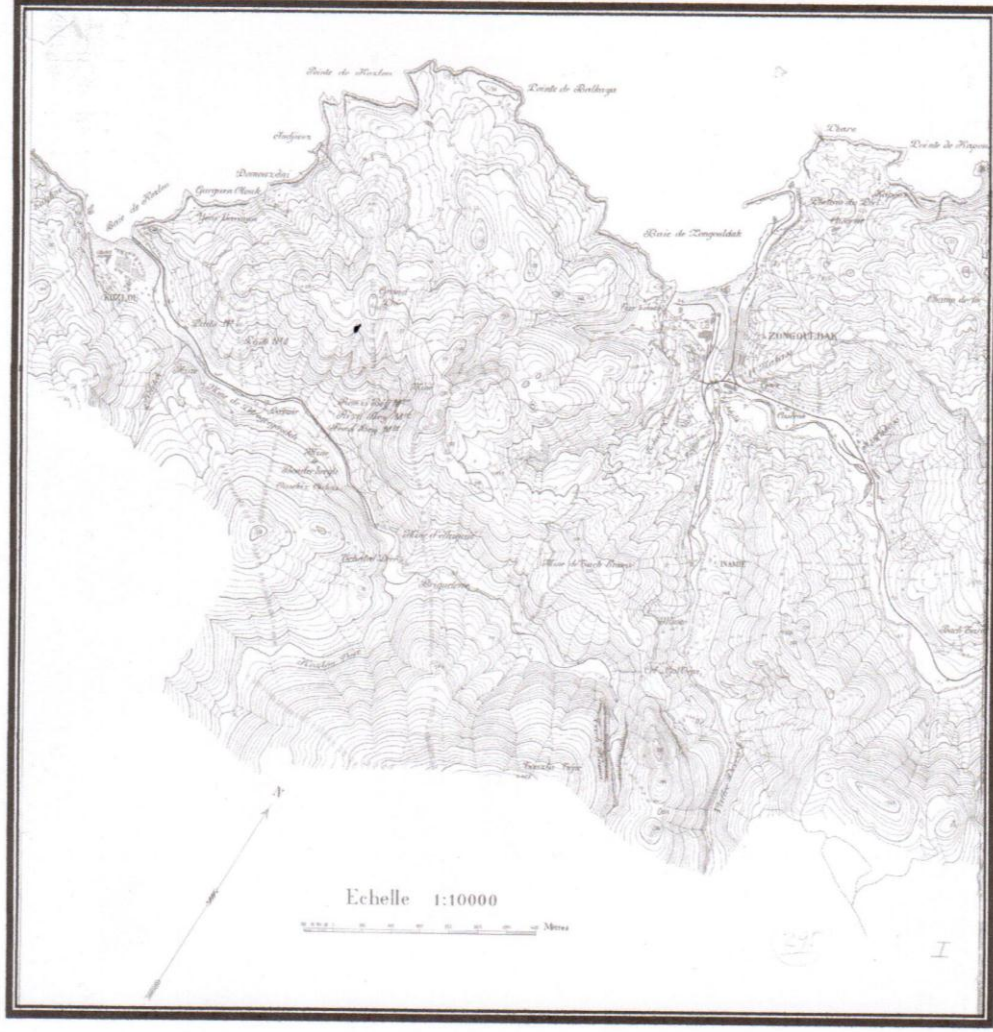
Ayrıca, Türkiye kamu ağırlıklı sanayileşme çabasını, bir sanayileşme stratejisi olarak da ithal ikameci sanayileşmeyi 1980'li yıllara kadar sürdürmüştür. Türkiye, ithal ikameci sanayileşme stratejisini benimseyen başarılı örneklerden biri olmuştur. Kamu sanayi yatırımlarına dayalı iller arasına Zonguldak ve Karabük girmektedir. Fakat 1980'den sonra izlenen politikaların önemli ayaklarından olan kamunun üretimden çekilmesi politikası sonucu özelleştirmeler hızlanmıştır. Özelleşen işletmelerin bir bölümü üretimden çekilirken, kaynak sorunu yüzünden zayıflayan şirketler, bulundukları illerin ekonomik gücünü de olumsuz yönde etkilemişlerdir (Doğruel [139]). Maden işletmeciliğinin kamu girişimciliği ile geliştiği ve ekonomik gerilemenin hissedildiği kent örneği Zonguldak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kömür işleminin başlaması, kömür bekçiliği ve taşınması için askerlerin yöreye gelmesi iskan hareketlerinin başlamasına neden olmuştur. Kozlu beldesinin ilk yerleşme alanı, 1800-1865 yıllarında oluşmuş olan eski kilise ve civarı olarak kabul edilmektedir. 1865 yılından sonraki yıllarda çarşı içinde baraka dükkanların, deniz erleri için binaların, konutların yapımına devam edilmiştir (Ortahisar [140]).

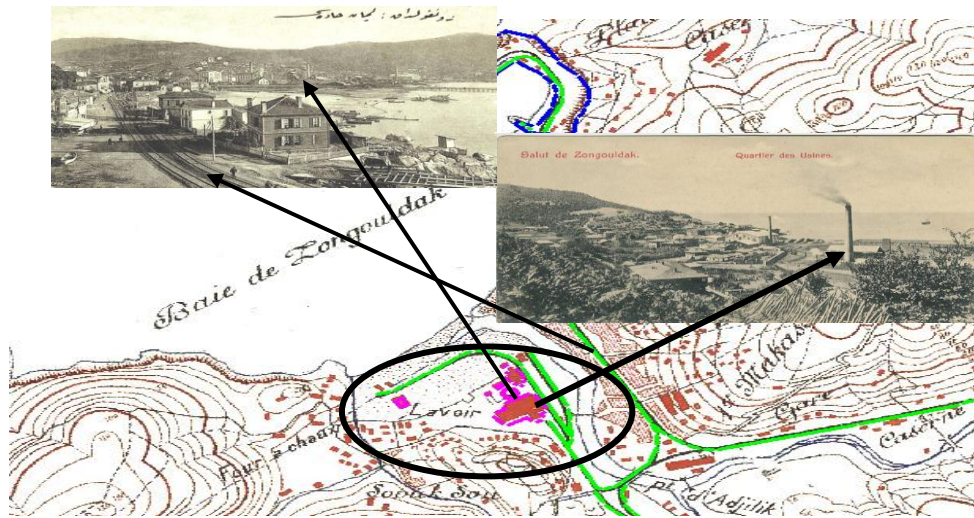
Fransız sermayeli Ereğli Şirketi, 1897'de mendirek ve rıhtımın tamamlanmasına, lavuarın yapılmasına, 1898 yılında ise Merkez Ambarlarının inşa edilmesine, 1899'da ise dökümhane, tamirhane, vagon ve lokomotif tamiri için şimendifer atölyesi kurulmasına katkıda bulunmuştur (Zaman [92]).

Kömürün öneminin artması ile birlikte, envanter kayıtlarının tutulması ve yeraltındaki üretimler için altyapı sağlayarak iş güvenliğini arttırması gerekliliğini ortaya çıkarmış, bu durumda, haritacılık hizmetlerine yönelinmeyi zorunlu kılmıştır. Fransız ve Osmanlı haritacılar tarafından 1895 yılından itibaren yeraltı üretimleri maden imalat haritası olarak ilk kez harita üretilmiştir (bu harita ve diğer tarihi haritaların orijinal nüshası halen Bülent Ecevit Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Maden Haritacılığı Müzesinde bulunmaktadır) (Akçin vd. [141]). Baz ve nirengi esaslarına dayalı modern anlamda bir harita yapımına başlamak üzere 1895 yılında Türk subayları ve Fransız harita uzmanları ile oluşan Taksim-i Arazi (Jeodezi) komisyonunun oluşturulması Modern Türk Haritacılığının başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir (Çınar ve Ulu [142]).

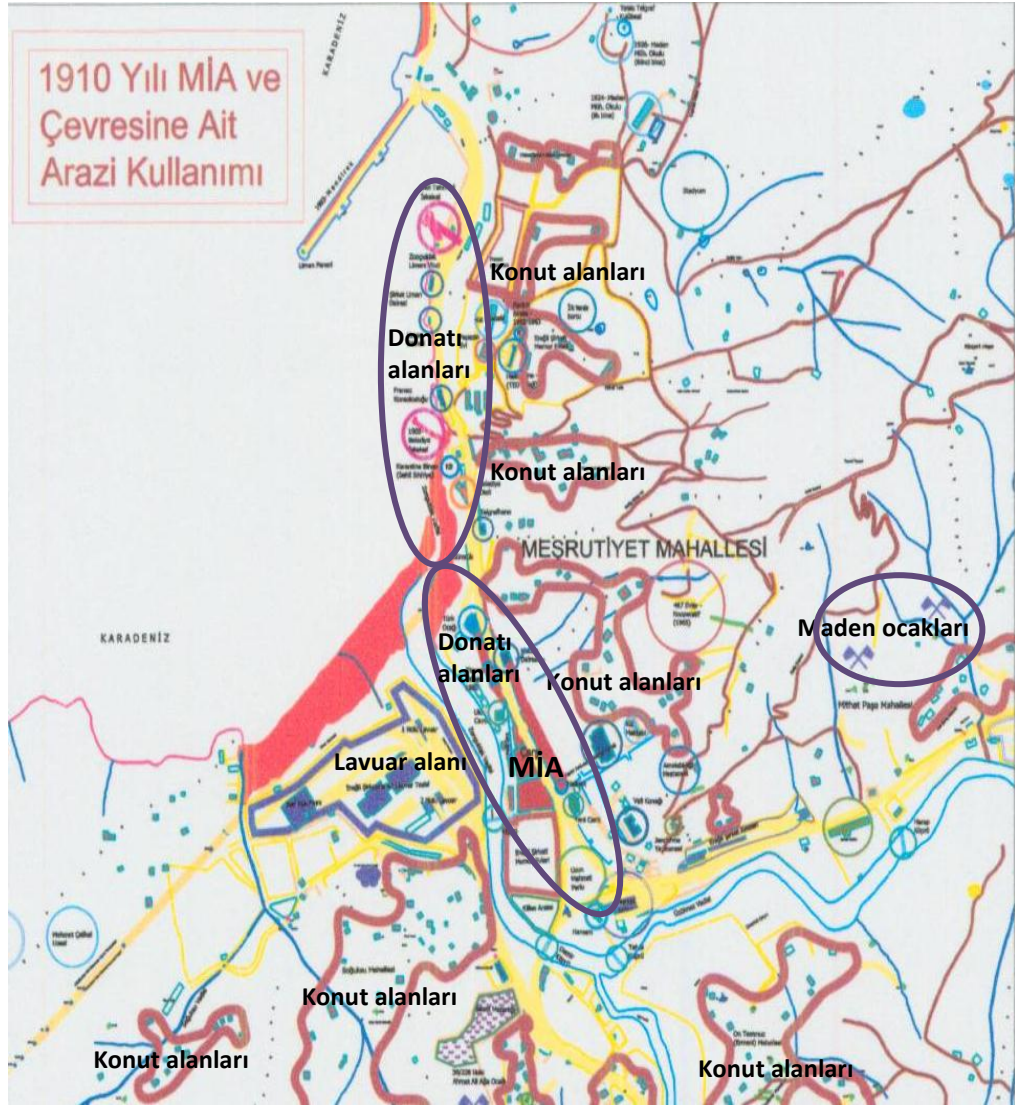
Bahriye İdaresi tarafından sistematik haritacılık hizmetlerini verebilmek ve 1900'lü yılların başında imalat planlarının bir koordinat sistemine bağlanmasını sağlamak amacıyla dönemin modern ölçme donanımları kullanılarak (bu donanımların orijinalleri de BEÜ Mühendislik Fakültesi Maden Haritacılığı Müzesindedir) Kozlu, Zonguldak ve Gelik ocaklarını kapsayan Fransız Şirketi tarafından Zonguldak Taşkömürü Havzası'nda 1900 yılında kurulan ilk ve tek nirengi ağı olan bir jeodezik ağ 1908 yılında Ereğli Şirketi adına Fransız Mühendislerce tamamlanmış (Akçin vd. [141]), Fransızlar tarafından yapılan Zonguldak kömür havzasına ait topoğrafik harita ortaya çıkartılmıştı (Çınar ve Ulu [142]). Bu ağa dayalı olarak 1910 yılında 1:10.000 ölçekli renkli standart topoğrafik harita üretilmiştir.

Şekil 3.22 1910 yılında madencilik amaçlı yapılan harita [141]

Şekil 3.23 1900'lü yılların başında lavuar (kömür yıkama tesislerinin) görünümünün harita ile ilişkisi [141]

Şekil 3.24 Zonguldak yerleşmesine ait MİA ve çevresine ait arazi kullanımı (1910)

Şekil 3.25 Zonguldak kömür ocakları

ii.Teknik Altyapı:

Kömür çıkartılmasının başlamasının sonucu olarak havzada ulaşım altyapısının kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. İlk başlarda altyapı desteğinin az olduğu havzada çıkarılan kömürün taşınabilmesi için katır, at ve manda arabaları kullanılmıştır. İngiltere’den dekovil hattı yapılması için malzeme ve vagon getirilmiş ve sonucunda, ilk demiryolu 1854-1856 yılları arasında Kırım Savaşı sırasında bazı kıyı bölgelerinde kömür olukları inşa eden İngiliz mühendis Barkley kardeşler tarafından yapılmış ve bu sayede dekovil hattı ile kömür taşınmaya başlanmıştır. Bu dönemde, Çaydamar, Üzülmüş ve Kilimli demiryolları yapılmıştır (Quataert [91]). Zonguldak’ta kömür üretimi öncesinde yerleşim bulunmamasına rağmen, işletmelerin kurulması ve altyapının geliştirilmesiyle yeni bir yerleşimin temeli atılmıştır.

Kömür ihtiyacının artması havzanın önemini arttırmış, havzanın altyapı koşullarının iyileştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. 1865 Bahriye Nezareti döneminde başa geçen subay Dilaver Paşa ve ekibi havzaya düzeni getirmek için çalışmalara başlamış, üretime yakın olmak için Kozlu’da kendilerine üs seçmiş, Ereğli Maden havzası sınırlarını batıda Alaplı’dan doğuda Kurucaşile Cide’ye kadar belirlemiştir (Çıldır [103]).

1872 yılında dekovil hattı uzatılmış, Kozlu sahilinde iskeleye “oluk-olukbaşı” adı verilen yükleme tesisleri yapılmış, 1879 yılında ise Çatalağzı demiryolu hattı döşenmiştir (Zaman [92]). Ocaklardan çıkarılan kömür, Maden İdaresi tarafından maden sahalarının hemen her yerine raylar üzerinden lokomotiflerin çektiği vagonlarla, gemilere yükleme yapılan tesislere taşınmıştır. Kozlu bölgesindeki madenleri taşımakta zorluk oluşturan Kozlu Deresi üzerine köprü yapılmış ve yollar ilave edilmiştir. Zonguldak sahasında da bir köprü yapılmış, eski demiryolu ıslah edilerek gerekli görülen yerlere uzatılmıştır. Böylece maden kaynaklarından etkin şekilde faydalanma imkanı sağlanmaya çalışılmıştır. Kömür ocaklarının genelde dağın yüksek kesimlerinde bulunduğu sahalarda, ocak sahipleri çıkardıkları kömürü rampalardan demiryoluna veya sahile indirmek amacıyla 20-25 derecelik sathımailler¹ inşa etmişlerdir. Çatalağzı’nda sahile

¹ Sathımail: Kömür taşımak için kullanılan bir tür teleferik sistemi.

inşa edilen 7-8 km.lik demiryolu sayesinde ulaşım sağlanmış ve Karadon ocaklarından yüksek verimde kömür üretimine başlanmıştır. Altyapı yatırımları ile çıkarılması ve taşınması kolaylaşan Ereğli havzası kömürü, yabancı kaynaklı kömürlerle rekabet edecek düzeye ulaştırılmıştır.

1890 yılında Zonguldak'ta bulunan kok fırınları yenilenirken, fırında istihdam edilmek üzere askeri personel arasından ustalar yetiştirilerek ihtiyacı karşılayacak kok üretimi yapılmıştır. 1891 yılında Çatalağzı bölgesinde kurulacak kok kömürü fabrikası altyapı çalışmaları başlatılmış, makine alımları yapılmıştır (Yıldırım ve Öğreten [111]).

Yaşanan gelişmeler ışığında, bölge içerisinde kurulan demiryolu hattını bölge dışına bağlama çalışmaları başlamıştır. Coğrafi engeller nedeniyle Ereğli Havzası'nda üretilen kömürün naklinde karayolunun kullanılması güçlüğü, deniz yolunu alternatifsiz hale getirmesi üzerine, padişahın isteği üzerine Ereğli Maden Havzası ile İzmit'i birbirine bağlayan bir demiryolunun yapımı planlanmıştır. Kaymakam başkanlığında oluşturulan keşif heyeti tarafından, maden sahasından başlayarak Ereğli-Düzce üzerinden Ortayol Güzergahı ile İzmit'e doğru devam eden bir hattın fizibilite çalışmaları yapılmıştır. Kömürün diğer bölgelere nakli sorununu gidermek için 1841 yılından itibaren kömür üretimi yapan Kumpanya, aynı zamanda kömür nakli için bir deniz taşıma filosunu oluşturmaya çalışmış, ancak büyük gemilere yükleme yapacak bir limanın yokluğu ocaklardan çıkarılan kömürün deniz yoluyla taşınmasını zorlaştırmış ve maliyeti yükseltmiştir (Yıldırım ve Öğreten [111]).

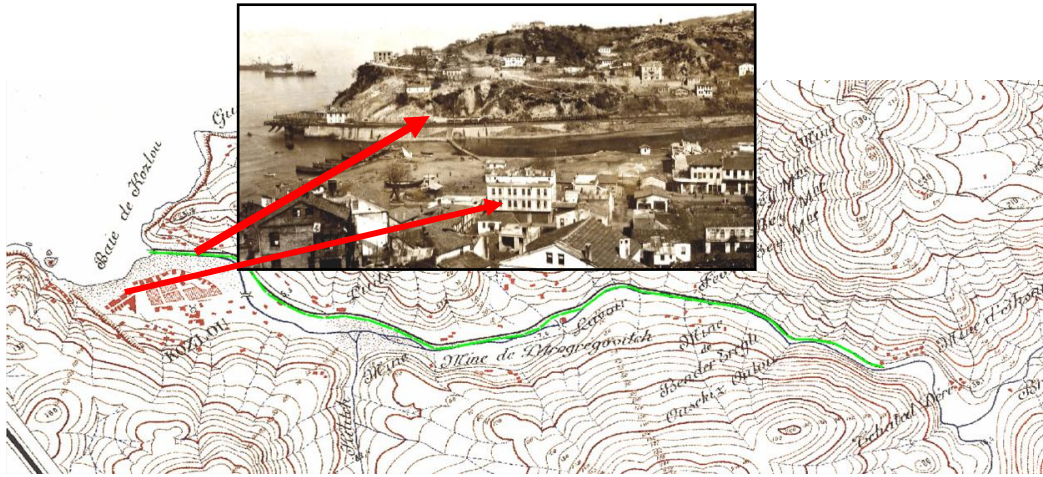
Kış mevsiminde meydana gelen fırtınaların Karadeniz'in maden ocaklarının bulunduğu sahillerde gemilere yükleme yapmaya fırsat vermemesi, kömürün uygun havalarda filika adı verilen küçük teknelerle Ereğli Limanı'ndaki depolara oradan da gemilere yüklenmesi, hem maliyeti yükseltmiş hem de defalarca tekrarlanan yükleme boşaltma zinciri yüzünden kömürün ezilerek tozlaşmasına, dolayısıyla kalitenin düşmesine sebep olmuştur. Bu sebepten dolayı deniz yolunu etkin kullanmak ve güçlendirmek için liman yapım girişimleri başlatılmıştır (Yıldırım ve Öğreten [111]). 1892 yılında, limanın ilk olarak Kozlu'ya daha sonra da Zonguldak'ta ki günümüzde bulunan yerine yapılması kararlaştırılmıştır. Limanın demiryolu ile Kozlu, Kilimli-Çatalağzı ve Asma'ya bağlanması

planlanmıştır (Zaman [92]). Demiryolunun geliştirilmesi ve limanın inşası ile kentte kömürün taşınması için gerekli altyapı sağlanmaya başlanmıştır.

Limanın yapılmasıyla da, çarşı sahile uzak olmayan düzlük bir mevkide yer almıştır. 1895 yılında Acılık Çayı'nın sağ yakası boyunca yerleşilen alan zaman içinde gelişmesini sürdürerek, kaza olmuş, daha sonra da idari merkez haline gelmiştir. Kentte yerli halk bulunmamakla birlikte, Rumlar, Ermeniler, Fransızlar, Türkler, İtalyanlar, Kürtler birlikte yaşamışlardır (Quataert [91]).

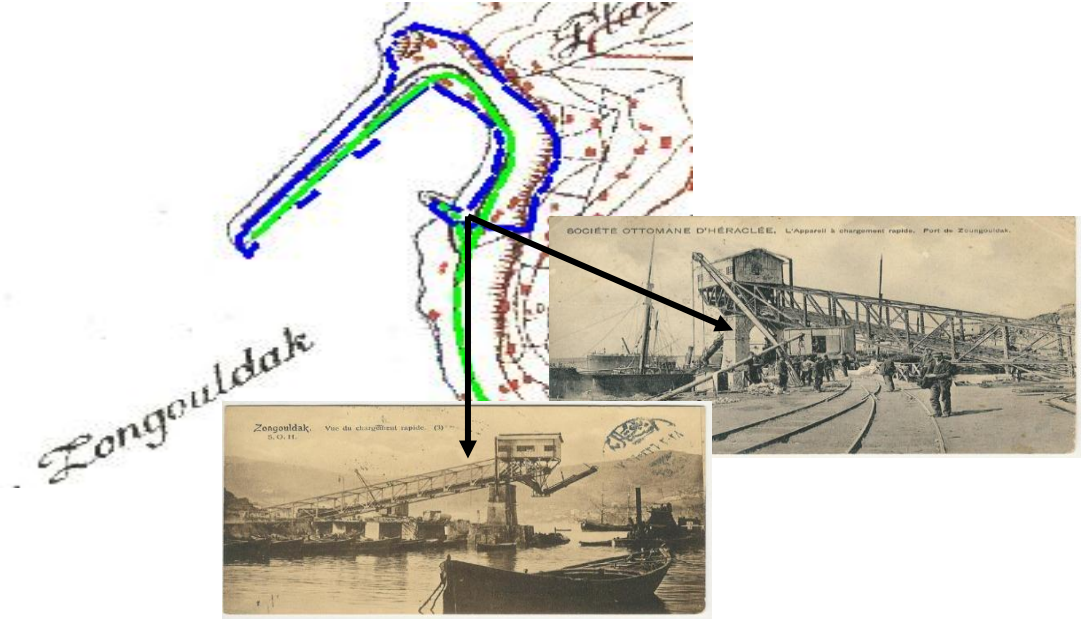

Şekil 3.26 Zonguldak limanı [143]

Şekil 3.27 Kozlu bölgesindeki demiryolu hattının 1900'lü yıllardaki durumu [141]

Birinci Dünya Savaşı öncesinde 126 adet ocak faaliyet göstermiştir. Zonguldak'ta kömür yıkama işlemi için kentte 11 adet lavuar, ocaklarda ve kentte kullanılan elektriği üretmek için çeşitli santraller yapılmıştır (Zaman [92]).

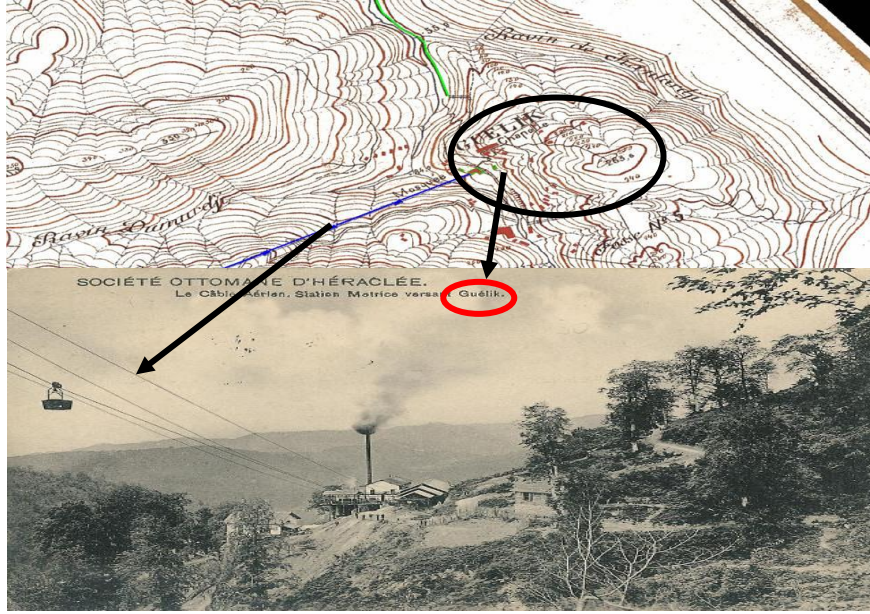

Şekil 3.28 1900'lü yıllarda liman tesislerine ait görüntülerin harita ile ilişkisi [141]

Şekil 3.29 Zonguldak limanında kömür yükleme yerinden biri [143]

1902 yılında yine şirket tarafından Gelik-Asma Havai Hattı'nın kurulmuş, 1905 yılında 2 numaralı lavuar, briket ve kok fabrikasının yapımına başlanmış, 1910 yılında buharlı lokomotif ve kömür vagonlarının tamiri amacıyla Merkez Atölyeleri kurulmuştur (Zaman [92]). Havai hattın kurulmasıyla kömür vadiler arasında ve bu vadilerden kıyıya bir demiryolu ve teleferik hattı sistemiyle taşınmaya başlanmıştır.

Şekil 3.30 Fransız şirketi tarafından inşa edilen teleferik hattı ve harita ile ilişkisi [141]

iii. Sosyal Donatılar:

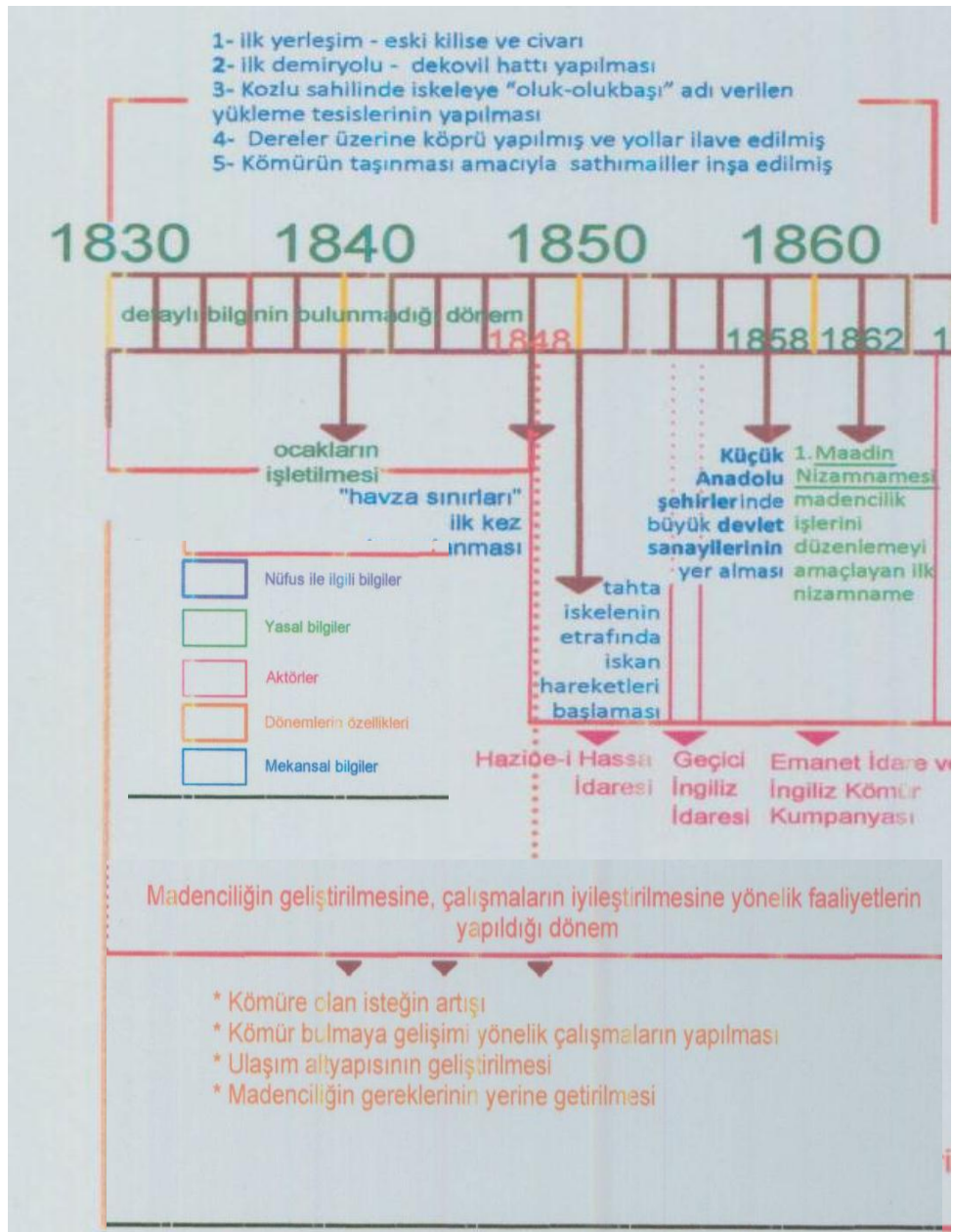
Mühendis, işçi, usta ve memurlar için konak, ev baraka inşa edilmiş, hastane, erkek ve kızlar için iki okul açılmıştır. 1910'lara gelindiğinde kömür üretim istihdam kapasitesi 10.000 kişiye yaklaşmış, Fener'de Fransızlar tarafından sosyal tesisler ve küçük bir kilise tamamlanmış, Soğuksu mevkiinde genelde üst düzey çalışanları ile küçük maden sahiplerinin yerleştiği mekanlar oluşturulmuştur (Özcan [99]).

Kömürün çıkartılmasına bağlı olarak başlayan göçle nüfusun artış gösterdiği kentte, ilk zamanlar sadece işçilerin bulunması sebebiyle eğitim tesislerine gerek duyulmamıştır. Daha sonraki dönemlerde işçiler ve ailelerin kentte yer seçmesi eğitim tesislerinin yapılmasına etken olmuştur. Bu nedenle başlatılan ilkokullarının yapım süreci ilk olarak, 1911-1912 tarihlerinde Mithatpaşa İlkokulu'nun yapılması ile başlamıştır. Ayrıca, Hamit Kalyoncu [104] eserinde, 1903 yılı Maarif Salnamesi'nde Zonguldak'ta Fransızların yeni açılmış iki okulunun, 1905 yılı Kastamonu Salnamesi'nde ise Zonguldak'ta 1 hükümet konağı, 2 kilise, 1 cami, 1 hastane, 1 pastane, 3 han, 120 dükkan, 5 otel, 4 atölye, 250 hane, 1 ilkokul, 30 öğrenci Rum (Ortodoks), 1 okul, 20 öğrenci; Fransız 1 okul (erkek), 25 öğrenci bulunduğu hakkında bilgi vermektedir.

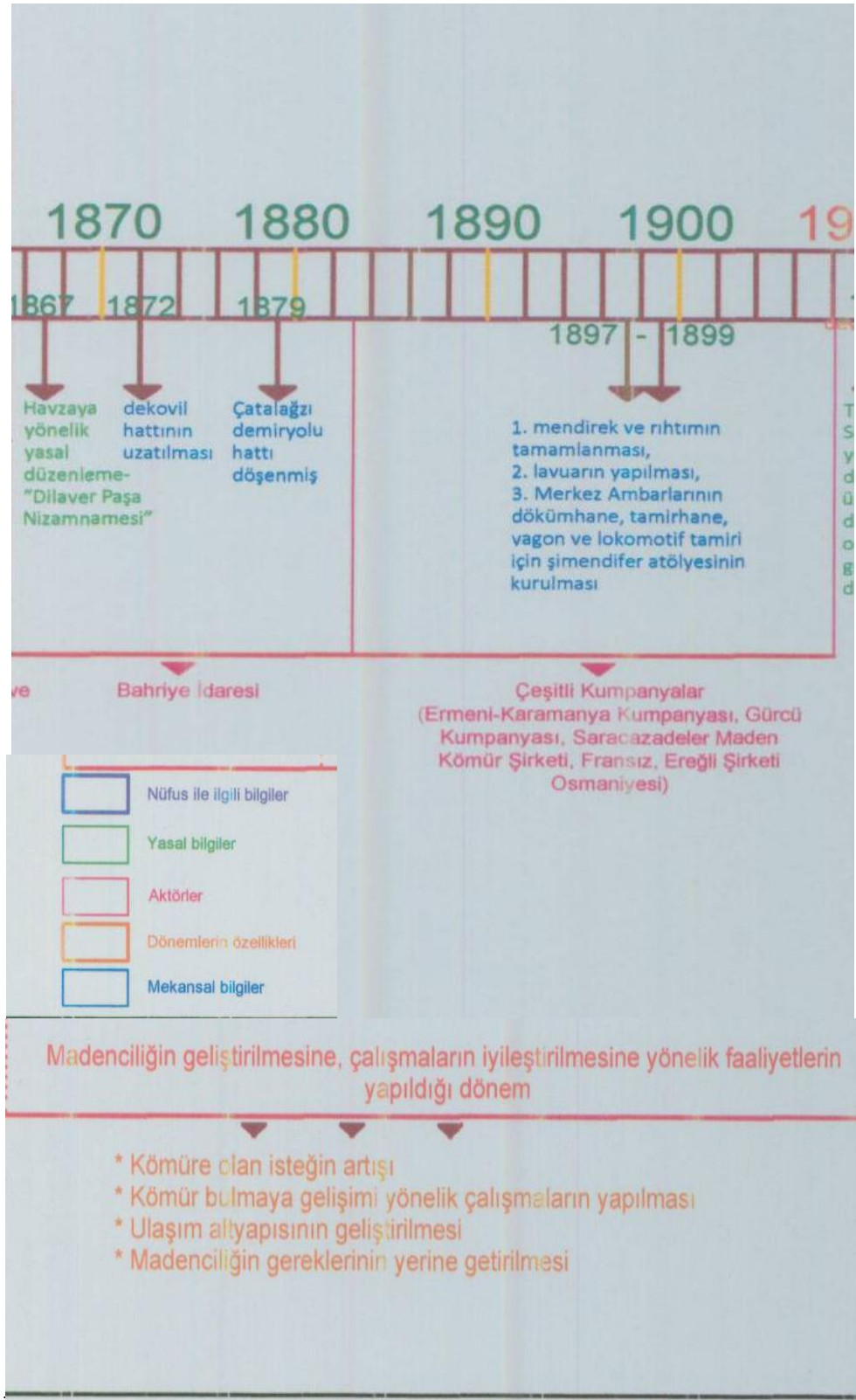
iv. Kentin Gelişimi:

1800'lü yılların ortalarından itibaren kömürün çıkartıldığı kömür havzasında gözle görülür mekansal değişimler meydana gelmiştir. Uçsuz bucaksız yeşilliklere sahip olan yamaçlar kömür madeninin bulunmasıyla yıpratılmaya başlanmıştır. “Odun mükellefiyeti sebebiyle İstanbul'un ihtiyaç duyduğu tahta ve odunu sağlamak için taşımacılığın yapıldığı ve Tersane-i Amire için gemi keresteleri, tomruk ve direk sağlandığı Zonguldak, bu amaç için yapılmış “tahta iskelenin (Üzülmaz Deresi ile Kokaksu Deresi'nin bir araya geldiği yer, Kalyoncu [104])” etrafında gelişmeye başlamış” (Özcan [99]) bir zamanların bataklıklarının bulunduğu alanlar kurutulmuş ve limanla bütünleşmiş bir kent haline dönüşmüştür.

19.yy.da Zonguldak'ta taşkömürü yataklarının bulunması ve üretime geçilmesi ile birlikte Zonguldak önem kazanmıştır. 1890'lara kadar havzada eski yerleşim yeri olan Ereğli merkez olarak kullanılırken, Zonguldak ve Kozlu'da kömür madenlerinin işletilmeye başlanması ile Zonguldak tarafına işletme ruhsatları verilmesi sebebiyle havzadaki şirketler merkezlerini Zonguldak'a taşımışlar, Zonguldak kentleşme başlamış ve 1899'da kaza merkezi yapılmış, Zonguldak'ın Belediyesi 1899'da kurulmuştur. Yaşanan bu değişim sonucunda Zonguldak'ta imar işleri hareketlenmiş, Fransız etkisiyle yapılaşmalar başlamıştır. Fransız evleri diye bilinen mahalle oluşmaya başlamış, kent Batı kültürü ile tanışmıştır (Özcan [99]).

Şekil 3.31 Zonguldak yerleşmesine ait dönemsel bilgiler (1830-1860)

Şekil 3.32 Zonguldak yerleşmesine ait dönemsel bilgiler (1860-1923)

3.6.2 Zonguldak'ta Cumhuriyet Sonrası Mekan Organizasyonu (1923-2011)

1800'lerde başlayan havzaya yönelim ve ocakların işletilmesi cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. 1923 yılı itibariyle ülkenin kalkınması için sanayiye yönelme çabalarının gündeme gelmesi sonucu ağır sanayi kurmak için çalışmalara başlanmıştır. Ancak özel kesimin yeterli sermaye ve bilgiye sahip olmaması sebebiyle devlet eliyle sanayileşmeye gidilme kararı alınmıştır. Devletçilik kapsamında; un, şeker ve pamuğun üç beyazı, kömür, demir ve akaryakıtın üç siyahı temsil ettiği “Üç Beyaz ve Üç Siyah” projesine öncelik verilmesi planlanmıştır. Bu durum da göstermektedir ki cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kömür çıkartılmasına önem verilmiştir.

Kent özelinde mekan organizasyonuna ait bilgiler 1923-1980 ve 1980 sonrası olmak üzere iki bölümde ele alınmıştır.

3.6.2.1 1923-1980 Döneminde Zonguldak'ta Mekan Organizasyonu

1923 yılı itibariyle başlayan dönem “Devletçilik Dönemi” olarak adlandırılmaktadır (Boratav [144]). Bu dönemde 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde, madencilikle ilgili önlemler alınmış, kömürle ilgili “kömür temini için gerekli direklerin temin edilmesi, Kozlu-Kilimli'nin de Zonguldak gibi gece gündüz işletilmesi, yurtdışından gelen kömürlerden rekabet amacıyla yüksek gümrük vergisi alınması, milli bir banka temin olununcaya kadar uygun bir bankanın madencilere yardımcı olması, bütün devlet kuruluşlarında havza kömürünün kullanılıp tüketilmesi şeklinde öneriler getirilmiştir (Engin [145]).

1923-1929 dönemi açık ekonomi koşullarında “yeniden inşa” olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem tarımsal üretimin hızla arttığı bir dönemdir. Sanayi gelişme hızı da azımsanmayacak kadar fazladır (%10.2). Fakat 1920'li yıllarda sanayi milli gelirde rol oynayacak kadar büyük boyutta değildir (Boratav [144]).

İş Bankası'nın havzaya girmesiyle üretimde artış meydana gelmiş ve kömür ihraç edilir bir ürün haline getirilmiş, Zonguldak kömürü havagazı, kok, Türk antrasiti, çimento, cam ve şeker fabrikalarında, benzol ve kimyevi maddelerin üretiminde, deniz ve demiryolu taşıtlarında, büyük santral kazanlarında kullanılmış” olduğu “Kömür Havzasında Türkiye İş Bankası (1926-1937) [146]” isimli eserde bahsedilmektedir.

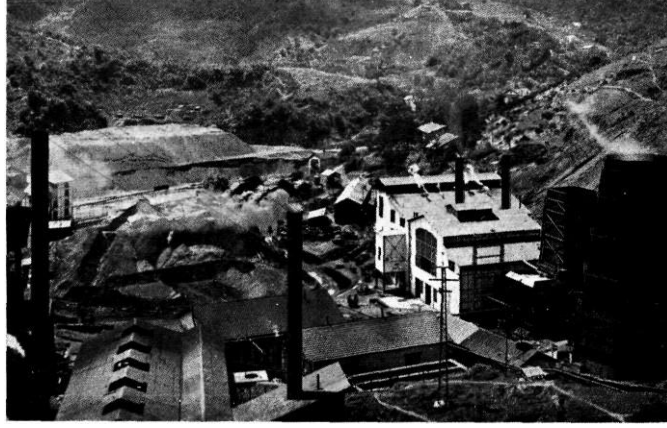
Devletçilik döneminin ardından “Liberal Dönem” kendini göstermiştir. 1950-60 dönemi, serbestleşmenin başladığı, tarım, madencilik vb. sektörler öncelik verildiği Türkiye’nin ABD’nin nüfuz alanı içerisine girdiği dönemdir (Boratav [144]). Bu döneme ait olan belgelerden birisi Dünya Bankası tarafından hazırlanan Barker Raporu’dur. Rapor, 1953 yılından sonra yatırım programının sonuçları belli oluncaya kadar havzada hiçbir girişimin bulunulmamasını, yabancı sermayenin teşvikini, rezervlerin özel sektöre açılmasını desteklemiştir (Karadoğan [147]). Dışa yönelimin başladığı bu dönemde kömür üretimi durdurulmuştur.

Bu dönemde, 1960 yılında Ereğli’de demir-çelik fabrikasının kurulması kararı alınmasıyla sanayileşme adına kentte bir adım daha atılmıştır.

1960’dan sonra, ekonomik gelişmeye “beş yıllık kalkınma planları (BYKP)” ile yön verilen “Planlı Dönem” başlamıştır. BYKP’lerin uygulanmasına 1960 tarihinde DPT’nin kurulmasıyla başlanmıştır. 1960’lar sonrasında hazırlanan ilk kalkınma planı olan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1968) milli servetin korunması ve modernizasyona yönelinmeyi önermiştir. Ama, taşkömürü havzasının jeolojik durumu kısa zamanda üretim artışına fırsat vermemesi, yurtiçi talebinin karşılanabilmesi için başka enerji kaynaklarına yönelinmesini zorunlu kılmış ve planda kömür madenciliği için öngörülen üretim hedeflerine ulaşamamıştır (DPT [148]). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda başlayan başka enerji kaynaklarına yönelinme fikri İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)’nda (DPT [149]) da devam etmiştir. Kömür payının petrol ve doğal gaz karşısında hızla azalması nedeniyle, Türkiye’de de bu yönde bir eğilim başlamış, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)’nda (DPT [150]) ise maden kaynaklarının işletilmesi, yerli enerji kaynaklarından öncelikle yararlanılması, maden aramalarına ağırlık verilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Ama bu dönem ve sonraki planlarda madencilikle ilgili alınan kararlar sonuca ulaşamamıştır.

i. Arazi Kullanım:

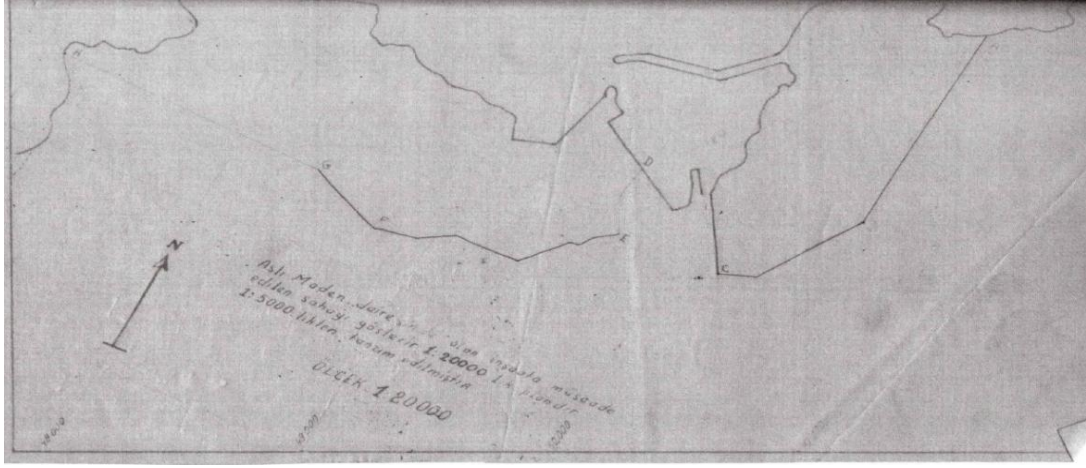
1924 yılında havzanın ilk termik santrali Kozlu’da, 1928 yılında ise İncirharmanı Ocakları’nda termik santral açılarak maden ocaklarına enerji sağlanmıştır (Zaman [92]).

Şekil 3.33 Kozlu'daki Kömür-İş [143]

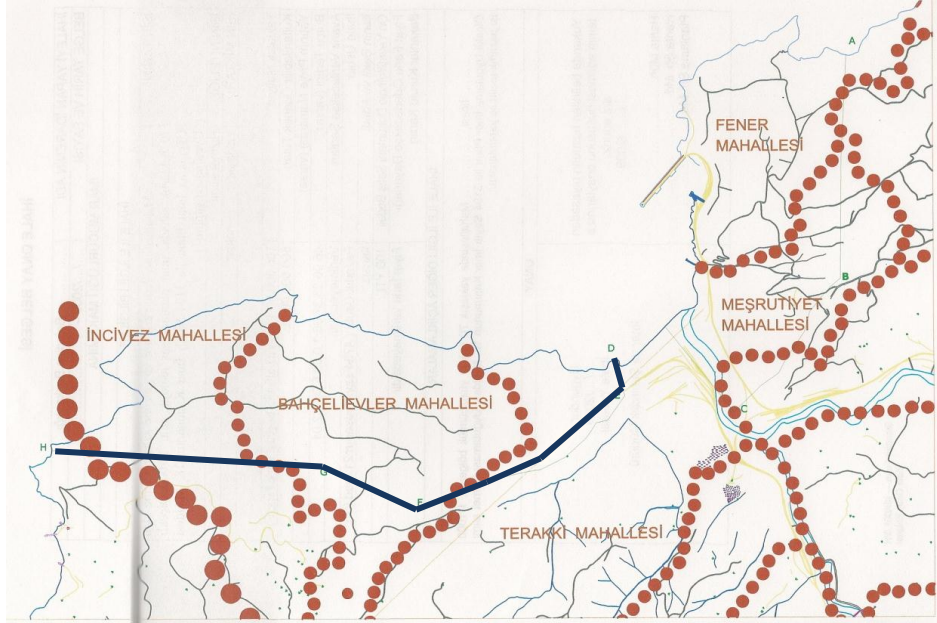
1930'lu yılların başlarında kabul edilen devletçilik ilkesinin, özellikle 1933 yılında benimsenen Sümerbank modelinin ardından 1934'te uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Programı ile somutlaştığı bilinmektedir. Programda, İş Bankası'na, bağlı şirket olan Maden Kömürü İşleri T.A.Ş.'nin imtiyaz sahasında sömük ve briket fabrikalarının kurulması ve işletilmesi görevi verilmiştir. 1929'da Maadin Nizamnamesi'nde yapılan bir değişiklikle devlet mülkiyetindeki maden işletmelerini çoğaltma çabası İş Bankası'nın Zonguldak kömür havzasındaki etki alanının genişlemesine yol açmış, devletçi politika anlayışı doğrultusunda ise havzadaki İş Bankası hakimiyeti pekişmiştir (Sönmez [151]).

Bu dönemde havzada kaçak yapılaşmalar artmıştır. Buna istinaden imar uygulamalarında kolaylık sağlanması amacı ile 6.2.933 tarihinde Zonguldak Belediye Riyaset Makamı tarafından Ereğli Havza-i Fahmiye ve Umum Müdürlüğü'ne "belediyede maden imalat sahalarını gösterir haritanın olmadığı, hangi yerlere yapılacak inşaatın men edileceğine dair tasdikli bir haritanın taraflarına iletilmesi istediklerine" dair yazı yazılmış olup (EK-B), bu yazıya istinaden Müdürlük tarafından Belediye Riyaseti'ne 6.5.933 tarih ve 1745/1045 sayılı yazısı ile cevap verilmiştir (EK-B). Heyet tarafından, Kapuz mevkiinden (A), patika yolun (B) devamındaki Acılık Köprüsü'ne (C), derenin kıyısından (D), dereye takiben (E) devam eden patika yolun devamından, İncivez burnuna (H) kadar olan alan inşaatına müsaade edilecek alan olarak belirlenerek (EK-D), Belediyeye gönderilmiştir.

Şekil 3.34 Zonguldak'ın yerleşilebilirlik haritası (TTK Belgesi)

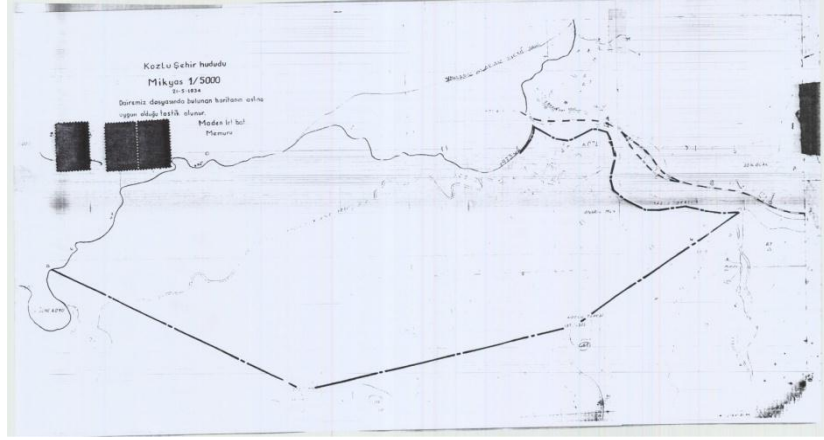
Müdürlük tarafından Zonguldak Merkez için yerleşilebilecek alanların haritasının gönderilmesinin ardından, belediye “Kozlu mintikasında inşaatın serbest bulunduğu kısmı gösteren haritayı” talep etmiştir. Havza-i Fahmiye Umum Müdürlüğü tarafından 24.5.934 tarih ve 1640/969 sayılı yazı (EK-E) ile de bu sefer de Kozlu'nun haritası Belediyeye gönderilmiştir.

Şekil 3.35 Zonguldak'ın yerleşilebilirlik haritasının günümüzdeki durumu

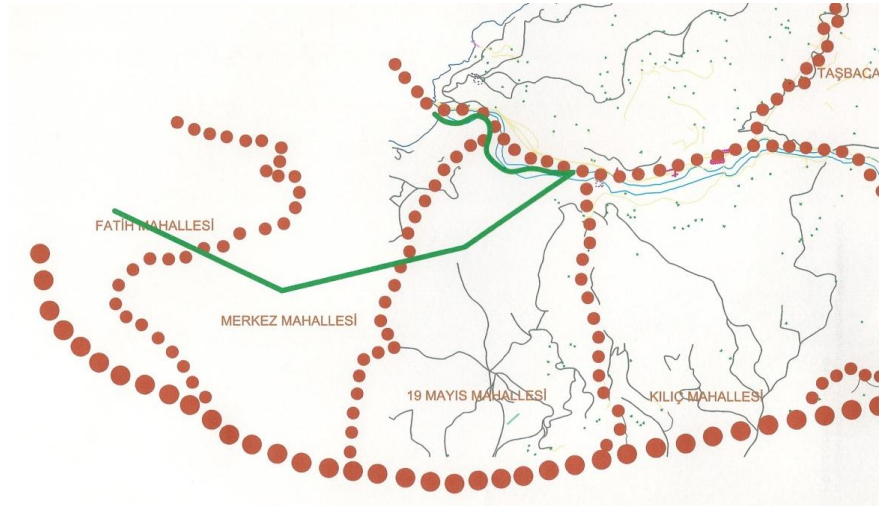
Zonguldak'ın yerleşilebilirlik haritasını günümüz durumu ile karşılaştırdığımız zaman arazi kullanımı olarak mevcuttaki konut alanlarına karşılık gelmekte olduğunu ve merkezi iş alanının batı ve doğusuna karşılık geldiği görülmektedir. Haritadan görüleceği üzere yerleşilebilir alan olarak belirlenmiş olan alanlar MİA'nın batısında İncivez, Bahçelievler

Mahallelerine, MİA'nın doğusunda ise Meşrutiyet ve Fener Mahallerinin olduğu alanlara tekabül etmektedir.

Şekil 3.36 Kozlu'nun yerleşilebilirlik haritası (TTK Belgesi)

İktisat Vekaleti Maadin Umum Müdürlüğü'nün Havza-i Fahmiye Başmüfettiş ve Müdürlüğü'ne yazdığı 28.12.938 tarih ve 54355 sayılı yazısında (EK-F) "yerleşilmek üzere ayrılan alanların şehrin geneline göre daha kalkerli ve kömür damarlarından arı (uzak, arınmış) bulunan" sahalar olduğu belirtilmiştir.

Şekil 3.37 Kozlu'nun yerleşilebilirlik haritasının günümüzdeki durumu

Kozlu'nun yerleşilebilirlik haritasını günümüz durumu ile karşılaştırdığımız zaman arazi kullanımı olarak mevcuttaki MİA ve konut alanlarına karşılık gelmekte olduğunu ve merkezi iş alanının batısına karşılık geldiği görülmektedir. Harita üzerinde de görüldüğü üzere yerleşilebilir alan olarak belirlenmiş olan alanlar Fatih, Merkez ve 19 Mayıs Mahallelerinin olduğu alana denk gelmektedir.

Bu dönem içerisinde Zonguldak'ta sanayileşme adına 1934 yılında Türk Antrasit Fabrikası'nın açıldığı görülmektedir. Fabrikanın kimyevi üretiminde uçak benzolü, motor benzolü, ağır benzol, kreozot, krezilol, antrasen yağı, zift, yol katranı üretilmiştir. Üretilen zift, Zonguldak yollarının ziftlenmesinde kullanılmış, 1937'de briket fabrikası çalışmaya başlamıştır (Anonim [146]).

1930-1939 yılları korumacılık ve devletçiliğin ön plana çıktığı, imalat ve madencilik sanayine yönelinen bir dönem olmuştur. Devletin faaliyet ve yatırımları 1934 yılında "Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı" içinde ortaya koyulmuş (Tezel [152]), 1936 yılında da madenlerin "İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı" dahilinde modernizasyonuna yönelinmiştir. Birinci Plan'da kömür havzasının işletilmesi, maden kaynaklarını araştırarak kurumların kurulması çalışmalarına yönelinmiş, "1936 tarihinde Cumhuriyet Hükümeti ile Fransız sermayeli Ereğli Şirketi arasında satın alma sözleşmesi imzalanmış, İhsaniye İtalyan ocaklarının ve Kömürü'sün (İş Bankası ve Fransız hisselerinin) satın alınıp, Etibank'a devir hazırlıkları yürütülürken; Etibank Yönetim Kurulu kararları ile Ereğli Kömür İşletmesi T.A.Ş. (EKİTAŞ) kurulmuş, 1937'de, Kozlu Kömür İşletmesi de, EKİTAŞ'ın bir kuruluşu olarak (Zaman [153])" teşkilatlanmıştır. Planda kimya ve demir sanayilerine yönelinmiş, kömüre yakınlık ve nakliyatın en az masrafla temin edilmesi gerekliliği yüzünden, yer seçiminde Zonguldak belirlenmiş (Tekeli ve İlkin [154]), günün savaş şartları yüzünden sahillerden uzaklaşma gerekçesiyle Karabük içinde Kardemir'in bulunduğu saha seçilmiştir. İkinci planda Çatalağzı'nda elektrik santrali ve lavuar yapımı düşüncesi ortaya atılmış, madenlerdeki üretimi arttırma, kömürün ihraç edilmesi, kömür ocaklarının modernleştirilmesi amaçlanmıştır (Karadoğan [147]).

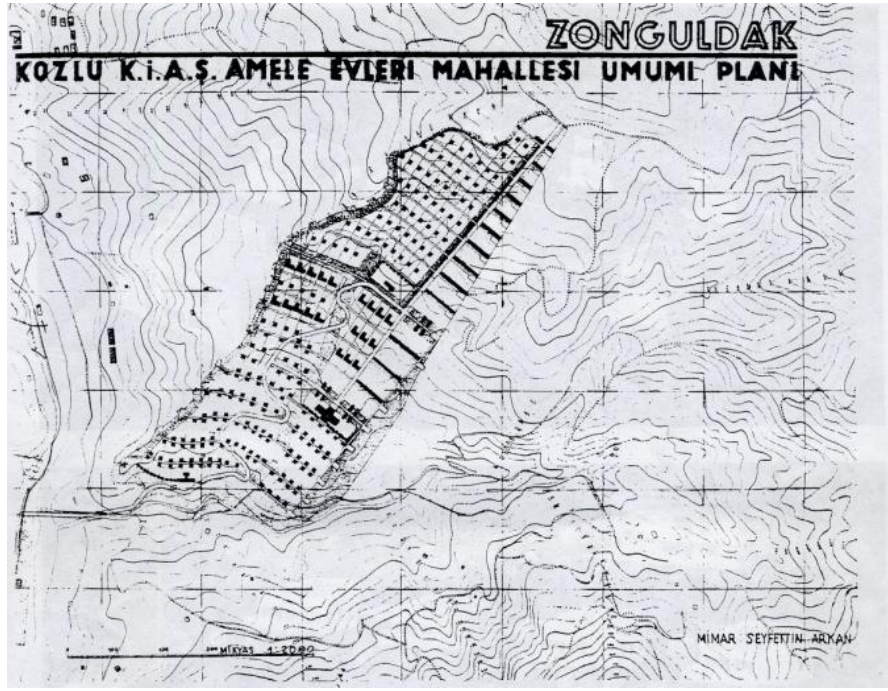
1938 Planı'nda, taş kömürü üretiminin arttırılmasına yönelik projeler hazırlanması kararı alınmasına karşın, havzaya yönelik alınmış bu kararlar gerçekleştirilememiştir. 1940 yılında, madenlere yönelik olarak "Füzyon Kanunu" çıkartılmış, kanun ile Ereğli havzasındaki ocaklar tazminat ödenerek devletleştirilmiştir. 1947 yılında Vaner Planı olarak da adlandırılan, Ereğli limanının yapılması, havzadaki üretimin arttırılmasına yönelik Türkiye Kalkınma Planı hazırlanmış, ancak uygulamasına geçilememiştir (Tezel [152]).

Bu dönem yeniden ayağa kalkmak için uğraşan devletin attığı adımların ilk etabını oluşturmaktadır. Her alanda olduğu gibi madencilik (taş kömürü) ile ilgili kararlar alınmış ve hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bazı uygulamalar hayata geçmese de bu dönem madenciliğin gelişimine öncülük eden ilk adımlar olduğu, Zonguldak ve bölgesinin ekonomik, mekansal ve sosyal yapısının oluşmasına ve gelişmesine yardımcı olduğu için önemlidir.

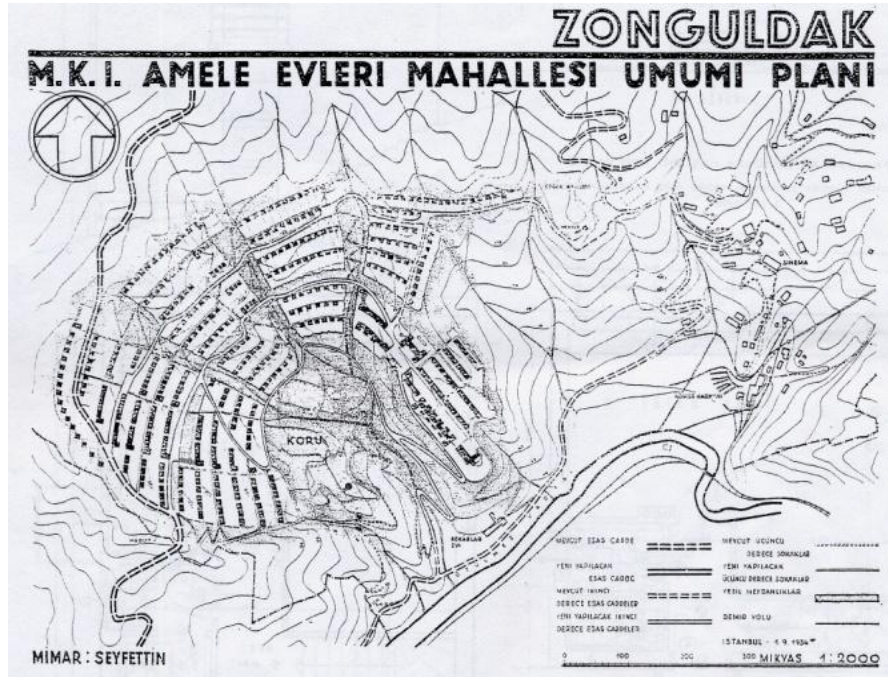
Kozlu'nun yapılaşmasında önemli bir yeri olan Mimar Seyfi Arkan, Almanya'da çalışırken işçi evleri konusuyla ilgilenmiş, Türkiye'ye dönünce de Zonguldak, Üzülmüş yerleşkesi ile Kozlu'da Merkez Bürosu, İhsaniye Yatakhane ve Kılıç Mahallesi projelerinde yer almıştır (Yürekli ve Yürekli [155]). Mimar Seyfi Arkan tarafından Kozlu'da Kılıç ve İhsaniye Mahalleleri'ne yönelik başlatılan çalışma, cumhuriyet yapılarıyla şehir planlamasına örnek teşkil etmektedir.

Arkan (1935) [156] yılında Arkitekt Dergisi'nde "amele evleri"nin yapımına ilişkin tasarımını şu şekilde anlatmaktadır:

"Türk halkına, mühendisine ve amelesine uygunsuz olarak yapılmış olan bir takım barakalar arasında bilgi ve teknik esaslarına uygun eserler inşa edilmeye başlanmıştır. Halk evinden başlayan ilk Türk mimarlık hareketi şehir içinde ve civarında yeni ve modern Türk Mahalleleri ortaya çıkarmıştır. Bu arada sömük fabrikası civarında büyük bir amele ve mühendisler mahallesi de yeşil ağaçlar içinde ve etütlü bir plan dahilinde doğmaya başlamıştır. Fabrikada çalışacak olan bekar işçi evleri, bu evlere ait duş, çamaşırhane, aş evi ve yemekhaneler, bir okul, ustabaşı ve evli işçi evlerinin birkaç tipi yükselmeye başlamıştır. Arazi çok eğimli olduğundan yerin durumuna uygun iki ana yol bu mahalleyi şehre bağlamıştır. Evler ikinci derece patika yollarla ana yola bağlanmıştır.

Şekil 3.38 Kozlu Amele Evleri Mahallesi Umumi Planı [156]

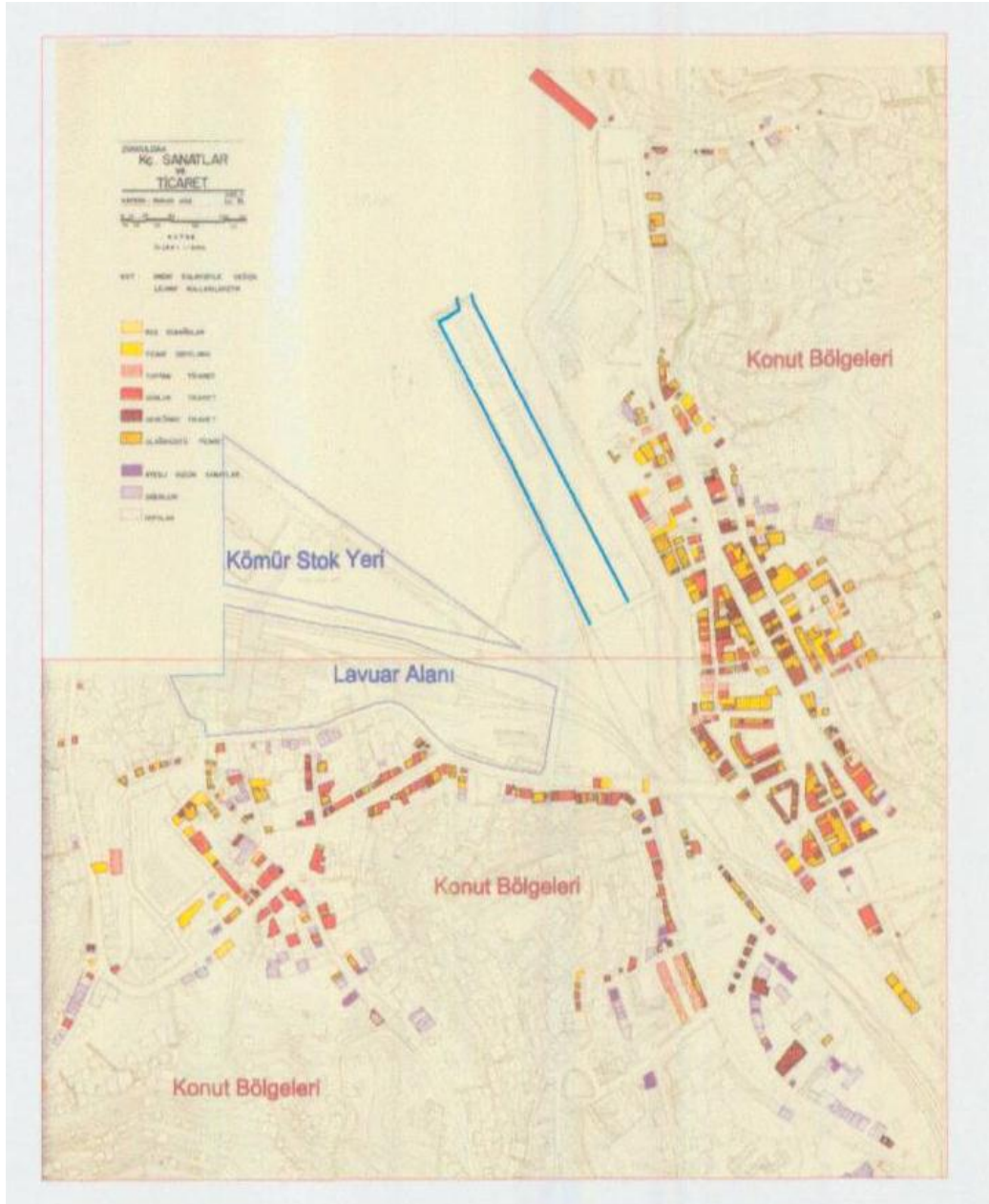

Şekil 3.39 Kozlu Amele Evleri Mahallesi Umumi Planı [156]

Arkan (1936) [157] yılında planlama yaparken, gelenek, iklim, yerli malzeme, eğimli arazi sebebiyle ihtiyaca ve şekline göre mantıksal sınırlar çizilmesi gerektiğini düşünmüştür.

1899 yılında kurulan Zonguldak Belediyesi ilk imar planını 1953 yılında hazırlamıştır. Zonguldak'a ait ilk imar yönetmeliğinin hazırlanması da bu tarihlere rastlamakta ve bu yönetmelikte maden çıkarımından kaynaklanan tasman etkisindeki alanlarda nasıl inşaat yapılacağı ve ne tür önlemler alınacağına dair tanımlar ve hükümler yer aldığından bu planlama çalışması kent için önemli bir yer tutmaktadır [158].

Plan yapımının ardından kaçak yapılaşma ile ilgili sorunlar aşılamamış, bu duruma çözüm bulabilmek için kentin yerel yöneticileri, EKİ Tesislerinin emniyet sahalarında bulunan gecekonduların kaldırılması konusunda 10.09.1956 tarihinde Zonguldak Vilayet Makamında bir araya gelerek toplantı düzenlemiş ve protokol hazırlamışlardır. Protokolde "ocak ağızları ve tesisleri civarındaki gecekonduların kaldırılması, 250 kadar gecekonduda yaşayanların, Hazine arazisinin hangi bölgesinde serbest bir şekilde yaşayacağına dair EKİ'nin bir harita hazırlayarak Vilayete sunmasını, iskana elverişli sahaların belediyelere devri ve temlik ile belediyelerce plana alınan parsellerin ilgililere tevzi ve tapulanmasının Defterdarlık ve Belediyece tekamül ettirileceği, gecekonduların mevkiini gösterir harita ile binaların durumlarını ve sahiplerini gösteren listenin Vilayet Makamı'na takdim edilmesini, belediye sınırları içinde belediye, dışında kaymakamlık, müdürlükler ve kumandanlıkça haritaların ve dosyalarının hazırlanıp Vilayet Makamına sunulacağı, gecekonduların değerini belirlemek için Nafia Müdürlüğü, ilgili Belediye ve EKİ'den birer kişinin kuracağı 3 kişilik heyetin oluşturulacağı, takdir komisyonunun kararının kati olacağı, yeniden ev yapmak isteyenlerin belediyelere müracaat ederek işlemleri yürütmeleri gerektiği kararı alınmıştır. Fakat uygulamalar yerine getirilmemiştir.

Şekil 3.40 Zonguldak yerleşmesine ait MİA ve çevresine ait arazi kullanımı (1960)

1970’li yılların başında Zonguldak Belediyesi İller Bankası’na yeni bir imar planı yapılması istemiyle başvurmuştur. İller bankası, değerlendirmesini yalnızca Zonguldak için değil, artık bir bütün olarak yaşayan Kozlu, Kilimli ve Çatalağzı yerleşimlerini de ele alarak yapmıştır. Bu yüzden bu planlamanın yarışma yoluyla elde edilmesi hedeflenmiştir. 1971 yılında, “Metropolitan Zonguldak Belediyeler Birliği” adıyla planlama ve bu planı uygulama amaçlı bir birlik kurulmuş, planlamanın yapılacağı alana da, bazı kriterler çerçevesinde “Zonguldak Metropolitan Alanı” kısaca “ZMA” denmesi uygun görülmüştür. Metropolitan alan planlama örgütünün hazırlamış olduğu planlar

1976 yılında Belediyeler Birliği Meclisince ve ayrı ayrı her belediyenin meclisince kabul edilerek, İmar ve İskan Bakanlığı'nca onaylanıp yürürlüğe girmiştir [158].

ii. Teknik Altyapı:

1937 yılında Devlet Basımevi tarafından basılan "Kömür Havzasında Türkiye İş Bankası (1926-1937)" isimli eserde, İş Bankası'nın havzaya girmesiyle yaşanan değişimler ve bankanın yaptığı icraatlar hakkında bilgi verilmiştir [146]:

"İş Bankası, 1926 yılında Zonguldak'ta bir milyon sermaye ile Maden Kömür İşleri Türk Anonim Şirketi'ni, 1929 tarihinde üç milyon lira sermaye ile Kozlu Kömür İşleri Türk Anonim Şirketi'ni kurmuştur. Bankanın faaliyetleri teknik ve sosyal ilerilik olmak üzere iki prensipte toplanmıştır.

Teknik açıdan havzaya yenilik getiren Banka, ocakları makineleştirmeye başlamıştır. Kömür İşleri Türk Anonim Şirketi (Kömür-İş), 1929 yılında kurulduğu tarihten itibaren kömür üretimine başlamıştır. Lavuarlarda modernleşmeye gidilmiş, İhsaniye kömürlerinin lavuara nakliyesi için havai hat tesisi yapılmıştır. Havzaya ilk olarak sondaj aletleri getirilmiş, havzada arama yapılmıştır.

1935 yılında kentte Kok Fabrikasının temeli atılmış, 1936'da üretime başlanmış, 1937'de kentin başkentle bağlanmasını sağlamak ve ulaşımı güçlendirmek için demiryolu bağlantısı Ankara'ya kadar uzatılmıştır (Zaman [92]).

1945 yılında Zonguldak-Kozlu tren hattının kurulmasıyla Kozlu yerleşiminde nüfus artışı yaşanmıştır (Ortahisar [140]).

Bu dönem içerisinde kentte, 1947 yılında Ateş Tuğla Fabrikası Filyos'ta, 1948 yılında Çatalağzı Termik Santrali (ÇATES) Çatalağzı'nda kurulmuştur. ÇATES kentin de elektrik ihtiyacını karşılayan bir kuruluş haline gelmiştir. 1962 yılında Kardemir Kok Fabrikası, 1964'de Erdemir Kok Fabrikası kurulmuş, bu fabrikaların öneminin artmasıyla da önemini yitiren Üzülmöz Kok Fabrikası 1976'da kapatılmıştır. 1962 yılında Bartın Çimento Fabrikası, 1970'de ise Çaycuma Kağıt Fabrikası faaliyete geçmiştir (Zaman [92]).

Planlama açısından büyük öneme sahip olan Ereğli Demir Çelik Fabrikası'nın yapılması ve etkilerinin incelenmesi için İmar ve İskan Bakanlığı'nca çalışma başlatılmıştır. Fabrika

ile apartmanlaşma, rant, düzensiz yapılaşma da kendini göstermeye başlamış, fabrika ile birlikte haddehane, dökümhane gibi çalışma alanları da oluşmuştur. 1970’lerde Ereğli’de tersane yapımı da kente yeni bir boyut getirmiştir (Özcan [99]).

iii.Sosyal Donatılar:

Bu dönemde kentte, Zonguldak Hastanesi ve Ereğli Şirketi Hastanesi (şimdi TED’e verilen muhasebe binası) dönemin sağlık hizmetlerini sürdüren sağlık kuruluşlarıdır. Şimdiki Devlet Hastanesi’nin yapımına 1922 yılında başlanmış, 1923’de Amele Hastanesi açılmış, 1938’de Zonguldak Memleket (Millet) Hastanesi adını almıştır (Zaman [92]).

1924 yılında havzadaki maden mühendisi ihtiyacını karşılama amacıyla Türkiye’de ilk maden mühendisliği okulu olan “Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendisleri Mektebi” Zonguldak’ta açılmıştır. 1925-1927 yılları arasında yeni binalar ilave edilerek, Kimya Laboratuvarı kurulmuştur. Mektep 1929 ekonomik krizi yüzünden 1930-1931 mezunlarını verdikten sonra kapatılmış, bu nedenle ihtiyaç duyulan mühendis açığı kapatılamamıştır. Ayrıca 1927’de Üzülmüş İlkokulu açılmıştır (Zaman [92]).

İş Bankası’nın havzaya bir başka yararının da amelenin¹ refah seviyesini yükseltmek, yaşayış şartlarını iyileştirmek için çalışmalar yapmak olduğu görülmektedir. Banka işçilere, duş yerleri, sıhhi ve ucuz aş evleri, yatakhaneler, sinema, amele çocuklarına okul, çocuk bahçesi, orman parkı vb. yaptırmış ve bütün memur ve amele için sosyal yardım teşkilatı kurmuştur.

Görüldüğü üzere, 1923-1930 arasında geçen süreçte, mevcut yapının iyileştirilmesine yönelik olarak çalışmalar yapılmış, sağlık ve eğitim konuları ön plana alınmıştır.

1930-1939 yılları arasında kentte meydana gelen fiziksel değişimlere seneler itibariyle aşağıda yer verilmiştir:

1930’larda çarşısı, çarşının ortasında geçen demiryolu, adliye binası, hapishanesi bulunan kentte Soğuksu Camii ve Köprübaşı semtindeki Yeni Cami bulunduğu görülmektedir (Özcan [99]). 1932 yılında ise halkevi (şu anda Belediye Kültür Merkezi

¹ Amele: işçi

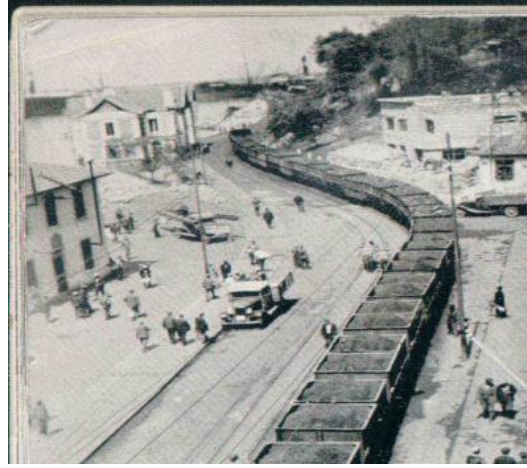
adıla hizmet vermektedir), 1935 yılında Gazi İlkokulu, 1937-38 yıllarında Merkez Ortaokulu (şu anda AKM'nin bulunduğu alan), 1938 yılında ilin tek lisesi olan Çelikel Lisesi (günümüzde de lise olarak devam etmektedir) açılmış, 1945 yılında Yüksek Maden Mühendisleri Cemiyeti (Ankara Köprüsü ve Yeni Cami ile Zonguldak Deresi arasında) kurulmuştur. 1932'de ilk kez poliklinik, 1933'de Kozlu, Kilimli, Kandilli, Merkez olmak üzere dört dispanser açılmış, 1936 yılında Amelebirliği Hastanesi faaliyete geçmiştir (Zaman, [92]). 1932 yılında Frengi Savaş teşkilatı kurulmuş, 1972 yılında adı Deri ve Tenasül Hastalıkları Muayene ve Tedavi Evi olarak değiştirilmiştir. 1936 yılında Sıtma Mücadele Derneği kurulmuş, 1945 yılında Sıtma Savaş Başkanlığı adını almıştır [159].

Özcan eserinde, TTK kaynaklarına göre, 1937 yılında İş Bankası tarafından 63 nolu ocakta 1200 kişilik, Kilimli mıntıkasında 300 kişilik, Kozlu Kömür-İş Şirketi de İhsaniye'de 100 yataklı 8 adet yatakhane, duş binaları ve kahvehaneler inşa ettirildiğinden, Üzülmaz'de memur ve ustalar için iki yatakhane, tabildot ile işçi ve memur çocukları için okul, sinema, ekonoma¹, Kılıç'ta 60 evlik bir mahalle ile ilkokul, sinema, ekonoma yaptırıldığından, hükümet konağının tamamlandığından, etrafının meydan, çocuk parkı, çay bahçeleri ile çevrelendiğinden, 1930 yılında Zonguldak Ticaret Odası'nın hizmete açıldığından, 1939'da stadyum inşasının bittiğinden ve tenis kortlarının yapıldığından bahsetmiştir.

Şekil 3.41 Zonguldak kömür yükleme iskelesi, 1930'lu yıllar

¹ Ekonoma: işçilere veya bunların ailelerine yiyecek, içecek, giyecek ve yakacak gibi zaruri ihtiyaç maddeleri satmayı amaçlayan satış yeri

Şekil 3.42 Şarjmana (kömür yükleme alanı) giden vagonlar (1930)

Adını yeraltında yatan kömürün tabakalaşmış şeklinden almış olan Kılıç Mahallesi'nde mühendisler ve işçiler için yapılmış konutlar, tenis kortları, ekonomalar, sinema ve ilkokul planlanmış, çevre yolu, kaldırımı, aydınlatması ve yeşil alanlar düzenlenmiştir. İhsaniye'de inşa edilen yatakhanelerin bahçeleri, açık amfisi ve sineması ile kültür ve eğlence gereksinimleri karşılanacak şekilde tasarlanmıştır. Üzülmüş'de bulunan yerleşimin tasarımında ise farklı konut tipleri, bekar ve işçi evleri, evlere ait duş, çamaşırhane, aşı ve yemekhaneler, okul ve sinemanın yer alması planlanmıştır (Yürekli ve Yürekli [155]).

Arkan (1936) [157], Kömür-İş işçi evlerinin urbanik projelerini Arkitekt Dergisi'nde şu şekilde anlatmıştır:

“Sosyetenin Kozlu'da kendi kömür ocaklarının işçileri için yurtlandırmaya elverişli olan Kılıç'ta kurmaya başladığı sitenin urbanik bakımdan projesini düzenleyerek, işçi, mühendis ve işyar¹ evleriyle köy ve işçi çocukları için ilkokul, tenis alanı ve ayrıca ergen işçi yatak evi ve idare kurağı² yapıları inşasına başlanmıştır. Kılıç yolu ile başlayan uramın anayolu yukarılara kadar devam ediyor. Direktör Evi bu yolun sonunda arazinin egemen tepesine

¹ İşyar: memur

² İdare kurağı: İdare binası

yerleştirilmiştir. Evler birer katlı gayet ekonomik olarak düşünülmüş, arazinin apik¹ olmasına göre manzaradan ve denizden faydalandırılmıştır.”

Şekil 3.43 Aydıntepe Mahallesi, ilkokulu ve işçi yurtları (1937)

Şekil 3.44 Kozlu işçi, Üzülmez mühendis, işyeri evleriyle köy ve işçi çocukları için ilkokul, tenis alanı ve ergen işçi yatak evi ve idare kurağı yapıları inşası (1940)

Zaman (2003) [153] eserinde, Kozlu Kömür İşleri Türk Anonim Şirketi, Genel Kurul tutanaklarında yer alan açıklamalara göre, projenin uygulanmasına 1935 yılında başlanmış olduğunu, mahalle yolları ile Kömür-İş Merkez Bürosu ve İhsaniye Amele Yatakhane'sinin 1936 yılında tamamlanmış olduğunu, bu projeye uygun olarak ilkokulun (Uzun Mehmet İlkokulu), Kılıç Sineması'nın, tenis kortu ve voleybol sahası tesislerinin 1938 yılında yapılmış olduğunu, toplam kullanım alanı olan Kılıç Müdür Evi ile mühendis evlerine (A grubu) 1938 yılında, 1937 yılında başlanan memur (8 adet B

¹ Apik: eğimli

grubu) ve amele evleri (5 adet C grubu) ile Bekar Amele yatakhanesinin yapımının ise 1939 yılında tamamlandığını belirtmiştir.

1940 yılında gerçekleştirilen devletleştirmenin ardından sonra mevcut üretim alanlarında modern işçi pavyonları ve dinlenme tesislerinin yapımı yatırımları başlamıştır. Yatakhaneler dışında yeme, içme, eğlence yerleri de yapılmaya başlamıştır. Duşlar ocak ağızlarının yakın yerlerinde yapılmış, iş elbiseleri düzenli olarak işçilere verilir hale gelmiştir (Zaman [153]). 1941 yılında Kozlu Belediyesi, Zonguldak Merkez ilçeye bağlı olarak kurulmuştur [160].

1927-1940 yılları arasında İş Bankası bir yandan madencilik faaliyetleri ile ilgili yatırımları sürdürürken, bir yandan da sosyal yapıların özellikle de okulların yapımını üstlenmiştir. Kozlu'da 1947-48 yıllarında Kılıç İlkokulu açılmış, Üzülmaz İlkokulu 1944 yılında ortaokula dönüştürülmüştür. 1939 yılında elektrik santrali, 1939'da kok fabrikası ve yüksek fırın sırasıyla açılarak, 1940 yılı sonunda kuruluşunu tamamlamış, 1941'de Karabük Demir-Çelik Fabrikaları üretime başlamıştır. 1941 yılında Maden Teknisyen Mektebi açılmış, 1950 yılında mektebin adı Zonguldak Maden Teknik Okulu olarak değiştirilmiştir (Zaman [92]).

1950 yılına kadar yapılmış olan lojmanlar, sosyal tesisler, ticari tesisler, okullar, hatta cezaevi ile Zonguldak inşa edilmeye başlanmış, hatta bu dönemde yolların açılması ve asfaltlanması da gerçekleştirilmiştir (Zaman [92]).

Zonguldak-Kozlu tren hattının kurulmasıyla Kozlu'da yerleşmeye başlayan nüfus, 1947'de yapılan İhsaniye İşçi Yurtları'na yerleşmiş, nüfusun ihtiyaçları İhsaniye Çarşısı kurularak karşılanmaya çalışılmıştır. 1952 yılında TTK İşçi Sitesi mahalle nüfusunu da arttırmıştır (Ortahisar [140]).

Bölgenin alt ve üst yapısının gelişmesinde Ereğli Kömür İşletmeleri (EKİ) rol oynamıştır. 1948'de uygulamaya başlayan "Amenajman Programı" ile yeraltı ve yerüstündeki tesislerin yenilenmesi ve faaliyetlerinin düzenlenmesi planlanırken, program "Marshall planı" yardımıyla uygulama şansı bulmuştur. Kılıç Mahallesi'ndeki 26 adet prefabrik ev Hamilton Firması adına çalışanların ihtiyacını karşılamak üzere 5 yıllığına planlanmış, 1959 yılında EKİ'de çalışan memur ve işçilerin giyim, gıda maddeleri ihtiyaçlarını kar amacı gütmeyen karşılayan 14 adet ekonoma yapılmıştır. 1990 yılına kadar da

ekonomalar hayatlarını sürdürmüştür. EKİ'ye ait sosyal yapılarının yapım çalışmaları, Fener, Kilimli, Karadon, Kandilli gibi bölgelerde de uygulanarak 1960'lara kadar sürdürülmüştür. İşçi Sigortaları'ndan alınan uzun vadeli kredi ile Yugoslav RAT firması tarafından, 1954-60 yılları arasında Kandilli, Kozlu-İhsaniye, Üzülmez-Rat ve Karadon'da toplam 1020 adet işçi konutu yapılmıştır. 1953'te Yayla, Gelik, Kilimli, 1958'de Karadon ilkokulu bu dönemde açılmış okullar arasındadır (Zaman [92]).

1950'lere kadar konut ihtiyacını karşılayan EKİ, bu dönemden sonra konut yapımını bırakmış bu durum da düzensiz yapılaşma ve gecekondu mahallelerinin oluşumuna neden olmuştur. 1950-60'lara kadar mülkiyet kavramının olmadığı kentte zamanla "zilyetle" mülklerin kullanılmasına başlanmıştır (Özcan [99]). Bu tip bir uygulamanın başlaması kentte bazı durumların görmezden gelinmesinin başlamasına neden olmuştur.

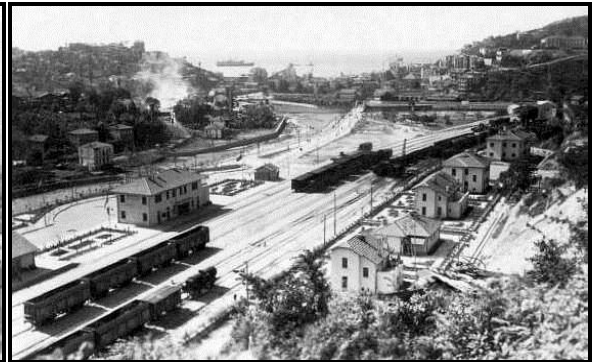
Şekil 3.45 Zonguldak Merkez, 1950'ler

Şekil 3.46 Endüstri Meslek Lisesi, 1940'lar

Şekil 3.47 Zonguldak Merkez

Şekil 3.48 Zonguldak demiryolları alanı

Planlı dönem içerisinde, 1958'de Armutçuk Ortaokulu, 1961'de Dilaver ile Kandilli ilkokulu ve 1962'de Üzülmez Ortaokulu açılmıştır (Zaman [92]).

Bu dönemde 1975 yılında Zonguldak Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi kurulmuş, 1983 yılında Akademi, Hacettepe Üniversitesi'ne bağlı olarak Zonguldak Mühendislik Fakültesi adını, 1992 yılında ise Zonguldak Karaelmas Üniversitesi adını almıştır (Zaman [92]). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi'nin ismi 11.04.2012 tarih 28261 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 6287 sayılı Kanunun 18. maddesi uyarınca "Bülent Ecevit Üniversitesi" olarak değiştirilmiştir [161].

Nüfus artışı ile büyümenin sonucu olarak da kentte apartmanlaşma yaygınlaşmıştır. Yayla Mahallesi'ne ek olarak Terakki, Meşrutiyet ve Bahçelievler Mahalleleri oluşmuştur (Özcan [99]).

iv.Kentin Gelişimi:

1924 yılında havzaya giren İş Bankası, havza içerisine tüm terk edilmiş ve keşfedilmemiş maden ocaklarının işletilmesi görevini üstlenmiş ve ilk olarak İhsaniye ocaklarını işletmeye başlamıştır (Özcan [99]).

Kent mekanında gelişimler sürerken havzanın gelişmesine yardımcı olmak amacıyla havzada bir banka kurulması kararı verilmiş ve İş Bankası'nın kurulmasıyla gelişim süreci hızlanarak devam etmiştir.

Madencilik etkinliklerine yönelik yerleşimin 1840'lı yıllarda başlamış olduğu, havzanın en eski maden bölgesi olan Kozlu'nun iç kesimlerinde, Kozlu ve Kılıç derelerinin sağ ve sol yamaçlarında İtalyanlar ve Fransızlar tarafından yapılmış olan sosyal tesislerle yerleşim şeklini almaya başlamıştır (Zaman [153]). Kozlu'nun esas gelişme yılları 1915-1930 yılları arası kabul edilmiştir. İhsaniye yerleşme alanı 1938 yılında kurulmaya başlanmıştır (Ortahisar [140]).

Arredamento Dergisi'nde Ferhan ve Hülya Yürekli (2002) [155], Seyfi Arkan'ın Kömür Havzası'nda gerçekleştirmek istediklerini "cumhuriyetin ilkelerinde olan hümanizma düşüncesinin maddeleştirilmesine katkısı olması" ve "bu maddeleştirmenin başkalarına aktarılması" açısından ele almıştır. Kozlu ve Üzülmüş'deki sosyal avangart¹ tutumu, başka planlarda da kullanılmış, Arkan'ın düşünceleri şehircilik açısından modern görüşü desteklemektedir.

¹ öncü

Zonguldak Valiliği'nin 24.3.961 tarih ve 485-155 sayılı EKİ Umum Müdürlüğü'ne yazdığı yazıda (EK-G) , işletmede çalışmak için kente gelen işçi-idareci vb.nin şehirde kısa bir zamanda, mevcut tezkereye rağmen gayri nizami yol açıldığı, bu usulsüz ve intizamsız yerleşmelerin önlenebilmesi için, belediyeye inşaatla müsait alanlarını gösteren haritanın Havza-i Fahmiye Fen heyetince belirlenerek gönderildiği, Belediyenin imar planını hazırlamış olduğu ve 1953 yılında Hafıa Vekaletince onaylanarak yürürlüğe girdiği ve şehrin gelişmesinin bu doğrultuda sürdüğü, son yıllarda planın yetersiz kaldığı için çalışmaların başlatıldığı belirtilmiştir. İmar planı dahilindeki arsalarla imar nizamnamesi uyarınca inşaat ruhsatı verildiği, imalat sahasının dışında kalan alanda tek katlı inşaatla müsaade edildiği, inşaatla müsait kısımların tamamen iskan edilmesi sebebiyle şehirde sıklık durumunun olduğu, bu durumun kaçak yapılaşmaya yol açacağı, 7367 sayılı Kanuna göre hazine arsalarının belediyeye devrinin gerçekleştirmediği için Kanundan yararlanmak isteyenlere yer gösterilemediği, Zonguldak için şehir olabilecek alanın gösterilemediği takdirde gecekonduların önüne geçilemeyeceği de ek olarak bildirilmiştir. Şehri kurtarmak için de imalattan etkilenmeyecek yeni alanların tetkik edilmesi, gecekondu sahiplerinin %80'inin EKİ mensubu olmaları sebebiyle, EKİ'nin lojman yapması gerektiği, 7367 sayılı kanun gereğince hazine arsalarının belediyeye devredilmesi gerektiği, mesken tiplerinin ve imar planının yenilenmesi tedbirlerine de yazıda vurgu yapılmıştır. Yine yazıda mevcut alanların tamamen dolduğu, kömürün bir kısmının terk edilerek şehrin batı ve kuzey doğusundaki maden Müdürlüğü'nce gösterilen iskan sahalarına ek olarak güney kısmında teklif edilmekte olduğu fakat konunun gündeme alınmadığı ve bu konunun oluşturulacak bir heyetle gündeme alınması gerektiği de yazıda belirtmiş ve çözüm için çalışmaların başlatılması istenmiştir.

Şekil 3.49 Sendika Mahallesi, 1960'lar.

1960 sonrasında bütüncül planlama anlayışı ile 1961 yılında Zonguldak Pilot Projesi çalışmaları başlatılmıştır (Özcan [99]).

1970-90 yılları arasında işçilerin aileleriyle birlikte kente göç etmesi, bu dönemde Kozlu'da Güney Mahallesi'nin Zonguldak kent merkezine göre daha ucuz olması sebebiyle yerleşim için tercih edilmeye başlanmasına neden olmuştur (Ortahisar [140]).

Bu dönem içerisinde kent mekanında yaşanan değişimlerle birlikte nüfusta da değişimlerin meydana geldiği Çizelge 3.11'de görülmektedir. 1927 yılından sonra kentin işçi akımına maruz kalması sebebiyle sürekli bir nüfus artışı içinde olduğu anlaşılmaktadır.

3.6.2.2 1923-1980 Döneminde Zonguldak'ta Mekan Organizasyonu

1980 yılı öncesi planlara bakıldığında, sanayileşme birinci amaç olarak belirlense de, özellikle iki, üç ve dördüncü planlarda sanayide yapısal değişim ve dönüşümün amaçlandığı görülmektedir. Dördüncü plan (DPT [162]) ise, 1970'lerin sonlarına doğru derinleşen iktisadi ve sosyo-politik krizin etkisiyle bir yıl gecikme ile yürürlüğe girmiş ve plana bağlanan dönemin son temsilcisidir. Planda dönemin dış dengesizlik ve döviz darboğazı koşullarının getirdiği bir yapılanmayla, sanayileşmeden sonra ikinci amaç olarak dış dengesizliklerin azaltılması hedeflenmiştir. Bu amaçla ihracatın arttırılması ön plana çıkarılmıştır (Soyak [163]).

Taş kömürü açısından incelendiğinde; yaşanan sorunlar Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) (DPT [164]), döneminden itibaren ağırlaşarak devam etmiş, rehabilitasyon ve modernizasyon projeleri öngörülmüş, fakat projelerden başarı sağlanamamış hatta üretim sahalarının bir kısmının terk edilmesi ve kiralanması gündeme gelmiştir. Yaşanan sorunların büyümesi, kömür ile gelişimini sürdüren kentin olumsuzluklar içerisinde kalmasına neden olmuştur.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1995-2000)'nda (DPT [166]), üretimde durgunluk tahminine karşılık, plan dönemi sonrasında, taşkömürü talebinde büyük boyutlu artışların gerçekleşmesi beklenilmiş, üretimin arttırılması hedefi koyulmuştur. Bu miktarda üretimin gerçekleştirilebilmesi; mevcut ocaklarda, personel ve kurum

yapısında iyileştirme yapılmasıyla mümkün olabileceği düşünülmüştür. Taşkömürü alanında, 7.Plan döneminde kapasite artırıcı yatırım öngörülmemiştir (DPT [87]).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), “Madencilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu” olarak hazırlanmıştır. Planda “kömür madenciliğinin, yeniden yapılandırma ihtiyacı içinde bulunduğu, TTK'nin elinde bulunan ve işletilmeyen sahalardaki kömürlerin değerlendirilebilmesi için reorganizasyona yönelinmesi, madenciliğin teşvik ve desteğe ihtiyacı olduğu ve sübvansiyon politikalarının uygulanması gerektiği üzerinde durulmuştur (DPT [87]). Kısaca plan, madenciliğin geliştirilmesi için gerekli önlemleri, yenilemeleri, projeleri ortaya koyan bir araştırma raporudur. Diğer raporlardan farkı yapılması gerekenleri ortaya çıkarmasıdır. Fakat diğer raporlarda olduğu gibi sonuç açısından taşkömürüne yönelik çalışmaların yerine getirilmediğini, sorunların devam etmesinden anlamaktayız.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) (DPT [166]), kamunun maden işletmeciliğindeki payının azalması, madencilik sektöründe çevre mevzuatına uyumun sağlanması, ürünlerinin yurt içinde işlenerek ihraç edilmesi hedef alınmış bir plandır ve sonuçları ilerleyen tarihlerde ortaya çıkacaktır. Fakat günümüz tarihine kadar henüz sektörün iyileştirildiği ve sorunların çözüldüğü görülmemektedir.

Planların genelinde -cumhuriyetin ilk yıllarında yapılmış olan çalışmalar hariç- madencilığe yönelik hedeflerin koyulduğunu, projelerin hazırlandığını; fakat hazırlanan raporların büyük kısmının hedeflerine ulaşamadığını ve sorunlara çözüm getirilemediğini, sonuç olarak da kentin gelişiminin olumsuz yönde etkilendiğini ve ilk yıllarda yaşanan büyümenin durduğunu görmekteyiz.

i.Arazi Kullanım:

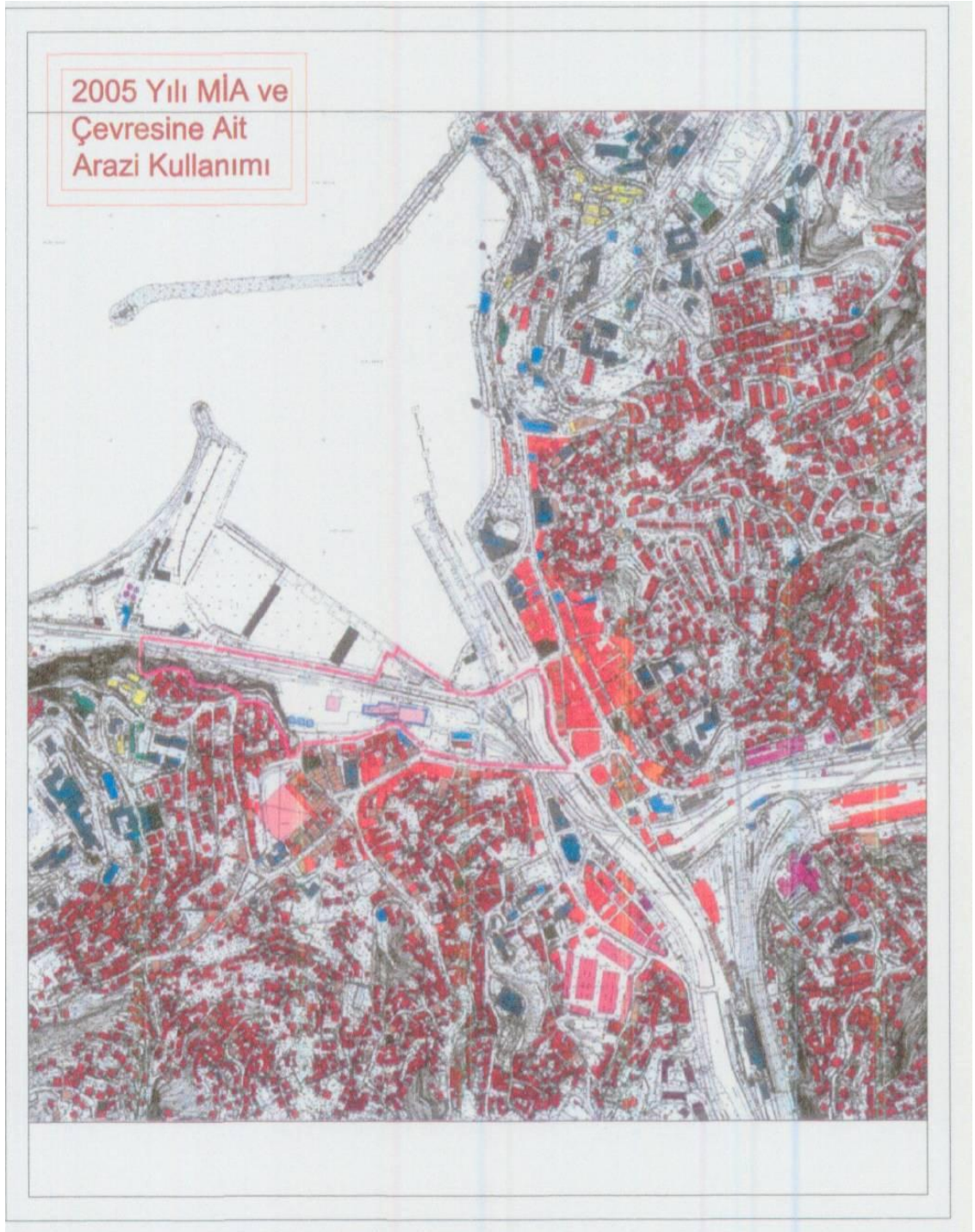
Zonguldak kent merkezinin onaylı planının yenilenmesi için başlatılan çalışmalar 2005 yılında başlanmıştır. Zonguldak Belediye Başkanlığı tarafından hazırlattırılmış olan nazım imar planına göre kent merkezinin mekansal kullanım değerlerine aşağıdaki çizelgede yer verilmiştir:

Çizelge 3.20 Zonguldak (Merkez) nazım imar planı mekansal kullanım değerleri [167]

Kullanımlar	Alan (m ²)	Oran (%)
Konut yerleşme alanları (brüt)		
Yüksek yoğunluk 475 kişi/ha	231.615	0,95
Orta yoğunluk 425 kişi/ha	1.010.631	4,13
Düşük yoğunluk 325 kişi/ha	150.258	0,61
Ara toplam	1.392.505	5,68
Ticaret +konut yerleşme alanları		
Yüksek yoğunluk 475 kişi/ha	134.953	0,55
Orta yoğunluk 425 kişi/ha	86.729	0,35
Ara toplam	221.683	0,90
Islah planlar dahilindeki konut yerleşme alanları		
Orta yoğunluk 425 kişi/ha	4.627.805	18,89
Düşük yoğunluk 325 kişi/ha	1.717.459	7,01
Ara toplam	7.959.453	32,49
Kentsel çalışma-turizm-ticaret alanları		
MİA-kentsel bölgesel iş mer.-ticaret alanları	205.292	0,84
2 ve 3 .derece iş merkezi-kentsel ticaret al.	107.474	0,44
Öpa-özel proje alanları	21.428	0,09
Akaryakıt-lpg ikmal ist	2.530	0,01
Sanayi alanı	6.256	0,03
KSS-küçük sanayi sitesi	51.601	0,21
İmalat-sanayi-depolama alanı	312.233	1,27
Kdkça-konut dışı kentsel çalışma alanı	22.022	0,09
Turizm tesis alanı	21.876	0,09
Günübirlik tesis alanı	22.892	0,09
Ara toplam	773.608	3,16
Kentsel sosyal altyapı alanları		
Resmi-idari tesis alanları	439.583	1,79
BHA-belediye hizmet alanı	184.488	0,75
Askeri alan	46.595	0,19
Kreş	21.376	0,09
İlköğretim tesis alanı	246.991	1,01
Ortaöğretim tesis alanı	203.951	0,83

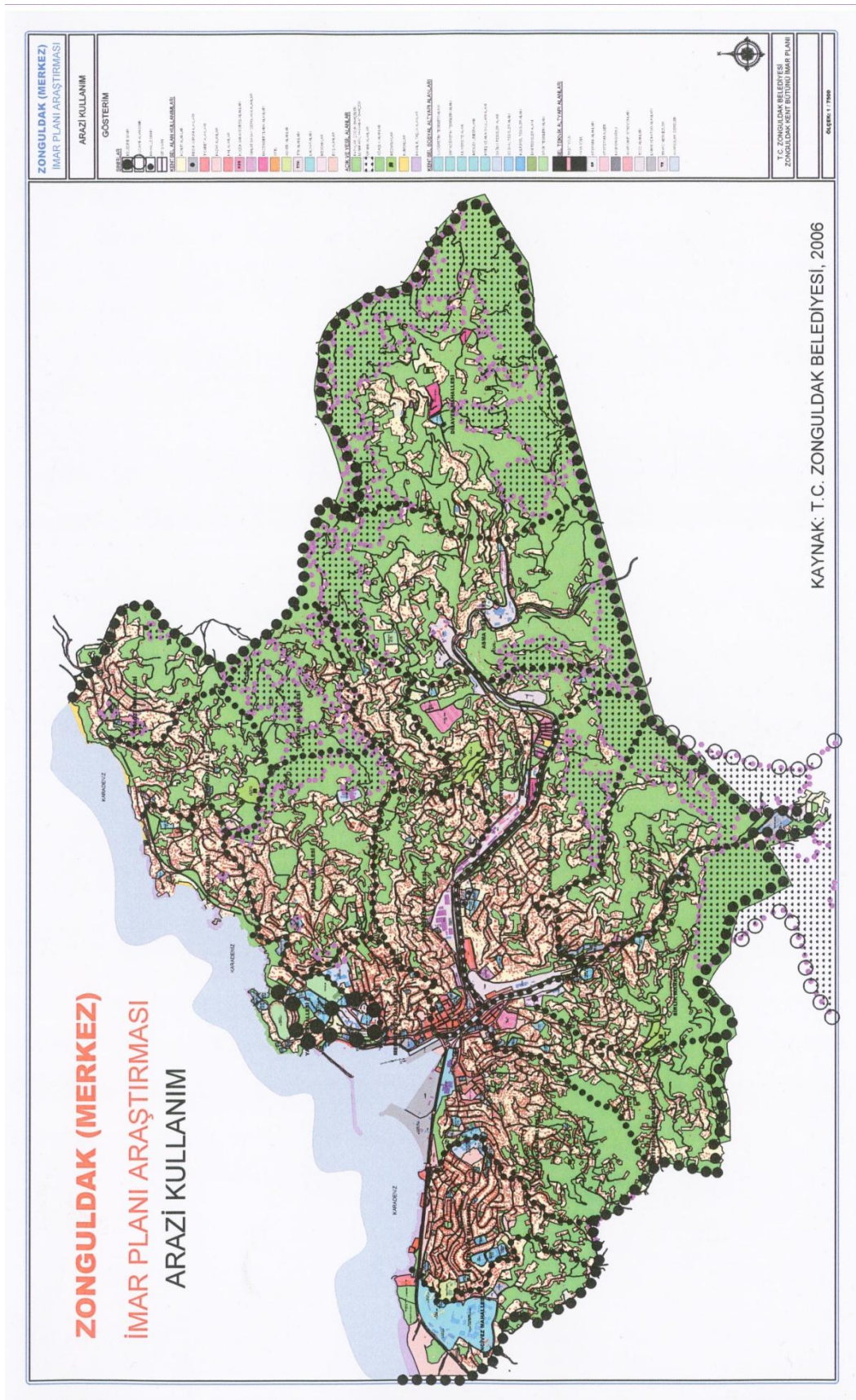
Çizelge 3.20 Zonguldak (Merkez) nazım imar planı mekansal kullanım değerleri [167]
(devamı)

Mesleki-teknik eğitim	64.058	0,26
Özel eğitim-öğretim alanı	10.681	0,04
Üniversite alanı	225.724	0,92
Kentsel ve bölgesel eğitim tesis alanı	185.808	0,76
Sosyal-kültürel tesis alanı	166.344	0,68
Kongre- gösteri merkezi alanı	13.977	0,06
Sağlık tesis alanı	199.293	0,81
İbadet alanı	78.648	0,32
Spor tesis alanı	166.242	0,68
Pazar alanları	52.487	0,21
Ara toplam	2.306.254	9,41
Açık ve yeşil alanlar		
Park, çocuk bahçesi, oyun alanları	1.033.351	4,22
Yeşil alan-rekreasyon	357.500	1,46
Ara toplam	1.390.851	5,68
Diğer yeşil alanlar		
Ağaçlandırılacak alanlar	3.973.395	16,22
Orman alanları	3.656.321	14,92
DKKA	30.349	0,12
Ara toplam	7.660.066	31,27
Kentsel teknik altyapı alanları		
Teknik altyapı-trafo alanları	33.888	0,14
Dere-kanallar	208.559	0,85
Terminal - garaj – duraklar	3.649	0,01
Meydan	8.926	0,04
TCDD alanları	70.362	0,29
Yol-otopark alanları	3.057.879	12,48
Ara toplam	3.383.266	13,81
Bugünkü arazi kullanımı devam ettirilecek alanlar	1.026.498	4,19
Toplam planlama alanları	24.500.000	100,00

Şekil 3.50 Zonguldak yerleşmesine ait MİA ve çevresine ait arazi kullanımı (2005)

Kent merkezine bakıldığında kent merkezinin sıkışmış vaziyette olduğu görülmektedir. 1960 yılı haritası ile karşılaştırıldığında kent merkezinin büyüme göstermesine rağmen yayılmasının kısıtlı olduğu ve MİA'nın etrafında konut alanlarının yoğunluk gösterdiği görülmektedir.

Şekil 3.51 Zonguldak (Merkez) arazi kullanımı [167]

Şekil 3.52 Zonguldak (Merkez) uydu görüntüsü (uydu görüntüsünden yararlanılarak elde edilmiştir)

Çizelge 3.21 Kozlu İlçesi arazi kullanım alan dağılımı [160]

KENTSEL ALAN KULLANIMLARI	ALAN (ha)	ORAN (%)
Konut alanı	297.36	42.51
Ticaret alanı	4.25	0.61
Konut+ ticaret alanı	11.24	1.61
Sanayi alanı	2.00	0.29
TTK alanı	19.30	2.76
Pazar	1.69	0.24
Resmi kurum alanı	4.65	0.66
Ortaöğretim alanı	1.80	0.26
İlköğretim alanı	3.79	0.54
Sağlık alanı	0.38	0.05
Dini tesis alanı	1.40	0.20
Yeşil alan-park	1.48	0.21
Ağaçlık alan	318.36	45.51
Spor alanı	2.76	0.40
Mezarlık alanı	1.74	0.25
Otogar	0.51	0.07
Yol	22.66	3.24
TOPLAM ALAN	699.55	100.00

Zonguldak ile neredeyse bütünleşmiş durumda olan Kozlu Beldesi'nde de, belediye sınırları içerisinde merkezde ticari alanların yoğun olduğu, düz alanların ve Fatih Mahallesi olarak adlandırılan eğimli alanda kooperatiflerin yer aldığı görülmektedir. 1990'larda Abaz Mevkii'nde Zonguldak Karaelmas Tıp Fakültesi'nin kurulması belde de cazibe yaratılmasına etken olmuştur. TTK Kozlu Müessesesi'ne ait 19.30 ha.lık alan bulunan Kozlu, kömür ocağı yerleşmesi olarak tanımlanabilmektedir. Yerleşmenin merkezi Kozlu Deresi boyunca devam etmektedir [160]. Kozlu Deresi'nin denize döküldüğü noktada kurulmuş olan Kozlu yerleşimi, düzlüklerin olmaması sebebiyle denizin doldurulması yöntemiyle merkezin içeri kaydırılmasıyla oluşmuştur (Ortahisar [140]).

ii.Teknik Altyapı:

Arazi kullanım verilerine bakıldığında Zonguldak kent merkezinde yol ve otopark alanlarının teknik altyapı unsurları arasında büyük yer kapladığı görülmektedir. Kömürün limana taşınması günümüzde de demiryolları ile sağlandığından kent içinde demiryolları da önemli bir alan büyüklüğüne sahiptir. Osmanlı döneminde ve cumhuriyetin ilk döneminde yapılmış olan hatların ise kullanılmadığı görülmektedir. Terminal, garaj ve durak gibi ulaşım altyapı öğelerinin kent içinde yer almaktadır. Otopark alanları olsa da mevcut alanların yetersiz miktarda olduğundan kentte araba park etmeyle ilgili sıkıntılar yaşanmaktadır. Çizelge 3.20’de alan büyüklükleri ile ilgili detaylı bilgi bulunmaktadır.

Kozlu merkeze bakıldığında (Çizelge 3.21) ise ulaşım altyapısı içinde yol ve otogarın bulunduğu görülmektedir. Zonguldak merkezde olduğu gibi Kozlu merkezde de dönemsel özellik gösteren öğeler günümüzde kullanılmamaktadır.

iii.Sosyal Donatılar:

Zonguldak merkezde bulunan kentsel sosyal altyapı alanlarının, resmi-idari tesis alanları, belediye hizmet alanı, askeri alan, kreş, ilköğretim tesis alanı, ortaöğretim tesis alanı, mesleki-teknik eğitim, özel eğitim-öğretim alanı, üniversite alanı, kentsel ve bölgesel eğitim tesis alanı, sosyal-kültürel tesis alanı, kongre- gösteri merkezi alanı, sağlık tesis alanı, ibadet alanı, spor tesis alanı, pazar alanlarından oluştuğu görülmektedir. Var olan fonksiyonlardan eğitim ve resmi kurum alanlarının alan büyüklüklerinin diğer fonksiyonların alan büyüklüklerine göre daha fazla olduğu Çizelge 3.20’den anlaşılmaktadır.

Kozlu merkezde bulunan kentsel sosyal altyapı alanları ise, resmi kurum alanı, ortaöğretim alanı, ilköğretim alanı, sağlık alanı, dini tesis alanlarından oluşmakta olup, resmi kurum alanlarının yoğunlukta olduğu Çizelge 3.21’de görülmektedir.

iv.Kentin Gelişimi:

Bu dönemdeki kent mekanına bakıldığında, yerleşmenin sahil kesiminde kıyı kenar çizgileri 1984 yılında geçirildiği görülmektedir. Bu dönemden sonra kentin bütününe dönük planlama çalışmaları yapılamamış, geçen zaman sürecinde ortaya çıkan sorunlar,

parçalı şekilde yapılan muhtelif bölgelere ait değişiklik, ilave ve revizyon planlarla çözülmeye çalışılmıştır [158].

Bu dönemde Kozlu'da Fatih Mahallesi, 1990'dan sonra en fazla gelişim gösteren mahalle olma özelliğine sahiptir. Güney Mahallesi'nin doğu kesimleri ile İhsaniye Mahallesi'nin doğu kısımları 1990'dan sonra gelişim göstermiştir. Fransız evleri, Merkez Mahallesi'nin kuzey kesiminde bulunmaktadır. Yerleşim alanında kamu kurum ve kuruluşlarının büyük yer kaplaması (dere kenarı boyunca) sebebiyle ticari gelişim sınırlı kalmıştır (Ortahisar [140]).

Kentin fiziksel görünümü ile ilgili olarak uydu fotoğraflarına bakıldığında, kentin yapılaşmasının planlı ve plansız olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Planlı konut bölgelerinin sahil şeridinde veya sahil şeridine yakın bölgelerde yer almaktadır.

Bahçelievler Mahallesi (Zonguldak);

Bahçeli tek veya 2 katlı yapıların bulunduğu bir alan olan mahalle, nüfusun artmasıyla yüksek katlı apartmanların, yamaç boyunca, ayırık nizamda fakat birbirine yakın olarak yapıldığı bir hal almıştır.

Şekil 3.53 Bahçelievler Mahallesi fotoğrafı

Tepebaşı (Zonguldak);

Sahil şeridinde Fener ve Kilimli arasında kalan bu mahallede düzenli ve düzensiz yapılaşma bir arada görülmektedir. Sahil şeridine yakın olan kısımda düzenli ve ayırık nizamda yapılar, genelde 3-4 katlı yapılar yer alırken mahallede Toplu Konut İdaresince yapılmış 8-9 katlı apartmanlar da bulunmaktadır.

Şekil 3.54 Tepebaşı Mahallesi fotoğrafı

Fener Mahallesi (Zonguldak);

Şekil 3.55 Fener Mahallesi fotoğrafı

Yayla (Fener) Mahallesi, Zonguldak tarihinde kentin sanayileşerek gelişmesine tanıklık etmiş bir mahalledir. Bu mahalle Zonguldak'ın belirli bir dönemini temsil etmesi ve ekonomik ve kültürel yaşam biçiminin göstergesi olması, insana verilen değer ile kişilerarası ilişkilerin mekana nasıl yansıtıldığının somut belgelerini oluşturması ve yoğunluk, yapı-açık alan kullanımı bakımından günümüze ve geleceğe ışık tutacak düzeyde kentsel alan tasarımı ile örnek bir yerleşim birimi özelliğine sahip bir kentsel alan olması sebebiyle “kentsel sit alanı”, alanda kent silüetini etkileyen ekolojik dengeyi sağlayan anıtsal nitelikte ağaçların bulunması nedenleri ile de “3.Derece Doğal Sit Alanı” olarak ilan edilmiş ve Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmıştır.

Fatih Mahallesi (Kozlu);

Şekil 3.56 Fatih Mahallesi fotoğrafı

Zonguldak' da olduğu gibi Kozlu'da da sahil şeridinde daha düzenli, ayrık nizamda, topoğrafyaya uygun yapılmış yüksek katlı kooperatif tarzı apartmanlar yer almaktadır.

İhsaniye Mahallesi (Kozlu);

Şekil 3.57 İhsaniye Mahallesi fotoğrafı

Kozlu'nun sahile en uzak mesafede bulunan, düzensiz ve ayırık nizam yapılar ile kaçak yapılaşmanın olduğu alanıdır. Topografyanın sertliği de bu alanda yapılaşmanın sınırlandırılmasına neden olmuştur.

Kılıç Mahallesi (Kozlu);

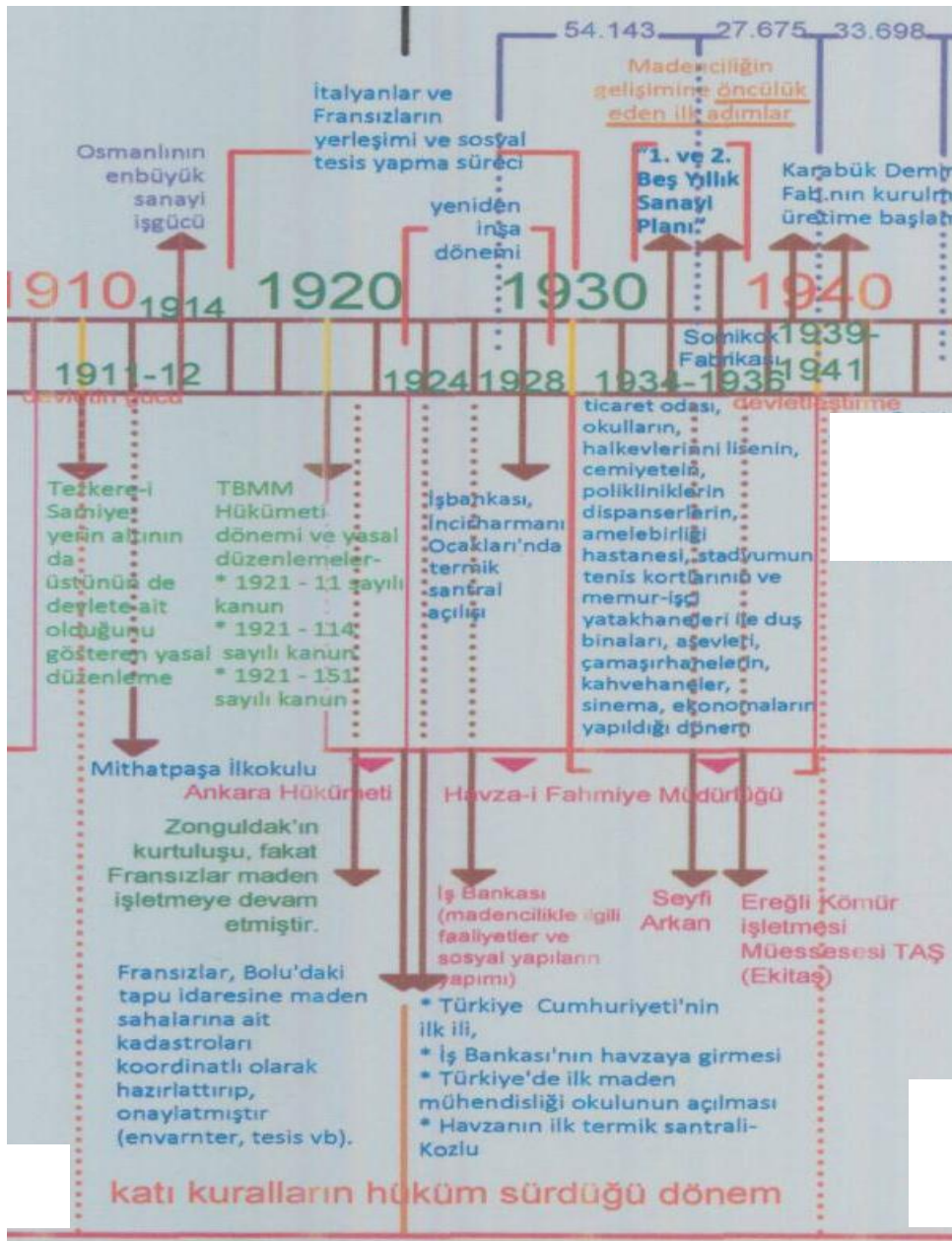

Şekil 3.58 Kılıç Mahallesi fotoğrafı

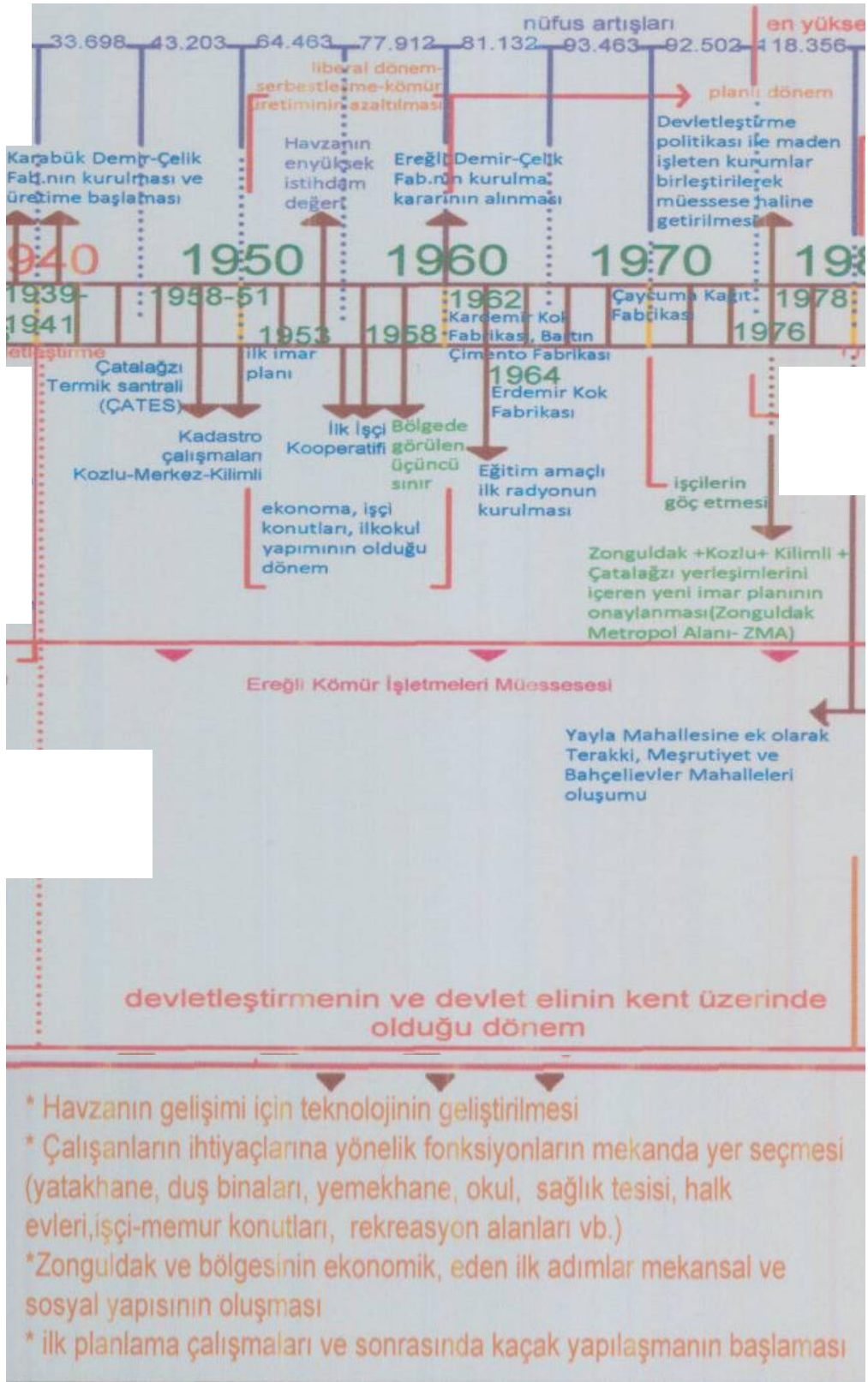
Kozlu'nun en eski mahallelerinden biri olan yerleşim yeri, Cumhuriyet döneminden kalma lojmanlar ve işçi pavyonlarının, düzenli ve düzensiz konut dokularının bir arada bulunduğu bir mahalledir.

Genel olarak bakıldığında, Zonguldak kenti cumhuriyet dönemi mimarisinin ilk adımlarının görüldüğü kentlerden birisidir. Bu dönemde yapılmış olan yapıların özelliği cumhuriyet dönemi mimarisini yansıtmakta iken, bu yapıların korunmaması ve yeni yapılan yapıların özellikli bir niteliği olmaması sebebiyle kent, kentin tarihi kültürünün yansıtılmadığı bir yerleşim haline dönüşmüştür. Zonguldak kent bütünü içerisine bakıldığında bu dönemde yapılmış yapılardan sadece tescilli olanların günümüze kadar geldiği, tescil altına alınmamış olanların yok edildiği görülmektedir. İşçi konutları, lavuar alanları gibi bu dönemde yapılmış binaların çoğu, zaman içerisinde yıkılmıştır. TTK'nin mülkiyetinde olan 1957 yılı yapımı - merkez lavuar tesisleri, Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin önemli sanayi yapılarından biri olarak tescil işlemleri sürerken teknolojisinin eskimesi ve tesisin verimliliğinin azalması gerekçeleri ile yıkımına başlanmıştır. Yıkım işlemleri bitmeden, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Karabük Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tesis 2006 yılında endüstriyel miras

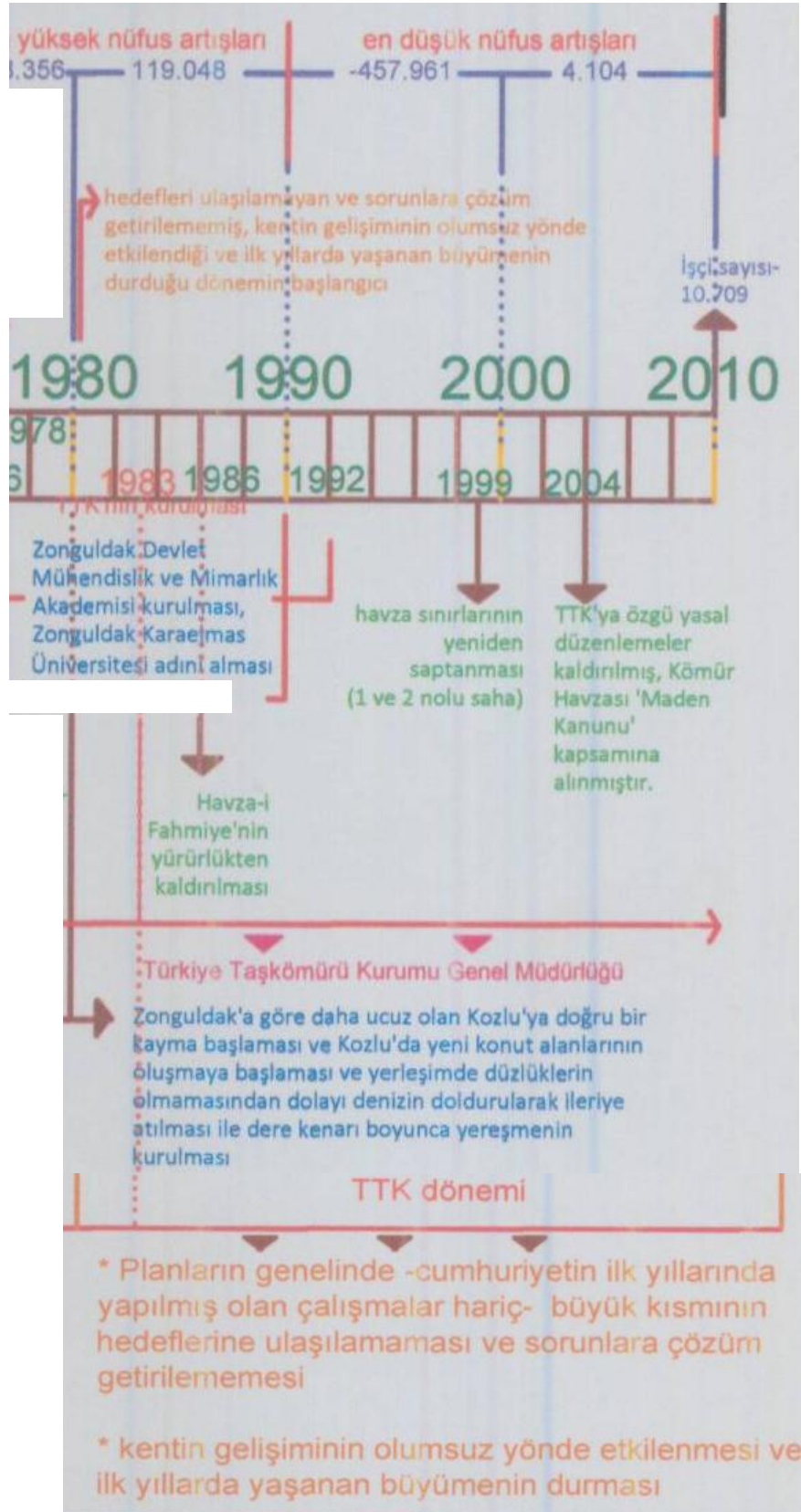
olarak tescil edilmiştir. Tescil kararı ile yıkılmakta olan bir dönemin tamamen ortadan kaldırılması engellenmiştir. Tesisin büyük bir kısmının yıkılması ile harap bir görüntü halini alan, tesis alanı için Zonguldak Belediyesi tarafından yarışma düzenlenmiş ve sıkışmış halde bulunan MİA'nın ve sosyal donatıları eksik olan kentin ihtiyaçlarını karşılayacak büyük bir alan bu yıkım ile ortaya çıkmıştır. Bu alan doğru değerlendirildiği takdirde hem kent için kazanç hem de cumhuriyet döneminin özellikli yapılarının bir kısmının yıkımı ile sonuçlandığı için kayıp niteliğine sahiptir.

Şekil 3.59 Zonguldak yerleşmesine ait dönemsel bilgiler (1910-1940)

Şekil 3.60 Zonguldak yerleşmesine ait dönemsel bilgiler (1940-1980)

Şekil 3.61 Zonguldak yerleşmesine ait dönemsel bilgiler (1980-2010)

3.7 Maden Sektörünün Azaltılmasıyla Ortaya Çıkan Değişimler ve Sorunlar

Yüksek düzeydeki plansız yerleşim, yetersiz altyapı olanakları, denetimsiz yapılaşma, kadastral haritalar ve imar planlarının eksikliği, topoğrafik ve jeolojik yapının yer yer makro düzeye erişen olumsuzlukları, afet kapsamındaki maden çıkarımından kaynaklanan yer üstü hareketleri olarak tanımlanan tasman etkisi, maden kenti kimliği sebebiyle uygulanan karmaşık ve çelişkili yasal düzenlemeler, AB uyum süreci, ekonomik krizler vb. sebepler, kentte ciddi bir planlama hareketi başlatılması gereğini gündeme getirmiştir.

Genel olarak bakıldığında, Zonguldak kentinin doğal yapısı, mülkiyet yapısı, yeraltı kaynakları açısından özellikli ve farklı bir yapıya sahip olduğu, kentin geçmiş dönemde hızlı değişim ve gelişim ile birlikte nüfus artışı göstermesine rağmen kent çevresindeki eşikler (orman alanları, deniz, jeolojik sakıncalı alanlar, aşırı eğim, tasman alanları-kömür ocakları vb.) ve mülkiyet problemleri (kent genelinde %80 oranda hazine arazisi bulunmaktadır) nedeniyle kentin gelişmesinin belli bölgelerde sıkışmış ve yoğunlaşmış olduğu görülmektedir.

Kentte, doğal eşikler ve yasal mevzuat kent büyümesini ve genişlemesini etkileyen önemli elemanlardandır. Kent gelişimini sürdürürken gelişimi zor kılan veya engelleyen bazı faktörlerde kendini zaman zaman ortaya koymaktadır. Bu engellerden bir tanesi kentin orman sınırlarına kadar genişlemiş olmasıdır. Zonguldak ilindeki yerleşime müsait alan, il bütünündeki yerleşime engel olan eğimin giderek azaldığı kıyı şeridi olmasına rağmen Kıyı Kanunu'nun [168] koyduğu yaklaşma sınırları nedeniyle Zonguldak ilinin kıyı şeridinin de gelişimi söz konusu değildir. Eğim Zonguldak kentindeki gelişmeyi etkileyen en önemli faktörlerden birisidir çünkü Zonguldak'ta yerleşime elverişli alan (eğimi %20 ve altında olan alan) eğim göz önüne alındığı zaman oldukça azdır.

Çizelge 3.22 Zonguldak (Merkez) eğitim durumu (Bilgiler, Zonguldak Kentine ait imar planı çalışmalarını sürdüren Modül Planlama'nın çalışmalarından elde edilmiştir.)

EĞİTİM ARALIĞI	ALAN (ha)	ORAN
%0-5	161.59	6.73
%5-10	92.46	3.85
%10-15	116.06	4.84
%15-20	152.50	6.36
%20-30	404.60	16.86
%30+	1472.40	61.36
TOPLAM	2399.62	100.00

Ayrıca maden çıkartılmasından dolayı kentte yaşanan toprak göçmelerini ifade eden tasman sorunu kentin gelişimini etkileyen diğer önemli sorunlarından biridir.

Havza-i Fahmiye olarak bilinen taşkömürü havzasının sınırları 17 Ocak 1326 (1910) tarih ve 289 sayılı Teskere-i Samiye (Başbakanlık Teskeresi) ile belirlenmiş olup, daha sonra bu sınır 1958 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile genişletilmiştir. Belirlenen bu sınırlar dahilinde kalan taşınmaz mallar Hazine adına tescil edilmiştir. Bu sahada zilyetlik yoluyla taşınmaz mal edinilmesi 1986 yılına kadar yasaklanmıştır. 05.06.1986 tarih ve 3303 sayılı “Taşkömürü Havzasındaki Taşınmaz Malların İktisabına Dair Kanun” ile bu yasak kaldırılmış ve havzadaki arazilerin zilyetlik yoluyla özel mülkiyete konu edilmelerine imkan sağlanmıştır. Ancak uygulamada zilyetlik süreleri ile ilgili sorun çözümlenememiştir. Bu durum bölgenin sosyo-ekonomik gelişimini de olumsuz yönde etkilemiştir. Sorunun çözümü ile ilgili olarak, Havza-i Fahmiye sınırları içinde kalmaları nedeniyle Maliye Hazinesi adına tescil edilmiş bulunan taşınmaz malların zilyetlik durumu araştırıldıktan sonra hak sahiplerine bedelli devrine ilişkin 11.11.1999 tarih ve 4479 sayılı “3303 Sayılı Taşkömürü Havzasındaki Taşınmaz Malların İktisabına Dair Kanuna Ek Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunun uygulanması ile ilgili olarak belirlenen hususlar çerçevesinde işlem yapılması gerektiği 14.02.2000 tarih ve 23964 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olan Milli Emlak Genel Tebliği’nde belirtilmiştir [169].

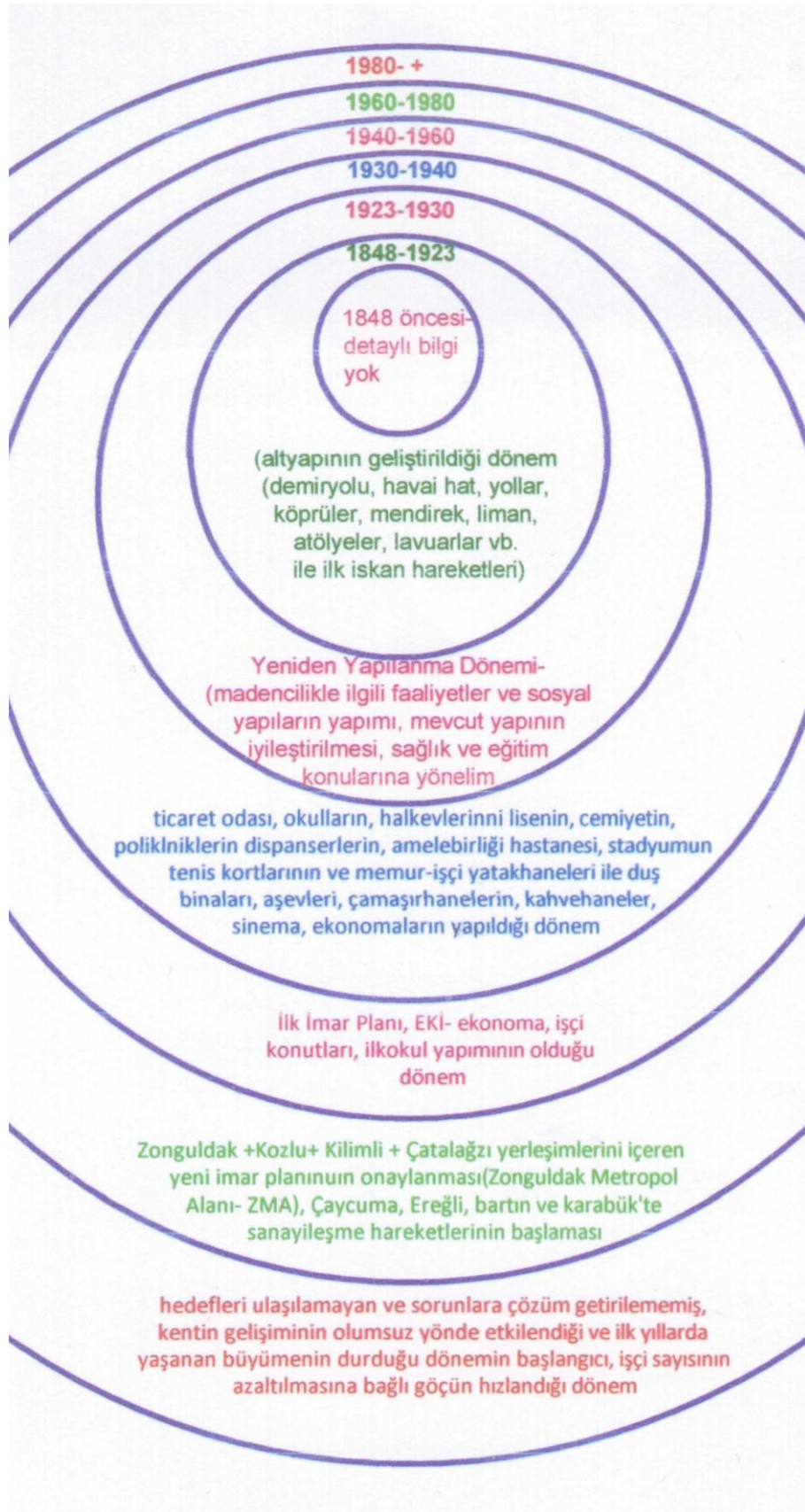
İlk çıkan mülkiyet kanunu sebebiyle maden rezervleri üzerine denk gelen alanlarda gelişime izin verilmemiştir. Bu alanlar üzerinde kaçak yapılaşma olursa ve bu yapı

tasmana uğrarsa zararın sorumlusu konutu inşa edende olduğundan, hiçbir hak talep edilememiştir. Kentte hazine arazilerinin çoğunlukta olması da kentte mülkiyet kavramının gelişmemesine neden olmuştur. Bu durum da kaçak yapılaşmanın artmasına neden olmuştur. Ani bir karar ile kentleşmeye başlayan bir yerleşmede yaşanan düzensizlik, çarpık kentleşme gibi sorunlar bu sebeplerden dolayı ortaya çıkmıştır. Çarpık ve kaçak kentleşmenin önüne geçilmediği için sonradan çıkartılan kanunla kaçak yapıların zilyetle içinde yaşayanlara verilmesi sağlanmıştır.

Çizelge 3.23 Mülkiyet durumu (Bilgiler, Zonguldak Kentine ait imar planı çalışmalarını sürdüren Modül Planlama'nın çalışmalarından elde edilmiştir.)

MÜLKİYET YAPISI	Alan (Ha)	Oran(%)
Belediye	53.49	2.21
Hazine	938.01	38.76
Şahıs	328.15	13.56
TCDD	8.24	0.34
TTKİ	69.70	2.88
Vakıf	1.62	0.07
Diğer	60.36	2.49
Orman	395.26	16.33
2B	282.21	11.66
Kadastro yapılmamış alanlar	531.49	21.69

Dönemler içerisinde de nüfusun sürekli olarak artmasına bağlı olarak gerekli olan donatı alanları ile birlikte özellikle konut alanları kent içerisinde büyük alan kaplar hale gelmiştir. Günümüzde de kentin doğal sınırlarına kadar ulaşmış olmasında dönemler içerisinde meydana gelen gelişimin etkisi bulunmaktadır.

Şekil 3.62 Zonguldak yerleşmesine ait dönemsel bilgilerin kesit analizi

3.8 Bölüm Sonucu

Üçüncü bölüm kapsamında alan çalışmasına yönelik olarak yapılan bölge kavramı tartışmaları, Zonguldak kentinin tek başına değil de bölgesi ile ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Bölüm içerisinde maden ve kömür ile ilgili kavramlara, tez içerisinde kullanılacak terimlere yabancı kalınmaması adına yer verilmiştir. Dünya’da ve Türkiye’de sektörün nasıl işlediğine dair bilgi verilmesi adına kömür ile madenciliğin gelişimi ve konu ile ilgili sayısal ve sözel verilere yer verilmiştir.

Zonguldak kent mekanında kömür çıkartılan alanların yerleşmeyi etkileyen en önemli faktör olduğu, madencilik sektörünün kentte yer seçmeye başlaması ile yerleşilmeyen bir bölgenin yerleşim alanı olarak seçildiği, kentin fiziksel özelliklerine göre orman alanları içerisinde ve eğimi uygun, maden çıkartılan alanların etrafında yaşam alanlarının oluşmaya başladığı görülmektedir.

Zonguldak kent merkezi ve Kozlu yerleşmesini ele aldığımız zaman, yaşanan değişimlerin kömür çıkartılması faaliyetleri etrafında döndüğü anlaşılmaktadır. Yerleşim olarak değil de çalışma alanı olarak gelişmeye başlayan kentte, kömür çıkartılmaya başlanan ilk dönemlerde esas olarak çalışmaya gelen işçiler 15 gün bu bölgede çalışıp, köylerine dönüşümlü olarak gidip gelmiş, bu bölge çalışma alanı olarak kullanılmış, yerleşimde maden ocakları, işçi konutları, idari binalar ve insan ihtiyaçlarını karşılayacak faaliyetler ile kömürün çıkartılması, işlenmesi ve taşınmasına yardımcı olacak faaliyetler dışında herhangi bir yapılaşma görülmemiştir.

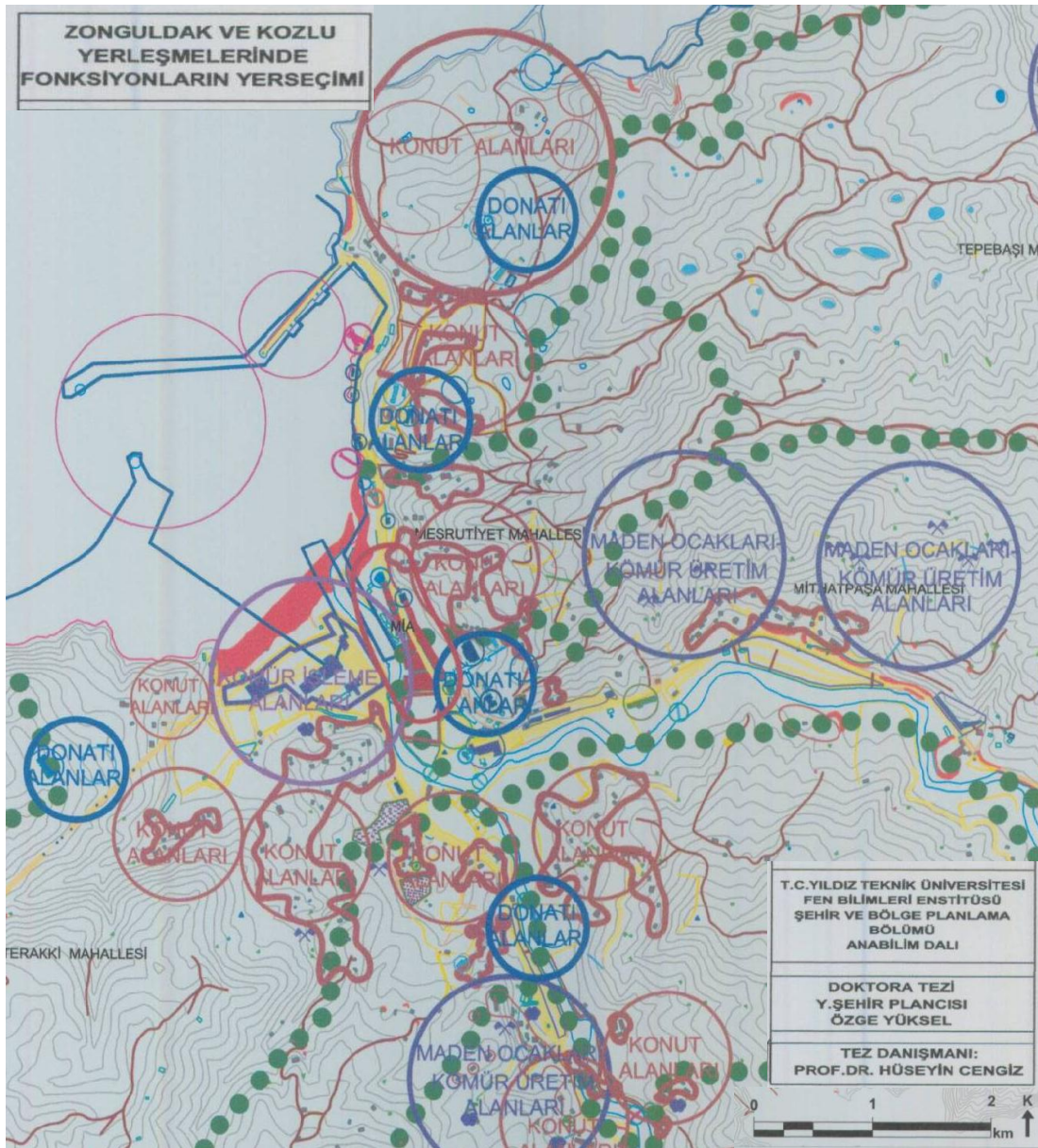
Sanayileşme sonrası Avrupa’da meydana gelen işçi sınıfı, sanayilerin bulundukları bölgelere göç ederek yeni kentlerin oluşmasına neden olmuş, kır hayatını terk etmiş ve kent hayatına geçiş yapmış olmalarına rağmen, Avrupa’daki sanayi işçilerine benzemeyen Zonguldak yöresi maden işçilerine has bir yapı olarak köylü işçi ara formu ortaya çıkmıştır.

Maden ocaklarının işletilmesi şirketlere verildikten sonra ocakların etrafına şirketlerin idari birimleri ile birlikte kömürün yıkanması için lavuar tesisleri, eleme ve ayıklama tesisleri, kömürün depolanması için silolar, kömürün maden ocaklarından limana taşınması için demiryolları, köprüler, yollar, havai hatlar, oluklar ile madencilikte kullanılan alet ve makinelerin yapımı ve tamiri için atölyeler inşa edilmiştir.

Emek yoğun özelliği sebebiyle maden yerleşmelerinde mekanın şekillenmesindeki ki en önemli aktör işçi sınıfı olmuştur. Çünkü kentte ekonominin dönmesinde önemli aktör işçilerdir. Bu yüzden de EKİ tarafından işçilerine yardımcı olmak için bazı faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Yakın zamana gelindiğinde madenlerde çalışanların yiyecek, temizlik eşyası, giyecek gibi ihtiyaçlarını karşılayacakları ekonomaların açılması ve ekonomalardan sadece EKİ işçilerinin yararlanabiliyor olması işçilerin kent içinde ayrıcalıklı bir yerde olduğunu göstermektedir. Kent geneline bakıldığında işveren ve işçi şeklinde iki gurubun olduğu, işçiler için yaşanılacak, alışveriş yapacak vb. hayati faaliyetlerini devam ettirecek fonksiyonların işverenler tarafından sağlandığı bu durum sonucunda da iki farklı statünün kentte var olduğu görülmektedir.

1900'lü yılların başında hazırlanmış olan paftalar incelendiğinde, Zonguldak merkezinin günümüzde de MİA olarak kullanılan mekan etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Zonguldak kent merkezinin Meşrutiyet ve Mithatpaşa Mahalleleri'nde yoğunlaştığı ve kuzeyde Fener Mahallesinden başlayarak, güney yönünde Meşrutiyet ve Birlik Mahallesi doğrultusunda gelişme gösterdiği, doğu batı aksında ise batıda Terakki Mahallesinden Mithatpaşa Mahallesi aksında lineer bir yayılma olduğu anlaşılmaktadır. Paftalardan anlaşılabileceği üzere yapılaşmaların yoğunlaştığı alanlar, özellikle maden çıkartılan alanların etrafında toplanmaktadır. Ocak girişlerinin olduğu alanların etrafında amele evleri, lojmanlar ve şirketlere ait konutların bulunduğu harita üzerinden okunabilmektedir. Her maden bölgesinde madeni işleten şirkete ait yazıhane adı altında idari tesisin bulunduğu haritadan belirlenebilmektedir. Lineer aksın dışında kentin en doğusunda Asma Mahallesi'nde maden çıkartılan alanların olması sebebiyle amele evlerinin bulunduğu görülmektedir. Ticari faaliyetlerin hepsi MİA'da toplanmış olup, kömür madeninin yıkanıp ayıklanması için kurulan tesislerden iki adet lavuar ile kok fabrikası da limana yakın olan bölgede yer seçmiştir. Kömür ocaklarından ise MİA'nın ortasından geçen demiryolunun limana giden ve hızlı yükleme olarak adlandırılan iskeleden yapıldığı görülmektedir. Günümüzde de MİA'dan geçmese de kent merkezinden liman ard bölgesine kadar giden demiryolu sistemi kullanılmakta olup, madenlerden çıkartılan kömür gemilere bu noktadan taşınmaktadır. Çok yoğun olmamakla birlikte çok dağınık bir yerleşim yapısı görülmektedir. Bunun sebebi de işletilen maden ocaklarının farklı bölgelerde konumlanmasıdır.

Maden ocakları etrafında konut yerleşmeleri ve kömürün taşınmasına ve işlenmesine yönelik faaliyetler yoğunlaşırken, kent merkezinde hükümet binası, Fransız Konsolosluğu, karantina binası, otel, telgrafhane, Liman İdaresi, Ticaret Odası, Maden Dairesi, Belediye Otel, ticari faaliyetler, hamam, lavuar tesisleri, sağlık tesisleri, okullar, yeşil alanlar, spor tesisleri ve konutlar bulunmaktayken, maden ocaklarının merkezde çok olmadığı daha çok kent çeperlerinde bulunduğu haritada bulunan ocak girişlerinden belli olmaktadır. Ayrıca, kot farkının olduğu ve demiryolu bağlantısının kurulamadığı noktalarda havai hatların yapıldığı da harita üzerine işlenmiştir.

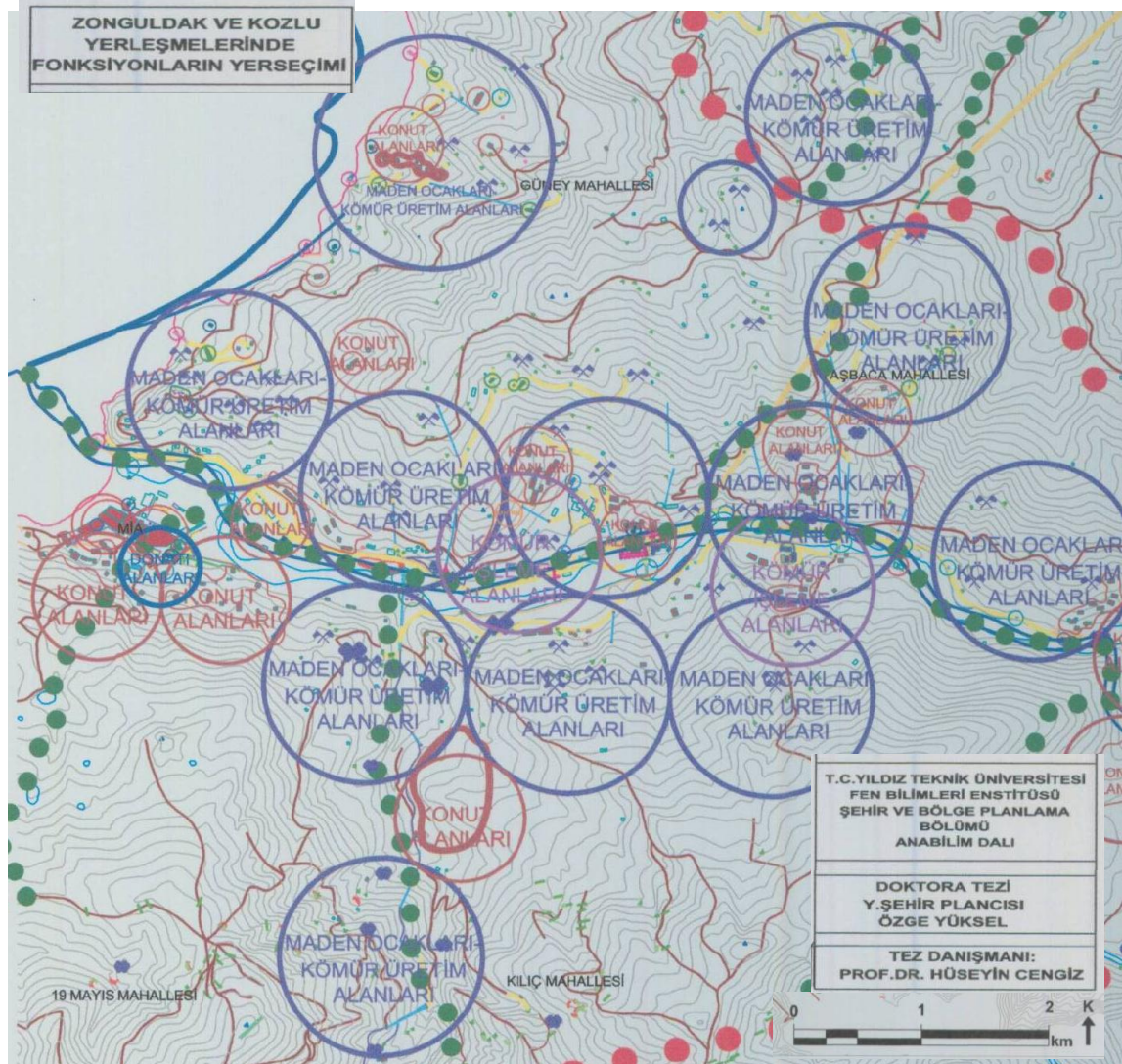
Şekil 3.63 Zonguldak yerleşmesine ait fonksiyon seçimi (1900'lü yıllar)

1900'lü yılların başında hazırlanmış olan paftalar incelendiğinde, Kozlu merkezinin günümüzde de MİA olarak kullanılan mekan etrafında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Kozlu kent merkezinin Fatih, Merkez, 19 Mayıs ve Taşbaca Mahallelerinin bir kısmında yoğunlaştığı ve aynı sıralama ile lineer bir yayılma gösterdiği görülmektedir. Yapılaşmalar da Zonguldak merkezde olduğu gibi özellikle maden çıkartılan alanların etrafında toplanmaktadır. Ocak girişlerinin olduğu alanların etrafında amele evleri, işçi yurtları ve pavyonlar bulunduğu harita üzerinden okunabilmektedir. Her maden bölgesinde madeni işleten şirkete ait yazıhane adı altında idari tesisin bulunduğu haritadan belirlenebilmektedir. Lineer aksın dışında Kozlu merkezinin kuzeyinde Güney Mahallesi'nde maden çıkartılan alanların olması sebebiyle amele evlerinin bulunduğu ve bu mahallenin kıyıya yakın olması sebebiyle kömürün gemilere yüklenmesine olanak sağlayacak "oluk" adı verilen tesisatın kurulduğu, yine bugünkü Güney Mahallesi hudutları içerisinde elektrik santrallerinin yapıldığı görülmektedir. Ticari faaliyetlerin hepsi MİA'da toplanmış olup, demiryolu bağlantısının oluk adı verilen yükleme noktalarına kadar getirildiği görülmektedir. Kentte Fransız şirketinin bulunması sebebiyle Fransızlara ait yapılar görülmekte olup, Kozlu kent merkezinde de Fransız izlerine rastlanmaktadır. Zonguldak merkezde olduğu gibi işletilen maden ocaklarının farklı bölgelerde konumlanmasından dolayı Kozlu'da da yoğun olmamakla birlikte dağınık bir yerleşim yapısı görülmektedir. Maden ocakları etrafında konut yerleşmeleri ve kömürün taşınmasına, işlenmesine yönelik faaliyetler yoğunlaşırken, kent merkezinde maden idaresi, ticari faaliyetler, hamam, cami, lavuar tesisleri, sağlık tesisleri, okullar ve konutların yer aldığı, maden ocaklarının merkezde çok olmadığı daha çok kent çeperlerinde bulunduğu haritada bulunan ocak girişlerinden belli olmaktadır.

Kent genelinde maden ve yerleşim olan alanları haricinde kalan alanlar, orman ve tarım arazisi niteliğindedir ve Kozlu ile Zonguldak Merkez arasında ulaşım amaçlı yol ve dereler üzerinde köprüler yapılarak ulaşımaya çözüm getirilmiştir. Ayrıca çıkan kömürlerin biriktirilmesi için, silolar ve kömür harmanları inşa edilmiştir. Ekonomik kalkınmanın temelini oluşturan kömür madeni sektörü, göçle birlikte hızla ilerleme gösteren kentleşmenin gereği olan hizmetler sektöründe de gelişmenin başlamasına neden olmuştur. Ocak girişlerinin çevresinde yer alan yatakhaneler zamanla bu

bölgelerde yaşam alanlarının oluşmasını sağlamıştır. Kömür madenciliği ve istihdam olanakları, yeni oluşan bir kentte ekonomik, sosyal ve toplumsal yaşamın başlamasına yardımcı olmuştur.

Çalışma hayatı ve aile hayatının bir arada olmaması işçilerin, aile hayatı ile çalışma hayatının bir araya getirilmesi isteğini ortaya çıkartmış ve maden havzalarının süreç içerisinde çalışma alanından yaşam alanı haline dönüşmesine neden olmuştur.

Şekil 3.64 Kozlu yerleşmesine ait fonksiyon seçimi (1900'lü yıllar)

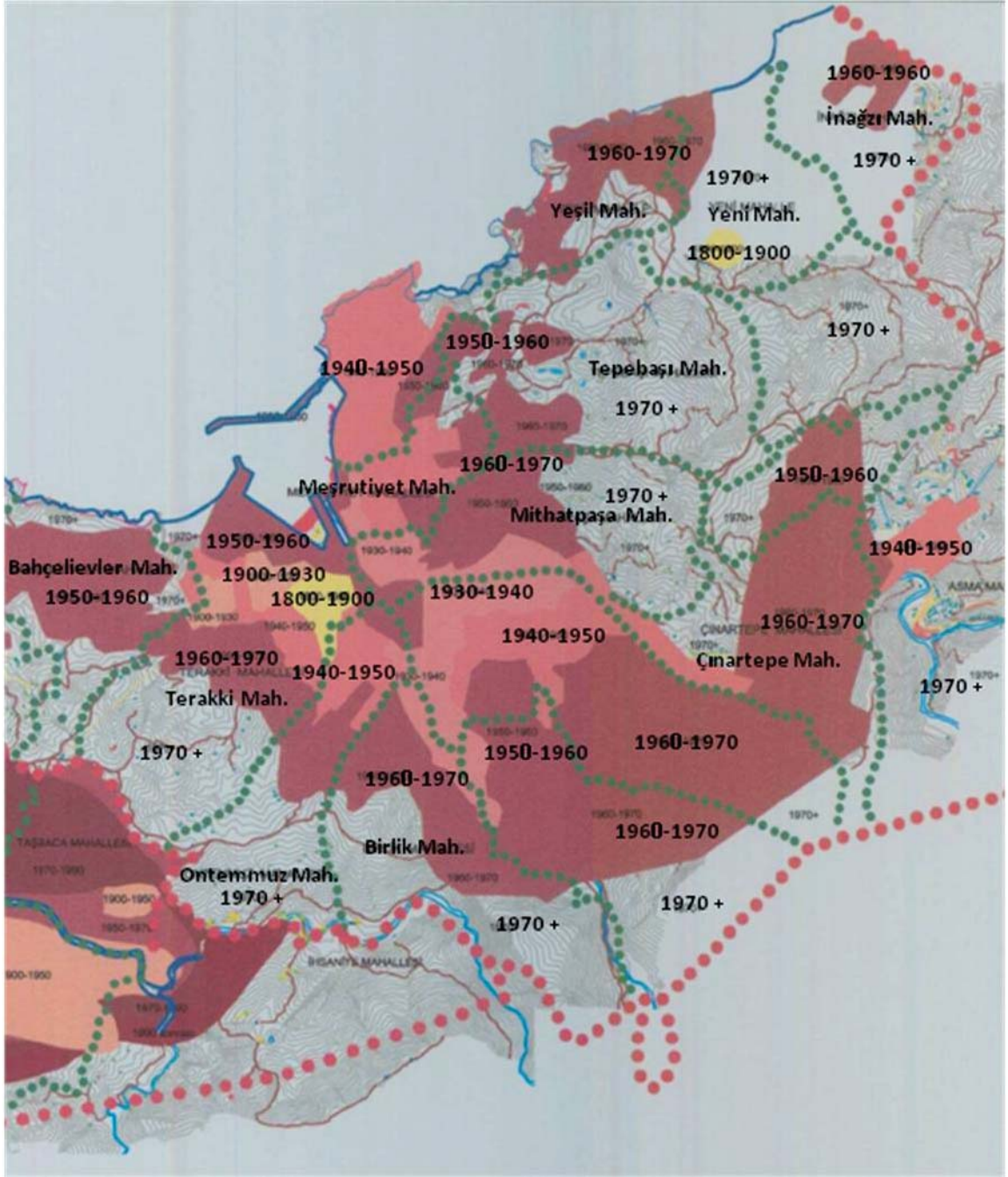
İlk zamanlarda sadece çalışma alanı olarak kullanılan havza, zamanla insan sayısının artması, işçilerin ailelerinin de bölgeye gelmeye başlamasıyla yüzünü değiştirmeye başlamıştır. Havza popülasyonunun artması bir yandan konut yapımının artmasına diğer yandan ise sosyal ihtiyaçlar için fonksiyonların mekanda yer seçmesine neden

olmuştur. Sadece işçiler için toplu olarak yaşama alanları, duş binaları veya hamamlar, yemekhaneler, dispanserler yapılırken, ailelerin havzaya gelmesiyle ihtiyaçlar yönünde yeni konut alanları, lojmanlar, kooperatifler, okullar, hastaneler, rekreasyon alanları ile yönetim binalarının ve MİA'nın gelişimine yönelik yapılaşmalara yönelinmiştir.

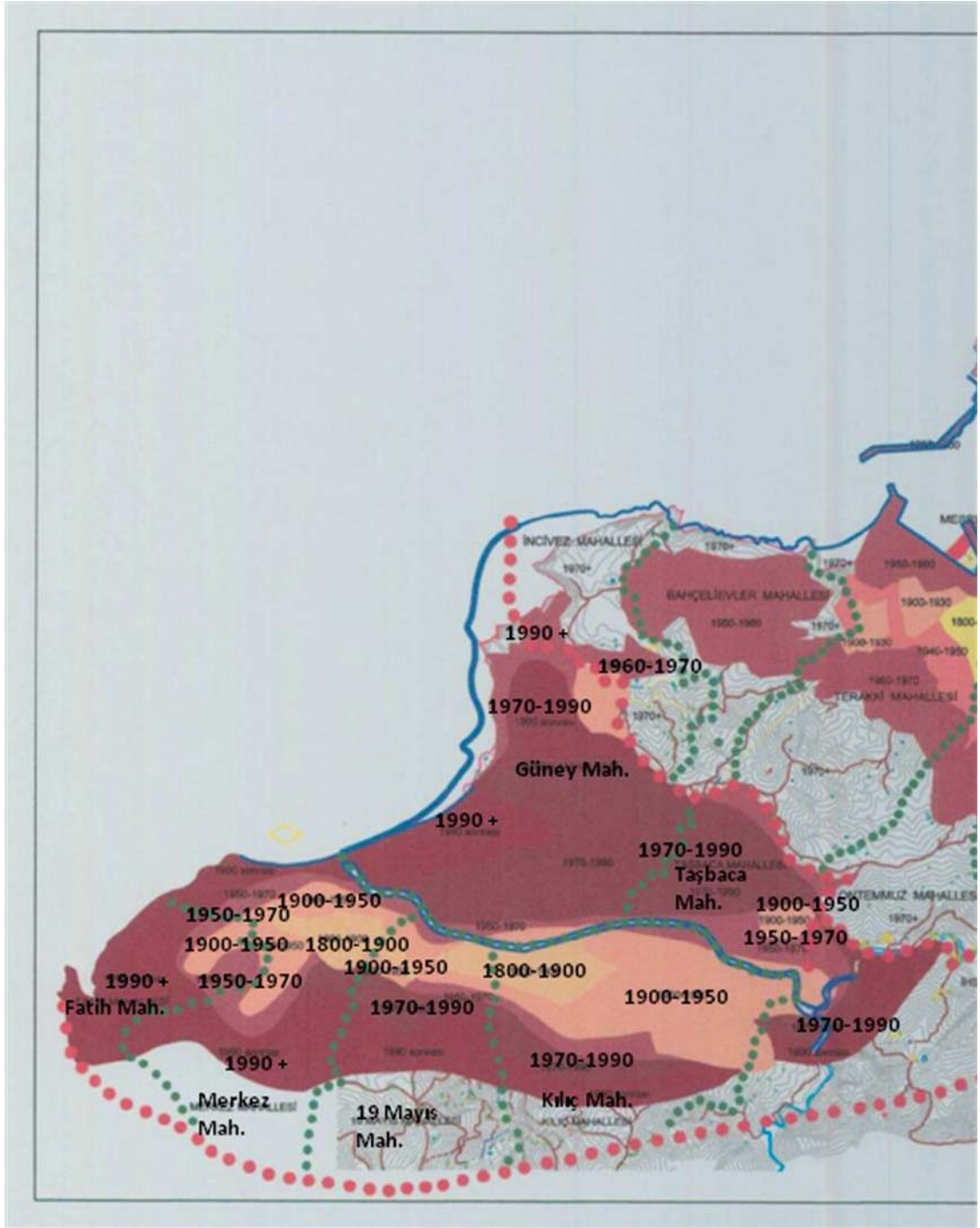
EKİ eliyle yapının kent içerisinde uzun yıllar devam etmiş olması, kentte çalışan işçi ve memurların konut elde etmesi konusunda kurumdan yardım almasını ve mülk sahibi olmalarını kolaylaştırmıştır.

Süreç içerisinde elde edilen veriler göz önüne alınarak alan çalışması yapılan Zonguldak kentinin mekansal gelişimine bakıldığında;

Zonguldak ve Kozlu yerleşimlerinde birbirine paralel olarak devam eden bir gelişim süreci kendini göstermektedir. 1848 yılının ardından kömürün bulunmasıyla başlayan süreç çeşitli dönemlerden geçerek günümüze kadar gelmiştir. Fakat genel olarak bakıldığında, Zonguldak ve bölgesi odun ihtiyacını karşılayan orman bölgesi iken, kömürün yörede bulunmasıyla bölgenin özelliği değişmeye ve kömür madenlerinin gelişimine bağlı olarak yerleşim özelliği kazanmaya başlamıştır. Bu yüzden kent ve çevresi için dönüm noktası olarak nitelendirilebilen kömürün bulunması ve madenlerin işletilmeye başlatılması, yerleşim için ilk kırılma noktası olmuş, kömürün bulunmasıyla bir anda sıçrama meydana gelmiş ve havzanın özelliği değişmiştir. Zonguldak'ta kentleşme sanayileşmeden sonra gerçekleştiği için yapılaşma sanayilerin çevresinde olmuş ve gelişim yüzyıl içerisinde ihtiyaçlar doğrultusunda artan nüfus ve işgücü ile kanunlarla yapılan uygulamalar kimi zaman göz önüne kimi zamanda göz ardı edilerek gerekli fonksiyonların mekanda yer seçmesiyle giderek büyüyerek havzanın çalışma alanından yaşam alanına dönüşmesine neden olmuştur.

Şekil 3.65 Zonguldak yerleşmesine ait gelişim dönemleri ([167]'den yararlanılmıştır)

Şekil 3.66 Kozlu yerleşmesine ait gelişim dönemleri ([140]'dan yararlanılmıştır)

ÜRETİMİ AZALTILMIŞ MADEN KENTLERİNİN GELECEĞİ

Bu bölümde üretimi azaltılmış maden kentlerinin gelecek dönemlerde kullanılabileceği potansiyelleri ortaya çıkartmak için mevcut durumun değerlendirilmesi kapsamında GZTF (SWOT) analizi yapılmıştır. Zonguldak kenti örnek alınarak araştırma yapılmış ve vizyon oluşturmaya yönelik olarak veriler elde edilmiştir.

4.1 Temel Araştırma Sorusu

Demir-çelik üretimi ve enerji sektörü gibi ağır sanayi kümelerinin bir arada olduğu kömür havzaları, ekonomik temelli pazarlamanın, ticaretin ve buna bağlı olarak da sosyo-mekansal yapının değişimine olanak sağlayan yatırım alanları olmuştur.

Genel olarak tek sektörün odak noktası olduğu kömür madenleri havzaları 1980'lere kadar hem yerel ekonomiye hem de ülke ekonomisine katkıda bulunmuş, ekonominin yanında sosyal etkilerinde temel ögesi olmuştur.

Kömür madenciligi özellikle sanayi üretimi yapısının değişimi ile ilgili olması sebebiyle özellikli bir niteliğe sahiptir. Sektörün yapısı, değişen enerji politikaları ve küreselleşme sürecinin getirdiği yapısal değişiklikler tarafından etkilenmektedir.

1980'lerin ardından yaşanan ekonomik krizler, teknolojinin yenilenmesi, kömür madenlerinin durumunun yeniden tanımlanması gerekliliğini ortaya çıkartmış ve emek-yoğun özelliğinin ve maliyetinin fazla olduğu düşünülen madenlerin kapatılması düşüncesi ortaya atılarak, madenler ve maden havzaları için yeni bir dönem başlatılmaya çalışılmıştır. Maden sektöründe meydana gelen bu krizler maden

yerleşmelerinin de zarar görmesine neden olmuştur. Esas ekonomik kaynağın sorunlarla boğuşması hem kentsel dokunun hem de yaşayan ve madenlerde çalışan halkın etkilenmesine neden olmuştur. Yeraltından yeryüzüne doğru yayılan bu dalga, geçimini sağlayamayan çalışanların ve istihdam olanağı bulamayan gençlerin göç etmesini zorunlu kılmıştır.

Yaşanan bu olumsuz gelişmeler de, yerleşmelerin ekonomik, sosyal ve mekansal değişimlerle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

Sanayileşmenin getirdiği sosyo-ekonomik dönüşüm, hızlı ve plansız kentleşme süreci ve modernleşme hareketleri ile birlikte, yirminci yüzyılda, son derece ciddi kentsel sorunları meydana getirmiştir. Kentlerde göç sonucu ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sorunlar, fiziksel mekana yansımış ve plansız yapılanmaya dönüşen bir süreç başlamıştır. Bu süreç, kentlerin, fiziksel, ekonomik ve aynı zamanda sosyal açıdan bozulması ile sonuçlanmış ve kent merkezleri büyük oranda etkilenmiştir. Özellikle, 1980'lerden sonra, yeni ekonomik merkezlerin farklı alanlara kayması ve yatırımların da yeni alanlara aktarılması, madencilik öneminin azalması, eski cazibe merkezlerinin sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Ekonominin bozulmasına paralel olarak eski cazibe merkezlerinden dışarıya göçün artması ve buna bağlı olarak nüfusun azalması gibi durumlarda ortaya çıkmıştır.

Kent merkezindeki endüstri yapılarının işlevsel olarak eskimleri, teknolojik gelişmelerin gerisinde kalmaları, çeşitli nedenlerle işlevini kısmen veya bütünüyle kaybetmeleri tesislerin değiştirilmesi sonucunu da yanında getirmiştir.

Bu etmenlerin ışığında, günümüzde olduğu gibi geçmiş dönemlerde de, yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik değişimlerin kaçınılmaz bir sonuç olarak, kent mekanına yansıdığı görülmektedir.

Çalışmanın çıkış noktası, “endüstri devrimi” ile başlayan enerji gereksiniminin karşılanması için yapılan kömür araştırmaları sonucunda başlayan madencilik faaliyetlerinin mekanla ilişkisinin nasıl kurulduğunun değerlendirilmesidir. Madencilik faaliyetlerinin başlamasının, kentleşmeye etkileri, mekansal boyutlarda incelenmiştir. Tezin alan çalışmasına dayanak oluşturmak amacıyla, süreç dönemsel olarak araştırılmıştır.

Bu tez çalışması; süreç içerisinde madencilik faaliyetlerinin kent mekanını nasıl etkilediği ve kent gelişimine nasıl yön verildiğine dayanmaktadır.

Tez çalışmasında, “tarihsel süreç içerisinde maden çıkartılmasının kent mekanı biçimlendirme ile olan ilişkisinin araştırıldığı çalışmada maden sektörünün öneminin artmasıyla mekan değişiminin nasıl gerçekleştiği” ve “İngiltere ve Almanya gibi bir dönemin madencilik sektörüyle adını duyurmuş ülkelerinin bu süreçte geçirdiği değişim göz önüne alınmıştır. Türkiye’de Zonguldak kentinin süreç içerisindeki dönüşümünün nasıl gerçekleştiği ve diğer ülke örnekleri ile arasındaki farkların/benzerliklerin neler olduğu?”sorularına, Türkiye'nin tek kömür havzasında yer alan ve tek sektörlü ekonomik yapısı olan, Zonguldak örneğinin mekansal ve kendine özgü özelliklerine odaklanarak cevap aranmakta ve kentin gelecek vizyonunda kullanılabileceği potansiyellerin ortaya çıkarılmasına çalışılmaktadır. Bunun nedeni ise, kentin cazip bir istihdam alanı olduğunda yoğun göç almasının ardından maden kaynağı tükendiği ya da işletmelerin zarar etmesi nedeniyle kapatılmasının/küçültülmesinin sonrasında kentin yaşadığı ekonomik ve sosyal bunalımları en aza indirgeyecek yeni bir çıkış yolu bulmanın önemidir.

Söz konusu araştırma sorularının test edilmesi ve çalışmada örnek olarak ele alınan Zonguldak merkezde bulunan kentsel alanlarında mekan organizasyonunun detaylı olarak ortaya konulması amacıyla alan araştırmasında mekanın hangi süreçlerden geçtiği ve bu geçiş döneminde hangi öğelerin etkisinde kaldığı analiz edilmiştir. Bu noktada literatürde yapılan çalışmalar da değerlendirilmiştir.

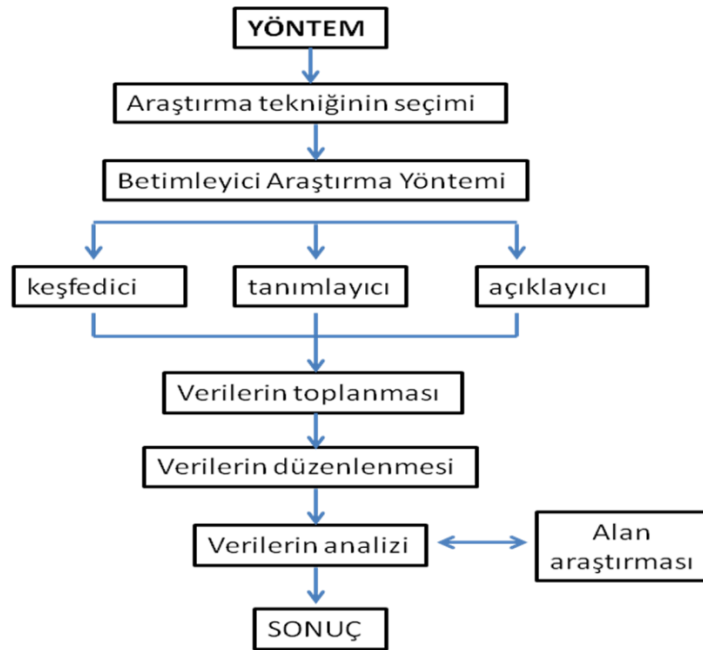
4.2 Yöntem

Varoluş süreci içinde mekanın şekillenmesinde rol oynayan kırılma noktaları olan Zonguldak’ın yükselişi ve düşüşü süreçlerinde yaşananları ve yapılanma sürecinin arkasındaki dinamikleri anlamak için Dünya örnekleri de göz önünde bulundurularak, değerlendirme yapılmaya çalışılmış ve Zonguldak, geniş bir perspektif içinde, yaşanan değişimler, değişimlerin sosyo-mekansal yansımaları ve bu yansımaların etkileri, yerel dinamikler ve sosyo-ekonomik değişimler ile birlikte ele alınmış ve bu sayede madencilik ve kent ilişkisi ile madenciliğin kentin büyümesine ve gelişimine olan etkileri

ortaya koyularak, kentte yaşanan dönüşüme hangi faktörlerin etki ettiği hakkında veriler elde edilmiştir.

Elde edilen veriler, bilgiler, deneyimler ve sonuçlar arasında neden-sonuç ilişkisi kurulmaya çalışılmış ve sonunda genel hatlarıyla, “tarihsel süreç içerisinde maden çıkartılmasının kent mekanının biçimlendirilmesi ile olan ilişkisinin araştırıldığı çalışma kapsamında maden sektörünün öneminin artmasıyla mekan değişiminin nasıl gerçekleştiği” ve “İngiltere ve Almanya gibi bir dönemin madencilik sektörüyle adını duyurmuş ülkelerinin bu süreçte geçirdiği değişim göz önüne göz önüne alınmıştır. Türkiye’de Zonguldak kentinin süreç içerisindeki dönüşümünün nasıl gerçekleştiği ve diğer ülke örnekleri ile arasındaki farkların/benzerliklerin neler olduğu?”sorularına cevap aranmıştır.

Tezin yöntemi, kentin oluşum, gelişim sürecindeki mevcut durumunun, gerçeklerin ve sayıların tanımlanması ve kente ait bugün ve gelecek ile ilgili öngörüler yapılmasının sağlanması amacıyla betimleyici araştırma yöntemi seçilmiştir. Yöntem seçiminin ardından analiz ve yorum için veri toplanmış, veriler sınıflandırılmış, analizlerin yorumlanması ile de sonuca varılmak için alan araştırması kapsamında belirlenen kent ölçeğinde veriler değerlendirilmiştir.

Şekil 4.1 Tezin yöntemi

Çalışma sürecine ait bilgiye de aşağıda aşamalar halinde yer verilmiştir:

Tezin ilk aşamasında ise araştırma için gerekli temel kavramları açığa çıkarmaya öncelik verilmiştir. Kuramsal çerçevede ele alınan bölge kavramı, bölgesel gelişme kavramları, maden, madencilik ile ilgili kavramlar, Dünya örneklerinden eskinin maden, günümüzün teknolojik ve turistik bölgeleri ile alan çalışması kapsamında ele alınan Zonguldak ve bölgesinin özellikleri, kömür havzasının hukuki geçmişi, işgücü yapısı ve madenciliğin günümüz Zonguldak kentinin planlanmasındaki etkileri ile ilgili olarak kitap, makale, tez vb. yayınlarda araştırma yapılmış, değerlendirilmiş, yorumlanmıştır. Bu aşamada, konularla ilgili yerli ve yabancı yazılı kaynaklar, makaleler, gazeteler, tezler, süreli yayınlar, sempozyum bildirileri ve internet üzerinden web taraması yapılmıştır. Bülent Ecevit Üniversitesi (eski adıyla Karaelmas Üniversitesi) öğretim üyelerinin kente ve bölgeye yönelik hazırlamış olduğu yayınlar da yararlanılan kaynaklar arasında yer almaktadır. Kentin özelliklerinin irdelenmesi için, Zonguldak'taki kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlarla, üniversitede görev yapan öğretim üyeleri, TMMOB Maden Mühendisleri Odası, Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası, Harita Kadastro Mühendisleri Odası Zonguldak Bölge Temsilcilikleri gibi sivil toplum örgütlerinin Zonguldak Şubesi'ndeki yetkili kişiler vb. ile sözlü görüşmeler yapılmıştır. İncelenen örneklerden yararlanılarak mevcut durum arasında benzerlikler ve farklılıklar ortaya koyulmuştur.

Alan çalışmasında, Zonguldak kentinin özelliklerine ilişkin araştırma ve gözlemler üzerinde durulmuştur. Çalışma alanı olan Zonguldak kentine, bölgesel ölçekte bir bakış açısı getirmek amacıyla, Zonguldak ve bölgesi kapsamında irdeleme yapılmıştır. Alan çalışması, kente ait haritaların temini, konu ile ilgili kütüphane çalışmasının yapılması vb. gerekli hazırlık evrelerini içermektedir. Ayrıca nüfus miktarları, eski ve yeni mekan kullanımları arasında karşılaştırmalar, tarihsel dokümanlar ve haritalar üzerinden analiz edilerek kent makroformunun nasıl biçimlendiği ile ilgili detaylı bir analiz yapılması da çalışmaya yardımcı olmuştur.

Yapılan sözlü görüşmeler, bulunan yazılı ve görsel belgelerle (1910 yılı haritaları ile muhtelif tarihlerde hazırlanmış olan mevcut imar planları) ilişkilendirilerek ve

yorumlanmaya çalışılmıştır. Tarihsel süreci belgelemek adına fotoğraf arşivlerine ulaşılmış ve geçmiş ile günümüz durumunun karşılaştırılması yapılmıştır.

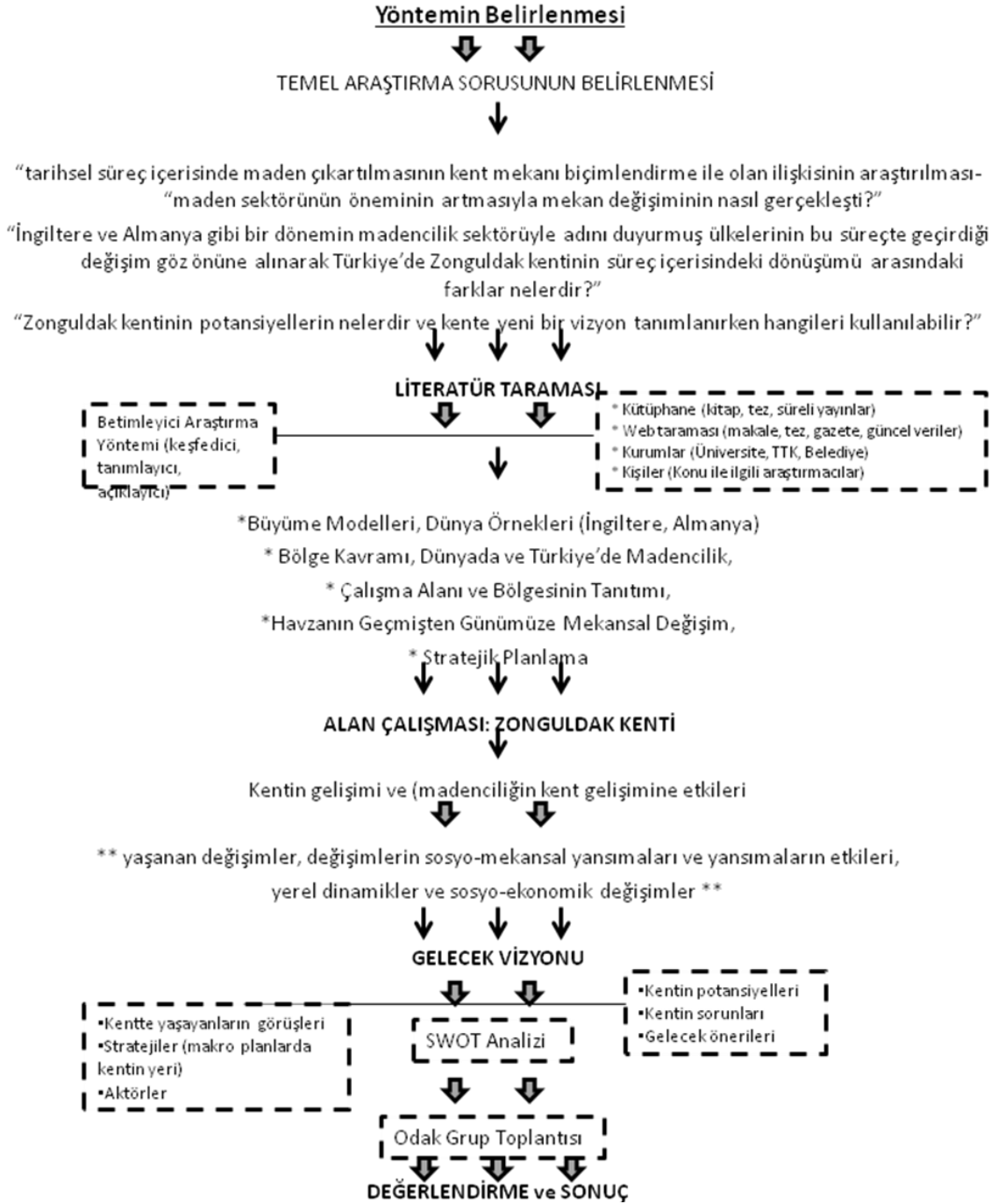
Zonguldak kentinin sahip olduğu potansiyellerin belirlenerek yeni sektörler belirlenip kente yeni bir vizyon katılabilmesi amacıyla başkan yardımcılığı tarafından yürütülen Zonguldak Kent Konseyi tarafından kurulmuş olan ve Zonguldak'a gönül vermiş ve Zonguldak için çalışan çeşitli meslek gruplarından kişilerin yer aldığı Strateji Geliştirme Grubu tarafından hazırlanmış olan GZTF analizinden yararlanılmış, çeşitli eklemeler ve düzeltmeler yapılarak analize son hali verilmiştir.

Çeşitli dönemlerdeki devlet politikalarında Zonguldak kentinin yerinin ne olduğuna yönelik olarak hazırlanmış olan makro planlar incelenmiştir.

Yapılan çalışmalar haricinde, plancının gözüyle Zonguldak kentinin değerlendirilebilmesi için kent hakkındaki düşüncelerine başvurulmuş ve vizyon tartışmasına plancının da katkısı eklenmiştir. Elde edilen kaynaklar ve haritalarla tespit edilen durum, farklı aktörlerle tartışılmış ve verilerin sınanması sağlanmıştır. Özetle yapılan araştırmaların değerlendirmesi, GZTF analizi ve odak grup toplantısı kente yeni bir gelecek vizyonu bulmak için birer araç olarak kullanılmıştır.

İstatistiki veriler ve alan çalışması ile ilgili olarak yapılan görüşmeler, araştırma bağlamında ele alınarak; literatür taraması tamamlanmıştır.

“ÜRETİMİ AZALTILMIŞ MADEN KENTLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ VE GELECEĞİ: ZONGULDAK ÖRNEĞİ ”

Şekil 4.2 Tezin aşamalarına ait süreç

4.3 GZTF (SWOT) Analizi

Tez çalışması kapsamında GZTF Analizi, belirli aktörlerle vizyon belirleyip kentin mevcut durumuna yönelik güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek, iç ve dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri saptamak amacıyla yapılmıştır.

Tez kapsamında nereye, nasıl, kim aracılığıyla ulaşılabileceğinin belirlenmesi için GZTF analizinin sonuçları kullanılmıştır. Zonguldak kenti için aktörler yardımıyla vizyon-misyon oluşturulmaya çalışılmıştır.

Tez kapsamında, Zonguldak kentinde gelişebilecek sektörlerin belirlenmesinde, Zonguldak Kent Konseyi tarafından kurulmuş olan Strateji Geliştirme Grubu tarafından kentin mevcut durumunun ortaya çıkarılması için hazırlanan GZTF analizinden yararlanılmıştır. İçerisinde yer aldığım ve söz konusu grubun başkan yardımcılığını yürüttüğüm grubun üyeleri arasında Zonguldak'ta üniversitede, çeşitli kamu kurumlarında ve STK'larda çalışan öğretim üyeleri, mühendis ve şehir plancıları yer almaktadır. 8 kişinin katılımı ile oluşturulan grup ile odak grup toplantısında tartışmalar yapılmış ve grup üyeleri tarafından kentin gelecek vizyonunun belirlenmesi için hangi sektörlerin ön plana alınması gerektiği konusunda görüşlerine başvurulmuştur. Konu ile ilgili olarak "sektör önerileri" yapılması istenmiştir. Yapılan öneriler doğrultusunda grup üyelerinin sıralamalarına bağlı olarak hangi başlıklar üzerinde durulması gerektiği ortaya çıkartılmıştır. En çok teklif edilen konu başlıkları ulaşım, çevre-temizlik, imar, ekonomi-ticaret, sosyo-kültürel yaşam ve turizm olarak belirlenmiştir. Başlıkların belirlenmesinin ardından, GZTF analizinin oluşturulması için girdi olması amacıyla her grup üyesinin fikirlerine başvurulmuştur. Tez kapsamında ilk etapta çeşitli ekleme ve konu başlıklarında değişiklik yapılarak aşağıda hazırlanan çizelgelerin son hali oluşturulmuştur. Bu yöntem ile elde edilen veriler değerlendirilmiş ve bu değerlendirmenin ışığında gelecek vizyonu ile ilgili hangi potansiyellerin kullanılabileceğine yönelik bir sonuç ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Kısaca belirli aktörlerin bir araya gelmesiyle hazırlanan GZTF analizi, geleceğe ilişkin kurgu belirlenerek mekansal yapının mevcut durumunu belirlemek için yapılmıştır.

Tez araştırması kapsamında elde edilen verilerin bir araya getirilmesi ile de GZTF analizinin son hali verilmiştir.

Çizelge 4.1 Ulaşım

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Karayolu bağlantısı - Karayolunun aktif kullanıyor olmasından doğan ulaşım çeşitliliğinin olması, - Ankara, İstanbul gibi büyükşehirlerle karayolu ile ulaşımın güdübirlik olarak yapılması, Denizyolu bağlantısı - Deniz yolunun aktif kullanıyor olmasından doğan ulaşım çeşitliliğinin olması, Demiryolu bağlantısı - Demir yolunun aktif kullanıyor olmasından doğan ulaşım çeşitliliğinin olması, - Demir yolu bağlantısı ile liman bağlantısının olması ve yük taşımacılığında demiryolu ulaşımının da kullanılıyor olması, Havayolu bağlantısı - Havaalanının kullanılmaya başlanması,	Karayolu bağlantısı - Şehirlerarası anayolun şehir merkezinden geçmesi ve alternatif yolun olmaması, - Eğitim-öğretim zamanı şehir merkezinde trafiğin yoğunlaşması, - Terminal şehir içinde olması, - Alternatif şehir içi ulaşım seçeneğinin (bisiklet, teleferik, vs.) olmaması, - Şehir merkezli otopark yetersizliği, - Yetersiz yol kademelenmesi, - Karayolu standartların düşük oluşu, Denizyolu bağlantısı - Altyapı yetersizlikleri: liman ve liman altyapısının –derinlik gibi– yetersizliği, Demiryolu bağlantısı - Demiryolu hattının zaman alıcı, bozuk bir geometrik alan içinde yol alması, - Tren ferisinin hayata geçirilmesi ile birlikte hemzemin geçidinin şehir merkezinde daha çok trafik yoğunluğuna sebep olması - OSB’lerin demiryolu bağlantısının bulunmaması, - Düşük standartlı demiryolu varlığı, - Hemzemin geçit sorunu: demiryolu-liman bağlantısının şehir merkezinden yaya yollarını ve şehirlerarası karayolunu bölerek geçmesi, Havayolu bağlantısı - Havaalanının boyutları ve çevresindeki topoğrafik engellerin büyük uçaklara hizmet vermemesi, - Yurtiçi havayolu seferlerinin belirli gün ve belirli sayıda olması, - Havaalanı ile şehir merkezi ulaşım bağlantılarının zayıf olması,

Çizelge 4.1 Ulaşım (devamı)

Fırsatlar	Tehditler
Karayolu bağlantısı - Onaylı bir çevreyolu projesinin varlığı, - Tıp Fakültesinin bölgesel nitelikli olması sebebiyle çevre yerleşimlerden kente gelinmesin sebebiyle ulaşım altyapısına önem veriliyor olması, - Nüfusun, kent merkezi ve merkeze yakın mahallelerde yoğunlaşması, - İl'in metropoliten kentlere yakınlığı, Demiryolu bağlantısı - Demiryolunun varlığı ve bu yolun rehabilite edilmesi halinde, yük ve yolcu taşımacılığında önemli bir rol üstlenebilecek olması,	Karayolu bağlantısı - Araç mülkiyetindeki artışa paralel şehiriçi karayolu ulaşımında özel araçların yoğun kullanılıyor olması, - Kömür üretiminin şehir merkezine yakın fakat dağınık sahalarda yapılmasının trafiğe verdiği yük, - Kilimli mevkiindeki sanayileşme potansiyeli ve Filyos serbest bölge oluşumunun Ankara ve İstanbul akslarında yaratacağı yoğunluk, Karayolu-Denizyolu-Demiryolu Havayolu bağlantısı - Topografik ve jeolojik engeller sebebiyle kara, hava ve demiryolu ulaşım ağının geliştirilmesinin yüksek maliyet gerektirmesi ve karayolu ve demiryolu güzergahlarının bakım, yenileme ve yapımında güçlükler neden olması, - İl'in çevresinde sanayi bakımından güçlü metropoliten kentlerin bulunması ile yapılacak yatırımları zorlaştırması,

Çizelge 4.2 Kentleşme

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Planlama - Bölgeye ait üst ölçekli planların olması, - Filyos projesinin hayata geçirilmesi için planlama çalışmalarının başlatılmış olması, - Kentin belediye sınırları içerisinde güncel halihazır haritalar kullanılarak imar planlarının yenilenmiş olması, - İslah imar planı yapılan bazı bölgelerde parselasyon planlarının yapılmış olması,	Planlama - Planlardaki uygulamalar ile ilgili güçlükler ile karşılaşılması, - Üst ölçekli planların kentin özüne inecek ve sorunlarını çözecek şekilde hazırlanmamasından dolayı yetersiz kalması, - Filyos Projesi ile ilgili çalışmalar başlamış olsa da projenin ne zaman biteceği ile ilgili kesin bir bilginin olmaması, - Altyapı projeleri olmaksızın günübirlik çözümler üretilmesi,

Çizelge 4.2 Kentleşme (devamı)

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Planlama - Kent ve bölgeye ait üst ölçekli planların olması, - Filyos Vadisi projesinin hayata geçirilmesi için planlama çalışmalarının başlatılmış olması, - Kentin belediye sınırları içerisinde güncel halihazır haritalar kullanılarak imar planlarının yenilenmiş olması, - Islah imar planı yapılan bazı bölgelerde parselasyon planlarının yapılmış olması, - Kıyı kullanımını zenginleştirmek amacıyla dolgu imar planı çalışmalarına başlanmış olması, Mülkiyet - Arazi ve sahaların çoğunlukla kamu mülkiyetinde olmasından dolayı devlet eliyle yapılacak girişimlerde yer bulma adına kolaylık sağlaması, Tarihi Doku - Kent merkezindeki kamuya açık (lavuar ve çevresi) alanların arttırılmasına yönelik proje çalışmalarının başlatılmış olması, - Ayrıcalıklı kentsel dokuya sahip bölgelerin ve endüstri mirası yapıların koruma altına alınmış olması (örnek: lavuar alanı),	Planlama - Planlardaki uygulamalar ile ilgili güçlükler ile karşılaşılması, - Üst ölçekli planların kentin özüne inecek ve sorunlarını çözecek şekilde hazırlanmamasından dolayı yetersiz kalması, - Filyos Projesi ile ilgili çalışmalar başlamış olsa da projenin ne zaman biteceği ile ilgili kesin bir bilginin olmaması, - Altyapı projeleri olmaksızın gününbirlik çözümler üretilmesi, - Yeşil alan, otopark ve sosyo-kültürel tesislerin yetersiz olması, - Talep ve baskılar nedeniyle mevcut imar planlarında sık sık değişikliklere gidilmesi, - Bazı bölgelerde topografya ve mevcut durum ile uyumsuz imar kararlarının alınmış olması (uygulaması zor ve maliyeti yüksek plan kararlarının olması), Mülkiyet - Kamu mülkiyetinde bulunan arsaların çokluğu sebebiyle kaynaklanan mülkiyet sorunlarının bulunması, Tarihi Doku - Koruma altına alınması sebebiyle kentin içinde yer alan ve tescilli yapılar haricinde içerisinde bulunmayan yaklaşık 15ha.lık lavuar alanına işin maddi boyutu yüzünden herhangi bir çalışma yapılamaması,

Çizelge 4.2 Kentleşme (devamı)

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Kentsel Doku • TTK'nın 1900'lü yıllarla başlayan süreçte şehrin belirli kesimlerinde düzenli yapılaşmaya katkı sağlamış olması, • Üniversitenin kentleşmeye katkısının olması (yeni fonksiyonların kente gelmesi vb.), • Tıp Fakültesinin kentte bulunması sebebiyle kurulduğu alanda kentsel gelişime sebep olması,	Kentsel Doku • Ruhsatlı binaların projelerine uygun olarak yapılması ve ruhsatsız yapıların da önlenmesi konusunda gerekli kontrol, denetleme ve uygulamaların yetersiz olması, • Binalarda dış cephe standartlarının (renk, yalıtım, tabela vs) olmaması, • Şehrin güney aksının (Ankara girişinin) çarpık yapılaşmanın kent imajını olumsuz etkilemesi, • Mevcut mezarlık alanlarının yeterli olmaması ve defin işlemlerinin şahsi mülkiyet alanlarında gerçekleştirilmesi, • Mevcut durumun kıyı kenar çizgisi ile uyum sağlamaması nedeniyle ortaya çıkan sorunlar, • Galerilerin kentin zemini ve yapılaşma stabilitesi üzerindeki etkisi (tasman sorunu), • Erozyona sebep olan ve doğal kaynakların zarar gördüğü arazi kullanım kararları, çarpık yapılaşma sebebiyle orman ve tarım alanlarının tahrip edilmesi, • Kentte yer alan, düzensiz yerleşim alanları ve yasa dışı yerleşmeler, • Madencilik faaliyetleri sebebiyle yeraltında oluşan boşluklardan dolayı, meydana gelen çöküntülerin yerleşim alanlarının ve orman alanlarıyla iç içe olması, • Yerleşmelerin dağınık konumlanmış olması, • Erozyon, sel taşkınları gibi doğal afet olaylarının görülmesi, • Karayolu ve demiryollarında standartların düşük oluşu,

Çizelge 4.2 Kentleşme (devamı)

Fırsatlar	Tehditler
Planlama - AB vb. uluslararası projeler kapsamın-da belirli özel alanların planlanmasının yeniden ele alınabilir olması (Fransız evleri gibi tarihi yapılar vs.), Mülkiyet - Kamuya ait arsa ve yapıların yoğun olması kamunun yararına yol ve bina, konut, yeşil alan ve spor sahaları düzenlemesi için kullanılacak alanların kamu kuruluşlarına, belediyelere ka-zandırılmasını kolaylaştırıyor olması, Tarihi Doku - Kentleşme etkisi olan belediye (lavuar alanına yönelik yarışmanın düzenlen-mesi), özel idare bünyesinde kurulmuş olan KUDEB (koruma uygulama denetim bürosu) (tarihi eserlerin resto-rasyonunda vb. yardımda bulunul-ması), BAKKA (projeler için yardım ver-mesi), STK'ların (kentlin yaşanabilir-liğini arttırmak için çalışmalar düzenlemesi) kent için çalışıyor olması,	Planlama - Planların (yapımından tamamlan-masına kadar tüm aşamalarında) mali sıkıntılar yüzünden uygula-namaması, - Topografik yapı nedeniyle ortaya çıkan bodrum kat sayısının bina kat sayısını artırması (altyapı projelerini zorlaştırması ve ihtiyacı artırması, heyelan riskini artır-ması, vs), Kentsel Doku - Düzensiz ve plana uymayan yapılaşmanın yaygın olması, - Kentin arazi yapısına uygun özgün yapılaşmanın sağlanmamış olması, - Yapı yoğunluğun yüksek olduğu bölgelerde yeni sosyal donatılara (yeşil alan, otopark ve sosyo-kültürel tesisler, vs) yer verilmemesi, - Kentin çevresinin orman, deniz ve diğer belediye sınırlarıyla çevrili olması nedeniyle yeni kentsel alanların geliştirilememesi, - Madencilik faaliyetlerinden kay-naklanan tasman etkilerinin bulunması, - Taşkın ve heyelan açısından çok riskli alanların bulunması,

Çizelge 4.3 Ekonomik boyut

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Madencilik İleri ve geri bağlantıları olan başta TTK olmak üzere madencilik sanayinin var oluşu (Erdemir, Kardemir, ulaşım, enerji gibi sektörlerin kurulmasına katkı sağlamış),	Madencilik - Kömürün önem kaybetmesi, - Sanayinin tek yönlü (yalnızca madencilığe dayalı) olması (orman, tekstil ve diğer alanlarda sanayinin gelişmemesi),

Çizelge 4.3 Ekonomik boyut (devamı)

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Madencilik - Yer altı zenginliklerin varlığı (taşkömürü, kuvars kumu, kuvarsit, doğal gaz, metan gaz gibi), - Taşkömürüne bağlı çok sayıda yan sanayinin (asetilen, naftalin, kok kömürü, ...) olması, Sanayi - Tekstil, seramik, konserve gibi farklı üretim sektörlerinin olması, - Gemi üretim sanayinin (tersanelerin) kurulmuş ve gelişmekte olması, - Girişimciyi destekleyecek organize sanayi bölgelerinin oluşturulması, - Demir-çelik ve buna bağlı yan sanayi ürünleri sektörlerin (tersanecilik, oto yan sanayi, makine aksamları vb.) gelişiyor olması, - Tekstil, gıda ve orman ürünleri endüstrisinin önem kazanıyor olması - Enerji santrallerinden elde edilen atıklardan girdi amaçlı yararlanabilir olması (sıcak sudan şehir ısıtmasında yararlanılması, külden çimento yapılması gibi) - Kentte hidroelektrik enerji santralinin kurulmuş ve enerji üretiyor olması, - Kentte kurulmuş olan termik santrallerin olması ve yeni termik santrallerin yapılması fikrinin olması, Tarım ve Hayvancılık - Tarımsal faaliyetler (balıkçılık, büyük-küçükbaş hayvancılık, arıcılık, kümes hayvancılığı gibi) için uygun altyapının (arazi, iklim vs) olması, - Seracılık ve bodur meyvecilik gibi tarımsal üretim faaliyetlerine başlanması, - Zonguldak çevresinde üretilen fındığın sanayi ürünü olarak kullanılabilir olması,	Madencilik - Kömür çıkartılmasında teknolojinin gelişmemesi, - Üretimde hammaddenin sağlanmasında dışa bağımlılık (termik santrallerde ihtiyaç uyulduğunda yurt dışından kömür ithal edilmesi), Sanayi - Sanayinin kamu sektörü ağırlıklı ve özel girişimciliğin gelişmemiş olması (TTK'nın tarihinde asli görevin yanında sosyo-ekonomik birçok faaliyetleri bizzat sunmasının özel girişimciliği ve ser-maye girişimciliğini köreltmıştır), - Yatırım ve girişimcilik kültürünün gelişmemesi, - Arazi engebeliğinden ötürü sanayi alanlarının dar olması, - Demiryolunun ilde üretilen sanayi ürünlerini pazara ulaştırmada yetersiz kalması, Tarım ve Hayvancılık - Tarımsal faaliyetlerin potansiyelin altında olması, - Seracılık ve bodur meyvecilik gibi tarımsal üretim faaliyetlerinin potansiyelin altında olması, - Tarımsal faaliyetlerin yeterli seviyede olmaması,

Çizelge 4.3 Ekonomik boyut (devamı)

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Tarım ve Hayvancılık • Çilek ve kestane, defne gibi orman ürünlerinin ticarileştirilebilir olması, • Zonguldak'ın genel konumu itibarıyla, kirlenmemiş yapısıyla ve iklim özellikleri ile organik tarım açısından potansiyele sahip olması, • İl merkezi ikliminin Marmara iklimine benzemesi nedeniyle seracılığın artmış olması, • Su ürünlerinin potansiyel varlığının olması, Ormancılık • Orman potansiyeline bağlı ağaç işleri ve mobilya üretiminin yapılabilir olması, Turizm • Mevcut turizm potansiyelinin katma değere çevrilebilir olması, • Koruma altına alınan yapıların kullanılabilmesi sayesinde kent ekonomisine sağlayacağı ekonomik katkının olması (turistik geziler vb.), Hizmetler • Üniversitenin şehir ekonomisine katkısının giderek artması, • Tıp Fakültesinin bölgesel nitelikli olması sebebiyle çevre yerleşimlerden kente gelmesine neden olması, • Arazi ve sahaların mülkiyetinin büyük bir kısmının kamuya ait olması sebebiyle yatırım yapılabilecek alanların kiralınmasında kolaylık sağlaması, Yenilenebilir Enerji • Kentte rüzgar enerji tribünlerinin kurulmasına yönelik çalışmaların devam ediyor olması,	Tarım ve Hayvancılık • Tarımsal faaliyetlerin potansiyelin altında olması, • Seracılık ve bodur meyvecilik gibi tarımsal üretim faaliyetlerinin potansiyelin altında olması, • Tarımsal faaliyetlerin yeterli seviyede olmaması, • Tarım arazilerini küçük, parçalı ve dağınık olması, • İklimle uygun getirisi yüksek olan ürünlere yönelinmemesi, • Su kaynaklarının korunmasındaki bilinç eksikliği sebebiyle su ürünlerinin ekonomik değerinin fazla olmaması, • Büyükbaş ve küçükbaş hayvansal üretimin az olması, • Balıkçılığa çok önem verilmemesi • Arıcılığın gelişmemiş olması, • Termik santral atıkları yüzünden çevre ve tarım üzerindeki olumsuz etkisinin olması, Ormancılık • Orman ürünlerinden yeterince yararlanılamaması, Turizm • Eğlence, konaklama, gastronomi gibi turizm kaynaklı yatırımlardaki yetersizlikler • Kentin doğal ve turistik değerlerinin tanıtılmasındaki yetersizlik,

Çizelge 4.3 Ekonomik boyut (devamı)

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
	Hizmetler - Hizmet sektörünün gelişmemiş olması (sunulan hizmetin kalitesinin yeterli olmaması, müşteri memnuniyet kavramının yerleşmiş olmaması, - Dış ticaretin gelişmemiş olması, - Tasman alanlarının bulunması, - Vasıfsız eleman çokluğu, - Tüketim ağırlıklı bir ekonomiye sahip olunması, - İşsizlik oranının ve göçün Türkiye ortalaması üzerinde olması, - Boş sektör alanlarının tespitine yönelik çalışmaların olmaması,
Fırsatlar	Tehditler
Madencilik - Yerli kömürü girdi olarak kullanacak sektörlerin bu bölgede yatırım yapabileceği, - Kömürün önemli bir yer altı kaynağı olması, - Kömür rezervinin çokluğu, - Hükümetin “Zonguldak’ın enerji üssü” olacağına ilişkin söylemlerinin olması, - Üst ölçekli planlarda Zonguldak kentinin madencilik özelliğinin devam ettiriliyor olması, Sanayi - Metale (girdisi demir çeliğe) dayalı üretim sektörlerinin Zonguldak il sınırlarında kurulabileceği,	Madencilik - Maden sektöründe çalışan personelin özel sektör itibarıyla sendikası olmaması (işçi ücretlerinin özel sektörde düşük olması), - Sadece taş kömürüne yönelinmiş olmasının getirdiği eksiklikler, - Maden ocakların kapatılması, - Özel madencilik yöneline, - Kamu (TTK) dışında yeni bir istihdam yaratan ekonomi oluşturacak üretim yapılanmasının olmaması, - Kömürün önemini kaybetmesiyle birlikte şehirde genel olarak yatırımların azalma riski, Sanayi - Bu şehirde yerleşme niyetiyle bulunan girişimcilerin yatırımlarını kalıcı niyetle yapmaması ve elde ettiği geliri Zonguldak dışında değerlendirmesi,

Çizelge 4.3 Ekonomik boyut (devamı)

Fırsatlar	Tehditler
Sanayi • Tersane yapımının ülke içerisinde ön plana çıkartılmış olması, • Zonguldak Limanını geliştirme projelerinin varlığı ve geliştirilebilir olması, • Filyos Limanı projesinin varlığı ve kamulaştırmasının ve planının tamamlanmış olması, • Ar-ge ve teknopark oluşumunun Dünya genelinde önem kazanmış olması, • Kentin çeşitli bölgelerinde enerji üretimi için yeni termik santrallerin yapımına yönelik projelerin olması, Tarım ve Hayvancılık • Akarsu potansiyelinin olması, • Organik tarımın gündemde olması, • Tarım ürünleri potansiyelinin olması, • Hayvan ürünleri potansiyelinin olması, • Su ürünleri potansiyelinin olması, • Balıkçılık için sektörel alt yapı zenginliğinin olması, Ormancılık • Orman potansiyelinin yüksek olması,	Sanayi • Topografyanın sanayi ve ticaretin gelişmesine uygun olmaması, • Ülkedeki ekonomik belirsizlikler, • Ar-ge ve teknopark oluşumunun başka kentlerde olması, kentte herhangi bir girişimin olmaması, • Termik santrallerin çevre kirliliğini arttırması, Tarım ve Hayvancılık • Akarsuların sadece denize dökülüyor olması, kullanılmaması, • Topografik sınırlamalar (eğim) nedeniyle makineli tarımın yapılamaması, • Verimliliği yüksek tarım toprak-larının azlığı, • Su ürünlerinin ekolojik denge göz ardı edilerek yapılıyor olması (termik santrallerin atıkları vb.), • Tarım alanlarının verimliliğini azaltacak şekilde üretime yönelin-miş olması/yanlış yöntemlerin kullanılması, • Tarım alanlarının amacı dışında kullanılması (sanayi alanlarının tarım alanları üzerinde yapılmış olması, • Toprak ve su kirliliği, • Karadeniz ikliminin özelliğinden dolayı tarım ürünlerinin zamanında olgunlaşamayarak pazara sunulamaması, Ormancılık • Orman kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı sağlanmadığı takdirde ekolojik dengenin bozulabilecek olması,

Çizelge 4.3 Ekonomik boyut (devamı)

Fırsatlar	Tehditler
Turizm - Ormanın turizm için kullanılabilir olması, - Mağara, şelale, yayla, sıcak su oluşumu vb oluşumların il sınırları dahilinde bulunması, - Kültürel kaynaklara sahip olması (Filyos antik kenti, Ereğli vb.), - Deniz potansiyelinin olması, - Türkiye ve Dünya genelinde ekoköy oluşumuna son zamanlarda yönelinmiş olması, - Türkiye ve Dünya genelinde ekoturizm kavramının revaçta olması, İstihdam-İşgücü - Şehrin gelişmesinde kendi içinde yetişmiş nitelikli insan gücünün o şehirde yaşamayı tercih edecek olması, - TTK'da istihdam edilme ümidinin kırılması, ekonominin özel sektör temelinde bir geçiş ve gelişme sürecine girmesine imkan sağlayacağı, Yenilenebilir Enerji - Alternatif enerji kaynaklarının günümüzde önem kazanması, - Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerle komşu olma ve Rusya ile vize uygulamalarının kaldırılması, - AB fonlarından yararlanabilme olanağının oluşu,	Turizm - Doğal ve turistik değerlerin yeteri kadar kullanılmaması, - Ekoköy ve ekoturizme yönelik kentte herhangi bir çalışmanın olmaması, - Maden işletmelerinden doğan kir-lilik sonucunda turizm sektörü-nün gelişmemesi. - Denizyolu taşımacılığında olumsuz iklimsel şartlar; kış döneminde yükleme ve boşaltmada yaşanan iklimsel sıkıntıların olması, İstihdam-İşgücü - İş olanaklarının kısıtlı olması, - TTK'nin küçültülmesi, - TTK'nin küçülmesi-kömürün yeterli düzeyde çıkarılamaması-üniversite öğrenci ve çalışanların düzeyine yönelik ticari faaliyetlerin gelişmemesi-siyasi nedenler, - Ekonomik istikrarsızlık,

Çizelge 4.4 Sosyo-kültürel boyut

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Sosyal yapı - Sosyal faaliyetlerin kentte yapılıyor olması, - Geçmişte göç almış kozmopolit yapı nedeniyle hoşgörüsü gelişmiş toplum varlığı, - Kamu çalışanı ağırlıklı bir nüfusun olması Kültürel yapı - Belediyece düzenlenen gelenekselleşmiş festivallerin olması, - Kent kültürüne ve sosyal yaşama zenginlik katabilecek STK'ların varlığı, - İl'in zengin kültürel, tarihi ve doğal değerlere sahip olması, Ulaşım - Çeşitli ulaşım potansiyelinin olması, Eğitim - Üniversitenin varlığı ve gelişiyor olması, - Eğitim seviyesi yüksek birey sayısının fazlalığı, Sportif faaliyetler - Merkez ilçe sınırları içinde mağara, orman alanları, trekking alanları, termal kaynak, sahil bandı gibi turizme konu olabilecek alanların varlığı,	Sosyal yapı - Nüfusun büyük kısmının emekli olması, - Genç nüfusun azlığı, - Sosyal faaliyetlerin yetersizliği/çeşitlerinin azlığı/faaliyetlerin yeter-li düzeyde duyurulmaması, - Sosyal etkinliklerin bilinen güncel takviminin olmaması, - Etkinlikler sınırlı bir kesim tarafından takip ediliyor olması, Kültürel yapı - Kültürel etkinliklerin bilinen güncel takviminin olmaması, - Etkinlikler sınırlı bir kesim tarafından takip ediliyor olması, Ulaşım - Ulaşım zorluğu-dengesiz gelir dağılımı, - Kentin kıyı kenti olmasına rağmen kentte yaşayanların kıyı ile bağlantısının olmaması,

Çizelge 4.4 Sosyo-kültürel boyut (devamı)

Fırsatlar	Tehditler
Kültürel yapı - Güzel Sanatlar Galerisi'nin olması, - AKM'nin olması, - Sinemaların varlığı, - Devlet tiyatrosunun varlığı, Sosyal yapı - Sosyal birlikteliği sağlayacak mekanların olması, - Sosyal eğitimi sağlayacak derneklerin olması, Eğitim - Üniversite varlığı ve öğrenci potansiyeli, Sportif faaliyetler - Sportif eğitimi sağlayacak derneklerin olması, Turizm faaliyetleri - Turizm arttırılabilecek potansiyellerin olması,	Kültürel yapı - İnternet-televizyonun kültürel etkinlikleri bireyselleştirmesi, - Yerel ve siyasi yönetimlerin kültürel yaşama gerekli önemi vermemesi, Sosyal yapı - İnternet-televizyonun sosyal etkinlikleri bireyselleştirmesi, - Ekonomik nedenlerle sosyal faaliyetlere katılımın çok fazla olmaması, Eğitim - Üniversite kampüs alanının genişlemesi ve yeni fakülteler için yerleşim alanının bulunmaması, Beşeri sermaye-sermaye - İnsan ve sermaye göçünün olması, - Sermaye yetersizliği,

Çizelge 4.5 Turizm

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Doğal yapı - Gökgöl ve Cehennemağzı mağaralarının turizm amaçlı kullanılıyor olması, - İnağzı, Sofular, Çayırköy, Ilıksu gibi mağaraların turizm potansiyeli olması, - Çok sayıda doğal plajın (Hisarönü, Türkali, Kapuz, Göbü, Değerimenağzı, Ilıksu vb.) bulunması, - Koyların varlığı (yaz mevsiminde balıkçı teknelerinden de yararlanarak bu koyalara turlar düzenlenmesi), - Devrek'in Eğerci Beldesi'nde rafting sporu etkinliğinin başlaması,	Doğal yapı - Bazı mağaraların ulaşım zorluğu-nun olması, - Koyların turlar için kullanılmasının yetersizliği,

Çizelge 4.5 Turizm (devamı)

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Tarihi yapı - Tarihsel kalıntıların (Ereğli Kalesi, Teion Antik Kenti, Filyos Kalesi, Herakles Sarayı, Bizans Su Sarnıcı, Ayasofya Kilisesi (Orta Cami), Halil Paşa Konağı (Ereğli Müzesi) vb varlığı, - Cumhuriyet döneminden kalma tarihi eser varlığı, - Fransız döneminden kalma TTK'ya ait yapıların tescilli olarak halen ayakta duruyor olması, - TTK'ya ait turizm açısından kullanılabilecek lavuar alanı, maden alanlarının kent ve bölgesinde bulunması, Tarım ve hayvancılık - Eko turizm gerekli doğal zenginliklere sahip olunması (doğa yürüyüşü, atlı spor ve açık hava sporları gibi), - Av turizmine uygun fauna ve ormanlık alanların bulunması, Kentsel yapı - Maden Müzesi'nin hizmete açılmış olması, - Festivallerin (Ereğli Uluslararası Osmanlı Çileği ve Kültür Festivali, Karaelmas Kültür Sanat Festivali, Devrek Baston ve Kültür Festivali vb.) düzenlenmesi, - Bilimsel kongrelerin (Kömür Kongresi, Tıp Kongresi vb.) yapılması, - Zonguldak Hava Limanı'nın varlığı, "1 adet 1 yıldızlı, 4 adet 2 yıldızlı, 6 adet 3 yıldızlı, 2 adet 4 yıldızlı, 1 adet 5 yıldızlı ve 9 adet belediye belgeli otel işletme sayılarının (1-25 yatak kapasitesi % 4.3, 26-50 yatak kapasitesi % 21.7, 51-75 yatak kapasitesi % 30.4, 76-100 yatak kapasitesi % 8.7, 101 üstü yatak kapasitesi % 34.8) varlığı,	Tarihi yapı - Zonguldak'ın sadece maden şehri olarak bilinip, maden turizm potansiyelinin yeterince farkına varılamaması (maden kenti kimliği ve madenciliğin tarihi maden ocaklarında sunulacak ortamla canlandırılması), Tarım ve hayvancılık - Eko turizmi için yeterli altyapı çalışması yapıp, bu turizmin sistematik olarak sunulamaması (bu amaçlı gelen turistlere nerelerde, hangi ekipmanla, hangi şartlarda, vs bu geziyi gerçekleştirebilecekleri hakkında yeterli hizmet sunulmaması), Kentsel yapı - Hava ulaşımının yeterli düzeye getirilmemiş olması, - Turizm tesislerinin ve bunlara yönelik alt yapı çalışmalarının yetersizliği, - Yatak kapasitesinin ve otellerin fiziksel ve hizmet seviyesinin yeterli düzeyde olmaması, - Tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği, - Yön/işaret levhalarının yetersizliği,

4.4 GZTF Analizinin Değerlendirilmesi

Mevcut durumun analizini yapmak amacıyla kente yönelik GZTF analizi hazırlanması, kentin zayıf ve güçlü yönleri ile tehdit ve fırsat olabilecek potansiyellerinin ortaya çıkarılmasına yardımcı olmuştur.

4.4.1 GZTF Analizinin Sonucu

Bölgenin var olmasına ve gelişimine etkisi olan iki temel sektör bulunmaktadır. Bunlardan birincisi geçmiş Osmanlı'ya dayanan madencilik, ikincisi ise Cumhuriyet dönemi ile beraber gündeme gelen demir-çelik sanayidir.

GZTF analizine bakıldığında da kentin maden sektöründen ayrı düşünülmemesi gerektiği sonucu orta çıkmaktadır. Çünkü günümüze kadar kentin var olmasında etken taş kömürü ve madenciliktir. Sektörün güçlenmesi kenti güçlendirirken, sektörün önem kaybetmesi de kentin öneminin azalmasına neden olmuştur. Bu durumda göstermektedir ki kent, madencilik ve doğal olarak TTK arasında var olan güçlü bir bağ bulunmaktadır. Zonguldak'ın ekonomik-sosyal ve fiziksel yapısı, TTK'ye bağımlılığını, ekonomik girdi sağlayacak, istihdam yaratacak yeni yatırımlar yapılmadıkça da koruyacaktır. Söz konusu bağın güçlülüğü, kentin vazgeçilmezi olan kömürün çıkarılmasının devam etmesinin gerekli olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Fakat madencilik sektöründe yaşanan felaketler göz önüne alındığında çalışma ortamlarının ve koşullarının iyileştirilmesine, kömür ve madencilik ile ilgili uluslararası standartların havzada göz önüne alınmasına işaret edilmelidir.

Şekil 4.3 Kömür ocakları [170], [171]

Madenciliğin devam edeceği fikrinin ön plada yer alması, kömürün hangi sektörlerde kullanılacağına bakılması gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır. Kömürün gelişimine katkıda bulunduğu sektörler aşağıdaki gibidir [172]:

1. Enerji Sektörü: Türkiye’de tüketilen birincil enerji hammaddelerinin yaklaşık yüzde 90’ını oluşturan fosil yakıtlar (taşkömürü, linyit, petrol ve doğal gaz) tümüyle madencilik sektörü ürünleridir. Bu durum, enerji sektörünün temel girdilerini madencilik sektöründen aldığını göstermektedir. TTK’nin en önemli pazarı olan ÇATES-B(Çatalağzı Elektrik Santrali)’dir. Tam kapasite çalıştığında ortalama 1.6 milyon ton/yıl kömür tüketilebilmektedir.
2. Çimento Sektörü: Çimento fabrikalarında klinker üretimi için gerekli olan kalori miktarı 750-900 kcal/ton-klinker olarak tespit edilmiştir.
3. Gıda Sektörü: Gıda sektöründe en önemli taşkömürü tüketicileri şeker fabrikaları ve çay işletmeleridir. Taşkömürü şeker yapımı ve çay işleme proseslerinde kullanılan ısının elde edilmesinde kullanılmaktadır. Şeker fabrikalarında linyit, taşkömürü ve kok kullanılabilmektedir.
4. Teshin (Yakımlık): Ülkemizde kömür konut ısıtmasında kullanılan en önemli yakıt özelliğini korumaktadır. Düşük ısı değeri ve yüksek kükürt içeriği ile hava kirliliğine yol açması nedeniyle, yerli linyitlerin konut ısıtmasında tüketimi kısıtlanmıştır. Özellikle büyük kentlerde 1970’li yılların sonlarına doğru yaşanan yoğun hava kirliliğini önlemek amacıyla ısınmada ithal kömür kullanımı başlamıştır.
5. Diğer Sanayi: Taşkömürü kullanıcısı diğer sanayi sektörleri demir-çelik fabrikaları, dökümhaneler, tuğla fabrikaları vb.dir. Kömürün kullanım alanları ağırlıklı olarak elektrik üretimi, demir-çelik sanayi, çimento sektörü, ısınma ve diğer endüstri tesisleridir. Diğer önemli kömür kullanıcıları alümina rafinerileri, kağıt fabrikaları, kimya ve ilaç fabrikalarıdır. Birçok kimyasal madde kömürün yan ürünlerinden elde edilmektedir. Rafine kömür katranı kreozet yağı, naftalin, fenol ve benzen gibi kimyasalların üretiminde kullanılmaktadır. Kok fırınlarından elde edilen amonyak gazı amonyak tuzları, nitrik asit ve tarımsal gübre üretiminde kullanılmaktadır. Binlerce değişik ürün kömür ve kömür yan ürünlerini içermektedir; sabun, aspirinler, solventler, boyalar, plastik ve fiberler örneğin rayon ve naylon vb. Kömür ayrıca özel ürünlerin üretiminde gerekli bir katkı maddesidir; aktif karbon, karbon fiber, silikon metal çeşitleri bunlara örnektir (DPT [173]).

GZTF analizi sonucunda doğa ve tarih açısından sahip olunan potansiyellerin turizmde kullanılması, kent ve bölgeye katkı sağlayacak diğer bir sektör olarak ortaya çıkmaktadır. Hem var olan tesislerin güncel fonksiyonlar kazandırılması hem de doğa ile bütünleşik yeni alanların oluşturulması amaçlanmalıdır.

Mevcutta bulunan ve büyük alan gereksinimi olan sanayi alanlarının kent içinde kalması kent için olumsuz bir durum oluştururken, bu alanların taşınamaması da ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple Filyos Vadi Projesi kentte yeni bir vizyon getirebilecek önemli bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır.

Filyos Limanı ve arka sahasındaki endüstri tesisleri için geliştirilen “Filyos Vadisi Projesi” ülkemizin gerçekleştireceği en büyük entegre yatırımlardan biridir. Proje kapsamında yapılacak yatırımlar arasında; 7 baraj (taşkın, sulama, içme suyu ve enerji amaçlı), 8 sel kapanı, 6 hidroelektrik santrali, 20.898 ha araziye kapsayan sulama tesisi bulunmaktadır. Bunlara ilave olarak;

- Filyos Limanı ve antrepo sahası • Serbest bölge ve OSB • Taşkın Koruma Yapıları
- Lojistik merkezi • LPG depolama tesisleri • Termik santral, enerji santralleri
- Petrokimya tesisi • Triyaj hattı • Demir-çelik tesisi • Refrakter tuğla sanayi
- Barajlar ve HES’ler • Çimento ve toprak sanayi • Tersane • Mobilya fabrikaları
- Petrol ve ürünlerini depolama tesisleri • Kömür-cevher stok ve depolama alanı

gibi yatırımlar proje kapsamında yer almaktadır.

Ele alınan potansiyeller düşünüldüğünde bölgeye lojistik bir görev verildiği ortaya çıkmaktadır. Valilik tarafından planlama işlemleri ile ilgili çalışmaların yapımı İl Özel İdaresi’ne verilmiştir ve gerekli işlemler sürdürülmektedir. İdari süreç ise Valilik bünyesinde İl İdare Kurulu tarafından yürütülmektedir ve vadiden yer tahsis etmek isteyen özel şirketler Kurula başvurmaktadır. Filyos Vadisi Projesi’ne ait işlemler hayata geçtiğinde ilin, yerli ve yabancı yatırımcılar açısından bir cazibe merkezi olacağı düşünülmektedir. Filyos’un serbest bölge olarak planlanması, vadinin, ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yer olarak kullanılmasına ve

vergilerden muaf olma gibi teşvik ve avantajlara sahip olmasına neden olacağından yatırımcıların dikkatini çekmektedir. Fakat yer tahsisi yapılmadığı için şirketler herhangi bir girişimde bulunamamaktadırlar.

Mekansal olarak değerlendirildiğinde ise sanayi kültürünün etkisinin görüldüğü kentte plansız kentleşmenin büyük sorun teşkil ettiği ortaya çıkmaktadır. Yerleşmenin tarihi gelişimi içerisinde maden rezervlerinin işletilmesine dönük yasal düzenlemeler yapılmış ise de, bu üretimin bölgeye çektiği nüfusa ve yerleşme alanlarına dönük düzenlemeler göz ardı edilmiş olduğundan, kentin gelişmesiyle biriken ve giderek artan kentsel sorunlar günümüze kadar ulaşmıştır. Özel mülkiyeti sınırlandıran bölgeye ilişkin yasal düzenlemelere rağmen; bölgede çalışan insanların konut ihtiyaçları bölgede yerleşme alanlarının hızlı bir şekilde oluşmasına neden olmuştur. Söz konusu gelişmeler ağırlıklı olarak hazine arazileri üzerinde ve plansız olarak gerçekleşmiştir. Altyapı eksiklikleri ve çevre kirliliği kentte yaşam kalitesinin azalmasına neden olan iki faktör olarak görülmektedir. Planlama kararlarının bazı bölgelerde mevcut fiziki oluşum ve arazi yapısı ile uyumsuzluğu, uygulamaları zorlaştırıcı bir hal oluşturmuştur. Arazi yapısının aşırı eğimli oluşu inşaat maliyetlerini oldukça arttırmakta, mevcut planlarda bazı bölgelerde getirilen koşullar arazinin verimli kullanılmasını ve sağlıklı bir yapılaşmanın oluşumunu önlemiştir. Zonguldak kenti geçmiş dönemde hızlı değişim ve gelişim ile birlikte nüfus artışı göstermesine rağmen kent çevresindeki bir takım eşikler (orman alanları, deniz, jeolojik sakıncalı alanlar, aşırı eğim, tasman alanları kömür ocakları vb.) ve mülkiyet problemleri nedeniyle kentin gelişmesi belli bölgelerde sıkışmış ve yoğunlaşmıştır. Bu bölgelerde (Bahçelievler Mahallesi gibi) yoğunlaşmış ve sıkışmış kentsel yapının ve konut alanlarının, mülkiyet sorunlarının çözülmesi ve arsa üretimi ile yapılaşmaya uygun alternatif alanlar oluşturulmasına yönelik planlama kararlarının üretilmesi gerekmektedir.

Makro ölçekli planların incelenmesi sonucunda her ne kadar enerjiye yönelik bir gelişme önerilse de yapılan görüşmeler sonucunda hazırlanan GZTF analizi sonucuna baktığımız zaman kentte yaşayanların sadece enerjiye yönelik bir gelişmeye bağlı kalmayı istemediği ve öncelikle kentte yaşanan ulaşım sorunun, çevre kirliliklerinin çözülmesinin ardından turizmin geliştirilmesi düşüncesinin ağır bastığı görülmektedir. Maden sektörünün tekelden çıkılarak ikincil bir motor sektörün

varoluşunun desteklenmesi gerektiği fikri ön plana çıkmaktadır. Var olan doğal güzelliklerin gerekiyorsa çevre illerle beraber ele alınarak bir kompleks oluşturulması, yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan bir sonuçtur.

Ayrıca günümüzde üzerinde durulan en önemli enerji kaynaklarının yenilenebilir enerjiye dayandırıldığı hesaba katılırsa, kentin bu konuya yönelik olarak sahip olduğu potansiyellerin ortaya koyularak değerlendirilmesi de hem ülke hem de kent ekonomisine de katkı sağlayacağı göz ardı edilmemelidir.

Böylelikle hem planlardan hem de GZTF analizinden çıkan sonuca uygun enerji sektörünün güçlenmesi sağlanmış olacaktır.

Fakat Zonguldak kenti ile aynı pozisyonda olan ve şu anda Dünya çapında kültür ve turizm merkezleri haline gelen İngiltere ve Almanya kentleri ile karşılaştırmalı bir analiz yaptığımız takdirde, var olan potansiyellerden turizme yönelik olanların üzerine gidilmesinin başarıyı getirebileceği noktası ağır basmaktadır. Zonguldak kentini tek başına düşünmeden Almanya ve İngiltere’de olduğu gibi bölge bazında ele alarak, Zonguldak-Bartın ve Karabük bütünü içerisinde turizm odaklı bir bölge haline getirmek hem Zonguldak kentinin hem de bölgesinin ekonomik açıdan kalkınmasına katkı sağlayacağı fikri birinci sırada yer almalıdır. Her ne kadar planlarda Zonguldak sanayi bölgesi olarak anılsa da mevcuttaki yapıya ve yapılan yatırımlara bakıldığında düşünülenin ve uygulananın birbirine paralel gitmediği görülmektedir. Çünkü yıllardır Filyos Projesi’nin hayata geçeceği şeklinde demeçlerle halka umut verilmesine ve dönem dönem projeye yönelik halihazır harita, plan, etüt vb. çalışmalar yapılsa da gözle görünür boyutta herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bunun en büyük nedeni de DSİ tarafından nehrin akışını düzene koyacak olan sedde projelerinin hazırlattırılıp, uygulamaya geçilmemiş olması ve bu konu hakkında kesin bir bilginin de bulunmamasıdır. Bunun yanında alüvyonlu tarım arazisi niteliğinde olan nehir çevresinde endüstriyel tesislere yönelik yapılaşmanın nasıl olacağı konusunun da tekrar gözden geçirilmesi projenin geleceği açısından da önem taşımaktadır.

4.4.2 Vizyon-Misyon

Sanayi devrimi sonrasında İngiltere ve Almanya’da madencilik hareketleri sonrasında yaşanan gelişim, işçilerin kentlerde yaşamaya başlamasına neden olmuş ve bu sayede yeni bir kent ve yaşam tarzı ortaya çıkmıştır. Plansız kentleşme hareketleri sonucunda çeşitli yasal düzenlemelerin kentlere getirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Yasalar gereği dönüşüm kavramı da hayatın içine girmeye başlamış ve devlet eliyle çeşitli programlar dahilinde çalışmalar yapılmıştır. Maden sektöründe meydana gelen krizler sonucunda madenlerin küçültülmesi veya kapatılmasının gündeme gelmesi sonucunda ise kentlerde yeni sektörler ortaya çıkartılmaya çalışılmış aynı zamanda yaşam alanlarının düzenlenmesi, geliştirilmesi için projeler oluşturularak söz konusu projelerin hayata geçirilmesi için çaba sarf edilmiştir. Devlet elinin yanında özel sektörde işin içine girmesi sağlanmıştır. Bölgelerin ve kentlerin rekabet edebilirlikleri konusuna odaklanılmış, yenilikçilik, girişimcilik, yatırım ve rekabetçi ortamın geliştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Kömür madenciliği, çelik üretimi faaliyetleri üzerine kurulu bir sanayi geçmişi geride bırakılarak, ekonomik açıdan bir geçiş dönemine girilerek; geleneksel sanayilerden modern, yüksek teknolojiye sanayilere geçiş yapılmıştır. Nitelikli insanların yetiştirilmesine ve karlı işlerin yapılmasına yönelinmiştir. Bilişim teknolojisi, lojistik, alternatif enerji sektörleri ile sosyal tesislerin ön planda olduğu faaliyetler önem kazanmıştır. Madencilik sonucu kirliliğin arttığı alanlar için ekolojik projeler oluşturularak çevre düzenlemeleri de ön plana çıkmaya başlamıştır. Mevcut sanayileşme sürecinin sona erdirilmeye başlaması ile de kentsel bölgelerde terk edilmiş alanlar ortaya çıkmış ve bu alanların değerlendirilmesi yoluna gidilmiştir. Böylelikle hem ekonomik hem de sosyal açıdan üst seviyede gelişmişlik düzeyine sahip kentler oluşmaya başlamıştır.

Söz konusu kentlerde bu değişimin gerçekleşmesinde, dünyanın maden kentlerinin bugünün ve yarının yeni kentleri haline gelmesinde, sahip olunan potansiyeller, beşeri sermaye, beşeri sermayenin eğitimi, teknolojik gelişme gibi içsel büyümenin öğeleri kullanılmıştır. Bu öğeler kamu politikaları ile ilişkilendirilmiştir. Oluşturulan projelerden kamu elini tamamen çekmemiş, fakat özel sektörün teşvik edilerek uygulamalara dahil edilmesi göz ardı edilmemiştir.

Zonguldak kenti ise önemli yer altı kaynaklarına sahip, tek taşkömürü havzası olmasına rağmen geçmiş dönemde bu kaynakların çıkarılması için organizasyon yapısı bir bütün olarak oluşturulamamıştır. Kömür çıkarımına yönelik özellikle TTK tarafından farklı zamanlarda çok yüksek sayılarda işçi alımları yapılmıştır. Bu faaliyetler beraberinde bölgeye oldukça yüksek miktarlarda göçün gelmesine neden olmuştur. Mekansal organizasyon için yer altı ve yerüstündeki arazilerin devletin mülkiyeti ve tasarrufunda olduğuna ilişkin yasal düzenlemeler yapılırken, mekan organizasyonu ve buraya gelecek nüfusun yerleşim alanları planlanmamıştır. Bölgedeki nüfus artışı nedeniyle ihtiyaç duyulan barınma ihtiyacı plansız ve kaçak gelişmeler şeklinde oluşmuştur.

Bu bağlamda Zonguldak kentine bakıldığında ise, kömür madeni ocaklarının kapatılması, işçi çıkartılması gibi yaşanan olumsuzluklar sonucunda göç alan bir kentin, göç veren iller arasına girdiği, zamanla ekonomik gücünü kaybetmeye başlamasıyla kentin günümüzde gelişmesinin durmuş olduğu, zamanla kentin sorunlar içerisinde kalmış olduğu görülmektedir. Bu durumda ekonomik anlamda olduğu gibi toplumsal ve mekansal alanlarda da yeniliklere yönelinmesi gerekliliğini ortaya çıkartmıştır.

GZTF analizi ile incelenen örneklerdeki durum karşılaştırıldığında, beklenenin Avrupa örneklerindeki uygulamalar olduğu görülse de mevcuttaki duruma ve makro ölçekli planlara bakıldığında durumun benzerlik ve farklıklarının olduğu görülmektedir.

GZTF analizinin sonucunda Avrupa örneklerinde olduğu gibi yeni ekonomik faaliyetlere yönelinmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının kentte yerini alması, mekansal düzenlemelere yönelinmesi çalışmalarının yapılması gerektiği sonucu çıkmaktadır.

Yaşam kalitesinin arttırılması ile yeni istihdam olanaklarının oluşturulması ve arttırılması yönünde yeni bir vizyon kazandırılması gerektiği GZTF analizi sonucunda çıkan bir sonuçtur. Çünkü kent sahip olduğu potansiyelleri tam anlamında kullanamayan ve kullanamadığı için de giderek önemini yitiren kentler arasında yerini almıştır. Analiz ile ortaya çıkan turizm sektörüne yönelim kentin öneminin arttırılmasına katkı sağlayacaktır.

Bir ekonominin sahip olduğu su kaynakları, nehir, deniz, göl, orman, arazi, arazi yapısı, iklim, maden kaynakları gibi doğal zenginlikler o ekonominin doğal altyapısını oluşturmaktadır. Doğal altyapı, ekonomik faaliyetlerin düzeyinin belirlenmesinde özel

yere sahiptir ve iktisadi işlemlerin de ön koşuludur. Doğal altyapı, haberleşme, yol ve ulaşım alanlarındaki bütün yatırımları kapsayan maddi altyapı unsurlarını ve doğal olarak üst yapı yatırımlarını yoğun olarak etkilemektedir. Arazi ve topoğrafik yapı, doğal altyapı faktörleri olarak bir kentin gelişme desenine de doğrudan etki etmektedir.

Bu bağlamda kent ele alındığında, Zonguldak, Karadeniz'e kıyısı olan, dağlık engebeli, yeşili çok renkli ve bol orman alanı olan, kumsal ve plajları bulunan, baraj gölleri ve yapay gölleri bulunan, üzerinde tesis bulunmayan kaplıcası olan, milli park tanımına giren nitelikte alanlara sahip, orman içi dinlenme yerleri ve birçok doğal mağarası olan bir yerleşimdir. Doğal ve arkeolojik sit alanlarının sayısı 21 adet olan kentte tescilli yapılarda bulunmaktadır. Kentsel sit ve endüstriyel sit alanı da kent içerisinde değerlendirilebilecek potansiyeller arasında yer almaktadır.

Yine hem plan hem de GZTF analizi sonucunda çıkan bir sonuç da, alternatif turizmin de kent ekonomisine katkı sağlayacak sektörler arasında görülmesidir. Yıllardır süregelen çarpık kent ve sanayi gelişiminin mevcut turizm potansiyellerinin gelişimini sekteye uğratmış olması göz önüne alınarak, ekoturizm-tarih, turizmi-kongre turizmi ve kıyı turizmine yönelik potansiyellerin değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Makro planlardan çıkan sonuçta ise, Zonguldak kentinin bir enerji üssü olarak görüldüğü, azaltılsa da kömür çıkarımına devam edilmesi gerektiği, termik santrallerin yerleşim civarında yer seçeceği ve Filyos Vadisi Projesi'nin hayata geçirilmesiyle kente yeni bir ekonomik boyut getirileceği yönünde olmasına rağmen, madenlerde çıkan kömürün tonu her geçen gün azalmakta ve çıkartılması zorlaşmaktadır. Bu durumda bize enerji nitelikli bir kalkınmada kömürün faydasının olmadığını ve Filyos projesinin ne zaman hayata geçeceğinin de belli olmamasından dolayı bu projeye körü körüne bağlanılmaması gerektiğini bize göstermektedir. Fakat proje hayata geçerse kentin istihdam açısından önü açılacak, tersaneler, demir çelik fabrikaları, enerji santralleri, liman, çimento ve mobilya fabrikaları gibi tesislerin kurulmasıyla çalışan sayısı artacak, ekonomik hayata canlılık getirilecektir.

TTK'nin iyileştirilmesi için üretim artışının sağlanması bu eylemin yerine getirilebilmesi için de yatırım ödeneklerinin ve işçi sayısının arttırılması gerekmektedir. Ki devlet politikaları içerisinde TTK'nin iyileştirilmesine yönelik alınmış bir karar

bulunmamaktadır. Fakat son dönemde olan bir gelişme TTK'nın geleceği açısından olumlu görülmektedir. Çatalağzı Termik Santrali (ÇATES)'nin özelleştirilmesi işlemi tamamlanmıştır. Kent içerisinde ithal kömür kullanacak bir firmanın termik santrali alması durumunda TTK ve özel madenlerde çalışan işçilerinin işsiz kalacağı ve havzadaki ekonomik ve sosyal hayatın büyük bir hızla çöküntüye uğramasına neden olacağı, Zonguldak'ın kapısına, TTK ve özel sektör dahil kömür üretimine kilit vurulacağı, büyük bir holdingin ya da büyük bir grubun alması halinde kesinlikle bu haliyle ÇATES'i çalıştırmayacağı, çok daha karlı olacaklarını bildikleri ithal kömür seçeneği ile ÇATES'in çalıştırılmasının gündeme geleceği, yerli kömür kullanılmadığı zaman da TTK ve özel sektörün kendi ürettiği kömürleri satamayacağı ve herhangi bir şekilde değerlendiremeyeceği, yıllarca stok yapamayacaklarından üretimin durdurulmak zorunda kalacağı, bu durumda havzada özel sektörde 5 bin, TTK'de 12 bin olan istihdamın ve kömür üretiminin kaybolması ve yok olması anlamına geleceği endişesi hakim iken, yapılan ihale sonucunda ihale Zonguldak'ta özel maden işleten Zonguldaklı bir şirkette kalması ve yine Zonguldaklı 15 civarında başka maden şirketinin de katılımıyla yeni bir şirket oluşturacağının ve Çatalağzı Santrali'nde iyileştirme çalışmalarının yapılacağının açıklanması kent için olumlu bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bölgenin makineli tarıma elverişli olmayan topoğrafik yapısı ve orman alanlarının büyük alan kaplaması bölgede tarıma elverişli alanların oldukça sınırlı kalmasına neden olmuştur. Bu sebepler tarımın kentin ekonomisi için çok da etkili olamayacağına kanıt olmaktadır.

İncelenen ülke örneklerinde görüldüğü gibi turizmin yanında üniversitenin de gelişime katkı sağlaması iki farklı koldan kentin gelişimine katkı sağlayabilecektir. Üniversite varlığının da önemli bir potansiyel olduğu düşünüldüğünde üniversite ve yenilenebilir enerji kavramını geliştirmeye yönelik bir işbirliğinin kurulması kente katlı sağlayacak önemli bir faktör olarak görülmelidir.

Elde edilen verilere ek olarak, GZTF analizi için oluşturulan grubun haricinde mekan tanıma da daha etkin olması sebebiyle plancıların gözünden kentin değerlendirilebilmesi için Zonguldak'ta yaşayan ve çalışan beş adet plancıyla bir araya

gelinerek bir odak grup toplantısı gerçekleştirilmiştir. Yapılan toplantı sonrasında “uzun yıllar boyunca mekansal konularda bir çözüm üretilememesi nedeniyle kentin, yaşam standartlarının oldukça düşük, niteliksiz ve düzensiz yapılaşmalardan oluşan bir yapıya sahip olduğu, sorunların artarak çoğaldığı, mülkiyet sorunlarının çözülemediği, yeni kentsel yerleşim ve gelişme alanlarının oluşturulamadığı, kentte bundan sonra yapılacak müdahale biçimlerinin nasıl olması gerektiği konusunun düşünülmesi gerektiği”, “Zonguldak’ta kömür üretiminin eskisi kadar yoğun olmayışı sebebiyle kentin mekansal yapısındaki hızlı değişiminde yavaşlamanın olduğu, ülkemizde özellikle enerji konusunda açık giderek artarken, gelecek dönemde yerel enerji kaynaklarının daha önemli hale gelebileceği, halen yer altında belli bir potansiyeli bulunan Zonguldak kentinin ve yakın yerleşmelerinin de gelecek dönemde kömür üretimine yönelik faaliyetlerinin tekrar hızlanabileceği, bu faaliyetlerin özel sektör tarafından, gelişmiş teknolojilerle yapılması ile üretim miktarlarının artabileceği, bununla bağlantılı olarak da bölgede kömüre dayalı enerji üretim tesisleri vb. yatırımlar yapılabileceği” ve “maden sektörü yanında kentin liman kenti ve turizm kenti olabileceği” şeklinde görüşler ortaya atılmıştır.

Ayrıca “madencilik ve demir-çelik üzerine kurulu, bunun haricinde sanayi, tarım vb. sektörlerin olmadığı bir kentte ekonomik sektörün çeşitlenmesinin oldukça zor görüldüğü, kentin bölge içerisindeki merkezi konumu dikkate alınarak ticaret, hizmetler, ulaşım, turizm, tarım ve hayvancılık sektörlerinde yapılacak ekstra düzenlemelerle sektörel gelişmeler sağlanabileceği” üzerine görüşler bildirilmiştir.

İncelenen örneklere, yapılan görüşmeler ile analizlere ve üst ölçekli planlara bakıldığı zaman, çıkan ortak sonuç maden sektörünün devamlılığının sağlanırken, yenilenebilir enerji potansiyellerinin de göz ardı edilmemesi ve doğal güzelliklerin yanında maden sektörünün öğelerinin kullanıldığı turizm sektörünün ikincil sektör olması yönündedir.

4.4.3 Stratejiler

Zonguldak’a yeni bir vizyon belirlerken, kentin çeşitli dönemlerde devlet politikalarında yerinin ne olduğuna yönelik bir araştırma yapılarak, geçmişten günümüze üst ölçekli planlarda kent için planlanan durum ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

Zonguldak Kenti'nde günümüze kadar yapılan makro ölçekli planların ilk örneğinin 1964 yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan *“Zonguldak Bölgesi Ön Planı”* [174] olduğu görülmektedir. Kente yönelik hazırlanan makro ölçekli planların ikincisi 1975 yılında İller Bankası tarafından hazırlanan *“Zonguldak Metropolitan Alanı (ZMA) Planı”* [175], üçüncüsü 1996 yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan *“Filyos Vadisi Çevre Düzeni Planı”* [176], dördüncüsü ise 1997 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanmış olan *“Zonguldak Bartın Karabük Bölgesel Gelişme Projesi”* [123] dir. Zonguldak Kenti için 2007 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlattırılmış onaylanmış olan *“Zonguldak - Bartın - Karabük Planlama Bölgesi 1/100 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı”* [124] ise beşinci makro ölçekli plan, Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan *“2010-2013 Bölge Planı”* (BAKKA [121]) ise son makro plandır.

Planların genel yaklaşımına bakıldığında, planlarda birçok sektörle ilgili araştırma yapıldığı, alt yapı meselelerine çözüm önerileri getirilmeye çalışıldığı, bölgenin fiziki özellikleri, problemleri ve problemlere getirilen çözümler, bölgesel ekonomik yapıyla bir arada düşünüldüğü, sonuç olarak işgücü konusuyla bağlantı olarak yerleşmeye yönelik kararlar alındığı görülmektedir. Bölgesel gelir artışı ile kentin ulusal kalkınmaya katılmasının öngörüldüğü planlarda, bölge içinde gelir farklılaşmasının azaltılması, kentleşmenin ve tarım dışı istihdam olanaklarının arttırılması, endüstriyel yapının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bölgenin maden kömürünün tekeline kurtarmak üzere yeni temel ekonomiler yaratacak faaliyetlere yönelmek gerektiği belirtilmiştir. Ulaşım ağının geliştirilmesi ve özel sektöre yönelim ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır. Sanayi alanlarının toplanıp gelişiminin sağlanabilmesi için Filyos Bölgesi 1996 yılında sanayi ve ticaret alanında yeni oluşumlarla alternatif merkez olarak belirlenmiş ve bu plan kapsamında belirlenen söz konusu alana yönelik çalışmalar günümüzde de gündemdeki yerini korumaktadır. Projenin uygulanması ile birlikte bölgenin ekonomik açıdan büyük bir potansiyele erişeceği; kamu sektörü yatırım projelerinin yanında çok sayıda özel sektör yatırımlarının gelmesi ile de, bölgenin hem imalat sanayi hem de ticaret açısından kalkınacağı düşünüldüğünden bölgenin çekim merkezine dönüşmesi planlanmaktadır.

Bu proje ile bölgenin ağır sanayi ile yükleneceği ve çevre açısından problemlere karşı önlemler alınması gerektiği göz ardı edilmemelidir.

Makro ölçekli planların genel özelliklerine bakıldığı zaman Zonguldak'ın her zaman bir kömür kenti olarak ele alındığı, ek olarak yeni sektörlerle yönelimin gerektiği üzerinde durulduğu görülmekte olup, 1964 yılında yapılan plan ile 2010 yılında yapılan planın geçen zamana rağmen aynı özellikleri taşıması da kente yönelik alınan kararların uygulanmadığını gün yüzüne çıkartmaktadır.

Kente yönelik olarak hazırlanmış olan mikro ölçekli planlara bakıldığında ise, 1899 yılında kurulan Zonguldak Belediyesi'ne ait ilk imar planının, 1953 yılında hazırlanmış olduğu, Zonguldak'a ait ilk imar yönetmeliğinin hazırlanmasının da bu tarihlere rastladığı ve bu yönetmelikte maden çıkarımından kaynaklanan tasman etkisindeki alanlarda nasıl inşaat yapılacağı ve ne tür önlemler alınacağına dair tanımlar ve hükümler yer aldığı görülmektedir. 1980'li yılların başında onaylanan planda ise Zonguldak tek bir yerleşim olarak düşünülmemiş ve Kozlu, Kilimli ve Çatalağzı yerleşimlerini de içeren bir çalışma yapılması öngörülmüştür. "Metropolitan Zonguldak Belediyeler Birliği" adıyla planlama ve bu planı uygulama amaçlı bir birlik kurulmuştur. Planlamanın yapılacağı alana da, bazı kriterler çerçevesinde "Zonguldak Metropolitan Alanı (ZMA) [175]" olarak adlandırılmıştır. Ülkenin önemli bir sanayi bölgesi olarak yıldızı parlayan ZMA'nın öneminin giderek azaldığı, çöküş sürecine girdiği kabul edilmiş, sorunların çözmesi planlanmış ama bu durum yeni çözümsüzlüklere yol açmıştır. Kentte ortaya çıkan değişimler ile birlikte bir takım fonksiyon alanlarına ihtiyaç duyulması ama gerçekleştirilememesi, Zonguldak kentinin fiziksel, sosyal, hukuksal ve ekonomik özellikleri ile bir bütün olarak ele alınmamasından, parçalı, parsel bazında planlama uygulamalarından kaynaklanan sorunlardır ve geçmişten günümüze kadar gelmiştir. 2007 yılında Zonguldak Belediye Başkanlığı tarafından hazırlanan "Zonguldak (Merkez) Nazım İmar Planı ile de [168]" kent gelişimini kontrol altına alarak çarpık yapılaşmayı önlemek, mülkiyetle ilgili düzenlemeleri yaparak sorunları çözmek, ıslah imar planı niteliğinde yapılacak alanlardaki düzensiz ve plansız yapılaşmaları kontrol altına alarak planlı bir sürece yönlendirmek, nüfusun ihtiyacını karşılayacak nitelikli konut alanları için kentsel mekanda çözüm önerileri aramak, bu alanların ihtiyaç duyduğu sosyal ve teknik altyapı alanlarını elverdiği ölçüde oluşturmak, mevcut

yerleşmedeki sağlıklı yapılaşmaların bulunduğu bölgelerin kentsel yapı içerisinde değerlendirilerek yenilenmesini sağlamak ve yaşanılabilir hale dönüştürmek, kentin ihtiyaç duyduğu fonksiyon alanlarını yaratmak ve mevcut fiziki yapı ile imar planları arasında uygulamada problem yaratan sorunların irdelenerek çözüm önerilerinin üretilmesi amaçlanmakta olup bu da kentin fiziki planlamasının yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur.

Makro ölçekli planlardan yola çıkarak kente yönelik alınan kararlara baktığımızda;

Günümüzde TTK'nın tamamen kapatılması yönünde bir girişim bulunulmamakla birlikte devletin ödediği bedelin, sübvansiyonun nasıl ortadan kaldırılacağına yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Çünkü tablolardan görüleceği üzere TTK'nın kar/zarar oranının eksi değerde ve her geçen yılda da artıyor olması devlet desteği ihtiyacını ortaya çıkartmaktadır. Kurumun taş kömürü üretim alanlarının ve üretim birimlerinin belli bir sürede özel sektöre devredilmesi, kurumun bir an önce taş kömürü üretiminden çekilerek yeniden teşkilatlandırılması önerilmektedir.

Çizelge 4.6 Ticari maliyetler (TL), 2010 yılı TTK Geneli (TTK [177])

Aylar	Hasılat	Maliyet	Üretim Tonaj	Satılan Tonaj	Ort. Hasılat	Ort. Maliyet	Ort. Kar/Zarar
Ocak	48.372.790,22	18.430.348,68	141.131	165.048	342,75	130,59	-212,16
Şubat	59.812.189,93	20.693.398,55	155.789	155.400	383,93	132,83	-251,1
Mart	59.758.434,02	25.266.517,09	182.593	181.114	327,28	138,38	-188,9
Nisan	60.536.013,38	25.638.515,24	170.254	163.874	355,56	150,59	-204,97
Mayıs	56.174.520,11	21.654.652,41	144.230	142.492	389,48	150,14	-239,34
Haziran	59.603.375,11	25.179.706,95	154.313	145.081	386,25	163,17	-223,08
Temmuz	59.824.038,05	22.829.644,51	144.569	141.713	413,81	157,92	-255,89
Ağustos	61.693.224,53	22.597.760,45	142.325	126.555	433,47	158,78	-274,69
Eylül	55.387.212,25	19.898.581,26	122.310	111.275	452,84	162,69	-290,15
Ekim	58.998.107,75	23.085.804,45	139.941	126.623	421,59	164,97	-256,62
Kasım	65.022.211,17	18.454.822,57	115.365	105.744	563,62	159,97	-403,65
Aralık	78.598.489,46	23.829.103,61	156.092	143.925	503,54	152,66	-350,88
Toplam	723.780.605,98	267.558.855,77	1.768.912	1.708.844	409,17	151,26	-257,91

Çizelge 4.7 Ticari maliyetler (TL), 2012 yılı TTK Genelî (TTK [86])

Aylar	Hasılat	Maliyet	Üretim Tonaj	Satılan Tonaj	Ort. Hasılat	Ort. Maliyet	Ort. Kar/Zarar
Ocak	22.952.139	57.107.330	124.170	111.522	205,81	512,07	-306,26
Şubat	22.264.085	65.504.800	120.110	112.308	198,24	583,26	-385,02
Mart	27.015.097	66.626.677	144.323	135.995	198,65	489,92	-291,27
Nisan	22.991.069	66.608.858	119.021	115.615	198,86	576,13	-377,27
Mayıs	24.176.431	61.385.902	123.994	121.543	198,91	505,06	-306,14
Haziran	24.071.284	65.788.500	121.553	118.740	202,72	554,06	-351,33
Temmuz	23.787.685	70.927.659	121.378	121.684	195,49	582,88	-387,40
Ağustos	21.408.748	72.634.415	112.627	113.771	188,17	638,43	-450,25
Eylül	23.506.851	63.831.343	120.100	124.669	188,55	512,01	-323,45
Ekim	19.054.653	68.204.138	106.445	103.418	184,25	659,50	-475,25
Kasım	22.705.493	65.554.903	123.592	121.342	187,12	540,25	-353,13
Aralık	20.685.058	77.049.003	119.791	108.061	191,42	713,01	-521,59
Toplam	274.618.593	801.223.529	1.457.104	1.408.668	194,95	568,78	-373,83

Ama son dönemde meydana gelen maden faciası göz önüne alındığında özelleştirmenin madencilik sektöründe büyük sorunlara neden olduğu görülmektedir. Kar amacıyla yerin altında çalışanların ihtiyacı olan malzemelerin temin edilmemesi ya da kaliteli malzemelerin alınmaması, kaçış odaları adı altında yerin altında bir problem yaşandığında işçi yaşamını korumaya yönelik kurtarma alanlarının ve takip sisteminin oluşturulmaması işçilerin çalışma alanlarının sağlıksızlaştığına işaret etmektedir. Bu sebeple özelleştirmeye gidilse bile devlet elindeyken sağlanan koşulların eksiksiz yapılacağına dair özel sektörden teminat alınması ile özel sektörü zorunlu kılacak kararlara yönelinmesi, devletin kontrol mekanizmasının özel sektör üzerinde güçlü olarak devam etmesi ve çalışma koşullarında, kullanılan araç-gereçde, maden ocaklarının iç düzeninde–çalışma ortamında uluslararası standartların gereklerinin yerine getirildiğinin denetlenmesi gerekmektedir.

Bölgesel olarak ele alınan son dönemde hazırlanan planlarda ise kömür ve demir çelik sektöründeki sorunlar sebebiyle yeni yatırım alanlarının tanımlanması ön plana alınmış, zararda olduğu belirtilen TTK'nin kapatılması durumunda, kentte sosyal ve ekonomik dengelerin bozulacağı, dış göçün hızla artacağı, taş kömürü ile çalışan firmalarda kriz

meydana geleceği üzerinde durulmuş ve TTK'nin küçültülecek, verimli damarlarda çalışılması, sektöre ait modernize çalışmalarının yapılması önerilerinde bulunulmuştur.

Zararları kabul edilebilir sınırların üstünde olan Türkiye Taşkömürü Kurumunun gelecekte de varlığını sürdürebilmesi için yeniden yapılandırılması zorunludur. Havza koşullarına uygun teknolojilerin kullanılması/geliştirilmesi, ocakların ve çalışma koşullarının uluslararası standartlara erişimin sağlanması gerekmektedir.

Şekil 4.4 Maden ocakları [178]

Kent için genel sıkıntıları, kömür dışında yetersiz doğal kaynak, yetersiz girişimcilik, çevre kirliliği, bölge dışına göç, vasıfsız işgücü, düşük teknolojik düzey, zor topografik yapı, tasmanın yerleşime olumsuz etkisi şeklinde tanımlanmıştır. Bölge gelişimi için; bölgede alternatif istihdam olanaklarının oluşturulması, mevcut potansiyellerinin değerlendirilmesi, mesleki eğitimin yaygınlaştırılması, çevrenin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, bölgenin dışarıda tanıtılmasının sağlanmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Tarım, hayvancılık, turizm, orman ürünleri, gemi sanayi yeni sektörler olarak belirlenmiştir. Batı Karadeniz Bölgesi, gelişmiş madencilik ve madencilğe bağlı demir-çelik endüstrisiyle öne çıkan bir bölge olarak tanımlanmış, madencilğe ve demir-çelik endüstrisine bağlı bir gelişim sergileyen bölgedeki bağımlı ekonomik yapının kırılması, bölgede potansiyel barındıran ve gelişmekte olan diğer sektörlerle yeni istihdam alanlarının yaratılmasının önem taşıdığı vurgulanmıştır. Zonguldak Kenti için taş kömürü sektörünün yanında doğal ve tarihi değerlerin korunması ve turizme kazandırılması, doğa turizminin yanı sıra kültür-tarih-kongre ve kıyı turizmine yönelinmesi, ekolojik değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması yönünde de plan kararları alınmıştır.

Ayrıca, kömür üretimi ve yeni sektörlerle yönelmenin yanında, kentin ilk “sanayi kenti olma” özelliği öne çıkartılıp, var olan yapıları ve geçmiş özelliği göz önünde tutularak,

mevcutta bulunan fakat kullanılmayan maden yapılarının, kentin gereksinimlerine uygun olarak işlevlendirilmesi ve kültürel açıdan da yükseltilmiş bir kentin kültür kenti olarak gelişmesine destek verecek uygulamalara yönelinmesi, böylelikle de, Zonguldak'ın, tek sektörlü bir kent olmaktan çıkartılıp, sahip olduğu potansiyellere göre belirlenen sektörlerin iç içe çalıştığı bir kent haline getirilmesi planlanmalıdır.

Kentteki en büyük kamu eli olan TTK'nin kurulduğu ilk dönemlerden itibaren sadece kömür üretmekle kalmadığı, çalışanlarının sosyal ihtiyaçlarını da giderdiği, alışveriş merkezinden lojmana kadar, hatta yolları, okulları, sinemayı bile yaptırdığı, fakat zarar eder hale gelmesiyle bu yatırımları gerçekleştirme görevinden elini çektiği ve yetkiyi belediyelere bıraktığı, bu dönemle birlikte TTK'nin sosyal yatırımlardan elini çekmesiyle yetki tanımlarında ve algılamasında bir duraklama dönemine girildiği, TTK'nin yatırımlarındaki kalitenin yakalanamadığının üzerinde durulduğu toplantıda, günümüzde de hala devlet elinin kent üzerinde olduğu ve TTK'nin devlet tarafından sübvansede edildiği için bu kurumun kentin ekonomik hayatına önemli katkısı olduğundan bahsedilmiş, yatırımcıların önünün açılması için tedbirlerin yeterli derecede alınmamış olmasının ekonominin çeşitlenmesi önünde en büyük engel olarak görüldüğü üzerinde durulmuştur.

Madencilik faaliyetleri kapanana kadar kentin mekansal oluşumu, nitelsiz bir şekilde gerçekleştiği için faaliyetlerin sona ermesinden sonra mekanda fazla bir değişim olmamasından dolayı, yaşam kalitesi ve donatıların değişmesi için “kentte özellikle sahilden iç kesimlerdeki mülkiyetle ilgili düzenlemelerinin, plan uygulamalarının yapılarak bu bölgelerde düzenli ve nitelikli yaşam alanlarının oluşumunun sağlanabilmesi ile birlikte kentsel dönüşümün bir araç olarak kullanılabileceği”, “kentin canlandırılabilmesi için maden kenti vasfının yanında doğal güzelliklerin denizinin, peyzaj öğelerinin, turistik öğelerin kullanılabileceği” düşünülmektedir.

Tez çalışması kapsamında elde edilen veriler, incelenen örnekler ve planlar ile yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan sonuç arasında benzerlikler bulunmaktadır. Sonuç olarak ortaya çıkan Zonguldak kentinin, kömür kenti olmasına rağmen bundan sonraki dönemlerde temiz enerji kaynaklarına yönelinmesi ve doğal kaynakların kullanılması gerektiği ile kültürel turizminin ön planda olduğu geçmiş ile bağlantının kurularak

geleceğe katkı sağlayacak yeni bir kent oluşturulması gerektiğidir. Bunun için de Zonguldak kent bütünü başta olmak üzere kentin bölgesinde detaylı ve dönem özelliği taşıyan yapıların (lavuar alanları, ocaklar, santraller, depolar, ulaşım bağlantıları vb.) envanterinin yapılması, gerekiyorsa yenileme çalışmaları ile bu yapıların güçlendirilmesi bütün içerisinde kentteki kömür tesislerine yeni fonksiyonlar verilerek çevresi ile bağlantılarının kurulması, hem kentliye hem de turiste hitap edecek bir proje oluşturulması bunu yaparken de kentin alt ve üst yapı tesislerinin de düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Dönüşümü yapılacak lavuar alanları, ocaklar, santraller gibi yapıların belirlenip aralarında ulaşımı sağlayacak demiryolu olabiliyorsa havayolu veya denizyolu ulaşım hatlarının oluşturulmasına yönelik projelerin hazırlanması belki bu projelerin hazırlanabilmesi için yarışma projelerinin açılması bir çözüm anahtarı olarak kullanılmalıdır.

Bunun sağlanmasında ki en önemli araçlardan biri de sahip olunan maden sahalarının endüstri mirası olarak belirlenerek, farklı kullanımlara uygun olarak dönüşümünün sağlanmasıdır. Bu tip alanların belirlenmesi potansiyellerin ortaya koyulmasını gerektirmektedir. Söz konusu dönüşüm için kullanılabilecek mevcutta tescillenmiş bir alan bulunmaktadır. TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Karabük Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından değerlendirilerek, 08.12.2006 tarih ve 335 sayılı kararla endüstriyel miras olarak tescil edilmiş olan “Zonguldak Merkez Lavuar (kömür yıkama) Tesisi”. Bölge Kurulu konuyu; “... söz konusu lavuar tesisinin Cumhuriyet Dönemi ilk sanayi tesislerinden biri olduğuna, kentin bir dönem kültürünü belgelemesi ve geçmişin değerlerinin gelecek nesillere aktarılması sorumluluğuyla tesisin yeni işlevler ve tasarımlarla yaşatılması gerekli olduğuna ve nitelikli bir biçimde kent yaşamına kazandırılması gerektiğine, ancak tesisin büyük ölçüde yıkıldığı gözlemlendiğinden; tesisin henüz yıkılmamış bulunan ünitelerinden olan; yeraltındaki “silo altı” olarak adlandırılan birimin korunarak kullanılabileceği görüşüyle taşınmaz kültür varlığı olarak tesciline, ayrıca kent tarihi açısından simgesel özelliği bulunan üç adet “kulenin” taşınmaz kültür varlığı olarak tesciline ve silo altı biriminin girişinin batısında yer alan ve paftada işaretli binanın korunmasına ve tesciline, söz konusu yapıların 1. grup yapı olarak belirlenmesine...” şeklinde karar altına almıştır.

Nostaljik bir durum yaratabilmek için demiryolu hatlarının dekovil hatları şeklinde kara trenlerle, havayolu ulaşımı için sathımailler, teleferikhatlarının kurulması gibi düşüncelere yönelmek gerekmektedir. İl dışından gelenler için Zonguldak kent bütününde bulunan “23 adet otel işletmesinin (1-25 yatak kapasitesi % 4,3, 26-50 yatak kapasitesi % 21,7, 51-75 yatak kapasitesi % 30,4, 76-100 yatak kapasitesi % 8,7, 101 üstü yatak kapasitesi % 34,8) (Genç ve Erdoğan [179])” yetersiz olması sebebiyle kalacak otel vb. tesislerin yapılması ve var olanların iyileştirilmesine gidilmesi gerekmektedir. Kentin doğal güzellikleri içerisinde yer alan orman alanlarının da kent dışından gelen turistlerin doğa yürüyüşü, kamping, at biniciliği, rafting gibi doğa sporlarını yapabilmek için düzenlenmesi ve hatta bu alanlarda konaklamanın sağlanılabileceği tesislerin yapılmasına yönelik çalışmaların hazırlanması maden kenti görmeye gelen turistlere farklı bir alanda dinlenme ve eğlenme olanağı da sağlayabileceği göz ardı edilmemelidir. Yine aynı şekilde çevre kirliliği ve doğanın tahrip edilmesi gibi nedenle meydana gelen sorunlara çözüm getirecek peyzaj projelerinin de hazırlanması ve uygulamaya geçilmesi gerekmektedir. Bu sektörde maden işçilerinin kullanılabilmesi için eğitici kursların verilmesinin de proje kapsamında olması gerekmektedir. İşsizliğin azaltılması için yeni meslek edindirme programları hazırlanıp, yeni alanlarda istihdam olanakları oluşturulması sağlanmalıdır. Sembolik olarak çalıştırılan makinelerin bulunduğu bir alan ve maden çıkartılmasına yönelik kullanılabilecek bir maden ocağının olması da gelenlerin kömürün elde edilme aşamalarını öğrenmesi ve yeraltında nasıl hissedildiğini anlamasına katkıda bulunacaktır. Kömür madenlerinin tamamen kapatılmasındansa verimli olan ocaklardan kömür çıkartılmasına devam edilmesi de kömür madenciliğinin tamamen bitirilmemesi adına alınabilecek kararlar arasında yer almaktadır. Kapatılan maden ocaklarının bulunduğu alanların boşaltılması sonucunda ortaya çıkan kullanılmayan büyük arazi parçaları ve yapılar, bu tip bir projenin yeni kent oluşumunda önemli bir araç olarak kullanılacaktır.

Ayrıca, makro ölçekli planlar ile GZTF analizinin sonucuna bakıldığında ortaya çıkan bir diğer sonuçta, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelinmesi gerektiğidir. Konu ile ilgili olarak değerlendirilebilecek yenilenebilir enerji kaynaklarına da aşağıda yer verilmiştir:

1. Rüzgar enerjisi teknolojileri ve uygulamaları (yapım aşaması devam eden bir rüzgar enerjisi projesi bulunmaktadır),

- Ölçüm istasyonları, türbinler (30 m. yüksekliğinde kurulan rüzgar gözlem istasyonunda bulunan sıcaklık, rüzgar hızı ve yön sensörleri ile 2 sn.'lik örnekleme aralığında saatlik bazda ölçmekte ve veri çipleri kaydedilerek 1 yıl süreli ölçüm yapılmaktadır. Yapılan ölçüm sonunda bölgenin rüzgar enerjisi potansiyeli ve bu potansiyelden yararlanılarak üretilebilecek elektrik enerjisi miktarı hesaplanmaktadır (Özkaya vd. [180]).

2. Güneş enerjisi teknolojileri ve uygulamaları,

- Ölçüm istasyonları, türbinler

3. Denizdeki dalgalardan elektrik enerjinin elde edilmesi (Karadeniz'in hırçın dalgalarından yararlanmayı sağlayabilecek bir proje oluşturulabilir),

- Büyük su kütlelerinde meydana gelen dalgaların enerjisinden yararlanabilmektir.

4. Hidrojenden yenilenebilir enerji elde edilmesi,

- Hidrojen, ulaşım araçlarından ısınmaya, sanayiden mutfaklarımıza kadar her alanda yararlanacağımız bir enerji sistemidir.

- Elektroliz ile sudan elde edilebilmesi, fiziksel ve kimyasal özellikleri, benzine göre motordan daha yüksek güç elde etme imkanı sağlaması ve çevreye olumlu etkileri hidrojeni önemli bir alternatif yakıt durumuna getirmektedir.

- Karadeniz'de bol miktarda hidrojen sülfid bulunmaktadır, hidrojen sülfidin ayrıştırılmasından hidrojen gazı elde edilebilmektedir, açığa çıkan kükürt maddesinden eczacılıkta ve kauçuk üretiminde yararlanılmaktadır.

5. Temiz kömür teknolojileri ve uygulamaları,

- “emisyonları, atıkları azaltıp birim ton başına elde edilecek enerji miktarını artıran, gelişen çevre bilinci paralelinde kömür kalitesine en uygun, daha temiz, verimli ve çevreye uyumlu teknolojilerin belirlenip kullanılması yoluyla çevreye zararlı emisyonların azaltılmasını öngören” teknolojileri ifade etmektedir.

6. Kömürden gaz ve sıvı yakıt üretimi için tesis kurulması,

7. Biodizel, Biogaz ve Bitkisel Yağlardan enerji elde edilmesi,

- Yeryüzünde bilinen enerji kaynaklarının sınırlı olması fosil kökenli (petrol ve ürünlerinin) kaynakların yerini alabilecek yeni, çevreci ve yenilenebilir enerji kaynaklarının araştırılması ön plana çıkmıştır.

8. Motor yakıtı olarak kullanılabilecek bitkisel yağların kullanılması,

- kolza yağı, soya yağı, ayçiçek yağı, keten tohumu yağı, yer fıstığı yağı, pamuk tohumu yağı, aspir yağı,

şeklindedir.

Analiz, plan ve görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin stratejiler oluşturularak hayata geçirilmesi kentin yeni vizyonuna sahip olmasına yardımcı olacaktır.

4.4.4 Aktörler

Zonguldak'ta varlığını sürdüren devletin yansıması olan TTK, 1940 yılında kurulan Ereğli Kömür işletmelerinin (EKİ) devamı olarak günümüzde de varlığını sürdüren ve dolaylı olarak köklerinin, Havzada kömür madenciliğinin başladığı 1848 yılına değin uzandığı kabul edilen köklü bir KİT'tir ve Zonguldak için en önemli aktördür. Ayrıca, TTK'nin çalışmadığı maden damarlarının rödovans usulü ile özel maden şirketlerine kiralandığı düşünüldüğünde de madencilik sektöründe söz konusu şirketlerde kent için önemli aktörler arasına girmektedir.

Kömür madenciliğinin yanında yenilenebilir kaynakların varlığı ve kullanımına yönelik de çalışmaların yapılması gerekmektedir. Yenilenebilir enerji teknolojileri ve uygulamalarının üniversite işbirliğiyle ortaya çıkarılmasına yönelimin sağlanması gerekmektedir.

Kente yeni bir vizyon katmak için proje hazırlanırken yaşam alanlarının yenilenmesi ve eksikliklerinin giderilmesi için sermayenin devlet tarafından değişim ve dönüşüm amaçlı projelerin yapılması için özel sektöre yönlendirilmesi sağlanmalı, farklı alternatifler bulabilmek için ulusal/uluslararası yarışmalar düzenlenmelidir. Belediye ve Valilik başta olmak üzere, kentin ihtiyaçlarının göz önüne alınarak dönüşümün planlandığı projelerde katkı sağlayacak olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve il müdürlüğü devleti temsil etmelidir. Kamu eliyle gelişen bir kent olarak, dönüşüme uygun görülen ve projelerin yapılacağı alanlar rant kavramı ön plana çıkarılmadan ele alınarak projelendirilmesi

gerekmektedir. Avrupa Birliği tarafından verilen hibelerden ve fonlardan da yararlanılması bu tip projelerin kaynak sorununa yardımcı olabilecek maddi araçlar olarak değerlendirilmelidir. İl özel idare bünyesinde kurulmuş olan KUDEB, tarihi eserlerin restorasyonunda vb. çalışmalarında ilgili yönetmeliği kapsamında tescilli yapıların tekrar kullanıma hazır hale getirilmesinde yardımcı olabilecektir.

Kente yeni bir boyut kazandırılırken üniversitenin de yardımını almak projenin gücünü arttırmakta ve gençlere konuyu benimsetmekte yardımcı olacaktır. Üniversite de peyzaj, restorasyon ve turizme yönelik bölümler açılması, hem yeni istihdam olanakları için iş gücü yaratmayı sağlayacak hem de üniversite işbirliği ile projelerin daha hızlı yürütülmesine katkı sağlayacaktır.

Yapılan yeniliklerin kalıcılığının sağlanabilmesi ve tepki çekmemesinin sağlanabilmesi için tabandan tavana doğru ilerleyen bir süreç takip edilmelidir. İlk olarak ne yapılacağı ve neden yapılacağı ile geri dönüşünün ne olacağı yerli halka iyi anlatılıp benimsetilmeli ki hazırlanan projeler sahiplenilsin. Bunu sağlamak için de meslek odaları, kent konseyi gibi sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte devlet elinin birleştii bir komisyon kurulması ve uygulama da özel sektör desteği alınması gerekmektedir. Zonguldak kenti için yapılan çalışmaların Bartın ve Karabük ayağında ki çalışmaları da paralel zamanlı götürülerek bütüne ait bir projenin tamamlanması kent ve bölgenin gelişimine katkı sağlayacağı unutulmamalıdır. TR 81 kapsamında yapılan çalışma da Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı da rol oynayarak bölge çapında projelerin eş zamanlı yürütülmesine yardımcı olmalıdır. Geçmişi anımsatacak şekilde kara tren ile tur güzergahının gezilmesini de dönem özelliklerine atıfta bulunularak geziye keyif katabilmek için TCDD'nin de proje kapsamına dahil edilmesi ve demiryolları ve tren seferleri için gerekli düzenlemelerin yapılmasında katkısı olmalıdır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Kentlerin ve bölgelerin gelişimi her zaman birbiriyle bağlantılı olmuştur. Kentlerin sahip olduğu özellikler yerleşimlerin gelişmesine etki eden en önemli faktörü oluşturmaktadır. Maden ocakları; kentlerin dokusunu, yerleşimini, sosyal ve ekonomik hayatını doğrudan şekillendirmiştir. Bu bağlamda tez kapsamındaki incelemeler, kömür madenleri ile kendini göstermeye başlamış olan kentlerin gelişmesi ve kömürün önemini yitirmesiyle de kendine yeni yönler çizmeye çalışmasının mekansal gelişime etkisinin nasıl olduğu şeklindedir.

İncelenen örneklerde kömür madenciliğine dayalı kentleşme olgusu incelendiğinde, üretimin artmasıyla işgücü gerekliliğinin doğru orantılı olarak arttığı, bu artış ile üretim bölgesinde istihdam yaratıldığı, istihdam olanaklarının gelişmesiyle, üretim alanlarının yakın çevresinin yerleşim alanı olarak gelişmeye başladığı, gelişme ekseninde ekonomik yararlar sağlandığı ama çevresel ve sosyal sorunların ortaya çıktığı görülmüştür. Sanayileşme sonrası Avrupa’da meydana gelen işçi sınıfı, sanayilerin bulundukları bölgelere göç ederek kentleşmeyi oluşturmuş ve kırsal hayatı terk ederek kent hayatına geçiş yapmışlardır. 1980’li yıllardan itibaren yeni enerji kaynaklarının kullanılması ve maden çıkarımının pahalıya mal olması sonucunda kömür madenciliği ve kömür madenciliği ile gelişme gösteren kentler gerileme göstermeye başlamışlardır. Kömür kentinin önemini yitirmesiyle kente yeni fonksiyonların getirilmesi, yeni tesislerin ve işletme birimlerinin kurulması sayesinde kentin yeniden canlandırılması yöntemine girilmiştir.

İçsel kalkınma teorilerinin elemanları olan yerel kaynaklar, kalkınmanın odak noktasına koyulmuştur. Kalkınma amaçlı harekete geçirilmesinde sahip olunan potansiyellerin

nasıl kullanılacağına karar verilmiştir. İtici güç mevcut potansiyeller, aktörlerde kamu desteği ile kamunun desteği ve teşviki ile potansiyelleri değerlendirecek olan özel sektör olarak belirlenmiştir. Teknolojik gelişmeler göz önüne alınarak, mevcut beşeri potansiyel eğitilerek yeni sektörlerde kullanılmıştır. Maden işçilerinden oluşmuş bir işsizler ordusu yerine yeni sektörlerde çalışabilecek meslek eğitiminin verildiği, eğitilmiş bir işçi ordusu oluşturulmuştur. Beşeri gücün boşa çıkması bu sayede engellenmiş ve başarının en önemli aktörü olmuştur.

Fakat kömür sayesinde yapılanmış bir sanayi kenti olan Zonguldak örneğinde, incelenen örneklerde ki gibi bir girişime yönelinmediği görülmektedir. Kamunun etkin olduğu bir mekansal gelişim sağlamış olan Zonguldak kenti düşünüldüğünde kömürün akla gelmesi de durumun bu şekilde olduğunu kanıtlamaktadır. Çünkü kentte girişim ruhu ve özel sermaye açısından eksiklik bulunmakta ve bu durumda özel sektör ve kendi işini kuranların sayısının az olmasına neden olmaktadır. Kamu eli kentte ön planda yer almaktadır. Bu durum hem kent ekonomisinin hem de kent mekanının devlet eliyle gelişmesine neden olmuştur. Kent mekanında devlet elinin olması halkın ihtiyacı olan fonksiyonların ve ihtiyaç malzemelerinin halka daha ucuz yollarla ulaşmasına katkı sağladığından kentli için olumlu bir durum yaratmış, fakat ekonominin tek sektöre bağlı kalması da kentte yaşanan sorunların başını çeken en önemli nedeni oluşturmuştur. Zonguldak'ta yaşanan sorunların en büyüğü tek bir sektöre yani kömür sektörüne yönelinmiş olmaktan kaynaklanmaktadır. Günümüzde ise yaşanan sorunların giderilmesi için tek çözüm işçi sayısının azaltılması, kömür ocaklarının kapatılması olarak görülmektedir. Fakat TTK'nin kapatılmasının; Zonguldak ve bölgesi için sosyal ve ekonomik durumun bozulması, mevcutta var olan göçün daha da hızlanması ve bölgenin tükenmesinden başka bir sonuç getirmeyeceği göz ardı edilmektedir.

Yaşanan sıkıntılar kente yönelik olarak genel planlama kararlarında yenilemeye gidilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Makro planlarda Zonguldak kenti hala maden kenti olarak telaffuz edilmektedir. Bu karar sahip olunan maden potansiyelinin kullanılması adına doğru ama eksik bir karardır. Çünkü tek sektöre bağlı kalınması durumunda, o sektörde yaşanan kriz sonucunda kentin yaşayacağı sıkıntılar artmakta ve ekonomik yönden çöküşe geçmesine neden olmaktadır. Bu durumun engellenebilmesi için kentin

tekelden çıkartılması, bir sektörde sıkıntı yaşandığı zaman diğer sektörden güç alabilmesi gerekmektedir. Bu sebeplerle kentin madenci kimliğinin yanında yeni bir kimliğin makro planlarda belirlenmesi gerekmektedir. GZTF analizi ve incelenen örneklerden çıkan sonuç maden sektörüne ek olarak alternatif enerji kaynaklarının kullanılması ve turizme yönelinmesi yönündedir.

Çizelge 5.1 Makro ölçekli planlar ve GZTF analizinin gelişme stratejileri

Yıl	Planlar	Onaylayan	Gelişme Stratejileri	Aktörler
1964	Zonguldak Bölgesi Ön Planı [174]	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	- Alt yapı meselelerine çözüm önerileri getirilmesi, - Bölgenin fiziki özellikleri, problemleri ve problemlere getirilen çözümlerin bölgesel ekonomik yapıyla bir arada düşünülmesi, - İşgücü konusuyla bağlantılı olarak yerleşme tekliflerinin belirlenmesi, - Çok yönlü bir bölgesel kalkınma planı anlayışının belirlenmesi, - Bölge içinde gelir farklılaşmasının azaltılması, - Yapılacak yatırımlardan en yüksek faydanın sağlanması, - Şehirleşmenin teşvik edilmesi ve tarım dışı iş imkanlarının arttırılması, - Kamu sektörü ile özel sektör yatırımları arasında dengenin kurulması,	- Kamu sektörü - Desteklenen özel sektör
1975	Zonguldak Metropolitan Alanı (ZMA) Planı” [175]	İller Bankası	- ZMA’yı maden kömürünün tekeline kurtarmak üzere yeni temel ekonomiler yaratacak faaliyetlere yönelinmesi, - Zonguldak merkezi üzerindeki nüfus baskısını azaltmak ve kaydırmak için, yeni bir ulaşım ağı belirlenerek işyerlerinin yönlendirilmesi, - Erişilebilirliğin azamileştirilmesi, - Yoğunluğun artışı engelleyici her nevi hukuki, idari ve mülkiyet engellemeleri asgarileştirilmesi, - Kent için gerekli alanların gelişimi için ormandan, EKİ'den ve denizden alan kazanmak için kazanç-masraf analizleri yapılması, - Yerleşme deseninin kullanmayı öngördüğü alanlarda çok zorunlu bir neden yoksa yeraltı imalatının durdurulması,	- Belediyeler Birliği - Yerel Yönetim

Çizelge 5.1 Makro ölçekli planlar ve GZTF analizinin gelişme stratejileri (devamı)

Yıl	Planlar	Onaylayan	Gelişme Stratejileri	Aktörler
1996	Filyos Vadisi Çevre Düzeni Planı [175]	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	-Batı Karadeniz Bölgesinde büyük düz alanların bulunmaması nedeniyle vadinin bölgenin en uygun yerlerinden biri olması ve altyapı konumu (demiryolu, karayolu), alternatif yerleşme, denize açılma ve tarıma uygun arazilerin oluşu gibi birçok potansiyel kaynağa sahip olması sebebiyle sanayi ve ticaret alanında yeni oluşumlarla alternatif merkezine dönüştürülmesi,	- Kamu sektörü - Desteklenen özel sektör
1997	Zonguldak Bartın Karabük Bölgesel Gelişme Projesi [122]	Devlet Planlama Teşkilatı	-Ekonomik ve sosyal sonuçların analiz edilmesi, -özel sektörde yeni yatırım alternatiflerinin geliştirilmesi, -orta ve uzun vadeli bölgesel gelişme planı hazırlanması, -bölgede yapılabilecek yatırım alanlarının tanımlanması, -Gelişmede sanayi ve ticaret sektörlerinin öncelikli olması, -Bütün potansiyellerinin değerlendirilmesi, -Madencilik yönetimi standardize edilmesi, -İşletmede modernizasyon ve yenileme yatırımları tamamlanması, -Yeni ve modern yöntemler kullanılması, -Ekipman yenilenmesi, -Mesleki eğitimin yaygınlaştırılması, -Atıkların değerlendirilmesinin sağlanacağı yeni yatırımlar yapılması, -Çevreye duyarlı teknolojiler seçilerek sürdürülebilir gelişme ve ekonomik fayda sağlanması, -Uzun vadeli etkin kamu sektörü desteğinin sağlanması, -Çevrenin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, -Tarım ve hayvancılık ürünlerinin ve gıda sanayinin geliştirilmesi, -Turizmin geliştirilmesi, -Orman ağaç ve yan ürünlerinin geliştirilmesi,	Kamu sektörü -Desteklenen özel sektör

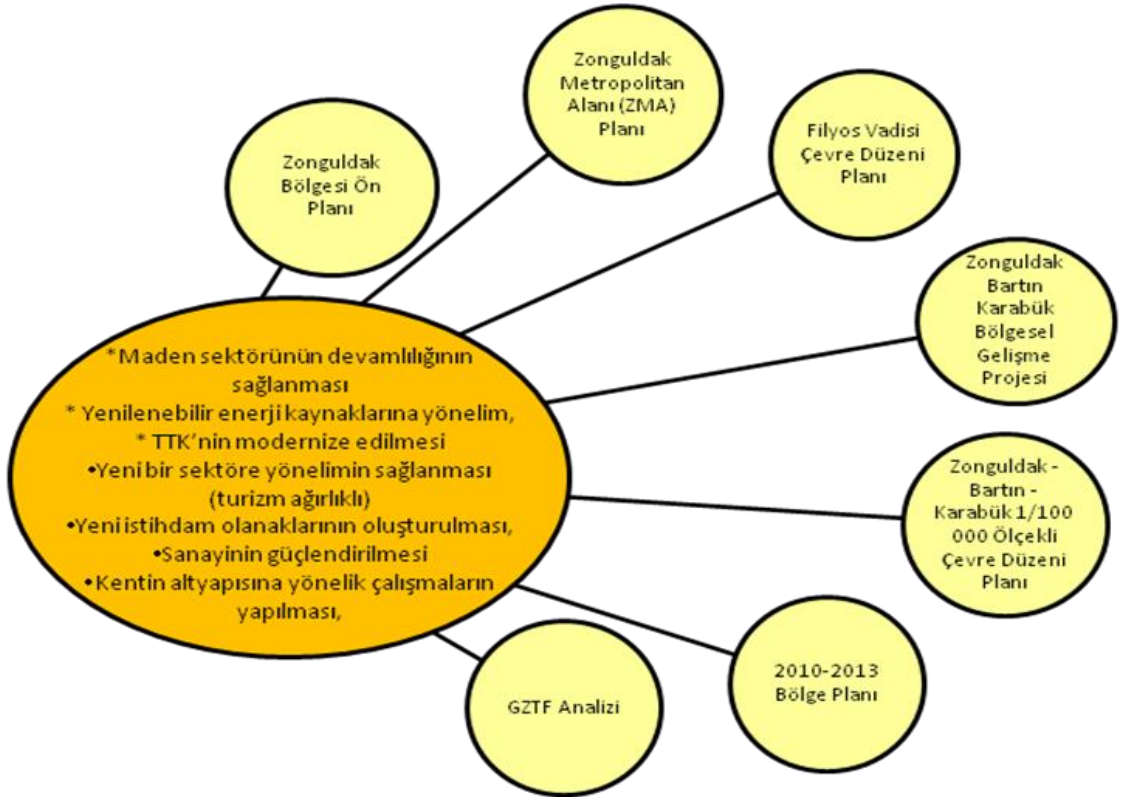
Çizelge 5.1 Makro ölçekli planlar ve GZTF analizinin gelişme stratejileri (devamı)

Yıl	Planlar	Onaylayan	Gelişme Stratejileri	Aktörler
2007	Zonguldak - Bartın - Karabük Planlama Bölgesi 1/100 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı [123]	Çevre ve Orman Bakanlığı	-Tarım sektöründe, başlangıç aşamasında toprak ve orman v.b. envanterin mevcut yasal düzenlemeler uyarınca tamamlanması, -Sulama-taşkın-sel önleme yatırımlarına ağırlık vermek üzere plan-proje çalışmalarının tamamlanması, -Balıkçılığın geliştirilmesine ilişkin projelerin ayrıntılı olarak geliştirilmesi, -Tarımsal altyapının geliştirilmesi, -Saptanan eksiklerin giderilmesi ve tarımdaki istihdamın arttırılması, -Bir diğer ekonomik ana sektör olan sanayi/imalat sektörü için de başta madenciliğin yarattığı sorunların TTK'nin plan, proje ve programları çerçevesinde çözümlenmesi, -Kent içinde bulunan sanayi tesislerinin mümkün olduğunca OSB'ye taşınması ve çarpık yapılaşmış alanların kentsel dönüşüm projeleri ile sağlıklılaştırılması,	- Kamu sektörü -Desteklenen özel sektör
2010	2010-2013 Bölge Planı [120]	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı	-Madenciliğe ve demir-çelik endüstrisine bağlı bir gelişim sergileyen bölgedeki bağımlı ekonomik yapının kırılması için yeni sektörlere yönelinmesi, -Tarımsal verimliliğin arttırılması için, organik tarım, seracılık, balıkçılık ve arıcılık gibi, bölgenin iklim, toprak yapısı ve potansiyellerini değerlendirmeye yönelik en uygun alternatifin seçilmesi, -Kırsal kalkınmanın desteklenmesi, -Doğa turizminin, kültür-tarih-kongre ve kıyı turizminin geliştirilmesi,	- Kamu sektörü -Desteklenen özel sektör
2014	GZTF Analizi	-	-Tek sektörlü ekonomik yapının elinden kurtulunması, -Ekonomik anlamda olduğu gibi toplumsal ve mekansal alanlarda da yeniliklere yönelinmesi, -Kömür kenti olma özelliğinin devam edilmesi, -TTK'de yenilenme ve modernizasyona gidilmesi, -Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelinmesi, -Nitelikli işgücünün oluşturulması için mesleki eğitime yönelinmesi, -Doğal kaynakların kullanılması,	- Kamu sektörü (Valilik, TTK, İl Özel İdare (KUDEB vb.), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve il müdürlüğü, Belediyeler,

Çizelge 5.1 Makro ölçekli planlar ve GZTF analizinin gelişme stratejileri (devamı)

Yıl	Planlar	Onaylayan	Gelişme Stratejileri	Aktörler
2014	GZTF Analizi	-	-Kültürel turizminin ön planda olduğu geçmiş ile bağlantının kurularak geleceğe katkı sağlayacak yeni bir kent oluşturulması, -Zonguldak kent bütünü başta olmak üzere kentin bölgesinde detaylı ve dönem özelliği taşıyan yapıların (lavuar alanları, ocaklar, santraller, depolar, ulaşım bağlantıları vb.) envanterinin yapılması, -Kentteki kömür tesislerine yeni fonksiyonlar verilerek çevresi ile bağlantılarının kurulması, -Kentin alt ve üst yapı tesislerinin de düzenlenmesi, -Dönüşümü yapılacak lavuar alanları, ocaklar, santraller gibi yapıların belirlenip aralarında ulaşımı sağlayacak demiryolu olabiliyorsa havayolu veya denizyolu ulaşım hatlarının oluşturulmasına yönelik projelerin hazırlanması, -Nostaljik bir durum yaratabilmek için demiryolu hatlarının dekovil hatları şeklinde kara trenlerle, havayolu ulaşımı için sathımailler, teleferikhatlarının kurulması gibi düşüncelere yönelinmesi, -Kentin doğal güzellikleri içerisinde yer alan orman alanlarının da kent dışından gelen turistlerin doğa yürüyüşü, kamping, at biniciliği, rafting gibi doğa sporlarını yapabilmek için düzenlenmesi ve hatta bu alanlarda konaklamanın sağlanılabileceği tesislerin yapılmasına yönelik çalışmaların hazırlanması, -Çevre kirliliği ve doğanın tahrip edilmesi gibi nedenle meydana gelen sorunlara çözüm getirecek peyzaj projelerinin de hazırlanması, -İşsizliğin azaltılması için yeni meslek edindirme programları hazırlanıp, yeni alanlarda istihdam olanakları oluşturulması sağlanması,	üniversite, Kalkınma Ajansı, TCDD -Desteklenen özel sektör, - STK (meslek odaları, kent konseyi vb.) - Kent sakinleri

Yukarıda yer alan tablodan ada anlaşılacağı üzere hazırlana planların gelişme stratejilerinde kömür hep yerini korurken, yeni bir sektöre ihtiyaç olduğu da vurgulanmıştır.

Şekil 5.1 Makro ölçekli planlar ve GZTF analizinin ortak yönleri

Dünyada kömür kullanımının artması, kömür rezervlerinin diğer kaynaklara göre daha fazla ömre sahip olması, kömürün önemini arttırmaktadır. Bu durum, elimizde olan kömür cevherinin ilerleyen dönemlerde ülkemize büyük faydalar getireceği sinyallerini bize vermektedir. Gelecek yıllarda güçlü olunabilmesi için ilk olarak zarar eden kömür işletme kurumuna, uzun vadede yatırım yapıp, madencilik yöntemlerinin modernizasyonu, yeni yöntemlerin uygulanması için maden ekipmanlarının yenilenmesi, personelin eğitiminin sağlanması gibi stratejilere yönelinmesi gerekmektedir.

Yeniden yapılandırma programının öncelikli hedefi, kurum zararlarının en aza indirip, Hazineye olan yükünü kabul edilebilir düzeylere taşınmasının sağlanması olmalıdır. Bu anlamda, maliyet odaklı olarak bir program tasarlanmalıdır. Madencilik faaliyetlerine odaklanmak, mümkün olan en düşük maliyette üretim yapabilmek, ekonomik ömrünü tamamlamış bina, tesis, makine ve donatımı elden çıkarmak ya da yenilemek, işgücü verimliliğini artırmak, atıl işgücünü azaltmak programın hedefleri olmalıdır. Maden çıkarımı yapılmayan ocaklarında özel şirketlere kiralanmak suretiyle Kuruma ekonomik

katkı sağlayacağı göz ardı edilmemelidir. Ama maliyetin düşürülmesi olarak yapılan tanımlamanın insan hayatını tehlikeye düşürecek şekilde malzeme eksikliği şeklinde anlaşılmaması gerekmektedir. Malzemeden veya kaliteden ödün verilerek yapılan maliyet düşürülmesi iş güvenliğini sektöre uğratacağından sektörün bu şekilde kar etmesi beklenen bir sonuç değildir. Hatta işçinin çalışma koşullarının iyileştirilmesi verimli çalışmayı teşvik edeceğinden çıkarılan maden miktarının artmasında da etkili olacaktır. Her ne kadar özel sektöre kiralama söz konusu olsa da devletin kontrol mekanizmasının güçlü olması zorunludur.

Kömür üretimine gerekli önlemler ve modernizasyon sağlanarak kömür çıkarımına devam edilirken -incelenen örneklerde olduğu gibi- kentin bir sektöre bağlı kalmasından ziyade Zonguldak'ta yeni sektörlerin geliştirilmesine yönelinmesi, kömürün kent kültürüne etkisini gösterecek çeşitli açılımlara gidilmesi kente yeni bir yön verecektir.

Kentin, bölgeyi göz önüne almadan geliştirilmesi düşünülemez. Eğer bir bölgedeki problemler benzeri nedenlerden kaynaklanıyorsa bu bölge içindeki kentleri birbirinden ayırmak, çözümü zorlaştırmaktadır. Projeler hazırlanarak, göç veren bir kentin ekonomisinin artı yönde ilerlemesinin sağlanması genç nüfusun göçle kaybedilmesinin önüne geçilebilmesi, hem kent hem ülke için istihdam kaynağı sağlayan, ülke ekonomisine katkıda bulunan bir kentin yeniden hayata geçirilmesine yardımcı olacaktır.

Maden kentlerinin tekrar yapılanmasında belli bir çerçeve olmamasına karşın, tekrar yapılanma konusunda ağırlık maden çıkarımına, esnek teknolojilere, mekansal yapıya veya değişen pazar ilişkilerine, sermayeye veya fiyatlar üzerine verilmektedir. Buna bağlı olarak maden kentlerinin tekrar yapılanması; kaynak ikamesi, sanayi çeşitlendirilmesi, verimlilik artışı sağlanması, yeni yatırımlar ve teknik değişimler, bazı aşama ve ürünlerde taşeronluk sisteminin getirilmesi, mekansal yer değiştirme, kentsel fonksiyonların dönüşümü şeklinde olmaktadır. Maden kentlerinin tekrar yapılanma etkilerine karşı direnç göstermelerinde rol oynayan başlıca değişkenler ise (Ergen vd. [181]);

- ekonominin tekil endüstriye dayalı olup olmaması,
- sürecin zamanlaması,

- madencilik bölgelerinin bölge dışı ile olan pazar ilişkilerinin tarihçesi şeklindedir.

Tez kapsamında incelenen İngiltere ve Almanya örnekleri ile Zonguldak kentinde yaşananları karşılaştırdığımız zaman,

Üç örnekte tespit edilen benzerlikler ve farklılıklara aşağıda yer verilmiştir:

- Kömürün bulunmasıyla ekonomik gelişmenin tek sektörü olan madencilikğin gelişmesi üç maden kentinde de göç hareketini başlatmıştır.
- Göç sonucunda sanayi işçisi olarak adlandırılan yeni bir sınıfın ortaya çıkmasına rağmen, Zonguldak örneğinde sanayi işçisinin diğer örneklerde olduğu gibi tamamen köyünden kopamaması sebebiyle dönem işçisi yarı işçi-yarı köylü bir sanayi işçisi sınıfı oluşmuştur.
- Üç örnekte de ilk etapta madencilikğin gereklerine yönelik fonksiyonlar mekanda yer seçmiştir (lavuar alanları, ocaklar, santraller gibi yapılar ile ulaşımı sağlayacak ve çıkarılan madenin taşınmasını sağlayacak demiryolu ve denizyolu ulaşım hatlarının oluşturulması gibi)
- Göç sebebiyle barınma sorununun oluşması sağlıklı ve standartları düşük devlet eliyle yapılan kitlesel konut alanlarının maden alanları yakınında yapılmasına neden olmuştur.
- Zamanla konut alanlarının yoğunluğu artmış ve maden sahası hızla çarpık kentleşmenin meydana geldiği bir kent haline dönüşmüştür.
- Ekonominin tek bir sektöre dayanması, maden sektöründe yaşanan kriz sonucunda kentlere ve ülkelere olumsuz şekilde yansımış, bu durumda istikrarsız bir ekonomi oluşumuna neden olmuştur.
- Maden kaynaklarının sürdürülebilir niteliği olmaması yüzünden de tükenme durumunun olması da ayrı bir sorunu gündeme getirmiştir.
- Örneklerin hepsinde görüldüğü gibi çevre kirliliği ve doğanın tahrip edilmesi sorununa çözüm getirilememiştir.
- Maden çıkartılmasının devam ettiği dönemlerde yoğun ama düşük kaliteli yaşam alanları maden ocakları etrafında yer seçmiştir.

- Enerji üretimi için başka kaynakların bulunması ve daha ucuza kömür elde edilmesi maden çıkarımı için artan maliyetle karşılaştırıldığında, kömürün dünya piyasasındaki fiyatlarının düşmesinden dolayı kömür çıkarılması yerine kömürün dışarıdan alınmasına yönelimin artmıştır.
- Bu durumda maden ocaklarının kapatılması ve işçilerin işsiz kalması sorunu gündeme getirmiştir. Üç örnek içerisinde sadece Zonguldak'ta maden çıkarımının azaltılmasına rağmen çalışmaların devam ettiği ve hala ana sektör olarak işlevini sürdürdüğü, diğer örneklerde ise maden ocaklarının hemen hemen hepsinin kapatılmış ve yeni sektörlerle yönelindiği görülmektedir.
- Zonguldak örneğinde madenlerde yeni teknolojiler kullanılmamaktadır ve bu durum modernizasyonun yapılmadığına kanıttır. Diğer örneklerde zaten maden çıkarımı yapılmadığı için teknolojik yenilemelerin madenlerde kullanılması ve sermayenin bu sektöre aktarılması gibi bir gereklilik bulunmamaktadır.
- Zonguldak kentinde madencilik dışındaki sektörlerle yönelinmediği için işsizlik önemli bir sorun olarak önemi taşımaktadır.
- Maden çıkarımı ve yaşam alanlarının bir arada olması çevre tahribatının yüksek seviyelerde devam etmesine neden olurken, bu durumu ortadan kaldıracak herhangi bir proje üretilmesi yoluna da gidilmemektedir. Avrupa örneklerinde ise bu duruma son verecek şekilde projeler yapılarak uygulamalara yönelinmiştir.
- Düzensiz bir yerleşme yapısı olması nedeniyle Zonguldak'ta kentsel alanlarda altyapı eksiklikleri göze çarpmakta iken, İngiltere ve Almanya'da sosyal donatılarda dahil olmak üzere altyapının iyileştirilmesi için uygulamalar yapılmıştır.
- Kapatılan maden ocaklarının bulunduğu alanların boşaltılması sonucunda ortaya çıkan kullanılmayan büyük arazi parçaları ve yapılar, Avrupa örneklerinde yeni kent oluşumunda önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Zonguldak örneğinde ise, madencilik sonucunda yapılan yapıların çoğunun yıkıldığı ve önem verilmediği, sadece endüstri bölgesi olarak ilan edilen lavuar alanının Avrupa örneklerindeki gibi bir kullanıma kavuşması için yarışma düzenlendiği fakat kazanan projenin henüz hayata geçirilmediği görülmektedir.

- Almanya ve İngiltere’de maden endüstrisinde çalışıp işsiz kalan beşeri güç, yeni meslek edindirme programlarına tabi tutulup yeni alanlarda istihdam edilmiş iken, Zonguldak’ta çalışan madenciler işsiz kalınca, kentte iş bulamamış ve kentten göç etmek zorunda kalmışlardır.
- Avrupa ülkelerinde yaşam alanlarının yenilenmesi ve eksikliklerinin giderilmesi için sermaye devlet tarafından değişim ve dönüşüm için projelerin yapılması için özel sektöre yönlendirilmişken, Zonguldak kentinde bu yönde bir çalışma bulunmamaktadır.
- Dış ülke örneklerinde tarihi doku mevcutta tutularak kente özgü bir nitelik kazandırılırken, ülkemizde bu tip bir düşüncenin Zonguldak kenti için gelişmediği, kentin geçmiş özelliklerinin korunmadığı görülmektedir.
- Almanya ve İngiltere’de eski maden kentleri günümüzün kalkınmış kentleri haline dönüşmüşken, Zonguldak hala maden kenti olarak anılmaktadır.

Yukarıda bahsedilenler üzerinden bir çıkarım yapılmak istenirse, dış ülke örneklerinde sorunların ortadan kaldırılması için çaba harcanır, yeni projeler üretilirken, ülkemizde bu konuda herhangi bir çalışmanın olmadığı, çalışma yapılsa da sonlandırılmadığı belki de önem verilmediği görülmektedir.

İngiltere ve Almanya örneklerindeki uygulamalarda, sahip olunan potansiyellerden yola çıkılarak insan faktörünün ön planda tutularak, gerekli donanımın sağlanarak yeni istihdam olanaklarına uyum sağlayabilecek bir duruma getirilmesinin amaçlandığı, devlet ve özel sektör eliyle çalışmaların yürütüldüğü, halkın benimsediği projelerin hayata geçirildiği görülürken, Zonguldak kenti dahilinde yapılan incelemelerde bu tip özelliklerin dayandırıldığı herhangi bir uygulamanın söz konusu olmadığı, hatta uygulama amaçlı hazırlanan planların bile uygulamaya geçilmediği görülmektedir.

Kentin canlandırılabilmesi için maden kenti vasfının yanında kentin sahip olduğu doğal güzelliklerden denizinin, peyzaj öğelerinin, turistik öğelerin kullanılabilmesine de önem verilmesi gerekmektedir. Yıllardır maden kenti denilmesine rağmen politikaların bu yönde hayata geçirilmediği kentin kendi haline bırakılması bir kentin yok edilmesi anlamına geleceği unutulmamalıdır.

Turistik ve tarihi değerler açısından potansiyelleri olan bir kentin, tanıtımlarının yapılması konusunda çalışmaların srdrlmesi, tanıtım broşürleri, CD vb. dokümanların hazırlanması gerekmektedir. Mevcut doğal, tarihi ve kültürel varlıkların değerlendirilmesi, korunması ve turizm çeşitliliğinin artırılmasına olanak sağlayacak şekilde altyapının geliştirilmesine ve evre düzeni açısından iyileştirilmesi, kentsel yaşam koşullarının iyileştirilmesine ve yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik olarak sunulan altyapı hizmetlerinin geliştirilmesine destek verilmesi uygun olacaktır. Tarihine sahip çıkma adı altında oluşturulacak projeler ile tarihi yapıların insanların kullanımına sunulması, yol ve sahil düzenlemelerinin devam edilmesi gerektiğinin projelerle vurgulanması gerekmektedir. Hükümetin turizm ile ilgili genel bir yaklaşımı olmalı ve yerelden yönetilmelidir.

Filyos projesinin hayata geçmesiyle kent içerisindeki sanayi alanlarının vadiye taşınmasının devlet tarafından teşvik edilmesi kent içinde boş alanların oluşmasına neden olacaktır. Bu durumda turizm açısından değerlendirilecek alanları ortaya çıkaracaktır. Bu tip yeni alanların projelerle yenilenmesi ve kente yeniden dahil edilmesi, kentsel alanların düzenlenmesi/tasarlanması uygun bir adım olacaktır. Hükümet, kamu ve özel sektör ortaklaşa bir karar alıp turizm programı oluşturmak ve halkı turizme teşvik edici kararlar alınması, atılması gereken ikinci bir adımdır.

İncelenen örneklerde, değişimin başarılı olması için yerel kimliği ve kültürü güçlendirmek politikası benimsenmiştir. Ekonomiye canlandırmak için yerel yönetimler tarafından uygulanan bir girişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik ve kentsel yenilenmeyi geliştirmek için kültür bir araç olarak kullanılmıştır. Kentin strüktürünü kömür madenleri ve tesisleri, demiryolları, karayolları ile oluşturulan ulaşım bağlantıları oluşturmuştur. Bu yüzden ilk olarak “ulaşım bağlantılarının” yenilenmesine öncelik verilmiştir. İkinci olarak var olan fakat kullanılmayan tesislerin ve boş alanların dönüştürülmesine yönelik projelerin oluşturulması aşaması başlatılmıştır. Kültürel nitelikli yapıların yeniden kullanılabilmesi için ortak kültürü ve kent kimliğini yansıtabilecek projelerin hazırlanmasına yönelinmiştir. Bu süreç içerisine yerel aktörlerde dahil edilmiştir. Terk edilmiş boşluklar için de yenilikçi projeler için faaliyet alanı olarak başka kullanım öngören insanlara bu alanların verilmesi fikri geliştirilmiştir.

Endüstri yapılarının korunmasına yönelik olarak da, herhangi bir müdahale veya en az müdahale ile yeni işlev vermeden koruma, az bir değişim ile eski işlevine yakın bir işlev vererek koruma, yapıya müze işlevi vererek koruma ve yapıya yeni bir işlev vererek koruma olarak dört çeşit koruma yöntemi geliştirilmiştir. Bu amaçla da her yapı uzman ekiplerce incelenerek durumu belirlenmiştir. Böylelikle de yapının hem hayata döndürülmesi hem de kent kültürüne katkıda bulunması sağlanmıştır.

Dönüşüm projesinin uygulanacağı alanda çalışmalara başlanılmadan önce o bölgede yaşayan halkın katılımı ile toplantıların yapılması, eğer kentsel dönüşüm projesinin orada yaşayan ve çalışan halka negatif etkileri olabileceği söz konusuysa belediyelerden önce “etki analizlerinin” yapılmasının talep edilmesi, projenin uygulanacağı mahallelerde bilgilendirme bürolarının açılması dönüşüme esas yapılması gereken noktaları oluşturmaktadır. Bu sebeple hayata geçirilen projelerde bölge halkının hem planlama hem de inşa sürecine katılmaları desteklenmiştir. Ayrıca bu çalışmaların yapılabilmesi için özel bir ekip kurulmuş, 10 yıllık program çerçevesinde yapılacaklar planlanmış, projeler ulusal ve uluslararası yarışmalar yoluyla elde edilmesi ve yerel halka istihdam sağlanması yönünde uygulamalar yapılmıştır.

Önümüzdeki örnekler göz önüne alındığında da kent ölçeğinde, yapılacak tasarım projeleri ile mevcutta yer alan ve kullanılmayan tesis ve alanların değerlendirilmesi Zonguldak kenti için de uygun olacaktır. Bu çalışmaların yapılabilmesi için farklı meslek gruplarından oluşan ekiplerin kurulması ve koordineli olarak konu üzerinde çalışmaları, süreci zamana yayacak programlar düzenlemeleri, halkı bilgilendirip işin içine dahil etmeleri yolunun izlenmesi mevcut örneklerde olduğu gibi ülkemizde de başarıyı getirecektir.

Sadece mekansal değil yabancı ülke örneklerinde görüldüğü gibi sosyal nitelikli projelerinde geliştirilmesi, mevcut iş gücünün yeni sistem içine adapte olmasına, eğitilmesine, nitelik kazandırılmasına, insanla beraber kalkınma yaklaşımının hayata geçirilmesi ve gelişmişliğin toplumun farklı kesimlerine yaygınlaştırılmasına yardımcı olması açısından gerekli olup, yerel yönetim tarafından desteklenmesi zorunlu tutulmalıdır.

Tez çalışması kapsamında elde edilen veriler, incelenen örnekler ve planlar ile yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan sonuç arasında benzerliklerden yola çıkılarak Zonguldak kentinin, enerji kenti özelliğinin yok edilmemesi için gerekli müdahalelerin yapılmasıyla mevcut maden damarlarından verimli olanlarında maden çıkartılmasına devam edilerek, rüzgar, güneş, dalga gibi temiz enerji kaynakları potansiyeli araştırılarak ve kamu, özel sektör, STK ve üniversite bağlantılı bir turizm ile ekonomik katkı sağlayacak yeni bir kent oluşturulması yönünde çalışmaların hızlandırılması, kan kaybeden bir kentin daha vahim durumlara düşmeden ayağa kalkmasına yardımcı olacaktır. Dönüşümün araç olarak kullanıldığı bir projeler bütünü içinde alt ve üst yapı elemanlarının yenilenerek kente yeni bir bakış açısı getirilmesi ve bu tip projelerin hayata geçirilmesi sonucunda Orhan Veli Kanık'ın şiirine konu olan,

*“siyah akar Zonguldağın deresi
yüz karası değil, kömür karası
böyle kazanılır ekmek parası”*

dizelerinde bahsedilen, kara talihi ile anılan bir kent ve bölgesinin yeniden aydınlığa kavuşması sağlanmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- [1] Ateş, S., (1998). Yeni İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi, Doktora Tezi, T.C. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- [2] Altay, O., (2004). "Ege Bölgesinin Kalkınmasında Finansal Kurumsallaşma Araç Olabilir Mi?", DPT, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Cilt-1, Ankara.
- [3] Ercan, N.Y., (2002). "İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış", DPT Planlama Dergisi Özel Sayı: 124-138.
- [4] Kar, M. ve Ağır, H., (2006). "Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eşbütünleşme Yaklaşımı İle Nedensellik Testi, 1926-1994", Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6 (11): 51-68.
- [5] Demir, O. ve Üzümcü, A., (2003). "İçsel Büyümenin Kaynakları", İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 17: 3-4.
- [6] Yardımcı, P., (2006). "İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri", Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, 10: 96-115.
- [7] Kara, M., (2008). Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları, DPT Uzmanlık Tezleri, DPT, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- [8] Kibritçioğlu, A., (1998). "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 53 (1): 207-230.
- [9] Tüylüoğlu, Ş. ve Karakaş, D., (2006). "Bölgesel Kalkınma ve Ekonomik Durgunlaşma Süreci: Zonguldak Örneği", Amme İdaresi Dergisi, 39 (4): 195-224.
- [10] Kayasü, Y., (2006). "Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler", Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 7-8 Eylül, 2006, Ankara.
- [11] Ünder, Ö., (1987). "Kömürün Geleceği", Türkiye Madencilik Bilimsel ve Teknik 10. Kongresi, 11-15 Mayıs, Ankara, 433-446.

- [12] Akbulut, G., (2008). "Küresel Değişimler Bağlamında Dünya Enerji Kaynakları, Sorunlar ve Türkiye", C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 32/1: 117-137.
- [13] TMMOB Maden Mühendisleri Odası, Tarihçe, <http://www.maden.org.tr>, 20 Eylül 2008.
- [14] BP, (2007), Statistical Review of World Energy, London.
- [15] Tamzok, N., (2007). "Küreselleşme, Serbestleşme ve Kömür Endüstrisi", Temiz Kömür Teknolojileri ve Yakma Teknikleri Semineri , 31 Ekim-2 Kasım 2007 , Kahramanmaraş-Elbistan.
- [16] İçli, M.Y., (2005). "Dünya Madenciliğinden Haberler" , Madencilik Bülteni, 74: 26-27.
- [17] IEA, (2007). Key World Energy Statistics, Paris.
- [18] EÜAŞ, (2009). Elektrik Üretim Sektör Raporu, Ankara.
- [19] TTK Genel Müdürlüğü, (2010). 2009 Yılı Faaliyet Raporu, Zonguldak.
- [20] Ömek, F., (2011). Taşkömürü Maden İşçilerinde Dini Hayat (Zonguldak Kozlu Örneği), Yüksek Lisans Tezi, T.C.Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- [21] Gürler, E., (2003). "Kentsel Yenileme Üretim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Çalışma: İstanbul Örneği", Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, 11-13 Haziran 2003, İstanbul, 114-117.
- [22] Londra'nın Sürdürülebilir Kentsel Yenileşme Deneyiminden, Türkiye ve İstanbul Özelinde Yenileşme Çalışmalarında Nasıl Faydalanılabilir?, <http://www.kentselyenileme.org/dosyalar/turdok10.doc>, 13 Aralık 2012.
- [23] Harding, A., (2008). "Kentsel ve Bölgesel Gelişim Politikaları: Birleşik Krallık Deneyimi", 2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu 25-26 Ekim 2007, İzmir, 25-42.
- [24] Ünlü, T., (2006). "Kentsel Mekanda Değişimin Yönetilmesi", METU JFA, 2006/2 (23:2): 63-92.
- [25] DPT, (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT: 2502 – ÖİK: 523, Ankara.
- [26] Eraydın, A., (2008). "Politikalardan Süreç Tasarımına: Yeni Bölgesel Politikalar ve Yönetişim Modelleri", 2.Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 25-26 Ekim 2007, İzmir, 5-24.
- [27] Karasu, K., (2009). "Yeni Bir Tür Merkezileşmenin Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları", <http://yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/karasumm.pdf>, 20 Şubat 2010.
- [28] About the Northernway, <http://www.thenorthernway.co.uk/page.asp?id=363>, 09 Ekim 2008.
- [29] About the Northernway, <http://www.thenorthernway.co.uk/page.asp?id=37>, 09 Ekim 2008.

- [30] About the Northernway, <http://www.thenorthernway.co.uk/page.asp?id=39>, 09 Ekim 2008.
- [31] Harding, R., (2006). "İngiltere ve Romanya'da Bölgesel Kalkınma Ajansı Deneyimleri", Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 7-8 Eylül 2006, Ankara, 137-160.
- [32] Barr, L., (2008). "İngiltere'de Mekansal Planlama: Ulusal ve Yerel Önceliklerin Uyumlaştırılması", 3. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 27-28 Kasım 2008, Mersin.
- [33] About the Northernway, <http://www.thenorthernway.co.uk/page.asp?id=40>, 09 Ekim 2008.
- [34] Yorkshire/North Midlands Coal Mining Story, <http://www.i31.co.uk/home9.html>, http://www.i31.co.uk/coal_grades.htm, 12.05.2014.
- [35] Yorkshire and Humber Assembly, (2004). Coal: The Future, A Research Report, <http://www.lgyh.gov.uk/dnlds/Coal%20-%20the%20future.pdf>, 12.06.2011.
- [36] Humber Region, <http://www.humberep.co.uk/pageNewsItem.php?item=350>, 19 Nisan 2010.
- [37] Humber Region, <http://www.humberep.co.uk/pageNewsItem.php?item=309>, 19 Nisan 2010.
- [38] What is Leeds City Region, History of Leeds City, [http://www.leedscityregion.gov.uk/About Us/History.aspx](http://www.leedscityregion.gov.uk/About%20Us/History.aspx), 19 Aralık 2012.
- [39] City Region Development Programme in Leeds City, [http://www.leedscityregion.gov.uk/About Us/City Region Development Programme \(CRDP\).aspx](http://www.leedscityregion.gov.uk/About%20Us/City%20Region%20Development%20Programme%20(CRDP).aspx), 19 Aralık 2012.
- [40] Ertaş, M., (2011). "Kentsel Dönüşüm Çalışmalarında Sosyal Boyutun İncelenmesi, Ankara ve Londra Örnekleri", Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Teknik-Online Dergisi, 10 (1-2011): 1-18.
- [41] Haznedar, B., (2008), Yenilenen Kentsel Kullanımlar Doğrultusunda Kent İçindeki Endüstriyel Alanlarının Dönüşüm Süreci – Ruhr Bölgesi ve Hafencity Hamburg Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [42] Ruhr Bölgesi, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ruhr>, Eylül 2008.
- [43] Ruhr Metropolünde Ekonomik Durum, Şirketler, İşgücü, <http://www.metropoleruhr.de/tr/ana-sayfa/ekonomi/sirketler-isgucue.html>, 03 Şubat 2014.
- [44] Ruhr Metropolünde Ekonomik Yetkinlik Alanları, <http://www.metropoleruhr.de/tr/ana-sayfa/ekonomi/yetkinlik-alanlari.html>, 03 Şubat 2014.
- [45] Beşeri Sistemler, Ekonomi, Göç ve Yerleşme, [http://egitek.meb.gov.tr/aok/Aok Kitaplar/AolKitaplar/Cografya 7/3.pdf](http://egitek.meb.gov.tr/aok/Aok%20Kitaplar/AolKitaplar/Cografya%207/3.pdf), 08 Mayıs 2009.

- [46] Seltmann, G., (2007). Renaissance of an Industrial Region: Internationale Bauausstellung Emscher Park–Achievements and Future Model for Others, <http://www.riss.osaka-u.ac.jp/ip/events/point/P.Seltmann.pdf>, 10 Mayıs 2011.
- [47] Industry in Ruhr Region, www.lib.utexas.edu, 14 Mart 2013.
- [48] Alatlı, A., (2008), Almanya: 1929 Krizi Avrupa'ya Atlıyor, <http://www.alevalatli.com>, 18 Mart 2010.
- [49] Ruhr, Almanya'nın Gelecekte En Umutsuz Bölgesi, <http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/25096188.asp>, 05 Mart 2012.
- [50] Çevikalp, M., Kömür Havzasından Kültür Başkentine, http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_getNewsById.action?newsId=27214, 05 Mart 2012.
- [51] Reicher, C., (2005). Almanya'da Kentsel Planlama: Şehri ve Çevresini Yeniden Dönüştürmek!, Planlama Dergisi, 2005/3: 56-64.
- [52] Alarslan, E., (2009). "Mekansal Planlama Çalışmalarında Türkiye-Almanya Karşılaştırmalı Analizi: Sorunlar, Farklılıklar ve Yeni Yaklaşım Önerileri", Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Belediyeler, 40.
- [53] Kayıkçı, S., (2003). "Federal Almanya Cumhuriyetinde Mekan Planlama Sistemi", TMMOB Şehir Plancıları Odası Dergisi, 2003/4, 78-85.
- [54] Dağ, H., (2012). Küreselleşmenin Kentsel Dönüşüm Anlayışı ve Aykırı Bir Örnek Ruhr Havzası Örneği, <http://www.kentakademisi.com/kuresellesmenin-kentsel-donusum-anlayisi-ve-aykiri-bir-ornek-ruhr-havzası-ornegi/16407/>, 05 Temmuz 2013.
- [55] Köktürk, E. ve Köktürk, E., (2007). "Türkiye'de Kentsel Dönüşüm ve Almanya Deneyimi", 11. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 2-6 Nisan 2007, Ankara.
- [56] Essen, http://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Essen_Bevoelkerungsentwicklung_01_KMJ.png, 07 Nisan 2008.
- [57] Erim, A., (2008). Kentsel Tasarım, Daha Devrimci Bir Yaklaşım İhtiyacımız Var: Vermeer'ler Aranıyor, Mimarlık Dergisi, 340: 21-25.
- [58] Atilla, N., (2006). Almanya'dan Kültür Notları, <http://www.aksam.com.tr/yazar.asp?a=33814,10,66>, 25 Mayıs 2009.
- [59] Ruhr Region, Essen, <http://www.businessportalruhr.de/files/File/Standortcharts/Standortcharts%20TUERKISCH.pdf>, 08 Temmuz 2008.

- [60] Zollverein Coal Mine Industrial Complex in Essen, <http://whc.unesco.org/en/list/975/gallery/>, 10 Haziran 2008.
- [61] Route.industriekultur, Endüstriyel Kültür Rotası ve Projeler, <http://www.route-industriekultur.de/menue/menue.html&lang=2>, 14 Mart 2013.
- [62] Olanaklar, Ege Mimarlık, [http://distudio.org/pdf/olanaklarpub\(1\).pdf](http://distudio.org/pdf/olanaklarpub(1).pdf), 09 Kasım 2012.
- [63] Koolhaas, R., Zollverein Maden Kompleksi, <http://www.mimdap.org/?p=279>, 14 Mart 2013.
- [64] Yunak, Mert, H., Ruhr Havzasında Dünya Kültür Mirası, <http://haticemertyunak.blogspot.com.tr/2009/11/ruhr-havzasinda-bir-dunya-kultur-mirasi.html>, 12 Kasım 2009.
- [65] Ruhr Metropolünde Endüstriyel Kültürel Miras Projeleri, <http://www.metropoleruhr.de/tr/ana-sayfa/kesfetmek-yasamak/enduestriyel-kueltuer-mirasi-yolu.html>, 03 Şubat 2014.
- [66] Ruhr Metropolünde Altyapı Projeleri, <http://www.metropoleruhr.de/tr/ana-sayfa/boelgesel-ruhr-birligi/altyapi-projeleri.html>, 12 Aralık 2013.
- [67] Ruhr Metropolünde Bölgesel Planlama, <http://www.metropoleruhr.de/tr/ana-sayfa/boelgesel-ruhr-birligi/boelgesel-planlama.html>, 03 Şubat 2014.
- [68] Şentürk, L., Batı Ruhr'd Endüstriyel Heterotopyadan Yaratıcı Ekotopyaya, (2013). <http://erilkent.blogspot.com.tr/2013/04/bat-ruhrda-endustriyel-heterotopyadan.html>, 03 Şubat 2014.
- [69] Köksal G., (2012). "Endüstri Mirasını Koruma ve Yeniden Kullanım Yaklaşımı", Güney Mimarlık, 8: 18-49.
- [70] Bochum şehri - Bochum'un gerçekleri/bilgiler, <http://www.bochum.de/C125708500379A31/vwContentByKey/W27GJGFE711BOLDTK/nav/7GKBKT624BOLD>, 03 Şubat 2014
- [71] Yeni hayat, "Opel Bochum 2016'da kapanıyor!", (2012)., http://www.yenihayat.de/calisma_yasami/opel-bochum-2016da-kapaniyor.., 23.10.2013.
- [72] Bochum – Kömür ve Kültür Arasındaki Ruhr Metropolü, <http://www.germany.travel/tr/sehirler-kueltuer/sehirler/bochum.html>, 03 Şubat 2014.
- [73] Keskin, H. ve Sungur, O., (2010)." Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye'de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010/21, 271-293.
- [74] Hasanoğlu, M. ve Aliyev, Z., (2006). "Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları", Sayıştay Dergisi, 60: 81-103.
- [75] Kılıç, S.E ve Mutluer, M., (2004), "Coğrafyada ve Bölge Planlamada Bölge Kavramının İrdelenmesi", Ege Coğrafya Dergisi, 13, 17-28.

- [76] Filiztekin, A., (2008). "Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar", Eylül, TÜSİAD-T/2008-09/471, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, İstanbul.
- [77] Kızıltan, A. ve Ersungur, Ş.M, (2007). "Türkiye’de İller ve Bölgelerin Ekonomik Gelişme Düzeyleri Arasındaki Uzun Dönemli İlişkiler", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10 (2): 269-286.
- [78] Eraydın, A., (1997). "Değişen Dünyada Bölge Planlamanın Yeniden Tanımlanması: Bir Ekonomik Bütünleşme ve Demokratikleşme Projesi", 7.Ulusal Bölge Bilimi Bölge Planlama Kongresi, 20-22 Ekim 1997, İzmir.
- [79] Kumral, N., (2008). "Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar", 2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 25-26 Ekim 2007, İzmir.
- [80] TDK, <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/>, 21 Şubat 2011.
- [81] T.C. Resmi Gazete, 5177 Sayılı Kanunla Değişik 3213 Sayılı Maden Kanunu. (25483), 05.06.2004, 1.
- [82] Ulusoy, Y., (2006). Üretimi Bitmiş Açık Maden Ocaklarının Rehabilitasyonu ve Doğaya Yeniden Kazandırılmasının "Şile-Avcıkoru" Örneğinde İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [83] Kömür Tanımı, <http://www.turkcebilgi.com/kömür/ansiklopedi#ansiklopedi>, 02 Şubat 2011.
- [84] Madencilik, <http://www.scribd.com/doc/7150275/Madencilik>, 06 Mart 2011.
- [85] Türkiye Taşkömürü Kurumu, Havza Tarihi, <http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=8>, 03 Mart 2011.
- [86] TTK, (2012). Yıllık Üretim Miktarları, http://www.taskomuru.gov.tr/file/Is_Zekasi_Raporlari/Muessese_Bazinda_Yillik_Uretimler.pdf, 20 Mart 2013.
- [87] DPT, (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT: 2648 - ÖİK: 656, Ankara.
- [88] Yörükoğlu, M., (2006). "Avrupa Birliği ve Türkiye İçin Kömürün Önemi", TMOBB Türkiye IV. Enerji Sempozyumu Bildirileri, 259-269. http://www.emo.org.tr/resimler/ekler/0fb6cfa4c990d2b_ek.pdf, 20 Mart 2013.
- [89] Türkiye Haritası, <http://images.google.com.tr/imgres?imgurl>, 10 Ekim 2008.
- [90] Zonguldak Valiliği, Tarihçe, http://www.zonguldak.gov.tr/default_B0.aspx?content=1036, 13 Mart 2011.
- [91] Quataert, D., (2009). Osmanlı İmparatorluğu’nda Madencilik ve Devlet, Zonguldak Kömür Havzası, 1822-1920, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- [92] Zaman, E.M., (2004). "Zonguldak Kömür Havzasının İki Yüzyılı", TMMOB Maden Mühendisleri Odası, Ankara.
- [93] Aytekin, E.A., (2007). Tarlalardan Ocaklara, Sefaletten Mücadeleye: Zonguldak-Ereğli Kömür Havzası İşçileri 1848-1922, Yordam Kitap, İstanbul.

- [94] Bartın Valiliği, İl Bilgileri, <http://www.bartın.gov.tr/tarihi>, 15 Kasım 2008.
- [95] Kaştan, Y., (2003). "Atatürk Döneminde Sanayileşme ve Karabük Demir-çelik İşletmeleri", Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 11(2), 487-502.
- [96] Karabük Mimarlar Odası Sunumu, 5 Nisan 2007.
- [97] Karabük Valiliği, (2001). Karabük İli Çevre Durum Raporu, Karabük.
- [98] Çelikyay, S., (2005). Arazi Kullanımlarının Ekolojik Eşik Analizi İle Belirlenmesi Bartın Örneğinde Bir Deneme, Doktora Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [99] Özcan, Ü., Zonguldak'ın Hikayesi (Basılmamış).
- [100] Kalyoncu, H., (2007). Cumhuriyet Kenti Karabük, 1. Baskı, Karabük Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.
- [101] İleri, T., (2009). Türkiye Cumhuriyeti'nin Madencilik Politikaları (1923–1960), Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- [102] Karal, E.Z., (1983). Osmanlı Tarihi, 3. Baskı, C.VI, TTK Basımevi, Ankara.
- [103] Çıladır, S., (1970). Zonguldak Havzasında Emperyalizm 1848-1940, Aydınlık Yayınları, 4, Ankara.
- [104] Kalyoncu, H, (2005). Kömürde Açan Çiçek, Zonguldak Yöresinde Tarih-Toplum-Kültür, 1.Basım, Pervaz Yayınları, Ankara.
- [105] TMOBB Maden Mühendisleri Odası, Resimler, http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/7cd30d9088b0185_ek.pdf, 13 Mart 2011.
- [106] Akçın, H. ve Aydın, S., (1999). "Zonguldak Kent Topraklarında Mülkiyet", Kadastro ve Mülkiyet Sorunları Sempozyumu, 12-14 Ekim 1999, Trabzon.
- [107] Makal, A., (2004). 65.Yılında Koruma Kanunu, Çalışma İlişkileri ve İş Mükellefiyeti, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları, http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dosyalar/tm/SBF_WP_7_6.pdf, 01 Şubat 2011.
- [108] Türkiye Taşkömürü Kurumu, Tarihçe, <http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=7>, 13 Mart 2011.
- [109] T.C. Resmi Gazete, 3303 sayılı Taşkömürü Havzasındaki Taşınmaz Malların İktisabına Dair Kanun. (19139), 19.6.1986, 1.
- [110] Quataert, D., (2007). Zonguldak Maden İşçilerinin Hayatı, 1870-1920: Başlangıç Niteliğinde Bazı Gözlemler, http://www.siteadvisor.com/restricted.html?domain=http:%2F%2Fwww.sosyalsiyaset.net%2Fdocuments%2Fzonguldak.htm&originalURL=-1091717616&pip=false&premium=false&client_uid=838357384&client_ver=3.6.5.135&client_type=IEPlugin&suite=false&aff_id=0&locale=tr_TR&ui=1&os_ver=6.1.1.0, 04 Mart 2011.

- [111] Yıldırım, H., ve Öğreten, A., (2009), "1876–1908 Döneminde Ereğli Kömür Havzasında Uygulanan Madencilik Teşvikleri ve Sonuçları", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research, 2/7: 323-344.
- [112] Gürboğa, N., (2005). "Erken Cumhuriyet Döneminde Zonguldak Kömür Havzasında İşgücü Sorunu, Amele Köyleri Projesi ve Zorla Çalıştırma," Zonguldak Kent Tarihi 05 Baneli, 11-13 Kasım 2005, Zonguldak.
- [113] Çıladır, S., (1999). Taşkömürü Havzasının Devletçilik Dönemi, Yaman Matbaası, Kdz. Ereğli, Zonguldak.
- [114] Türkiye Taşkömürü Kurumu, Yıllara Göre Ortalama İşçi Sayıları, Grafiği, Tarihi, <http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=39>, 05 Ağustos 2013.
- [115] Türkiye Taşkömürü Kurumu, Memur Sayıları, http://www.taskomuru.gov.tr/file/Is_Zekasi_Raporlari/Memur_isci_sayilari.pdf, 06 Mart 2014.
- [116] Türkiye Taşkömürü Kurumu, 2012 İstatistik Yıllığı, http://www.taskomuru.gov.tr/file/Is_Zekasi_Raporlari/2012_Istatistik_Yilligi, 03 Mart 2014.
- [117] Türkiye Taşkömürü Kurumu, Müesseseler, <http://www.taskomuru.gov.tr/>, 03 Mart 2014.
- [118] Erkin, E., (1999). Dört Maden Kentinin Değişim Öyküsü, 1973-96 Karşılaştırmalı Bir Analiz:. Zonguldak-Kozlu-Kilimli-Çatalağzı", Rapid Print Yayın Yeri, İstanbul.
- [119] Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, Nüfus Verileri, <http://www.tuik.gov.tr>, 10 Eylül 2012.
- [120] DİE, (2000). Genel Nüfus Sayımı, Ankara.
- [121] BAKKA, (2010). 2010-2013 Bölge Planı, Yayın No:1, Zonguldak.
- [122] DPT, (2003). İllere ve Bölgelere Göre GSYİH, Ankara.
- [123] DPT, (1997). Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Mevcut Durum Raporu, Cilt 2, Ankara.
- [124] Çevre ve Orman Bakanlığı, (2009). 1/100.000 Ölçekli Zonguldak-Bartın-Karabük İllerine Ait Çevre Düzeni Planı Raporu.
- [125] Kalkınma Bakanlığı, (2011). Zonguldak İl Raporu, Ankara.
- [126] DPT, (2003(a)). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT: 2671, Ankara.
- [127] Eraydın, K., Gül, E., Çevik, B. ve Demir, E., (2012). 2005 ve 2010 Verileri ile Türkiye’de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması, http://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_03_2012.pdf, 08 Ocak 2014.
- [128] Yırtıcı, H., (2009). Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- [129] Özkarakoç, Y., (1973), Kent Planlamasında Modeller: Dinamik Bir Konutsal Alanlar Planlama-Tasarlama Modeli, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [130] Harvey, D., (2006). Postmodernliğin Durumu, 4.Basım, Metis Yayınları, İstanbul.
- [131] Eraydın, A., (1992). Post-Fordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- [132] Çakmak, H.,K. ve Erden, L., (2005). “Yeni Sanayi Odakları ve Sanayinin Yeni Mekan Arayışları: Denizli ve Gaziantep Örneği”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6 (1): 111-129.
- [133] Tekeli, İ., (2008). Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları, 1.Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [134] Ortaylı, İ., (2006). Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek, 18.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- [135] Ortaylı, İ., (2006(a)), Son İmparatorluk Osmanlı, 4.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- [136] Aslanoğlu, İ., (2011). “1930’lar: Türk Mimarisinde Erken Modernizm”, Cumhuriyet’in Mekanları Zamanları İnsanları, 29-30 Kasım 2001, Ankara.
- [137] Eraydın, A., (2006). “Mekansal Süreçlere Toplu Bakış”, Değişen Mekan: Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003, 1.Basım, Dost Kitapevi, Ankara.
- [138] Arıtan, Ö., (2001). “Batılı Kapitalist/Sovyet Sosyalist Modernleşme Modellerinin Periferide Yarattığı Dönüşümlerin Cumhuriyet Mimarlığının Biçimlenişine Etkiler (Cumhuriyet’in İlk Devresi)”, Cumhuriyet’in Mekanları Zamanları İnsanları, 29-30 Kasım 2001, Ankara.
- [139] Doğruel, F., (2006), “Türkiye’de Bölgesel Politikalar”, Değişen Mekan: Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003, Dost Kitapevi, Ankara.
- [140] Ortahisar, O., (1997), Madencilik Yerleşme İlişkisi Bakımında Kozlu Şehri, Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Elazığ.
- [141] Akçın, H., Kutoğlu, H. ve Görmüş, S., (2009). “Haritalar Üzerinde Konumunun Belirlenmesi ve Görselleştirilmesi”, HKMO-Mühendislik Ölçmeleri STB Komisyonu, 4. Mühendislik Ölçmeleri Sempozyumu, 14-16 Ekim 2009, Trabzon.
- [142] Çınar, A. ve Ulu, H., (2009). Zonguldak Kömür Havzasında Kullanılmış Tarihi Bir Havai Nakliye Sisteminin Güncel Sayısal Ortofoto Görüntüler Üzerinde Görselleştirilmesi, Diploma Çalışması, Karaelmas Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisliği Bölümü Anabilim Dalı, Zonguldak.

- [143] Maden Tetkik Arama, Türkler ve Madencilik, http://www.mta.gov.tr/v2.0/daire-baskanliklari/bdt/kutuphane/mtadergi/5_1.pdf, 11 Mart 2011.
- [144] Boratav, K., (2005). Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005, İmge Yayınları, 11.Baskı, İstanbul.
- [145] Engin, F., (2004). Zonguldak'ta Sanayileşme ve Sosyal Değişim (1923-2000), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- [146] Anonim, (1937). Kömür Havzasında Türkiye İş Bankası (1926-1937), Devlet Basımevi, Ankara.
- [147] Karadoğan, S., (1999). "Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Ereğli-Zonguldak Kömür İşletmeleri (1848-1957)", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [148] DPT, (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- [149] DPT, (1968). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- [150] DPT, (1973). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- [151] Sönmez, S., 2001, "Türkiye İş Bankası'nın "Misyonu" ve İştirakçilik Politikası (1924 -1945)", Mülkiye Dergisi, 25 (231): 143-152.
- [152] Tezel, Y.S., (1986). Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, 4. Basım, Yurt Yayınevi, Ankara.
- [153] Zaman, E.M., (2003). "Tarihten Bir Sayfa Kılıç", Pusula Dergisi.
- [154] Tekeli, İ. ve İlkin, S., (1982). Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu, 1.Basım, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi, ODTÜ Yayınları, Ankara.
- [155] Yürekli, H. ve Yürekli, F., (2002). "Cumhuriyet'in Mimarı: Seyfi Arkan", Arredamento Dergisi, 7: 98-105.
- [156] Arkan, S., (1935). "Amele Evleri, İlkokul, Mutfak ve Çamaşırhane Binası (Kozlu-Zonguldak)", Arkitekt, 9: 253-258.
- [157] Arkan, S., (1936). "Kömür-İş İşçi Uramı (Kozlu-Zonguldak)", Arkitekt, 1: 9-10.
- [158] Zonguldak Belediyesi, (2006). Zonguldak (Merkez) Nazım İmar Planı Araştırma ve Değerlendirme Raporu.
- [159] Zonguldak Valiliği, (1973). İl Yıllığı, İstanbul.
- [160] Çizgi Şehir Planlama, (2009). Zonguldak Kozlu Beldesi Ekonomik-Sosyal-Fizik Mekan Çözümleme Raporu, Yalova.
- [161] Bülent Ecevit Üniversitesi, Tarihçe, <http://w3.beun.edu.tr/index.php/hakkimizda/tarihce/>, 07 Şubat 2013.
- [162] DPT, (1978). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- [163] Soyak, A., (1999). "Planlı Dönemde Sanayileşme", 75.Yılda Çarklardan Chip'lere, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 167-181.

- [164] DPT, (1990). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- [165] DPT, (1995). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- [166] DPT, (2007). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT: 2723 - ÖİK: 676, Ankara.
- [167] Modül Planlama, (2007). Zonguldak (Merkez) İlçesi Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, Ankara.
- [168] T.C. Resmi Gazete, 3621 Sayılı Kıyı Kanunu. (20495), 4.4.1990.
- [169] T.C. Resmi Gazete, Milli Emlak Genel Tebliği. (23964), 14.02.2000, 21.
- [170] Haber Gündem, Maden Ocağında Yangın: 20 İşçi Mahsur Kaldı, <http://www.habergundem.com/haber/348893/>, 30 Mayıs 2014.
- [171] Altıok, M., (2014). İçimde Cesetler ve Daha Ölmemişler Var, <http://www.insanokur.org/?p=61321>, 30 Mayıs 2014.
- [172] TMMOB Maden Mühendisleri Odası, (2010). Taşkömürü Raporu, Ankara.
- [173] DPT, (2009). 9.Kalkınma Planı, Madencilik Özel İhtisas Komisyonu, Enerji Hammaddeleri, Linyit, Taşkömürü, Jeotermal Çalışma Grubu Raporu, Ankara.
- [174] Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, (1964). Zonguldak Bölgesi Ön Planı, Kırıl Matbaası, İstanbul.
- [175] İller Bankası, (1975). Zonguldak Metropoliten Alanı (ZMA) Planı.
- [176] Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, (1996). Filyos Vadisi Çevre Düzeni Planı, Ankara.
- [177] TTK Genel Müdürlüğü, (2010). İstatistiki Bilgiler, Zonguldak.
- [178] Tarafsız Haber, Ve Yıl 2014. Dünyada Artık Kömür Böyle Çıkartılıyor! Türkiye'de Kazma Dünya'da Robot!, <http://tarafsizhaber.blogspot.com.tr/2014/05/ve-yl-2014-dunyada-artk-komur-boyle.html>, 30 Mayıs 2014.
- [179] Genç, E. ve Erdoğan, E., (2013). “Otel İşletmelerinde İlişkisel Pazarlama Uygulamaları: Zonguldak, Karabük ve Bartın İllerinde Bir Araştırma”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 15 (2): 195-216.
- [180] Özkaya, M.G., Vaariyenli, H.İ. ve Uçar, S., (2008), “Rüzgar Enerjisinden Elektrik Enerjisi Üretimi ve Kayseri İli İçin Çevresel Etkilerinin Değerlendirilmesi”, C.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Fen Bilimleri Dergisi, 29 (1): 1-20.
- [181] Ergen Y.B, Dede, O. M., Ergen M. ve Ergen B., (2010). “Kömür Madeninin Kente ve Kentsel Yaşama Olan Etkisinin Zonguldak Örneğinde Araştırılması”, Türkiye 17. Kömür Kongresi, 2-4 Haziran 2010, Zonguldak.

ZONGULDAK İLİ EKONOMİK ve SOSYAL GÖSTERGELER [126]

YIL	BİRİM	DEĞİŞKEN	ZONGULDAK	KARADENİZ	TÜRKİYE
DEMOGRAFİK GÖSTERGELER					
2000	Kişi	Toplam Nüfus	615 599	8 439 213	67 803 927
2000	Yüzde	Şehirleşme Oranı	40,66	49,03	64,90
1990-00	Binde	Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı	-6,01	3,65	18,29
2000	Kişi/Km2	Nüfus Yoğunluğu	186	73	88
2000	Adet	Doğurganlık Hızı	1,93	2,39	2,53
2000	Kişi	Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü	4,55	4,87	4,50
İSTİHDAM GÖSTERGELERİ					
2000	Yüzde	Tarım İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	59,05	66,10	48,38
2000	Yüzde	Sanayi İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	15,36	7,29	13,35
2000	Yüzde	Ticaret İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	6,08	5,97	9,67
2000	Yüzde	Mali Kurumlar İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	1,44	1,45	3,11
2000	Yüzde	Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	35,03	27,48	43,52
2000	Yüzde	Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı	5,49	4,44	8,81
2000	Yüzde	İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı	1,25	1,46	2,61

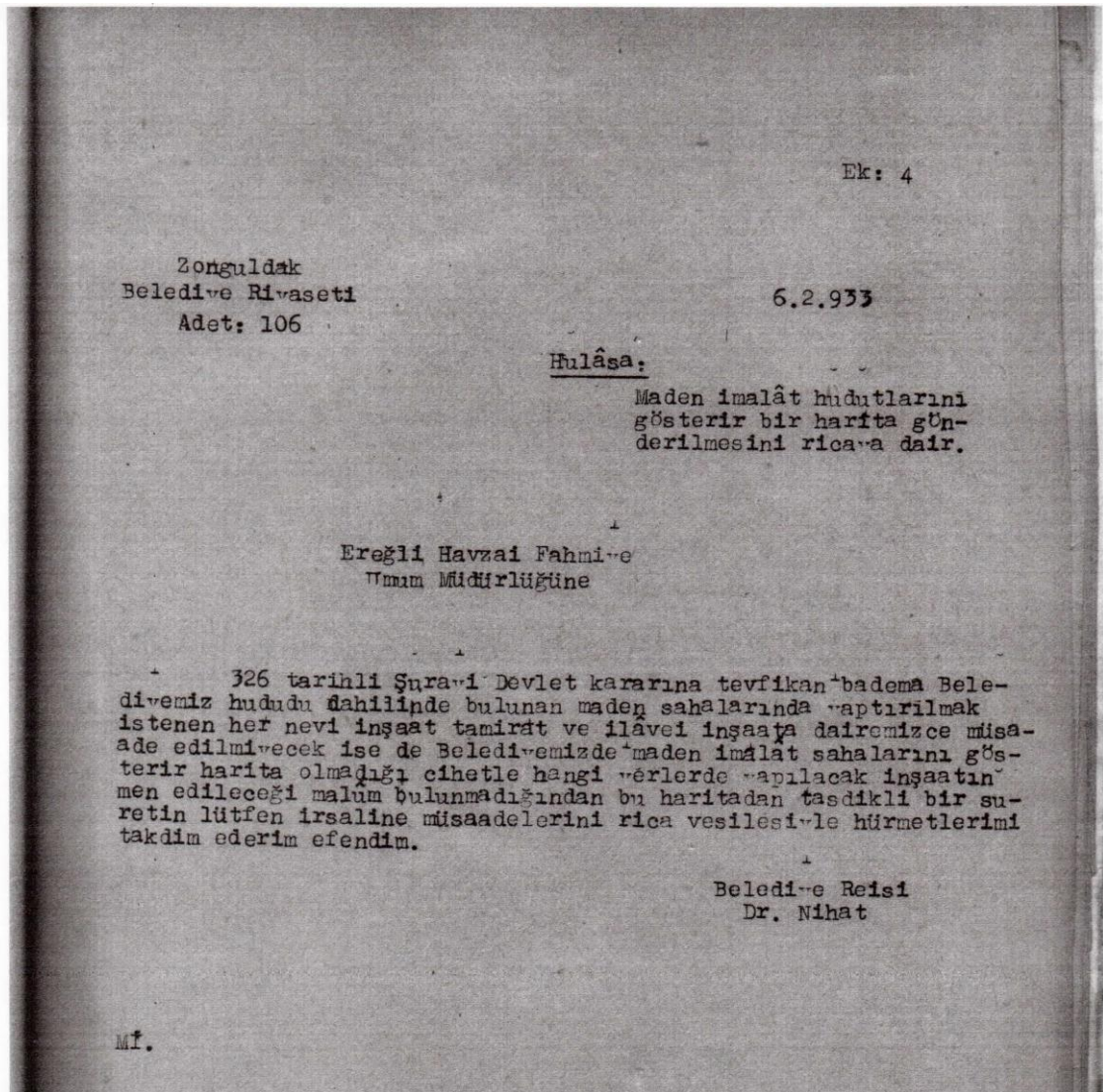
ZONGULDAK İLİ EKONOMİK ve SOSYAL GÖSTERGELER [126] (devamı)

		EĞİTİM GÖSTERGELERİ			
2000	Yüzde	Okur-Yazar Nüfus Oranı	87,81	85,82	87,30
2000	Yüzde	Okur-Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusa Oranı	80,94	78,49	80,62
2000	Yüzde	Üniversite Bitirenlerin 22+ Yaş Nüfusa Oranı	6,15	5,92	8,42
2000-01	Yüzde	İlkokullar Okullaşma Oranı	98,94	87,39	98,01
2000-01	Yüzde	Liseler Okullaşma Oranı	41,98	31,70	36,92
2000-01	Yüzde	Mesleki ve Teknik Liseler Okullaşma Oranı	30,98	23,04	20,49
		SAĞLIK GÖSTERGELERİ			
2000	Binde	Bebek Ölüm Oranı	45,00	42,33	43,00
2000	Hekim	Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	9,63	8,73	12,70
2000	Diş Hekimi	Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı	1,97	1,08	2,22
2000	Adet	Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı	2,89	2,22	2,94
2000	Adet	Onbin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı	28,18	23,65	23,04
		SANAYİ GÖSTERGELERİ			
2000	Adet	Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısı	74	1 561	28 726
2000	Adet	Küçük Sanayi Siteleri İşyeri Sayısı	968	12 732	81 302
2000	Adet	İmalat Sanayii İşyeri Sayısı	52	761	11 118
2000	Adet	İmalat Sanayii Yıllık Çalışanlar Ortalama Sayısı	9 794	80 118	1 130 488
2000	Beygir Gücü	İmalat Sanayii Kurulu Güç Kapasite Miktarı	866 898	1 786 457	13 478 078
2000	Kws	Fert Başına İmalat Sanayii Elektrik Tüketimi	1 944	371	550
2000	Milyon TL	Fert Başına İmalat Sanayii Katma Değeri	178	128	350
		TARIM GÖSTERGELERİ			
2000	Milyon TL	Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri	354	955	1 124
2000	Yüzde	Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı	0,48	15,35	100
		İNŞAAT GÖSTERGELERİ			
2000	Adet	Daire Sayısı	142 825	1 602 619	16 235 830
2000	Yüzde	Borulu Su Tesisatı Bulunan Daire Oranı	97,92	95,22	96,60
		MALİ GÖSTERGELER			
2000	Yüzde	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla İçindeki Pay	1,18	9,46	100
2000	Milyon TL	Fert Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	2 380	1 396	1 837
2000	Adet	Banka Şube Sayısı	70	749	7 786
2000	Milyon TL	Fert Başına Banka Mevduatı	625	320	939
2000	Yüzde	Toplam Banka Mevduatı İçindeki Pay	0,60	4,24	100
2000	Yüzde	Toplam Banka Kredileri İçindeki Pay	0,28	7,24	100
2000	Milyon TL	Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Kredi Miktarı	4	244	138
2000	Milyon TL	Fert Başına Sınai, Ticari ve Turizm Kredileri Miktarı	131	132	392
2000	Milyon TL	Fert Başına Belediye Giderleri	78	55	82
2000	Milyon TL	Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	316	111	464
2000	Milyon TL	Fert Başına Gelir ve Kurumlar Vergisi Miktarı	118	53	165
1995-00	Milyon TL	Fert Başına Kamu Yatırımları Miktarı	175	244	248
1995-00	Milyon TL	Fert Başına Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı	1 358	924	2 668
1995-00	ABD Doları	Fert Başına İhracat Miktarı	2 311	662	2 249
1995-00	ABD Doları	Fert Başına İthalat Miktarı	5 420	809	3 967

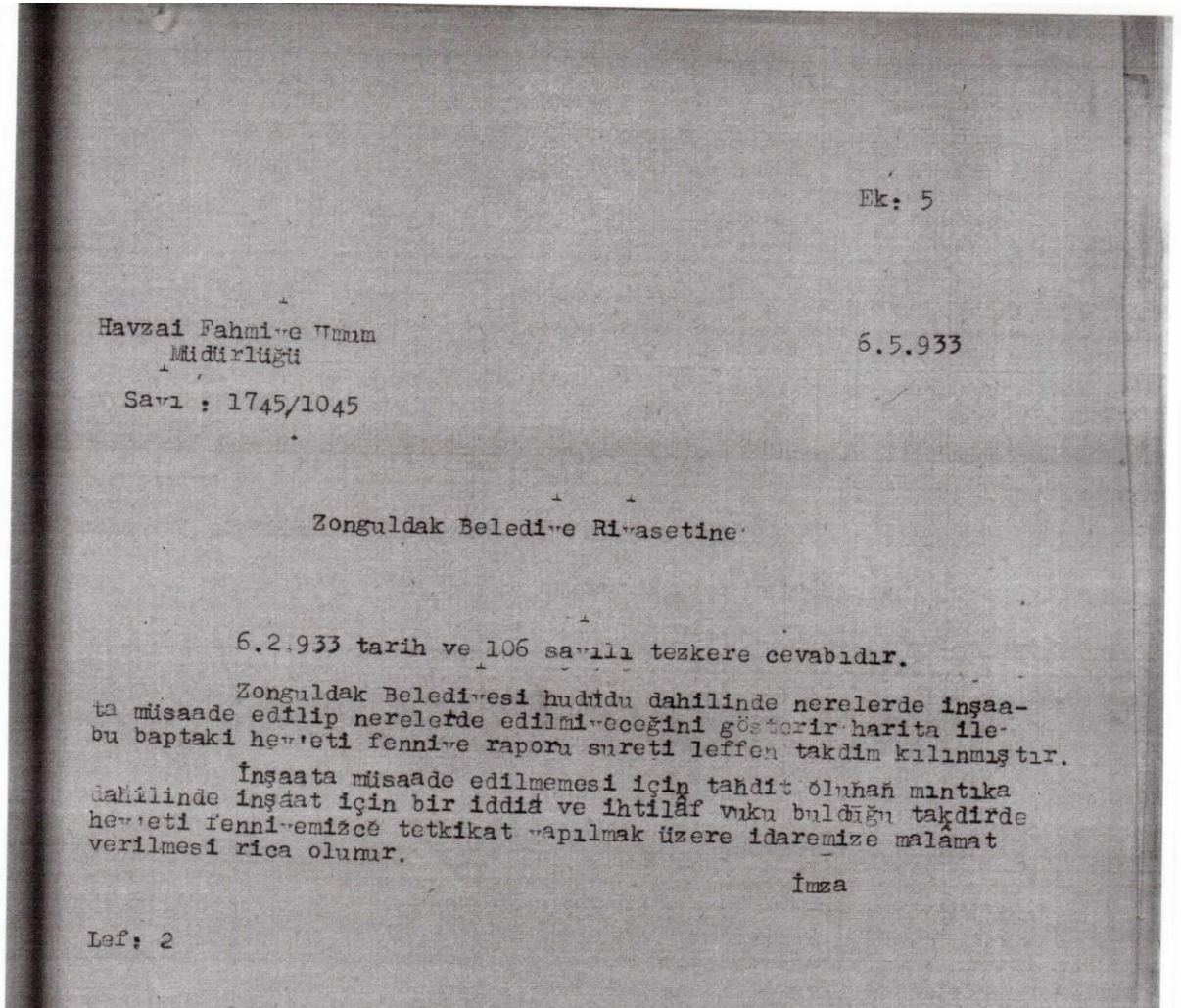
ZONGULDAK İLİ EKONOMİK ve SOSYAL GÖSTERGELER [127]

İllerin Sosyal Gelişmişlik Endeksi Sıralaması (2010)									
İl	İl	İl	İl	İl	İl	İl	İl	İl	İl
1 Ankara 6,6	18 Sakarya 1,3	35 Rize 0,2	52 Erzincan -0,8	69 Van -2,2					
2 Eskişehir 5,8	19 Kayseri 1,2	36 Malatya 0,2	53 Gaziantep -0,8	70 Kars -2,4					
3 İstanbul 4,7	20 Uşak 1,2	37 Düzce 0,1	54 Yozgat -0,8	71 Şanlıurfa -2,4					
4 İzmir 4,7	21 Çanakkale 1,2	38 Bartın 0,0	55 Giresun -1,0	72 Bingöl -2,5					
5 Antalya 3,4	22 Samsun 1,1	39 Kütahya 0,0	56 Çankırı -1,0	73 Ardahan -2,8					
6 Isparta 3,2	23 Konya 1,0	40 Afyonkarahisar -0,1	57 Gümüşhane -1,0	74 Iğdır -2,9					
7 Edirne 3,0	24 Adana 1,0	41 Karaman -0,1	58 Osmaniye -1,0	75 Siirt -2,9					
8 Trabzon 2,4	25 Karabük 0,9	42 Kastamonu -0,2	59 Niğde -1,1	76 Bitlis -3,0					
9 Bolu 2,4	26 Aydın 0,9	43 Amasya -0,2	60 Aksaray -1,2	77 Muş -3,1					
10 Muğla 2,3	27 Tekirdağ 0,9	44 Artvin -0,4	61 Ordu -1,3	78 Ağrı -3,1					
11 Yalova 1,8	28 Zonguldak 0,9	45 Tokat -0,4	62 Kahramanmaraş -1,3	79 Hakkari -3,4					
12 Bursa 1,8	29 Mersin 0,9	46 Bilecik -0,5	63 Bayburt -1,4	80 Şırnak -3,5					
13 Denizli 1,7	30 Sivas 0,8	47 Kırşehir -0,5	64 Kilis -1,5	81 Mardin -3,5					
14 Kocaeli 1,5	31 Kırklareli 0,8	48 Hatay -0,6	65 Diyarbakır -1,8						
15 Elazığ 1,3	32 Balıkesir 0,6	49 Nevşehir -0,6	66 Tunceli -1,9						
16 Kırıkkale 1,3	33 Burdur 0,3	50 Çorum -0,6	67 Adıyaman -2,1						
17 Erzurum 1,3	34 Manisa 0,2	51 Sinop -0,8	68 Batman -2,2						

6.2.933 TARİHLİ BELEDİYE YAZISI

6.5.933 TARİH ve 1745-1045 SAYILI HAVZA-İ FAHİMİYE UMUM
MÜDÜRLÜĞÜ (HFM) YAZISI

**6.5.933 TARİH ve 1745-1045 SAYILI HAVZA-İ FAHMIYE UMUM
MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN YERLEŞİM YERİNİN SINIRINI TANIMLADIĞI YAZI**

SER MÜDÜRLÜĞÜ

Şurayı Devlet kararına tevfikân inşaatı müsaade edilme-
mesi lâzım gelen mîntıkaya müş'ir bir harita tanzim kılındı.
Evvelâ haritada mütalâa olunacağı vechile Kapuz mevkiinde Bal-
kaya (A) noktasından bilittibar (B) noktasına ve oradan da Şeh-
re inen patika yolunu takiben (C) noktası olan Acılık köprüsü-
nē (+) saniyen damlar dereesi mensabı olan (D) noktasından bil-
ittibar mezkûr dere yoluna takiben (E) noktasına ve buradan eski
Kozlu yolu olan patikayı takiben (F) noktasına ve buradan da (G)
noktasına gerek İncivez Burnu olan (H) noktasına çizilen hatla
Deniz arasında halen mîntika dahilinde inşaat yapmağa mahzur
bulunmadığı ve bunların haricinde kalan arazi Hey'eti Umumiyesi
itibariyle mîntıkaya fahmiyeden bulunduğundan inşaatı müsaade
edilmesi veya bir ihtilâf halinde tairēmizden istizânı keyfiyet-
le mezkûr mahal işin ayrıca yapılavak tahkikatı fahmiye netice-
sine intizar edilmesi lâzım geleceği kanaat ve mütalaaıyla tak-
dim kılındı. 25.4.933

Mühendis
Cemal Zühtü
İmza

(+) Halen şehrin bir kısmını işgal eden bu mîntikanın cüz'i bir
kısmında kömür damarları bulunmakta ve Şurayı Devlet kararına
nazaran burada inşaatı müsaade edilmemesi lâzım gelirse de bu
küçük kısımda elyevni teessüs eden şehir mütekessif bir inşaat
arzotmekte ve şehrin işlek ve iktisadi vaziyeti itibariyle de bir
entrivaki tahassüs etmiş olduğundan bu küçük kısımda ocak imalatı-
na müsaade edilmesi muvafık olacağı kanaatindeyim.

Aslının aynıdır.

İmza
Cemal Zühtü

**HAVZA-İ FAHMIYE UMUM MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN 24.5.934 TARİH VE
1640/969 SAYILI YAZISI**

Havza-i Fahmiye Umum
Müdürlüğü
Sayı : 1640/969

24.5.934

Zonguldak Belediye Riyasetine

Zonguldak mintıkasında inşaat yapılmasında mahzur görülmeyen kısımları gösterir harita evvelce takdim kılınmıştır.

Bu kerrede Kozlu mintıkasında inşaatın serbest bulunduğu kısmı gösterir harita bittanzim takdim kılınmıştır.

Zonguldak mintıkasında olduğu gibi Kozlu mintıkasında da şehrin hali hazır vaziyeti ve inkişaf kabiliyeti nazarı itibare alınarak kırmızı hat ve noktalarla çizilen hudut dahilinde kalan arazide inşaaat doğrudan doğruya müsaa-de edilebileceği beyan ve bunun haricinde kalan mintıkalarda inşaat yapmak için vukubulacak müracaatların Zonguldak'ta olduğu misillü tetkik edilmek ve senet almak üzere idaremize tevdiî rica olunur.

İmza

lef : 1

**28.12.938 TARİH VE 54355 SAYILI İKTİSAT VEKALETİ MAADİN UMUM
MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN HAVZA-İ FAHMIYE BAŞMÜFETTİŞ ve
MÜDÜRLÜĞÜNE YAZDIĞI YAZI**

T.C.
İktisat Vekaleti
Maadin Umum Müdürlüğü
Genel Sayı : 54355
Özel Sayı : 5774/7
Ek: 4 harita

Ankara
28/12/938

Havzai Fahmiye Başmühendis ve Müdürlüğüne
Zonguldak

Zonguldak şehri imar projesinin tanzim edilerek tedkik ve tasdik olunmak üzere dahiliye Vekaletine gönderildiği haber alınması üzerine Hükümet programına ithal edilmiş olan Kömür havaasının inkişaf programı ile alakadar bulunan bu projenin bir kere de Vekaletimizce tedkiki için Havzai Fahmiye taamünamesinin ve 1326 tarihli Şurai Devlet Kararının birer sureti gönderilerek Vekaleti Müşarünileyha nezdinde teşebbüs- te bulunulmuş idi.

Alınan cevapta; Zonguldak kasabası imar planının tanziminde bu iki vesikaya temas eden cihetler Kömür madeninin bulunduğu sahada yeniden inşaat yapılmaması, Kömür nakil yolları, iskaleleri ve hat güzergahındaki Kömür harman yerleri olabılıp bunların imar planının tanziminde gözönüne alınması ve şehrin imar maktakası haricinde bırakılması iktiza eden kısıminın 1/2000 lik harita üzerinde işareti ve esbabı mucibesıyla birlikte gönderilmesi bildirilmiştir.

Havzada Kömür ilamatının ilerilemesi ile mevcut tesisatta değişiklikler yapılması veya yeniden birçok tesisat vücuda getirilmesi için tabii icabatından olmasına ve bundan sarfi nazar, damarı havi sahalarda şehir tesisatı yapılması bunların altında yapılacak imalat dolayısıyla, tehlikeli ve yapılacak tesisatın bu yüzden harap olması mahakkak olup sırf bu inşaatı korumak için milyonlarca ton kömür servetinin bu suretle muattas bırakılması tecviz edilemeyeceğine göre Vekaleti Müşarünileyhanın iş'atı ve hile Kömür nakil yolları, harmanları vesair nazari itibara alınarak üst tarafı için şehir inşaatına müsadde olunması muvafık görülmemektedir.

Esasen vaktiyle bu hususlar gözönünde tutularak şehrin daha ziyade kalkerli ve binaenaleyh kömür damarlarından ari bulunan sahalarda tesis ve tevsi için müdürlüğünüzce şehre bir kısım tefrik edilmiş ve bunu irae eden haritadan bir nüshanın Zonguldak Belediye sine verildiği anlaşılmıştır.

Dahiliye Vekaletinden bu kerre gönderilen ilişik Zonguldak Belediyesi haritalarındaki hudutların, yukarıda zi kredilen hususlar nazari itibare alınmayarak tesbit edilmiş olduğu ve bu hudutlardan kömür sahalarına doğru genişleme mevcut bulunduğu ve kalkerli sahaların hariç bırakıldığı görülmektedir.

Evvelce Müdürlüğünüzce tesbit edilmiş olan hudutlara ait harita Vekaletimizde mevcut olmadığından şehre tahsis edilen kısımdan Madenlere ait tesaat da gösterilmek suretiyle Müdürlüğünüzce tanzimolunan haritadan bir nüshasının gönderilmesini ve bu husustaki mütalaanız bildirilerek mürsel haritaların iadesini rica ederim.

Acele : Fenhevetine
Muameleat muduründe hüsuru ile
toplantı yaparak bu işi görüşelim
30/12/938

Müh. F. Birkan 2/1/939
(İlk esasların hazırlanması ricasiyle)
Mütalaa ilişiktir.
13/3/939
(imza)

İktisat Vekili N.
imza

Aslı Gibidir.
26.4.1965

2.- 1936 tarihli tekereden sonra Nevzei Bahsiye dahilinde mevcut tekerde sebile tepulnada yapılmadığından istifa mecur olan gahalar çerens giden uzak ve kaçak insani yapmaya girişimler ve noticada Zonguldek gahri ve çevresi bir gece kordu istilâna maruz kalmıştır.

3.- Yine bu tekerde sebile Belediyeye hudutları dahilindeki hazine arazilerinin Belediyeye devri hakkındaki 7367 sayılı Kanunda taş kökleri hazine dahilinde taktik edilemekte ve binnetice istifa mecur gahalara da bu Kanundan faydalanılarak istifa yerleri gösterilmektedir.

Bu durumlar açık olarak göstermektedir ki, Zonguldek gahri için gahri olarak tekerde edilecek bir sahha gösterilmekçe ve bu sahhalarda tepulnada yapılmadığı ve yine bu sahhalarda 7367 sayılı Kanun taktik edilecek gahri gahonda ve nisnası yapılmadan kurtulmayacak bu yapılmalar sebile de arastırın taktik durumu boudacak binnetice heyetler, gahonda ve su hahları gibi fahketler deina vukus gahondadır. Son zamanlarda bu tip olmalar gahrinde sık sık vukus boudan indiceler olarak gösterilmektedir. Kozlu, Kiliadi ve Çatalgah bölgelerinde de durum aynıdır.

Şehri bu alim noticoden kurtarmak ve milli servetini de korumak için acil tedbirler alınmasının şart olduğu mütemen edilmektedir.

Kematinisce bu tedbirler gahlar olabilir.

1.- Sanayi Vekâletince gahre tahsis edilebilecek yeni insalâtın mütemenir olmayacak veya insalât yapılmayacak sahhaler bir defa deha taktik edilerek gösterilmeli ve bu husus bir garantiye bağlanmalıdır.

2.- Şehirde mevcut gahondaların sahiplerinin § 90 'i Kropli Kâhleri işletmesi maddeleridir. Binnetice, bu halin gahondası için Kropli Kâhleri işletmesi Müessesesinin de kendi içi ve acurlarına kiyet edcek miktarda, senelere tahsis edilmiş ve muntemen olarak taktik edilecek bir programda lojmanlar temin etmesi lâzımdır.

3.- Şehre tahsis edilecek yerlerde 7367 sayılı Kanun gereğince hazine arazilerinin Belediyeye devri sağlanmalıdır.

4.- Şehre tahsis edilebilecek yerlere göre muntemen tipleri taktik edilmeli ve insar planı tahsis edilmelidir.

Ancak bu hallerin noticodanması ile gahrin bu intisnası durumu hahonabilir kamentindeyis. Bu gün Zonguldek gahri için 1933 tarihinde Maden Mâhri-liğinde gösterdiği sahhaler aynı gösterilmekte ise de zaten olmuş olan bu sahhaler içine bütün mütemen istifa bulunmaktadır. Binnetice, bu insalâtın belki de bir miktar kökleri terk edilerek gahrin indigafının sağlanmasını gerektirmektedir. Belediyeye altındaki kökleri durumu bilimsenlikle beraber yine edili kropliğe işaretlenmiş bulunan gahrin batısındaki veya kusey doğusundaki Maden Mâhriliğince gösterilen istifa sahhalarının giney khandarının gahre tahsis ile edili istifa garitlerinin derinleştirilmesine teklif edilmektedir. Fakat bu teklif

./..

ve diğerleri Vilayet, Belediye ve M.K.I. Müessesesi arasında idî bir neticeye bağlanmamakta ve bir hal çaresi de bulunmamaktadır. Bu kayıbet Çarşaba, Kilitli ve Kozlu Mahallerinde de aynındır.

Bu itibarla mevzuun derhal ele alınması ve buna tevainen Çarşaba mahallinde yetkili bir mütehassıs heyet marifetile tetkik ettirilmesine ve bir neticeye bağlanmasına müsaade buyrulmasını saygılarımla arz ederim.

İçişleri, İmar ve İskân, Maliye, Sanayi, Çarşaba Bakanlıklarına arz edilmiş Zonguldak Belediye Meclisi, M.K.I. Müessesesi Müdürlüğü, Vilayet İmar ve İskân Müdürlüğü ve Haden İrtibat Memurlarına yazılmıştır. 15.3.1961

Zonguldak Valisi
Tevfik Sargut

Day Halil Pekmen
Yetkili, görülmüş
riçmele. 24.3.1961

Behcet Fırat

Şirketinin aynısıdır.
13.4.1961
Nö.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Özge YÜKSEL
Doğum Tarihi ve Yeri : 07.07.1982 - Zonguldak
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : oyuksel1982@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y.Lisans	Şehir Planlama	Gazi Üniversitesi	2007
Lisans	Şehir ve Bölge Planlama	Gazi Üniversitesi	2005
Lise	Fen - Matematik	Mehmet Çelikel Lisesi	2000

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2008	Zonguldak İl Özel İdaresi	Şehir Plancısı
2006	Karabük Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2006	ODİT Navigasyon Şirketi	Navigasyon Uzmanı

YAYINLARI

Bildiri

1. Yüksel, Ö. ve Cengiz, H., (2011). "Cumhuriyet Kenti Zonguldak'ın Dönemler Açısından Kentsel Gelişimi", TMMOB Zonguldak Kent Sempozyumu, 16-17 Mayıs 2011, Zonguldak, 19-27.
2. Yılmaz, G., Sezgin Y., ve Yüksel, Ö., (2010). "Zonguldak Lavuar Koruma Alanı ve Çevresi İçin Planlama Yaklaşımı", Dünya Şehircilik Günü 34.Kolokyum, 8-10 Kasım 2010, Kayseri, 285-295.
3. Özdemir Sönmez, N. ve Yüksel, Ö., (2007). "Ankara'da Kentsel Dönüşüm: Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi", TMMOB Ankara'nın Sorunları Sempozyumu, 29-30 Kasım 2007, Ankara.
4. Yüksel, Ö., Çabuk, S. ve Demir, K., (2007). "Metropolitan Alanda Bir Kentsel Dönüşümün İncelenmesi: Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi", Bölge Biliminde Yeni Yaklaşımlar, 12. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Bilimi Kongresi, 25-26 Ekim 2007, İ.T.Ü., İstanbul, 449-454.
5. Çabuk, S., Demir, K. ve Yüksel, Ö., (2007). "Türkiye'de Göç Olgusu ve Metropolitan Nüfus Dinamikleri", Bölge Biliminde Yeni Yaklaşımlar, 12. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlaması Kongresi, 25-26 Ekim 2007, İ.T.Ü., İstanbul, 183-192.
6. Çabuk, S., Yüksel, Ö. ve Demir, K., (2007). "Bölgesel ve Yerel Kalkınmada Yükseköğretim Tesislerinin Değişen Roller", Bölge Biliminde Yeni Yaklaşımlar, 12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Bilimi Kongresi, 25-26 Ekim 2007, İ.T.Ü., İstanbul, 443-448.

Kitap

1. Yüksel, Ö., (2008). "Postmodern Ormanlar" başlıklı bölümü, Planlama Felsefesi, Editörler: Sümer Gürel, Senem Kozaman, Emine Tayyare, Özge Yüksel, Üniversite Yayın No: YTÜ.MF.DK-08.0801, Fakülte Yayın No: MF.ŞBP-08.001, ISBN:978-975-461-445-9, YTÜ Basım-Yayın Merkezi, İstanbul, 57-74.